๒. นามกัณฑ์

ว่าด้วยการจำแนกนามศัพท์ตามอรรถของวิภัตติ

อถ ต่อไป **นามิกวิภตฺยาวตาโร** การลงแห่งวิภัตตินาม (**มยา**) อันข้าพเจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว.

ต่อไป ข้าพเจ้าจะกล่าวการลงวิภัตตินาม

นามํ (**ปทํ**) บทที่ชื่อว่านาม **อตฺถาภิมุขํ นมนโต** เพราะน้อมมุ่งหน้าไปสู่ความหมาย **อตฺตนิ อตฺถสฺส นามนโต จ** และเพราะยังความหมายให้น้อมมาในตน **ทพฺพาภิธานํ** ได้แก่บทอันเป็นชื่อของทัพพวัตถุ.

เพราะน้อมมุ่งหน้าไปสู่ความหมาย และเพราะน้อมเอาความหมายมาไว้ในตน จึงชื่อว่านาม ได้แก่ ชื่อของสิ่งต่างๆ

ปน อนึ่ง ตํ (นามํ) นามนั้น **ทุวิธํ** มี ๒ อย่าง **อนฺวตฺถรูฬฺหิวเสน** โดยประเภทแห่งอนวัตถนาม (ชื่อที่ตั้งขึ้นตรงตามความหมาย) และรูฬหีนาม (ชื่อว่าที่ตั้งขึ้นไม่ตรงตามความหมาย).

อนึ่ง นามนั้น มี ๒ อย่าง คือ อนวัตถนาม (ชื่อที่ตั้งขึ้นตรงตามความหมาย) และรูฬหีนาม (ชื่อที่ตั้งขึ้นไม่ตรงตามความหมาย)

ติวิธํ มี ๓ อย่าง **ปุมิตฺถินปุํสกลิงฺควเสน** โดยประเภทแห่งปุงลิงคนาม (ชื่อที่บ่งถึงลักษณะความเป็นชายเป็นส่วนใหญ่) อิตถีลิงคนาม (ชื่อที่บ่งถึงลักษณะความเป็นหญิงเป็นส่วนใหญ่) และนปุงสกลิงคนาม (ชื่อที่ไม่บ่งถึงความเป็นชายหรือหญิง) **ยถา** เช่น **รุกฺโข** ต้นไม้ (ปุงลิงค์) **มาลา** ดอกไม้ (อิตถีลิงค์) และ **ธนํ** ทรัพย์ (นปุงสกลิงค์).

มี ๓ อย่าง คือ ปุงลิงคนาม อิตถีลิงคนาม และนปุงสกลิงคนาม เช่น รุกฺโข ต้นไม้ มาลา ดอกไม้ ธนํ ทรัพย์

จตุพฺพิธํ มี ๔ อย่าง **สามญฺญคุณกฺริยายทิจฺฉาวเสน** โดยประเภทแห่งสามัญญนาม (ชื่อตามปกติธรรมชาติ) คุณนาม (ชื่อที่บอกลักษณะพิเศษ) กริยานาม (ชื่อที่บอกกริยาการกระทำ) และยทิจฉานาม (ชื่อที่ตั้งขึ้นตามต้องการ) **ยถา** เช่น **รุกฺโข** ต้นไม้ (ธรรมดาทั่วไป) **นีโล** สีเขียว (มีลักษณะพิเศษขึ้น) **ปาจโก** พ่อครัว (ผู้ทำหน้าที่หุงต้ม) และ **สิริวฑฺโฒ** ผู้เจริญด้วยสิริ (ชื่อที่ตั้งให้ไพเราะตามใจชอบ) **อิติ อาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

มี ๔ อย่าง คือ สามัญญนาม คุณนาม กริยานาม และยทิจฉานาม เช่น รุกฺโข ต้นไม้ นีโล สีเขียว ปาจโก พ่อครัว สิริวฑฺโฒ ผู้เจริญด้วยสิริ ดังนี้เป็นต้น

อฏฺฐวิธํ มี ๘ อย่าง **อวณฺณิวณฺณุวณฺโณการนิคฺคหีตนฺตปกติเภเทน** โดยประเภทแห่งอวัณณันตปกตินาม (ชื่อที่ลงท้ายเสียงด้วยสระ อ และ อา) อิวัณณันตปกตินาม (ชื่อที่ลงท้ายเสียงด้วยสระ อิ และ อี) อุวัณณันตปกตินาม (ชื่อที่ลงท้ายเสียงด้วยสระ อุ และ อู) โอการันตปกตินาม (ชื่อที่ลงท้ายเสียงด้วยสระ โอ) และ นิคคหีตันตปกตินาม (ชื่อที่ลงท้ายเสียงด้วยนิคหิต).

มี ๘ อย่าง คือ อการันตปกตินาม อาการันตปกตินาม อิการันตปกตินาม อีการันตปกตินาม อุการันตปกตินาม อูการันตปกตินาม โอการันตปกตินาม และนิคคหีตันตปกตินาม

๒.๑. ปุลฺลิงฺค

การจำแนกนามศัพท์รู้ง่าย

(๑. ปุริสาทิคณะ)

ตตฺถ (**อฏฺฐวิธีสุ นาเมสุ**) ในบรรดานามทั้งหลาย ๘ อย่างเหล่านั้น **สฺยาทิวิภตฺติโย** วิภัตติมี สิ เป็นต้นทั้งหลาย **ปรา** อันลงเบื้องหลัง **ปุริสสทฺทา** จาก ปุริส ศัพท์ **ชาตินิมิตฺตา** อันมีชาติเป็นลักษณะ **อการนฺตมฺหา ปุลฺลิงฺคา** อันเป็นปุงลิงค์ อการันต์ (**มยา**) อันข้าพเจ้า **โยชียนฺเต** จะประกอบ **ปรมํ** ก่อน.

บรรดานามทั้ง ๘ อย่างนั้น ข้าพเจ้าจะประกอบ สิ วิภัตติเป็นต้น เบื้องหลัง ปุริส ศัพท์ ซึ่งมีชาติเป็นลักษณะ เป็นปุงลิงค์ อการันต์ ก่อน

๖๐. ชินวจนยุตฺตํ หิ. (๒ บท, อธิการสูตร)

ปุพฺพาปรํ สพฺพวจนํ ถ้อยคำทั้งปวง ทั้งกล่าวก่อนและกล่าวหลัง **ชินวจนยุตฺตํ หิ** (**ภเว**) เป็นถ้อยคำที่สมควรต่อพระพุทธพจน์นั่นเทียว.

ถ้อยคำทั้งก่อนและหลัง เป็นถ้อยคำที่สมควรต่อพระพุทธพจน์นั่นเทียว

อยํ (**โยโค**) สูตรนี้ **อธิกาโร** (**โหติ**) เป็นอธิการสูตร. **ตตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนั้น **ชิตวา** ชนะแล้ว **ปญฺจ มาเร** ซึ่งมารทั้งหลาย ๕ อย่าง **อิติ** เพราะเหตุนั้น **ชิโน** ชื่อว่าชินะ **พุทฺโธ** ได้แก่พระพุทธเจ้า. **วจนํ** พระดำรัส **ชินสฺส** ของพระพุทธเจ้า **ชินวจนํ** ชื่อว่าชินวจนะ, **ยุตฺตํ** (**วจนํ**) ถ้อยคำที่สมควร **ตสฺส ชินวจนสฺส** ต่อพระดำรัสของพระพุทธเจ้านั้น **ชินวจนยุตฺตํ** ชื่อว่าชินวจนยุตตะ, **ยุตฺตํ อนุรูปเมว** (**วจนํ**) ถ้อยคำที่สมควรนั่นเทียว **เตปิฏกสฺส พุทฺธวจนสฺส** ต่อพระพุทธพจน์คือพระไตรปิฎก **สภาวนิรุตฺติยา** และต่อภาษาตามสภาวธรรมชาติ **มาคธิกาย** อันเป็นภาษาของชนชาวมคธ **อิติ** เพราะเหตุนั้น **อิทํ** (**สุตฺตํ**) สูตรนี้ **เวทิตพฺพํ** อันนักศึกษาพึงทราบ **อธิการตฺถํ** ว่ามีประโยชน์ต่อการตามไป.

สูตรนี้ เป็นอธิการสูตร, ในสูตรนั้น ผู้ชนะมารทั้ง ๕ ชื่อว่าชินะ ได้แก่พระพุทธเจ้า, พระดำรัสของพระพุทธเจ้า ชื่อว่าชินวจนะ, ถ้อยคำที่สมควรต่อพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ชื่อว่าชินวจนยุตตะ, หมายถึง ถ้อยคำที่สมควรอย่างยิ่งต่อพระพุทธพจน์คือพระไตรปิฎก และต่อภาษาตามสภาวธรรมชาติ อันเป็นภาษาของคนชาวมคธ เพราะฉะนั้น จึงควรทราบว่า สูตรนี้มีประโยชน์ต่อการตามไป(ทุกที่)

> **อาทิกปฺปิกา นรา จ** ชนทั้งหลายผู้เกิดในยุคต้นกัปด้วย **พฺรหฺมาโน จ** พรหมทั้งหลายด้วย **อสฺสุตาลาปา จ** บุคคลผู้ไม่เคยฟังคำพูดใดๆด้วย **สมฺพุทฺธา จาปิ** พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายด้วย **ภาสเร** ย่อมกล่าว **ยาย** (**ภาสาย**) ด้วยภาษาใด, **สา** (**ภาสา**) ภาษานั้น **มาคธี** ชื่อว่ามาคธี **มูลภาสา** อันเป็นภาษาดั้งเดิม.

ผู้เกิดในยุคต้นกัป พรหม ผู้ไม่เคยฟังคำพูดใดๆมาก่อน และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พากันกล่าวด้วยภาษาใด, ภาษานั้นชื่อว่ามาคธี ซึ่งเป็นภาษาดั้งเดิม

ปน ส่วน **อธิกาโร** การตามไป **ติวิโธ** มี ๓ อย่าง **สีหคติกมณฺฑูกคติกยถานุปุพฺพิกวเสน** โดยประเภทแห่งสีหคติกะ (ตามไปเหมือนอาการไปของราชสีห์) มัณฑูกคติกะ (ตามไปเหมือนอาการไปของกบ) และ ยถานุปุพพิกะ (ตามไปตามลำดับ). **ปน** สำหรับ **อยํ (โยโค)** สูตรนี้ **สีหคติโก** (**โหติ**) เป็นสีหคติกะ **ปุพฺพาปรวิโลกนโต** เพราะการมองหาสนธิกัณฑ์ที่กล่าวก่อนและนามกัณฑ์เป็นต้นที่กล่าวภายหลัง **ยถานุปุพฺพิโกเยว วา** หรือเป็นยถานุปุพพิกะนั่นเทียว.

ส่วน การตามไป มี ๓ อย่าง คือ สีหคติกาธิการะ มัณฑูกคติกาธิการ และ ยถานุปุพพิกาธิการะ สำหรับ สูตรนี้ เป็นสีหคติกะ เพราะมองหาสนธิกัณฑ์ที่กล่าวก่อนและนามกัณฑ์เป็นต้นที่กล่าวภายหลัง หรือเป็นยถานุปุพพิกะก็ได้

(**กจฺจายโน**) อาจารย์กัจจายนะ **กตฺวา** กระทำแล้ว (**กจฺจายนํ**) ซึ่งคัมภีร์กัจจายนะ **สกฺกตวิสทิสํ** ให้แตกต่างจากคัมภีร์สันสกฤต **อาห** กล่าวแล้ว **ปริภาสํ** ซึ่งปริภาสาสูตร **ปกติฏฺฐปนตฺถํ** เพื่อการตั้งไว้ซึ่งรูปปรกติ **ชินวจนานุรูปวเสน** โดยอาศัยซึ่งความสมควรต่อพระพุทธพจน์.

อาจารย์กัจจายนะจะรจนาคัมภีร์กัจจายนะให้มีความแตกต่างจากคัมภีร์สันสกฤต จึงได้กล่าวปริภาสาสูตรเพื่อตั้งรูปศัพท์เดิมไว้ โดยถือความสมควรต่อพระพุทธพจน์เป็นหลัก

๖๑. ลิงฺคญฺจ นิปจฺจเต. (๓ บท, ปริภาสาสูตร)

ลิงฺคํ จ ลิงค์และธาตุ **ชินวจนยุตฺตํ หิ** อันสมควรต่อพระพุทธพจน์นั่นเทียว **นิปจฺจเต** อันบัณฑิตย่อมให้สำเร็จ.

บัณฑิตตั้งลิงค์และธาตุอันสมควรต่อพระพุทธพจน์ไว้นั่นเทียว

ลิงฺคํ ลิงค์ **ปาฏิปทิกํ** เป็นสิ่งที่ประกอบอยู่ในทุกๆบท. **ลิงฺคํ** ลิงค์ **ชินวจนยุตฺตํ หิ** อันสมควรต่อพระพุทธพจน์นั่นเทียว (**โหติ**) มีอยู่ **ยถา ยถา** โดยประการใดๆ, **ลิงฺคํ** ลิงค์ **อิธ** ในคัมภีร์กัจจายนะนี้ (**อาจริเยน**) อันอาจารย์ **นิปจฺจเต** ย่อมให้สำเร็จ **จปียติ** คือย่อมตั้งไว้ **ตถา ตถา** โดยประการนั้นๆ. **ธาตโว จ** และธาตุทั้งหลาย **นิปจฺจเต** อันอาจารย์ย่อมให้สำเร็จ **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์. **ลิงฺเค** เมื่อลิงค์ **ปุริสอิติ** คือ "ปุริส" **จปิเต** อันท่านตั้งไว้แล้ว **ชินวจนานุรูปโต** โดยสมควรต่อพระพุทธพจน์ **อิติ** (**อิมินา สุตฺเตน**) ด้วยสูตรนี้, **ตโต** ต่อจากนั้น **ลิงฺคสญฺญายํ** เมื่อชื่อว่าลิงค์ **ตสฺส สทฺทสฺส** แห่ง ปุริส ศัพท์นั้น **อตฺถวโต** อันมีอรรถ **ธาตุปฺปจฺจยวิภตฺติวชฺชิตสฺส** ซึ่งเว้นจากธาตุ ปัจจัย และวิภัตติ **กตายํ** อันท่านกระทำแล้ว **ปริภาสโต** เพราะมีปริภาสาสูตร **ปรสมญฺญา ปโยเคติ** ว่า "ปรสมญฺญา ปโยเค", **ปรํ** ต่อไป **อิโต** จากสูตรนี้ **ลิงฺคคฺคหณํ** ลิงคศัพท์ **อนุวตฺตเต** ย่อมตามไป **สพฺพตฺถ** (**สุตฺเตสุ**) ในสูตรทั้งปวง **วิภตฺติปฺปจฺจยาทิวิธาเน** อันเป็นวิธีของวิภัตติและปัจจัยเป็นต้น.

ลิงค์ เป็นสิ่งที่ประกอบอยู่ในทุกๆบท ลิงค์อันสมควรต่อพระพุทธพจน์มีอยู่โดยประการใดๆ ลิงค์ ในคัมภีร์กัจจายนะนี้ ท่านก็ให้สำเร็จ คือตั้งไว้ โดยประการนั้นๆ. และธาตุท่านก็ให้สำเร็จด้วย จ ศัพท์. เมื่อท่านตั้งลิงค์คือ "ปุริส" ไว้โดยสมควรต่อพระพุทธพจน์ ด้วยสูตรนี้แล้ว, จากนั้น เมื่อท่านทำให้ ปุริส ศัพท์ที่มีอรรถแต่เว้นจากธาตุ ปัจจัยและวิภัตตินั้น ชื่อว่าลิงค์แล้ว เพราะถือคล้อยตามปริภาสาสูตรว่า "ปรสมญฺญา ปโยเค", ต่อจากสูตรนี้ไป ลิงฺค ศัพท์ จะตามไปในทุกสูตรที่เป็นวิธีของวิภัตติและปัจจัยเป็นต้น

๖๒. ตโต จ วิภตฺติโย. (๓ บท, วิภัตติวิธิสูตร)

วิภตฺติโย วิภัตติทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง (**ปรา**) ข้างหลัง **ตโต ลิงฺเคหิ** จากลิงค์ทั้งหลายเหล่านั้น

ลงวิภัตติหลังจากลิงค์นั้น

วิภตฺติโย วิภัตติทั้งหลาย **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรา** ข้างหลัง **ตโต ชินวจนยุตฺเตหิ ลิงฺเคหิ** จากลิงค์ทั้งหลายอันสมควรต่อพระพุทธพจน์เหล่านั้น. (**วิภตฺติโย** วิภัตติทั้งหลาย **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรา** ข้างหลัง) **ตเวตุนาทิปจฺจยนฺตนิปาตโตปิ** แม้จากนิบาตที่มี ตเว และ ตุน ปัจจัยเป็นต้นอยู่สุดท้าย **จสทฺทคฺคหเณน** ด้วยการถือเอาซึ่ง จ ศัพท์. **วิภชนฺติ** ย่อมจำแนก **ลิงฺคตฺถํ** ซึ่งอรรถของลิงค์ **กมฺมาทิวเสน** โดยอำนาจแห่งกรรมเป็นต้น **เอกตฺตาทิวเสน จ** และโดยอำนาจแห่งความเป็นเอกพจน์เป็นต้น **อิติ** เพราะเหตุนั้น **วิภตฺติโย** ชื่อว่าวิภัตติ.

ลงวิภัตติหลังจากลิงค์อันสมควรต่อพระพุทธพจน์เหล่านั้น, และลงวิภัตติหลังจากนิบาตที่มี ตเว และ ตุน ปัจจัยเป็นต้นอยู่สุดท้าย ด้วยการถือเอา จ ศัพท์, คำที่จำแนกอรรถของลิงค์ออกเป็นกรรมเป็นต้น และเป็นเอกพจน์เป็นต้น ชื่อว่าวิภัตติ

จ ปน ก็แล **ตา วิภตฺติโย** วิภัตติทั้งหลายเหล่านั้น **กา** ได้แก่อะไร.

ก็วิภัตติเหล่านั้น ได้แก่อะไร

วิภตฺติโยติ (**ปทํ**) บทว่า "วิภตฺติโย" **อธิกาโร** เป็นบทตามไปไกล.

บทว่า "วิภตฺติโย" ตามไปไกล

๖๓. สิ โย, อํ โย, นา หิ, ส นํ, สฺมา หิ, ส นํ, สฺมึ สุ. (๑ บท, สัญญาสูตร)

สฺยาทโย (**สทฺทา**) ศัพท์ทั้งหลายมี สิ เป็นต้น **วิภตฺติโย** ชื่อว่าวิภัตติ.

สิ เป็นต้น ชื่อว่าวิภัตติ

สฺยาทโย ทฺวิสตฺต (**สทฺทา**) ศัพท์ทั้งหลาย ๑๔ ตัว มี สิ เป็นต้น **วิภตฺติโย นาม โหนฺติ** มีชื่อว่าวิภัตติ. **ตตฺถ** (**วิภตฺตีสุ**) บรรดาวิภัตติทั้งหลายเหล่านั้น **สิ โย อิติ** (**วิภตฺติโย**) วิภัตติทั้งหลายคือ สิ โย **ปฐมา** เป็นปฐมา, **อํ โย อิติ** วิภัตติทั้งหลายคือ อํ โย **ทุติยา** เป็นทุติยา, **นา หิ อิติ** วิภัตติทั้งหลายคือ นา หิ **ตติยา** เป็นตติยา, **ส นํ อิติ** วิภัตติทั้งหลายคือ ส นํ **จตุตฺถี** เป็นจตุตถี, **สฺมา หิ อิติ** วิภัตติทั้งหลายคือ สฺมา หิ **ปญฺจมี** เป็นปัญจมี, **ส นํ อิติ**

วิภัตติทั้งหลายคือ ส นํ **ฉฏฺฐี** เป็นฉัฏฐี, **สฺมึ สุ อิติ** วิภัตติทั้งหลายคือ สฺมึ สุ **สตฺตมี** เป็นสัตตมี.

ศัพท์ทั้ง ๑๔ ตัว มี สิ เป็นต้น ชื่อว่าวิภัตติ บรรดาวิภัตติเหล่านั้น สิ โย เป็นปฐมา, อํ โย เป็นทุติยา, นา หิ เป็นตติยา, ส นํ เป็นจตุตถี, สฺมา หิ เป็นปัญจมี, ส นํ เป็นฉัฏฐี, สฺมึ สุ เป็นสัตตมี

ปน ก็ **สญฺญาธิการปริภาสาวิธิสุตฺเตสุ** บรรดาสัญญาสูตร อธิการสูตร ปริภาสาสูตร และวิธิสูตรทั้งหลาย **อิทํ** (**สุตฺตํ**) สูตรนี้ **ทฏฺฐพฺพํ** อันนักศึกษาพึงทราบ **สญฺญาสุตฺตนฺติ** ว่าเป็นสัญญาสูตร. **หิ** จริงอยู่ (**วจนํ**) คำ **วุตฺตํ** อันท่านกล่าวไว้แล้ว **วุตฺติยํ** ในวุตติ **อิติ** ว่า "**โก อตฺโถ** ประโยชน์อะไร (**โหติ**) จะมี **วิภตฺติ อิติ อเนน** (**ปเทน**) ด้วยบทว่า "วิภตฺติ" นี้, **อตฺโถ** ประโยชน์ (**โหติ**) จะมี **อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส** (**อิติ สุตฺเต**) ในสูตรว่า "อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส", **อิตรถา** ถ้าเป็นอย่างอื่น **เอกโยโค** ความเป็นสูตรเดียวกัน **ปุริมสุตฺเตน** กับด้วยสูตรก่อน **กตฺตพฺโพ** อันท่านสามารถทำได้ **อิติ** ดังนี้

พึงทราบว่า สูตรนี้ เป็นสัญญาสูตร ในบรรดาสัญญาสูตร อธิการสูตร ปริภาสาสูตร และวิธิสูตร, จริงแล้ว ท่านกล่าวไว้ในวุตติว่า "บทว่า 'วิภตฺติ' นี้ มีประโยชน์อะไรหรือ มีประโยชน์เพื่อจะใช้ในสูตรว่า "อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส", ถ้าไม่เป็นเช่นนี้ ท่านคงรวมเข้าให้เป็นสูตรเดียวกันกับสูตรก่อนแล้ว

จ อนึ่ง **เอตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนี้ **ปฐมาทิโวหาโร** การเรียกว่า ปฐมา เป็นต้น **เอกวจนาทิโวหาโร จ** และการเรียกว่า เอกพจน์ เป็นต้น **เวทิตพฺโพ** อันนักศึกษาพึงทราบ **อิติ** ว่า **สิทฺโธ** ความสำเร็จ (**โหติ**) ย่อมมี **อนฺวตฺถวเสน** โดยอำนาจแห่งการคล้อยตามเนื้อความ **ปรสมญฺญาวเสน วา** หรือโดยอำนาจแห่งชื่อในคัมภีร์อื่น.

อนึ่ง การเรียกว่า ปฐมาและเอกพจน์ เป็นต้น ในสูตรนี้ ให้ทราบว่า เป็นความสำเร็จโดยคล้อยตามเนื้อความ หรือโดยชื่อในคัมภีร์อื่น

วจนํ คำเรียก **เอกสฺส** สำหรับของสิ่งเดียว **เอกวจนํ** ชื่อว่าเอกพจน์, **วจนํ** คำเรียก **พหูนํ** สำหรับสิ่งของทั้งหลายจำนวนมาก **พหุวจนํ** ชื่อว่าพหูพจน์. **ปูรณี** (**วิภตฺติ**) วิภัตติอันเต็มลำดับ **ทฺวินฺนํ** แห่ง ๒ ทั้งหลาย **ทุติยา** ชื่อว่าทุติยา **อิติอาทิ** ดังนี้เป็นต้น. **อิตรถา** โดยประการอื่นอีก **อปฺปกตนิรตฺถกวิธิปฺปสงฺโค** ความเกี่ยวข้องกับวิธีอันไร้ประโยชน์เพราะไม่ใช่ฐานะจะกระทำได้ **สญฺญากรเณ** ในการเรียกชื่อ **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **ปุริมสุตฺเต** ในสูตรก่อน **สิยา** จะพึงมี.

คำเรียกสำหรับของสิ่งเดียว ชื่อว่าเอกพจน์, คำเรียกสำหรับของหลายสิ่ง ชื่อว่าพหูพจน์ วิภัตติอันเต็มลำดับที่ ๒ พอดี ชื่อว่าทุติยา ดังนี้เป็นต้น ถ้าไม่เป็นเช่นนี้ จะทำให้ไปเกี่ยวข้องกับวิธีเรียกชื่อ ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรก่อน ซึ่งไม่ใช่ฐานะจะกระทำได้ เพราะไร้ประโยชน์

ชินวจนยุตฺตํ หิ อิติ (**สุตฺตํ**) สูตรว่า "ชินวจนยุตฺตํ หิ" **ลิงฺคญฺจ นิปจฺจเต อิติ จ** (**สุตฺตํ**) และสูตรว่า "ลิงฺคญฺจ นิปจฺจเต" **วตฺตเต** ย่อมตามไป. **ปน** ส่วน (**กจฺจายโน**) อาจารย์กัจจายนะ

อาห จะกล่าว **ปริภาสนฺตรํ** ซึ่งปริภาสาสูตรอื่น **อิธ** ในนามกัณฑ์นี้ **ญาเปตุํ** เพื่อให้รู้ **อิติ** ว่า "**ปทนปฺผาทนมฺปิ** แม้ความสำเร็จแห่งบท (**โหติ**) ย่อมมี **อวิโรเธน** โดยไม่ผิด **ชินวจนสฺส** ต่อพระพุทธพจน์".

สูตรว่า "ชินวจนยุตฺตํ หิ" และ "ลิงฺคญฺจ นิปจฺจเต" ตามไป ส่วน อาจารย์กัจจายนะจะกล่าวปริภาสาสูตรอื่นในนามกัณฑ์นี้ เพื่อให้รู้ว่า "บทจะสำเร็จได้โดยไม่ผิดต่อพระพุทธพจน์"

๖๔. ตทนุปโรเธน. (๑ บท, ปริภาสาสูตร)

ลิงฺคํ ธาตุ จ ลิงค์และธาตุ **ชินวจนยุตฺตํ หิ** อันสมควรต่อพระพุทธพจน์นั่นเทียว **นิปจฺจเต** อันท่านย่อมให้สำเร็จ **ตทนุปโรเธน** โดยไม่ผิดต่อพระพุทธพจน์นั้น.

ท่านทำลิงค์และธาตุอันสมควรต่อพระพุทธพจน์ให้สำเร็จ โดยไม่ผิดต่อพระพุทธพจน์นั้นด้วย

อนุปโรโธ ความผิด **เตสํ ชินวจนานํ** ต่อพระพุทธพจน์ทั้งหลายเหล่านั้น **น โหติ** จะไม่มี **ยถา ยถา** โดยประการใดๆ, **ลิงฺคํ** ลิงค์ **อิธ** (**นามกณฺเฑ**) ในนามกัณฑ์นี้ **นิปจฺจเต** อันท่านย่อมให้สำเร็จ **นิปฺผาทียติ อิติ อตฺโถ** อธิบายว่า ถูกทำให้สำเร็จ **ตถา ตถา** โดยประการนั้นๆ, **อาขฺยาตํ จ** และอาขยาต **นิปจฺจเต** อันท่านย่อมให้สำเร็จ **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์.

อาจารย์ท่านทำลิงค์ในนามกัณฑ์นี้ให้สำเร็จ โดยประการที่จะไม่ผิดต่อพระพุทธพจน์ (ด้วยสูตรนี้) และทำอาขยาตให้สำเร็จ ด้วย จ ศัพท์(ที่ตามมา)

เตเนว เพราะเหตุนั้นนั่นเทียว (**วิธานํ**) วิธีการ **ทฏฺฐพฺพํ** อันนักศึกษรควรทราบ **อิติ** ว่า "**ทฺวิวจนาคฺคหณํ** การไม่ถือเอาซึ่งทฺวิวจนะ **อิธ จ** (**นามกณฺเฑ**) ในนามกัณฑ์นี้ด้วย **อาขฺยาเต จ** ในอาขยาตกัณฑ์ด้วย **วิภตฺติปฺปจฺจยาทิวิธานํ จ** และวิธีของวิภัตติและปัจจัยเป็นต้น **กตํ** อันท่านกระทำแล้ว **สกฺกตวิสทิสโต** โดยให้แตกต่างจากคัมภีร์สันสกฤต".

เพราะเหตุนั้นแล นักศึกษรควรทราบไว้ว่า "ท่านกระทำไม่ให้มีทฺวิวจนะ ทั้งในนามกัณฑ์และอาขยาตกัณฑ์ และทำวิธีของวิภัตติและปัจจัยเป็นต้น ให้แตกต่างจากคัมภีร์สันสกฤต"

ตตฺถ (**วิภตฺยาวตาเร**) ในที่ลงแห่งวิภัตตินั้น **สพฺพสฺยาทิวิภตฺติปฺปสงฺเค** เมื่อความเกี่ยวข้องกับวิภัตติทั้งปวงมี สิ เป็นต้น (**สติ**) มีอยู่ **อวิเสเสน** โดยไม่แตกต่างกัน, **ปฐมา** ปฐมาวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **ลิงฺคตฺเถ** ในอรรถของลิงค์ **วตฺติจฺฉาวสา** ตามอำนาจแห่งความปรารถนาของผู้กล่าว (**ปริภาสโต**) เพราะมีปริภาสา **อิติ** ว่า "**สทฺทปฺปฏิปตฺติ** การประกอบซึ่งศัพท์ **วตฺติจฺฉานุปุพฺพิกา** เป็นไปตามลำดับของผู้ปรารถนากล่าว".

ในที่ลงวิภัตตินั้น เมื่อวิภัตติทั้งปวงมีสิเป็นต้นยังไม่ได้แบ่งออกจากกัน เพราะมีคำกำหนดไว้ว่า "การประกอบศัพท์ เป็นไปตามลำดับของผู้ปรารถนากล่าว" ท่านจึงลงปฐมาวิภัตติในอรรถลิงค์ ตามอำนาจแห่งความปรารถนาของผู้กล่าว ต่อไป

๖๕. ลิงฺคตฺเถ ปฐมา. (๒ บท, ปริภาสาสูตร)

ปฐมา ปฐมาวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **ลิงฺคตฺเถ** ในอรรถของลิงค์.

ลงปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์

ปฐมาวิภตฺติ ปฐมาวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **ลิงฺคตฺถาภิธานมตฺเต** ในศัพท์สักว่ากล่าวซึ่งอรรถของลิงค์. **ปฐมา** ปฐมาวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **อิติ** (**อิมินา สุตฺเตน**) ด้วยสูตรนี้. **ตตฺถาปิ** (**ปฐมาวิภตฺยาวตาเร**) ในที่ลงแห่งปฐมาวิภัตติแม้นั้น **เอกวจนพหุวจนปฺปสงฺเค** เมื่อความเกี่ยวข้องกันของวิภัตติฝ่ายเอกพจน์และพหูพจน์ (**สติ**) มีอยู่ **อนิยเมน** เพราะยังไม่ได้กำหนดแบ่ง, **เอกตฺตวจนิจฺฉายํ** เมื่อความปรารถนากล่าวความเป็นเอกพจน์ **ลิงฺคตฺถสฺส** แห่งอรรถปกติลิงค์ (**สนฺตายํ**) มีอยู่ **ปริภาสโต** เพราะมีปริภาสา **อิติ** ว่า "**เอกมฺหิ** เมื่อของสิ่งเดียว **วตฺตพฺเพ** อันบุคคลจะพึงกล่าว **เอกวจนํ** วิภัตติฝ่ายเอกพจน์ (**โหติ**) ย่อมลง" **ปฐเมกวจนํ สิ** สิปฐมาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ (**โหติ**) ย่อมลง.

ลงปฐมาวิภัตติในอรรถปกติลิงค์ ดังนั้น จึงลงปฐมาวิภัตติด้วยสูตรนี้, แม้ในที่ลงปฐมาวิภัตตินั้น เมื่อมีความเกี่ยวข้องกันของวิภัตติฝ่ายเอกพจน์และพหูพจน์ เพราะยังไม่ได้กำหนดแบ่ง, เมื่อมีความปรารถนาจะกล่าวอรรถปกติลิงค์ เป็นเอกพจน์, เพราะมีคำกำหนดไว้ว่า "เมื่อบุคคลจะพึงกล่าวของสิ่งเดียว ให้ลงวิภัตติฝ่ายเอกพจน์" จึงลง สิ ปฐมาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์

อโตติ บทว่า "อโต" **อโต เนนาติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า "อโต เนน" **ลิงฺคคฺคหณํ จ** และ ลิงฺค ศัพท์ **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "อโต" จากสูตรนี้ว่า "อโต เนน" และ ลิงฺค ศัพท์ ตามไป

๖๖. โส. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โอ การอาเทศเป็น โอ **สิ** แห่ง สิ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **อโต** จาก อ การันต์ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อ การันต์ อาเทศ สิ เป็น โอ

อิทํ (**สุตฺตํ**) สูตรนี้ **ทฺวิปทํ** มี ๒ บท **สิ โอ อิติ** คือ สิ โอ. **โอกาโร** การอาเทศเป็น โอ อักษร **สิวจนสฺส** แห่ง สิ วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **อการโต** จาก อ อักษร **ลิงฺคสฺส** ของลิงค์ (**โหติ**) ย่อมมี.

สูตรนี้ มี ๒ บท คือ สิ โอ, หลังจาก อ การันต์ของลิงค์ อาเทศ สิ วิภัตติ เป็น โอ

หิ จริงอยู่ **วิวรณํ** การไขความ **ฉฏฺฐีวิปริณาเมน** โดยการเปลี่ยนเป็นฉัฏฐีวิภัตติ **การิยิโน** แห่งอักษรที่จะถูกกระทำ **ปฐมานิทฺทิฏฺฐสฺส** อันท่านแสดงไว้ด้วยปฐมาวิภัตติ **สุตฺเตสุ** ในสูตรทั้งหลาย **ทฏฺฐพฺพํ** อันนักศึกษาควรทราบไว้ **อาเทสาเปกฺขํ อิติ** ว่า มองหาการอาเทศ.

จริงอยู่ การไขความอักษรที่จะถูกทำซึ่งแสดงไว้ในสูตรเป็นปฐมาวิภัตติ โดยเปลี่ยนเป็นฉัฏฐีวิภัตติ ควรทราบไว้ว่า มุ่งถึงการจะถูกอาเทศ

จ สำหรับ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **สีติ วิภตฺติ** วิภัตติคือ สิ **คยฺหเต** ย่อมถูกถือเอา **วิภตฺติ-การิยวิธิปฺปกรณโต** เพราะเป็นที่ตั้งของวิธีแห่งวิภัตติที่จะถูกกระทำ **วิภตฺติคฺคหณานุวตฺตนโต วา** หรือเพราะการตามมาของ วิภตฺติ ศัพท์ **ตโต จ วิภตฺติโยติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า "ตโต จ วิภตฺติโย". **ทฏฺฐพฺพํ** ควรทราบ **อิติ** ว่า "**การิยวิธาเน** ในที่จะทำการอาเทศ **สฺยาทีนํ** (**วิภตฺตีนํ**) แห่งวิภัตติทั้งหลายมี สิ เป็นต้น **วิภตฺติเยว** วิภัตติเท่านั้น (**โหติ**) ย่อมมี **เอวํ** อย่างนี้ **สพฺพตฺถ** ในทุกที่".

สำหรับ ในสูตรนี้ ท่านหมาย สิ วิภัตติ เพราะเป็นที่ตั้งของวิธีการอาเทศวิภัตติ หรือเพราะการตามมาของ วิภตฺติ ศัพท์ จากสูตรนี้ว่า "ตโต จ วิภตฺติโย", ควรทราบว่า "ในที่จะทำการอาเทศ สิ วิภัตติเป็นต้น จะมีแต่วิภัตติเท่านั้น อย่างนี้ทุกที่"

ปรโลเป เมื่อการลบสระหลัง **วา ปโร อสรูปาติ** ด้วยสูตรว่า "วา ปโร อสรูปา" **สมฺปตฺเต** จะมาถึง (**กจฺจายโน**) อาจารย์กัจจายนะ **อาห** จะกล่าว **ปุพฺพโลปํ** ซึ่งวิธีการลบสระหน้า **ตทปวาเทน** โดยให้ตรงข้ามกับการลบสระหลังนั้น.

เมื่อจะถึงการลบสระหลัง ด้วยสูตรว่า "วา ปโร อสรูปา" อาจารย์กัจจายนะ จะกล่าววิธีการลบสระหน้า ให้ตรงข้ามกับการลบสระหลังนั้น

๖๗. สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิ สรโลเป ตุ ปกติ. (๕ บท, โลป+นิเสธวิธิสูตร)

อมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิ เพราะ อํวิภัตติ สระอาเทศ และสระของปัจจัยเป็นต้น **สรโลโป** การลบสระหน้า (**โหติ**) ย่อมมี, **สรโลเป** เมื่อการลบสระหน้า (**กเต**) อันนักศึกษากระทำแล้ว **ปกติ** ความเป็นปกติ (**ปรสฺสรสฺส**) แห่งสระหลัง (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ อํ วิภัตติ สระอาเทศ และสระของปัจจัยเป็นต้น ลบสระหน้า, เมื่อลบสระหน้าแล้ว ปกติสระหลัง

สเร ปเร เพราะสระหลัง **อํวจเน** อันเป็น อํ วิภัตติ **อาเทสปฺปจฺจยาทิภูเต จ** และอันเป็นอาเทศ และปัจจัยเป็นต้น **โลโป** การลบไป **ปุพฺพสฺสรสฺส** แห่งสระหน้า (**โหติ**) ย่อมมี, **สรโลเป** เมื่อการลบสระหน้า **กเต ตุ** อันนักศึกษากระทำแล้วแล **ปกติภาโว** ความเป็นปกติ **ปรสฺสรสฺส** แห่งสระหลัง **โหติ** ย่อมมี. **จ** สำหรับ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **คหณํ** การถือเอา **สรโลเปติ** ซึ่งคำว่า "สรโลเป" **ปุน** อีก **ปกติภาวตฺถํ** มีประโยชน์ต่อความเป็นปกติ **วิการเร** ในความเปลี่ยนแปลง **ปรสฺส** แห่งสระหลัง **อิมินาว กตสรโลปนิมิตฺเตเยว** อันเพียงเป็นนิมิตแห่งการลบสระหน้าอันสูตรนี้นั่นแลกระทำแล้ว **สมฺปตฺเต** อันจะมาถึง. **นิมิตฺตํ** นิมิต **อาเทสปฺปจฺจยาทิภูเต สเร ปเรติ** ว่า "เพราะสระหลังอันเป็นอาเทศและปัจจัยเป็นต้น" **สิทฺธํ อปิ** ก็พอสำเร็จได้ **ปกติภาววิธานสามตฺถิยโต** เพราะความสามารถแห่งวิธีอันเป็นปกติ **ปรสรสฺส** แห่งสระหลัง.

เพราะสระหลัง อันเป็น อํ วิภัตติ อาเทศ และปัจจัยเป็นต้น ลบสระหน้า, เมื่อลบสระหน้าแล้ว ปกติสระหลัง, สำหรับ ในสูตรนี้ การถือเอาคำว่า "สรโลเป" อีก เพื่อความเป็นปกติ ในสระหลังที่จะเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นเพียงนิมิตให้ลบสระหน้าที่สูตรนี้ทำแล้ว, นิมิตว่า "เพราะสระหลังอันเป็น

อาเทศและปัจจัยเป็นต้น” ก็พอสำเร็จได้ เพราะสามารถปกติสระหลังได้

จ ก็ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **ตฺยาทิวิภตฺติโย** วิภัตติมี ติ เป็นต้นทั้งหลาย **คยฺหเร** อันท่านย่อมถือเอา **ปจฺจยตฺเตน** โดยความเป็นปัจจัย, **อิทํ อาทิคฺคหณํ** อาทิศัพท์นี้ **อาคมตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการรวมเอาสระอาคม **อาขฺยาตกิตเกสุ** ในอาขยาตและกิตก์ทั้งหลาย, **อาเทโส จ** และสระอาเทศ **ปกตีปโร** อันอยู่ข้างหลังจากปกติ(ลิงค์และธาตุ) (**คยฺหติ**) อันท่านย่อมรวมเอา **ปจฺจยสาหจริยา** เพราะเป็นไปพร้อมกับปัจจัย, **เตน** เพราะเหตุนั้น **อพฺภาหาทิเก ปเร** เพราะรูปอาเทศคือ อพฺภ และ อาห เป็นต้นข้างหลัง **ปทนฺตสฺสรโลโป** การลบสระอันเป็นที่สุดของบท **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี.

ก็ในสูตรนี้ ติวิภัตติเป็นต้น ท่านรวมเอาโดยเป็นปัจจัย, อาทิศัพท์ในสูตรนี้ มีประโยชน์ต่อการรวมเอาสระอาคม ในอาขยาตและกิตก์, และสระอาเทศที่อยู่ข้างหลังจากปกติลิงค์และปกติธาตุท่านรวมเอาด้วย เพราะเป็นไปพร้อมกับปัจจัย, ดังนั้น เพราะรูปอาเทศคือ อพฺภ และ อาห เป็นต้นข้างหลัง จะไม่มีการลบสระที่สุดของบท

ตุคฺคหณํ ตุศัพท์ **สรโลปนิวตฺตนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการลบสระหน้า **ภิกฺขุนีอาทีสุ** (**สทฺเทสุ**) ในศัพท์ทั้งหลายมี ภิกฺขุนี เป็นต้น. (**อสฺสรํ พฺยญฺชนํ**) พยัญชนะอันไม่มีสระ (**โสตุชเนหิ**) อันนักศึกษาทั้งหลาย **เนตพฺพํ** ควรนำไป **ปรํ** สู่สระหลัง **นเย ปรํ ยุตฺเตติ** ด้วยสูตรว่า “นเย ปรํ ยุตฺเต”.

ตุศัพท์มีประโยชน์ต่อการห้ามลบสระหน้าใน ภิกฺขุนี ศัพท์เป็นต้น, ควรนำพยัญชนะอันไม่มีสระไปประกอบกับสระหลัง ด้วยสูตรว่า “นเย ปรํ ยุตฺเต”

ปุริโส ติฏฺฐติ บุรุษยืนอยู่

ปุริโส จ บุรุษด้วย **ปุริโส จ** บุรุษด้วย **อิติ** เพราะเหตุนั้น **วจเน** เมื่อคำ **ปุริส ปุริส อิติ** ว่า “ปุริส ปุริส” **วตฺตพฺเพ** อันบุคคลควรกล่าว,

บุรุษและบุรุษ ฉะนั้น เมื่อควรจะกล่าวว่า “ปุริส ปุริส”

๖๘. สรูปานเมกเสสฺวสกึ. (๓ บท, โลปวิธิสูตร)

เอกเสโส การเหลือไว้บทเดียว **สรูปานํ** (**ปทานํ**) แห่งบทหทั้งหลายอันเหมือนกัน **อสกึ** จำนวนมาก (**โหติ**) ย่อมมี.

บทที่มีรูปเหมือนกันหลายบท ลบให้เหลือบทเดียว

เอโกว (**สทฺโท**) ศัพท์เดียวเท่านั้น **มชฺเฌ** ในท่ามกลาง **สรูปานํ สมานรูปานํ**

ปทพฺยญฺชนานํ แห่งบทพยัญชนะทั้งหลายที่มีรูปเหมือนกัน **สิสฺสเต** ย่อมเหลืออยู่, **อญฺเญ** (**สทฺทา**) ศัพท์ทั้งหลายเหล่าอื่น **อกสึ** จำนวนมาก **อาปชฺชนฺเต** ย่อมถึง **โลปํ** ซึ่งการลบ. **เอกเสโส** การเหลือไว้บทเดียว (**โหติ**) ย่อมมี **อิติ** ด้วยสูตรนี้.

ในท่ามกลางแห่งบทพยัญชนะทั้งหลายที่มีรูปเหมือนกัน ศัพท์เดียวเท่านั้น ย่อมเหลืออยู่, ศัพท์เหล่าอื่นจำนวนมาก ย่อมถึงการลบ, จึงมีการลบให้เหลือบทเดียว ด้วยสูตรนี้

จ สำหรับ **เอตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนี้ **อสกิมฺปโยเค** เมื่อการประกอบเข้ากันแห่งศัพท์จำนวนมาก **สิทฺเธ** สำเร็จแล้ว **วุตฺตตฺตาว** เพราะคำที่ท่านกล่าวไว้ **สรูปานนฺติ** ว่า "สรูปานํ" **อกสึคหณํ** การถือเอาซึ่ง อสกึ ศัพท์ **ปุน** อีก **ทสฺสนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการแสดง **อิติ** ว่า "**อยํ** (**เอกเสโส**) การเหลือไว้ศัพท์เดียวนี้ (**โหติ**) ย่อมมี **อสกิมฺปโยเค เอว** ในที่ประกอบเข้ากันของศัพท์จำนวนมากนั่นเทียว **เอกวิภตฺติวิสยานํ เอว** แห่งบททั้งหลายอันมีที่ตั้งคือวิภัตติเดียวกันเท่านั้น". **จ** อนึ่ง **อติปฺปสงฺโค** ความเกี่ยวข้องกัน **วิจฺฉาปโยเค** ในที่ประกอบด้วยคำซ้ำ **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี **วิจฺฉาปโยคสิทฺธิยา ญาปิตตฺตา** เพราะความสำเร็จด้วยการประกอบเข้ากันแห่งบทซ้ำอันท่านให้รู้แล้ว **นิทฺเทเสนว** ด้วยการแสดงนั่นเทียว **ปญฺจปญฺจโสติ** ว่า "ปญฺจปญฺจโส" **วคฺคา ปญฺจปญฺจโส มนฺตาติ เอตฺถ** ในสูตรว่า "วคฺคา ปญฺจปญฺจโส มนฺตา". **อถวา** อีกอย่างหนึ่ง **อยํ เอกเสโส** การเหลือไว้บทเดียวนี้ (**โหติ**) ย่อมมี **สหวจนิจฺฉายํ** ในที่มีความประสงค์จะกล่าวให้รวมกัน.

สำหรับ ในสูตรนี้ เมื่อศัพท์จำนวนมากประกอบเข้ากันสำเร็จแล้ว เพราะท่านกล่าวไว้ว่า "สรูปานํ" การถือเอา อสกึ ศัพท์อีก เพื่อแสดงว่า "การเหลือไว้ศัพท์เดียวนี้ มีอยู่ในที่ประกอบเข้ากันของศัพท์จำนวนมาก แห่งบททั้งหลายอันมีวิภัตติเดียวกันเท่านั้น", อนึ่ง ความเกินพอดีในที่มีคำซ้ำจะไม่มี เพราะท่านให้รู้การประกอบบทซ้ำกันจนสำเร็จ ด้วยการแสดงว่า "ปญฺจปญฺจโส" ในสูตรว่า "วคฺคา ปญฺจปญฺจโส มนฺตา", อีกอย่างหนึ่ง การเหลือไว้บทเดียวนี้ จะมีในที่ประสงค์กล่าวให้รวมกัน

จ สำหรับ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **วิรูเปกเสโส** การทำรูปที่ต่างกันให้เหลือรูปเดียว **ปิตูนนฺติอาทีสุ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายมี ปิตูนํ เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง **โยควิภาคโต** โดยการแบ่งสูตร **เอกเสสฺวสกึ อิติ** ว่า "เอกเสสฺวสกึ".

สำหรับสูตรนี้ มีการทำรูปที่ต่างกันให้เหลือรูปเดียวบ้าง โดยการแบ่งสูตรว่า "เอกเสสฺวสกึ" เช่น อุทาหรณ์ว่า ปิตูนํ เป็นต้น

พหุตฺตวจนิจฺฉายํ เมื่อความปรารถนาจะกล่าวความมีมาก **ลิงฺคตฺถสฺส** แห่งอรรถของลิงค์ **ตตฺเถว** ใน ปุริส ศัพท์นั้นนั่นแล (**สนฺตายํ**) มีอยู่, **ปฐมาพหุวจนํ โย** โยปฐมาวิภัตติฝ่ายพหูพจน์ (**โหติ**) ย่อมมลง **พหุมฺหิ วตฺตพฺเพ พหุวจนนฺติ** (**ปริภาสโต**) เพราะมีคำกำหนดไว้ว่า "เมื่อสิ่งของมากอันบุคคลควรกล่าว ให้ลงพหูพจน์". **ปุริส โย อิตีธ** ในรูปนี้ว่า "ปุริส โย" **อโต วาติ จ** บทว่า "อโต" และ "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ใน ปุริส ศัพท์นั้นนั่นแล เมื่อต้องการกล่าวอรรถของลิงค์ให้มีมาก ให้ลง โย ปฐมาวิภัตติฝ่ายพหูพจน์ เพราะมีคำกำหนดไว้ว่า "เมื่อจะกล่าวสิ่งของมาก ให้ลงพหูพจน์" ในรูปนี้ว่า "ปุริส

โย” บทว่า “อโต” และ “วา” ตามไป

๖๙. สพฺพโยนีนมาเอ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อาเอ การอาเทศเป็น อา และ เอ ทั้งหลาย **สพฺพโยนีนํ** แห่ง โย และ นิ ทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **อโต** จาก อ การันต์ **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก อ การันต์ อาเทศ โย และ นิ เป็น อา และ เอ บ้าง

อาการาการาเทสา การอาเทศเป็น อา อักษร และ เอ อักษรทั้งหลาย **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ **ปฐมาโยนีนํ** แห่ง โย และ นิ ปฐมา ทั้งหลายด้วย **ทุติยาโยนีนํ จ** แห่ง โย และ นิ ทุติยา ทั้งหลายด้วย **สพฺเพสํ** ทั้งปวง **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **อการนฺตโต ลิงฺคมฺหา** จากลิงค์อันเป็น อ การันต์ **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง. **อากาโร** การอาเทศเป็น อา (**โหติ**) ย่อมมี **อิติ** ด้วยสูตรนี้. **สพฺพคฺคหณํ** สพฺพศัพท์ **สพฺพาเทสตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการอาเทศวิภัตติทั้งตัว. **สรโลปาทิ** วิธีมีการลบวิภัตติเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **ปุริมสทิสํ เอว** เหมือนในสูตรก่อนนั่นเทียว.

หลังจากลิงค์ อ การันต์ ทั้งปวง อาเทศ โย และ นิ ปฐมา เป็น อา และอาเทศ โย และ นิ ทุติยา เป็น เอ บ้าง ตามลำดับ ดังนั้น จึงอาเทศเป็น อา, สพฺพศัพท์ มีประโยชน์ต่อการอาเทศวิภัตติทั้งตัว, ลบวิภัตติเป็นต้น เหมือนในสูตรก่อนนั่นแหละ

วา อิติ เอว บทว่า “วา” (กึ) มีประโยชน์อะไร. (**อนิจฺจาเทสตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการอาเทศไม่แน่นอน **ยถา** เช่น) **รูปา รูปานิ, อคฺคโย, มุนโย**.

บทว่า “วา” มีประโยชน์ต่อการอาเทศไม่แน่นอน เช่น รูปา รูปานิ, อคฺคโย, มุนโย.

อยํ วาสทฺโท วาศัพท์นี้ **ววตฺถิตวิภาสตฺโถ** มีอรรถกล่าวกำหนด. **เตน จ** เพราะเหตุนั้นแล **เอตฺถ** ในสูตรนี้

วาศัพท์นี้ มีอรรถกล่าวกำหนด เพราะฉะนั้น ในสูตรนี้

วาสุติ วาศัพท์ **ทีเปติ** ย่อมแสดง **นิจฺจํ เอว จ ปุลฺลิงฺเค**
วิธึ ซึ่งวิธีอันแน่นอนในปุงลิงค์ด้วยนั่นเทียว **อนิจฺจํ จ นปุํสเก วิธึ**
ซึ่งวิธีอันไม่แน่นอนในนปุงสกลิงค์ด้วย **อสนฺตํ เฌ กตตฺเต ตุ วิธึ**
ซึ่งวิธีอันไม่มี ในที่ อิวัณณะชื่อ ฌ อันท่านอาเทศเป็น อ แล้วด้วย.

วาศัพท์ จึงแสดง (๑) วิธีอันแน่นอนในปุงลิงค์ (เช่น ปุริสา)
(๒) วิธีอันไม่แน่นอนในนปุงสกลิงค์ (เช่น รูปา รูปานิ) และ
(๓) วิธีอันไม่มี ในที่ที่ท่านอาเทศ อิวัณณะชื่อ ฌ เป็น อ แล้ว
(เช่น อคฺคโย มุนโย)

ตตฺเถว ใน ปุริส ศัพท์นั้นนั่นแล **อาลปนวจนิจฺฉายํ** เมื่อความประสงค์จะกล่าวซึ่งคำเรียกให้รู้ตัว (**สนฺตายํ**) มีอยู่ **ลิงฺคตฺเถ ปฐมาติ** สูตรว่า “ลิงฺคตฺเถ ปฐมา” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ใน ปุริส ศัพท์นั้นนั่นแลอีก เมื่อต้องการกล่าวซึ่งคำเรียกให้รู้ตัว สูตรว่า “ลิงฺคตฺเถ ปฐมา” ตามไป

๗๐. อาลปเน จ. (๒ บท, วิภัตติวิธิสูตร)

ปฐมา ปฐมาวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **ลิงฺคตฺเถ** ในอรรถของลิงค์ **อาลปเน จ** อันเป็นคำร้องเรียกให้รู้ตัวด้วย.

ลงปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์สำหรับร้องเรียกให้รู้ตัวด้วย

ลปนํ คำพูด **อภิมุขํ กตฺวา** ทำให้หันหน้ามาหา **อาลปนํ** ชื่อว่า อาลปนะ, **สมฺโพธนํ** หมายถึงคำเรียกให้รู้ตัว. **ปฐมาวิภตฺติ** ปฐมาวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **ตสฺมึ ลิงฺคตฺถาภิานมตฺเต อาลปนตฺถาธิเก จ** ในอรรถของปกติลิงค์อันยิ่งด้วยอรรถอาลปนะนั้นด้วย. **เอกวจนาทิ** วิธีมีการลงวิภัตติฝ่ายเอกพจน์เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **ปุเร วิย** เหมือนในสูตรก่อน.

คำพูดที่ทำให้หันหน้ามาหา ชื่อว่า อาลปนะ หมายถึงคำเรียกให้รู้ตัว, ลงปฐมาวิภัตติ ในอรรถปกติลิงค์สำหรับร้องเรียกให้รู้ตัวนั้นด้วย, ลงวิภัตติฝ่ายเอกพจน์เป็นต้น เหมือนในสูตรก่อน

ปุริส สิ อิติ อตฺร ในรูปว่า “ปุริส สิ” นี้

๗๑. อาลปเน สิ คสญฺโญ. (๓ บท, สัญญาสูตร)

สิ สิวิภัตติ **อาลปเน** ในอาลปนะ **คสญฺโญ** (**โหติ**) มีชื่อว่า ค.

สิ วิภัตติ ในอาลปนะ มีชื่อว่า ค

สิ สิวิภัตติ **วิหิโต** อันตั้งอยู่ **อาลปนตฺเถ** ในอรรถอาลปนะ **คสญฺโญ โหติ** มีชื่อว่า ค, **คสญฺญายํ** เมื่อการตั้งชื่อว่า ค (**กตายํ**) อันนักศึกษากระทำแล้ว **อิติ** ด้วยสูตรนี้ **เค อิติ** บทว่า “เค” **โภ เค ตูติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า “โภ เค ตุ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

สิ วิภัตติอันลงในอรรถอาลปนะ มีชื่อว่า ค, เมื่อตั้งชื่อว่า ค ด้วยสูตรนี้แล้ว, บทว่า “เค” จากสูตรว่า “โภ เค ตุ” ตามไป

๗๒. อการปิตาทฺยนฺตานมา. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เค เพราะ ค **อา** การอาเทศเป็น อา **อการปิตาทฺวนฺตานํ** แห่ง อ อักษรและสระอันเป็นที่สุดของ ปิตุ ศัพท์เป็นต้นทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ค อาเทศ อ ที่สุดลิงค์ และสระที่สุดของ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อา

เค ปเร เพราะ ค ข้างหลัง **ลิงฺคสฺส สมฺพนฺธี อกาโร จ** ออักษรอันมีความเกี่ยวข้องกันของลิงค์ด้วย **ปิตุสตฺถุอิติ เอวํ อาทีนํ อนฺโต จ** สระอันเป็นที่สุดของศัพท์ทั้งหลายมีอย่างนี้คือ ปิตุ และ สตฺถุ เป็นต้นด้วย **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อาการตฺตํ** ซึ่งความเป็น อา อักษร.

เพราะ ค ข้างหลัง อาเทศ อ อักษรสุดท้ายของลิงค์ และสระสุดท้ายของศัพท์ทั้งหลายมี ปิตุ และ สตฺถุ เป็นต้น เป็น อา

เค รสฺสมิติ จ บทว่า “เค” และ “รสฺสํ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “เค” และ “รสฺสํ” ตามไป

๗๓. อากาโร วา. (๒ บท, รัสสวิธิสูตร)

เค เพราะ ค **อากาโร** อาอักษร (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ **วา** บ้าง.

เพราะ ค รัสสะ อา เป็น อ บ้าง

เค ปเร เพราะ ค ข้างหลัง **ลิงฺคสฺส สมฺพนฺธี อากาโร** อาอักษรอันมีความเกี่ยวข้องกันของลิงค์ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ **วิกปฺเปน** โดยไม่แน่นอน. **อยํ** (**รสฺสสโร**) เสียงรัสสะนี้ (**โหติ**) ย่อมมี **อาลปเน** ในการเรียก **อทูรฏฺฐสฺส เอว** ของบุคคลผู้อยู่ในที่ไม่ไกลเท่านั้น.

เพราะ ค ทำรัสสะ อา ที่สุดลิงค์ เป็น อ บ้าง, เสียงรัสสะนี้ ใช้เรียกผู้อยู่ใกล้แล

๗๔. เสสโต โลปํ คสิปิ. (๔ บท, โลปวิธิสูตร)

คสิปิ แม้ ค และ สิ ทั้งหลาย (**ปรา**) อันอยู่ข้างหลัง **เสสโต** (**ลิงฺคมฺหา**) จากลิงค์ที่เหลือ (**อาปชฺชนฺเต**) ย่อมถึง **โลปํ** ซึ่งการลบ.

หลังจากลิงค์ที่เหลือ ลบ ค และ สิ

อญฺโญ สูตรอื่น **นิทฺทิฏฺเฐหิ** จากสูตรทั้งหลายอันถูกแสดงแล้ว **สึ โส สฺยา จ สขโต คสฺเส วา ฆเต จาติ เอวํ อาทีหิ** มีสูตรว่า “สึ” “โส” “สฺยา จ” “สขโต คสฺเส วา” และ “ฆเต จ” ดังนี้เป็นต้น **เสโส นาม** ชื่อว่าเสสะ. **คสิอิติ เอเต** วิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ ค และ สิ (**ปรา**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต เสสโต ลิงฺคมฺหา** จากลิงค์ที่เหลือนั้น **อาปชฺชนฺเต** ย่อมถึง **โลปํ** ซึ่งการลบ.

สูตรอื่นที่เหลือจากสูตร “สึ” “โส” “สฺยา จ” “สขโต คสฺเส วา” และ “ฆเต จ” เป็นต้นอันถูกแสดงแล้ว ชื่อว่าเสสะ, หลังลิงค์ที่เหลือจากสูตรเหล่านั้น ให้ลบ ค และ สิ

อปิคฺคหณํ อปิศัพท์ **ทุติยตฺถสมฺปิณฺฑนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการกำหนดเอาเนื้อความที่ ๒ (คือ สิ). **จ** อนึ่ง **สิคฺคหเณ** เมื่อ สิ วิภัตติ **สติปิ** แม้มีอยู่ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **คอิติ วจนํ เอว** การกล่าวว่า “ค” นั่นแล **ญาปกํ** เป็นคำให้รู้ **อาลปนาคฺคหณสฺส** ซึ่งการไม่ถือเอาอาลปนะ **สิคฺคหเณ** ใน สิ วิภัตติ **อญฺญตฺถาปิ** ในสูตรทั้งหลายแม้เหล่าอื่น. **เกจิ** (**อาจริยา**) อาจารย์ทั้งหลายบางท่าน **ปยุชฺชนฺเต** ย่อมประกอบ **ภวนฺตสทฺทํ วา** ซึ่ง ภวนฺต ศัพท์บ้าง **เหสทฺทํ วา** ซึ่ง เห ศัพท์บ้าง **อาลปนาภิพฺยตฺติยา** เพื่อความปรากฏชัดแห่งอาลปนะ.

อปิศัพท์ มีประโยชน์ต่อการกำหนดเอาเนื้อความที่ ๒ (คือ สิ) อนึ่ง แม้ในสูตรนี้จะมี สิ วิภัตติแล้ว การกล่าวว่า “ค” อีก ก็เพื่อให้รู้ว่า ในอาลปนะจะไม่เรียกว่า สิ รวมไปถึงสูตรแม้เหล่าอื่น บางอาจารย์ ท่านใส่ ภวนฺต ศัพท์บ้าง เห ศัพท์บ้าง เพื่อให้เห็นอาลปนะได้อย่างชัดเจน

โภ ปุริส ติฏฺจ ดูก่อนบุรุษผู้เจริญ เชิญยืนขึ้น, **เห ปุริสา วา** หรือ เฮ้บุรุษ. **พหุวจเน** ในฝ่ายพหูพจน์ **น วิเสโส** ก็ไม่แตกต่างกัน. **ภวนฺโต ปุริสา ติฏฺจถ** ดูก่อนบุรุษทั้งหลายผู้เจริญ เชิญยืนขึ้น.

ตตฺเถว ใน ปุริส ศัพท์นั้นแล **กมฺมตฺถวจนิจฺฉายํ** เมื่อความปรารถนาจะกล่าวซึ่งอรรถกัมมะ (**สนฺตายํ**) มีอยู่ **วาติ** บทว่า "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ใน ปุริส ศัพท์นั้นแหละอีก เมื่อต้องการกล่าวอรรถกัมมะ บทว่า "วา" ตามไป

๗๕. ยํ กโรติ ตํ กมฺมํ. (๔ บท, สัญญาสูตร)

กโรติ ย่อมกระทำ **ยํ** ซึ่งสิ่งใด **วา** ก็ตาม, **ตํ** สิ่งนั้น **กมฺมํ** ชื่อว่ากัมมะ.

ทำสิ่งใดก็ตาม สิ่งนั้น ชื่อว่า กัมมะ

ยํ วา กโรติ ย่อมกระทำซึ่งการกะใดก็ตาม **ยํ วา วิกโรติ** ย่อมแปรรูปซึ่งการกะใดก็ตาม **ยํ วา ปาปุณาติ** ย่อมเข้าถึงซึ่งการกะใดก็ตาม, **ตํ การกํ** การกะนั้น **กฺริยานิมิตฺตํ** อันมีกิริยาเป็นเครื่องหมาย **กมฺมสญฺญํ โหติ** มีชื่อว่ากัมมะ.

ทำการกะใดก็ตาม แปรรูปซึ่งการกะใดก็ตาม เข้าถึงซึ่งการกะใดก็ตาม การกะนั้น มีกิริยาเป็นเครื่องหมาย ชื่อว่า กัมมะ

๗๖. กมฺมตฺเถ ทุติยา. (๒ บท, วิภัตติวิธิสูตร)

ทุติยา ทุติยาวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **กมฺมตฺเถ** ในอรรถกรรม.

ลงทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม

ทุติยาวิภตฺติ ทุติยาวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **กมฺมตฺเถ** ในอรรถกรรม. **ทุติเยกวจนํ อํ** อํทุติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ (**โหติ**) ย่อมลง **ปุเร วิย** เหมือนในกาลก่อน. **สเร** เมื่อสระ **ลุตฺเต** อันนักศึกษาลบแล้ว **สรโลโปติอาทินา** ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า "สรโลโป" **ทีเฆ** เมื่อการทีฆะ **ทีฆนฺติ** ด้วยสูตรว่า "ทีฆํ" **สมฺปตฺเต** ใกล้จะถึง **ปกติภาโว จ** ความเป็นปกติด้วย (**โหติ**) ย่อมมี.

ลงทุติยาวิภัตติ ในอรรถกรรม, ลง อํ ทุติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ เหมือนกาลก่อน, เมื่อลบสระด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า "สรโลโป" แล้ว เมื่อใกล้จะทีฆะด้วยสูตรว่า "ทีฆํ" แต่เป็นปกติ

ปุริสํ ปสฺส จงดูซึ่งบุรุษ.

พหุวจเน ในฝ่ายพหูพจน์ **เอกาโร** การอาเทศเป็น เอ อักษร **โยวจนสฺส** แห่ง โย วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **สพฺพโยนีนมาเอติ** ด้วยสูตรว่า "สพฺพโยนีนมาเอ".

ฝ่ายพหูพจน์ อาเทศ โย วิภัตติ เป็น เอ อักษร ด้วยสูตรว่า "สพฺพโยนีนมาเอ"

ปุริเส ปสฺส จงดูซึ่งบุรุษทั้งหลาย.

กตฺตุวจนิจฺฉายํ เมื่อความปรารถนาจะกล่าวซึ่งอรรถกัตตุ **ตตฺถ เอว** ใน ปุริส ลิงค์นั้น

นั่นเทียว (**สนฺตายํ**) มีอยู่,

เมื่อต้องการกล่าว ปุริส ลิงค์นั้น ให้เป็นอรรถกัตตุ

๗๗. โย กโรติ ส กตฺตา. (๔ บท, สัญญาสูตร)

โย การกะใด **กโรติ** ย่อมกระทำ, **ส** การกะนั้น **กตฺตา** (**โหติ**) มีชื่อว่ากัตตุ.

การกะใดทำ การกะนั้นชื่อว่ากัตตุ

โย การกะใด **อตฺตปฺปธาโน** มีตนเป็นใหญ่ **กโรติ** ย่อมกระทำ **กฺริยํ** ซึ่งกิริยา, **โส** การกะนั้น **กตฺตุสญฺโญ** โหติ มีชื่อว่ากัตตุ.

การกะใดมีตนเป็นใหญ่ ทำกิริยา การกะนั้นชื่อว่ากัตตุ

ตติยาติ บทว่า "ตติยา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๗๘. กตฺตริ จ. (๒ บท, วิภัตติวิธิสูตร)

ตติยา ตติยาวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **กตฺตริ จ** ในอรรถกัตตุด้วย.

ลงตติยาวิภัตติ ในอรรถกัตตุด้วย

ตติยาวิภตฺติ ตติยาวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **กตฺตริ จ การเก** ในอรรถกัตตุการกะด้วย, **ตติเยกวจนํ นา** นาตติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ (**โหติ**) ย่อมลง **อิติ** (**อิมินา สุตฺเตน**) ด้วยสูตรนี้.

ลงตติยาวิภัตติ ในอรรถกัตตุด้วย, ลง นา ตติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ ด้วยสูตรนี้

๗๙. อโต เนน. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เอน การอาเทศเป็น เอน **นา** แห่ง นา วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่หลัง **อโต** จาก อ การันต์ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อ การันต์ อาเทศ นา เป็น เอน.

เอนาติ บทว่า "เอน" **อวิภตฺติกนิทฺเทโส** เป็นบทแสดงโดยไม่ประกอบวิภัตติ. **เอนาเทโส** การอาเทศเป็น เอน **นาวจนสฺส** แห่ง นา วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่หลัง **อการนฺตโต ลิงฺคมฺหา** จากลิงค์อันเป็น อ การันต์ **โหติ** ย่อมมี. **สรโลปาทิ** วิธีมีการลบซึ่งสระเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

บทว่า "เอน" แสดงโดยไม่ประกอบวิภัตติ, หลังจากลิงค์ที่เป็น อ การันต์ อาเทศ นา วิภัตติ เป็น เอน, ลบสระเป็นต้น

ปุริเสน กตํ (กรรม)อันบุรุษกระทำแล้ว.

พหุวจนมฺหิ ในฝ่ายพหูพจน์ ...

ฝ่ายพหูพจน์ ...

๘๐. สุหิสฺวกาโร เอ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สุหิสุ เพราะ สุ และ หิ วิภัตติทั้งหลาย **อกาโร** ออักษร (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง เอ ซึ่งการอาเทศเป็น เอ.

เพราะ สุ และ หิ วิภัตติ อาเทศ อ เป็น เอ

สุหิ อิติ เอเตสุ วิภตฺติรูเปสุ ปเรสุ เพราะวิภัตติที่มีรูปทั้งหลายเหล่านี้คือ สุ และ หิ ข้างหลัง **อกาโร** ออักษร **สมฺพนฺธี** อันมีความเกี่ยวข้องกัน **ลิงฺคสฺส** แห่งลิงค์ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **เอตฺตํ** ซึ่งความเป็น เอ.

เพราะวิภัตติที่มีรูปว่า สุ และ หิ เหล่านี้อยู่ข้างหลัง มีการอาเทศ อ อักษรที่ติดอยู่กับลิงค์ เป็น เอ

๘๑. สฺมาหิสฺมึนํ มฺหาภิมฺหิ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

มฺหาภิมฺหิ การอาเทศเป็น มฺหา ภิ และ มฺหิ ทั้งหลาย **สฺมาหิสฺมึนํ** แห่ง สฺมา หิ และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

อาเทศ สฺมา เป็น มฺหา, หิ เป็น ภิ, และ สฺมึ เป็น มฺหิ บ้าง

มฺหาภิมฺหิ อิติ เอเต อาเทสา รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ มฺหา ภิ และ มฺหิ **สฺมาหิสฺมึ อิติ เอเตสํ** แห่งวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ สฺมา หิ และ สฺมึ (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **สพฺพโต ลิงฺคมฺหา** จากลิงค์ทั้งปวง **โหนฺติ** ย่อมมี **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ **วา** บ้าง.

หลังจากลิงค์ทั้งปวง มีการอาเทศตามลำดับเหล่านี้คือ สฺมา เป็น มฺหา, หิ เป็น ภิ, และ สฺมึ เป็น มฺหิ บ้าง

ปุริเสหิ ปุริเสภิ กตํ (กรรม)อันบุรุษทั้งหลายกระทำแล้ว.

กรณวจนิจฺฉายํ เมื่อความปรารถนาจะกล่าวซึ่งอรรถกรณะ **ตตฺถ เอว** ใน ปุริส ลิงค์นั้นนั่นเทียว (**สนฺตายํ**) มีอยู่,

เมื่อต้องการกล่าว ปุริส ลิงค์นั้น ให้เป็นอรรถกรณะ

๘๒. เยน วา กยิรเต ตํ กรณํ. (๕ บท, สัญญาสูตร)

(**ปุคฺคโล**) บุคคล **กยิรเต** ย่อมกระทำ **เยน วา** ด้วยการกะใดก็ดี, **ตํ การกํ** การกะนั้น **กรณํ (โหติ)** มีชื่อว่ากรณะ.

ทำด้วยการกะใด การกะนั้นชื่อว่ากรณะ

(**ปุคฺคโล**) บุคคล **กยิรเต** ย่อมกระทำ **เยน วา** ด้วยการกะใดก็ดี, **ปสฺสติ** ย่อมเห็น **เยน วา** ด้วยการกะใดก็ดี, **สุณาติ** ย่อมฟัง **เยน วา** ด้วยการกะใดก็ดี, **ตํ การกํ** การกะนั้น **กรณสญฺญํ โหติ** มีชื่อว่ากรณะ.

ทำด้วยการกะใดก็ดี เห็นด้วยการกะใดก็ดี ฟังด้วยการกะใดก็ดี การกะนั้นมีชื่อว่ากรณะ

๘๓. กรเณ ตติยา. (๒ บท, วิภัตติวิธิสูตร)

ตติยา ตติยาวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **กรเณ** ในอรรถกรณะ.

ลงตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ

ตติยาวิภตฺติ ตติยาวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **กรณการเก** ในอรรถกรณการกะ, **เสสํ** วิธีที่เหลือ **กตฺตุสมํ** เหมือนในกัตตุการะ.

ลงตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณการกะ, วิธีที่เหลือเหมือนในกัตตุการะ

อาวิฏฺเฐน ปุริเสน โส ปุญฺญํ กโรติ บุรุษนั้นย่อมกระทำซึ่งบุญ ด้วยบุรุษอันตนสิงแล้ว. **ปุริเสหิ ปุริเสภิ** ด้วยบุรุษทั้งหลาย.

สมฺปทานวจนิจฺฉายํ เมื่อความปรารถนาจะกล่าวซึ่งอรรถสัมปทานะ **ตตฺถ เอว** ใน ปุริส ลิงค์นั้นนั่นเทียว (**สนฺตายํ**) มีอยู่,

เมื่อต้องการกล่าว ปุริส ลิงค์นั้น ให้เป็นอรรถสัมปทานะ

๘๔. ยสฺส ทาตุกาโม โรจเต ธารยเต วา ตํ สมฺปทานํ. (๗ บท, สัญญาสูตร)

(**ปุคฺคโล**) บุคคล **ทาตุกาโม** ประสงค์เพื่อให้ **โรจเต** ย่อมพอใจ **ธารยเต วา** หรือย่อมทรงไว้ **ยสฺส** แก่การกะใด, **ตํ** การกะนั้น **สมฺปทานํ** (**โหติ**) มีชื่อว่าสัมปทานะ.

ประสงค์ให้ พอใจ หรือทรงไว้ แก่การกะใด การกะนั้นชื่อว่าสัมปทานะ

(**ปุคฺคโล**) บุคคล **ทาตุกาโม** ประสงค์เพื่อให้ **ยสฺส วา** แก่การกะใดก็ดี, **โรจเต** ย่อมพอใจ **ยสฺส วา** แก่การกะใดก็ดี, **ธารยเต** ย่อมทรงไว้ **ยสฺส วา** แก่การกะใดก็ดี, **ตํ การกํ** การกะนั้น **สมฺปทานสญฺญํ** (**โหติ**) มีชื่อว่าสัมปทานะ.

ประสงค์ให้แก่การกะใดก็ดี พอใจแก่การกะใดก็ดี หรือทรงไว้แก่การกะใดก็ดี การกะนั้น มีชื่อว่าสัมปทานะ

๘๕. สมฺปทาเน จตุตฺถี. (๒ บท, วิภัตติวิธิสูตร)

จตุตฺถี จตุตถีวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **สมฺปทาเน** ในอรรถสัมปทานะ.

ลงจตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ

จตุตฺถีวิภตฺติ จตุตถีวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **สมฺปทานการเก** ในอรรถสัมปทานการกะ. **เอกวจนํ ส** สวิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์ **จตุตฺถิยา** แห่งจตุตถีวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **อิติ** ด้วยสูตรนี้.

ลงจตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานการกะ. ลง ส วิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์ ของจตุตถีวิภัตติ ด้วยสูตรนี้.

๘๖. สาคโม เส. (๒ บท, วิภัตติวิธิสูตร)

เส เพราะ ส วิภัตติ **สาคโม** สฺ อาคม (**โหติ**) ย่อมลง.

เพราะ ส วิภัตติ ลง สฺ อาคม

เส วิภตฺติมฺหิ ปเร เพราะ ส วิภัตติข้างหลัง **สการาคโม** สฺ อักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง **สพฺพโต ลิงฺคมฺหา** หลังจากลิงค์ทั้งปวง.

เพราะ ส วิภัตติข้างหลัง ลง สฺ อักษรอาคม

ปุริสสฺส ธนํ ททาติ ย่อมให้ซึ่งทรัพย์ แก่บุรุษ.

พหุวจนมฺหิ ในฝ่ายพหูพจน์ **ทีฆนฺติ** บทว่า “ทีฆํ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในฝ่ายพหูพจน์ บทว่า “ทีฆํ” ตามไป

๘๗. สุนํหิสุ จ. (๒ บท, ทีฆวิธิสูตร)

สุนํหิสุ เพราะ สุ นํ และ หิ วิภัตติทั้งหลาย (**รสฺสสรา**) รัสสสระทั้งหลาย (**อาปชฺชนฺเต**) ย่อมถึง **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ.

เพราะ สุ นํ และ หิ วิภัตติ ทำทีฆะ รัสสสระทั้งหลาย

สุนํหิ อิติ เอเตสุ ปเรสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ สุ นํ และ หิ **สพฺเพ รสฺสสรา** รัสสสระทั้งหลายทั้งปวง **อนฺตภูตา** อันเป็นสระตัวสุดท้าย **ลิงฺคสฺส** ของลิงค์ **อาปชฺชนฺเต** ย่อมถึง **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ. **จคฺคหณํ** จศัพท์ **นิวตฺตนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งความเป็นทีฆะ **อิการุการานํ** แห่ง อิ อักษร และ อุ อักษรทั้งหลาย **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะวิภัตติเหล่านี้คือ สุ นํ และ หิ ข้างหลัง ทำทีฆะ รัสสสระทั้งปวงที่เป็นสระตัวสุดท้ายของลิงค์, จศัพท์ มีประโยชน์ต่อการห้ามทีฆะ อิ เป็น อี และ อุ เป็น อู บ้าง (สระ อิ และ อุ เป็นทีฆะก็มี ไม่เป็นทีฆะก็มี)

ปุริสานํ (**ธนํ ททาติ**) ย่อมให้ซึ่งทรัพย์ แก่บุรุษทั้งหลาย.

อปาทานวจนิจฺฉายํ เมื่อความปรารถนาจะกล่าวซึ่งอรรถอปาทานะ **ตตฺถ เอว** ใน ปุริส ลิงค์นั้นนั่นเทียว (**สนฺตายํ**) มีอยู่,

เมื่อต้องการกล่าว ปุริส ลิงค์นั้น ให้เป็นอรรถอปาทานะ

๘๘. ยสฺมาทเปติ ภยมาทตฺเต วา ตทปาทานํ. (๗ บท, สัญญาสูตร)

(**ปุคฺคโล**) บุคคล **อเปติ** ย่อมหลีกไป **ภยํ** ภัย (**ชายเต**) ย่อมเกิด **อาทตฺเต วา** หรือย่อมเรียนเอา **ยสฺมา** จากการกะใด, **ตํ** การกะนั้น **อปาทานํ** (**โหติ**) มีชื่อว่าอปาทานะ.

หลีกไป ภัยเกิด หรือเรียนเอา จากการกะใด การกะนั้น ชื่อว่าอปาทานะ

(**ปุคฺคโล**) บุคคล **อเปติ** ย่อมหลีกไป **ยสฺมา วา อวธิภูตา** จากการกะอันเป็นเขตแดนใดก็ดี, **ภยํ** ภัย (**ชายเต**) ย่อมเกิด **ยสฺมา วา** จากการกะใดก็ดี, **อาทตฺเต** ย่อมเรียนเอา **ยสฺมา วา** จากการกะใดก็ดี, **ตํ การกํ** การกะนั้น **อปาทานสญฺญํ โหติ** มีชื่อว่าอปาทานะ.

หลีกไปจากการกะอันเป็นเขตแดนใดก็ดี ภัยเกิดจากการกะใดก็ดี เรียนเอาจากการกะใดก็ดี, การกะนั้นมีชื่อว่าอปาทานะ

๘๙. อปาทาเน ปญฺจมี. (๒ บท, วิภัตติวิธิสูตร)

ปญฺจมี ปัญจมีวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **อปาทาเน** ในอรรถอปาทานะ.

ลงจปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ

ปญฺจมีวิภตฺติ ปัญจมีวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **อปาทานการเก** ในอรรถอปาทานการกะ. **เอกวจนํ สฺมา** สฺมาวิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์ **ปญฺจมิยา** แห่งปัญจมีวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **อิติ** ด้วยสูตรนี้.

อโต สพฺเพสํ อาเอติ จ บทว่า “อโต” “สพฺเพสํ” และ “อาเอ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “อโต” “สพฺเพสํ” และ “อาเอ” ตามไป

๙๐. สฺมาสฺมึนํ วา. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อาเอ การอาเทศเป็น อา และ เอ ทั้งหลาย **สฺมาสฺมึนํ** แห่ง สฺมา และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **อโต** จาก อ การันต์ (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก อ การันต์ อาเทศ สฺมา ทั้งตัว เป็น อา และ สฺมึ ทั้งตัว เป็น เอ บ้าง

อาการการาเทสา การอาเทศเป็น อา อักษร และ เอ อักษรทั้งหลาย **สฺมาสฺมึ อิติ เอเตสํ** แห่งวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คอ สฺมา และ สฺมึ **สพฺเพสํ** ทั้งตัว (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **อการนฺตโต ลิงฺคมฺหา** จากลิงค์อันเป็น อ การันต์ **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ. **มหาเทโส** การอาเทศเป็น มฺหา **อญฺญตฺถ** ในรูปอื่น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจากลิงค์ที่เป็น อ การันต์ มีการอาเทศไปตามลำดับคือ สฺมา ทั้งตัว เป็น อา และ สฺมึ ทั้งตัว เป็น เอ บ้าง, ในรูปอื่น อาเทศ สฺมา เป็น มฺหา

ปุรสา อเปติ ย่อมหลีกไปจากบุรุษ, **ปริสมฺหา ปุริสสฺมา** จากบุรุษ.

พหุวจเน ในฝ่ายพหูพจน์ (**รูปํ**) รูป **ตติยาสมํ** เหมือนกับตติยาวิภัตติ **สพฺพตฺถ** ในที่ทั้งปวง. **ภิอาเทโส** การอาเทศเป็น ภิ **หิสฺส** แห่ง หิ **โหติ** ย่อมมี.

ในฝ่ายพหูพจน์ มีรูปเหมือนกับตติยาวิภัตติทุกที่. อาเทศ หิ เป็น ภิ ก็มี

ปุริเสหิ ปริเสภิ อเปติ ย่อมหลีกไปจากบุรุษทั้งหลาย.

สามิวจนิจฺฉายํ เมื่อความปรารถนาจะกล่าวซึ่งอรรถสามี **ตตฺถ เอว** ใน ปุริส ลิงค์นั้นนั่นเทียว (**สนฺตายํ**) มีอยู่,

เมื่อต้องการกล่าว ปุริส ลิงค์นั้น ให้เป็นอรรถสามี

๙๑. ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามี. (๕ บท, สัญญาสูตร)

ปริคฺคโห ทรัพย์ **ยสฺส วา** ของเจ้าของใดก็ดี (**อตฺถิ**) มีอยู่, **ตํ** เจ้าของทรัพย์นั้น **สามี** (**โหติ**) มีชื่อว่าสามี.

ทรัพย์เป็นของเจ้าของทรัพย์ใด เจ้าของทรัพย์นั้นชื่อว่าสามี

ปริคฺคโห ทรัพย์ **ยสฺส วา** ของเจ้าของใดก็ดี (**อตฺถิ**) มีอยู่, **ตํ** เจ้าของทรัพย์นั้น **สามิสญฺญํ โหติ** มีชื่อว่าสามี.

ทรัพย์เป็นของเจ้าของทรัพย์ใด เจ้าของทรัพย์นั้นมีชื่อว่าสามี

๙๒. สามิสฺมึ ฉฏฺฐี. (๒ บท, วิภัตติวิธิสูตร)

ฉฏฺฐี ฉัฏฐีวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **สามิสฺมึ** ในอรรถสามี.

ลงฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี

ฉฏฺฐีวิภตฺติ ฉัฏฐีวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **สามิสฺมึ** ในอรรถสามี. **รูปํ** รูป **จตุตฺถีฉฏฺฐีนํ** แห่งจตุตถีวิภัตติและฉัฏฐีวิภัตติทั้งหลาย **สมานํ** เหมือนกัน **สพฺพตฺถ** ในที่ทั้งปวง **จเปตฺวา** เว้น **อายาเทสํ** ซึ่งการอาเทศเป็น อาย.

ลงฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี, รูปของจตุตถีวิภัตติและฉัฏฐีวิภัตติจะเหมือนกันทุกที่ เว้นรูปอาเทศเป็น อาย (มีเฉพาะในจตุตถี)

ปุริสสฺส เอตํ ธนํ นี้เป็นทรัพย์ของบุรุษ, **ปุริสานํ** ของบุรุษทั้งหลาย.

โอกาสวจนิจฺฉายํ เมื่อความปรารถนาจะกล่าวซึ่งโอกาสะ **ตตฺถ เอว** ใน ปุริส ลิงค์นั้นนั่นเทียว (**สนฺตายํ**) มีอยู่,

เมื่อต้องการกล่าว ปุริส ลิงค์นั้น ให้เป็นอรรถโอกาสะ

๙๓. โยธาโร ตโมกาสํ. (๔ บท, สัญญาสูตร)

โย การกะใด **อาธาโร** เป็นที่ตั้ง, **ตํ** การกะนั้น **โอกาสํ** (**โหติ**) มีชื่อว่าโอกาสะ.

การกะใดเป็นที่ตั้ง การกะนั้นชื่อว่าโอกาสะ

โย การกะใด **อาธาโร** เป็นที่ตั้ง **กริยาย** แห่งกิริยา **กตฺตุกมฺมานํ** ของกัตตุและกรรมทั้งหลาย, **ตํ การกํ** การกะนั้น **โอกาสสญฺญํ โหติ** มีชื่อว่าโอกาสะ.

การกะใดเป็นที่ตั้งแห่งกิริยาของกัตตุและกรรม การกะนั้นชื่อว่าโอกาสะ

๙๔. โอกาเส สตฺตมี. (๒ บท, วิภัตติวิธิสูตร)

สตฺตมี สัตตมีวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **โอกาเส** ในอรรถโอกาสะ.

ลงสัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ

สตฺตมีวิภตฺติ สัตตมีวิภัตติ **โหติ** ย่อมลง **โอกาสการเก** ในอรรถโอกาสะการกะ. **เอกวจนํ สฺมึ สฺมึวิภัตติ** ฝ่ายเอกพจน์ **สตฺตมิยา** แห่งสัตตมีวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **อิติ** ด้วยสูตรนี้. **เอกาโร** การอาเทศเป็น เอ อักษร **ตสฺส** แห่ง สฺมึ วิภัตตินั้น (**โหติ**) ย่อมมี **สฺมาสฺมึนํ วาติ** ด้วยสูตรว่า “สฺมาสฺมึนํ วา”, **มฺหิอาเทโส จ** และการอาเทศเป็น สฺมึ เป็น มฺหิ (**โหติ**) ย่อมมี (ด้วยสูตร สฺมาหิสฺมึนํ มฺหาภิมฺหิ วา).

ลงสัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสการกะ, ลง สฺมึ สัตตมีวิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์ ด้วยสูตรนี้, อาเทศ สฺมึ เป็น เอ อักษร ด้วยสูตรว่า “สฺมาสฺมึนํ วา”, และอาเทศเป็น สฺมึ เป็น มฺหิ (ด้วยสูตร สฺมาหิสฺมึนํ มฺหาภิมฺหิ วา).

ปุริเส ปติฏฺฐิตํ ตั้งอยู่แล้วในบุรุษ, **ปุรสมฺหิ ปุรสสฺมึ** ในบุรุษ.

พหุวจเน ในฝ่ายพหูพจน์ **เอกาโร** การอาเทศ อ เป็น เอ อักษร (**โหติ**) ย่อมมี **สุหิสฺวกาโร เอติ** ด้วยสูตรว่า “สุหิสฺวกาโร เอ”.

ฝ่ายพหูพจน์ อาเทศ อ เป็น เอ ด้วยสูตรว่า “สุหิสฺวกาโร เอ”

ปุริเสสุ ในบุรุษทั้งหลาย.

ปุริสสทฺทปทมาลา ร้อยระเบียบบท ของ ปุริส ศัพท์			
เอกวจนะ (เอกพจน์)		**พหุวจนะ** (พหูพจน์)	
ปุริโส	บุรุษ (อันว่าบุรุษ)	**ปุริสา**	บุรุษทั้งหลาย
โภ ปุริส โภ ปุริสา	ดูก่อนบุรุษผู้เจริญ	**ภวนฺโต ปุริสา**	ดูก่อนบุรุษทั้งหลายผู้เจริญ
ปุริสํ	ซึ่งบุรุษ	**ปุริเส**	ซึ่งบุรุษทั้งหลาย
ปุริเสน	ด้วยบุรุษ	**ปุริเสหิ ปุริเสภิ**	ด้วยบุรุษทั้งหลาย
ปุริสสฺส	แก่บุรุษ	**ปุริสานํ**	แก่บุรุษทั้งหลาย
ปุริสา ปุริสสฺมา ปุริสมฺหา	จากบุรุษ	**ปุริเสหิ ปุริเสภิ**	จากบุรุษทั้งหลาย
ปุริสสฺส	ของบุรุษ	**ปุริสานํ**	ของบุรุษทั้งหลาย
ปุริเส ปุริสสฺมึ ปุริสมฺหิ	ในบุรุษ	**ปุริเสสุ**	ในบุรุษทั้งหลาย

ตถา เหมือนกันนั้น (**สุคตสทฺทปทมาลา**) ร้อยระเบียบบท ของ สุคต ศัพท์ **สุคโต สุคตา, โภ สุคต โภ สุคตา วา ภวนฺโต สุคตา, สุคตํ สุคเต, สุคเตน สุคเตหิ สุคเตภิ, สุคตสฺส สุคตานํ, สุคตา สุคตสฺมา สุคตมฺหา สุคเตหิ สุคเตภิ, สุคตสฺส สุคตานํ, สุคเต สุคตสฺมึ สุคตมฺหิ สุคเตสุ.**

สุราสุรนโรรคนาคยกฺข ... มยูรสกุนณฺฑชโกญฺจหํสา อิจฺจาทโยปิ แม้ศัพท์ทั้งหลายมี สุร อสุร นร อุรค นาค ยกฺข ... มยูร สกุน อณฺฑช โกญฺจ และ หํส เป็นต้น **เญยฺยา** อันนักศึกษาพึงทราบ **เอวํ** เหมือนอย่างนั้น.

พึงทราบว่า สุร อสุร นร อุรค นาค ยกฺข ... มยูร สกุน อณฺฑช โกญฺจ และ หํส ศัพท์เป็นต้นก็เหมือนกัน

สุร	เทวดา	**อสุร**	อสูร	**นร**	คน	**อุรค**	งู
นาค	นาค งูใหญ่	**ยกฺข**	ยักษ์	**คนฺธพฺพ**	คนธรรพ์	**กินฺนร**	กินนร
มนุสฺส	มนุษย์	**ปิสาจ**	ปีศาจ	**เปต**	เปรต	**มาตงฺค**	ช้าง
ชงฺคม	สัตว์	**ตุรงฺค**	ม้า	**วราห**	หมูป่า	**สีห**	ราชสีห์ สิงห์
พฺยคฺฆ	เสือโคร่ง	**กจฺฉป**	เต่า	**ตรจฺฉ**	หมาป่า	**มิค**	เนื้อ กวาง
อสฺส	ม้า	**โสณ**	หมา สุนัข	**อาโลก**	แสงสว่าง	**โลก**	โลก
นิลย	บ้าน	**อนิล**	ลม	**จาค**	การสละ	**โยค**	ความเพียร
วายาม	ความเพียร	**คาม**	หมู่บ้าน	**นิคม**	นิคม อำเภอ	**อาคม**	อาคม ผู้มา
ธมฺม	ธรรม	**กาม**	กาม ใคร่	**สํฆ**	พระสงฆ์	**โอฆ**	ห้วงน้ำ กิเลส
โฆส	เสียงดัง	**ปฏิฆ**	ความขัดใจ	**อาสว**	อาสวะ กิเลส	**โกธ**	ความโกรธ
โลภ	ความโลภ	**สารมฺภ**	แข่งดี	**ถมฺภ**	หัวดื้อ เสา	**มท**	มัวเมา
มาน	ถือตัว	**ปมาท**	ประมาท	**มกฺข**	ลบหลู่คุณ	**ปุนฺนาค**	ไม้บุนนาค
ปูค	ต้นหมาก	**ปสน**	ขนุน	**อสน**	ประดู่	**จมฺปก**	จำปา
อมฺพ	มะม่วง	**หินฺตาล**	ต้นเต่าร้าง	**ตาล**	ต้นตาล	**พกุล**	ต้นพิกุล
อชฺชุน	ต้นกุ่ม	**กึสุก**	ทองกวาว	**กึสุก**	ต้นทองกวาว	**มนฺทาร**	ต้นมัณฑารพ
กุนฺท	คล้า	**ปุจิมนฺท**	ต้นสะเดา	**กรณฺช**	เถากระเช้า	**รุกฺข**	ต้นไม้
มยูร	นกยูง	**สกุณ**	นก	**อณฺฑช**	นก	**โกญฺจ**	นกกระเรียน
หํส	หงส์						

ตุ ส่วน **นาสสฺมึสุ** เพราะ นา ส และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย **วิเสโส** ความแตกต่างออกไป **มโนคณาทิสฺส** แห่งหมู่ของศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี. (**รูปํ**) รูปศัพท์ **อญฺญตฺถ** (**วจเนสุ**) ในวิภัตติทั้งหลายเหล่าอื่น (ที่ไม่ถูกกล่าว) (**โหติ**) ย่อมมี **ปุริสสมํ** เหมือนกับ ปุริส ศัพท์.

ส่วน เพราะ นา ส และ สฺมึ วิภัตติ จะทำให้หมู่ศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น มีความแตกต่างออกไป, รูปศัพท์ในวิภัตติเหล่าอื่น (ที่ไม่ถูกกล่าว) ก็เหมือนกับ ปุริส ศัพท์

(๒. มโนคณาทิคณะ)

มโน ใจ **มนา** ใจทั้งหลาย, **เห มน เห มนา วา** ดูก่อนใจ **ภวนฺโต มนา** ดูก่อนใจทั้งหลาย, **มนํ** ซึ่งใจ **มเน** ซึ่งใจทั้งหลาย.

วาติ บทว่า “วา” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "วา" (จากสูตร ตสฺส วา นตฺตํ สพฺพตฺถ) ตามไป

๙๕. มโนคณาทิโต สฺมึนานมิอา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อิอา การอาเทศเป็น อิ และ อา ทั้งหลาย **สฺมึนานํ** แห่ง สฺมึ และ นา วิภัตติทั้งหลาย **มโนคณาทิโต** หลังจากหมู่ศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจากหมู่ศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น อิ และ นา วิภัตติเป็น อา บ้าง

คโณ หมู่ศัพท์ มโนปภุติ อันมี มน เป็นต้น มโนคโณ ชื่อว่ามโนคณะ. **อิการาการาเทสา** การอาเทศเป็น อิ อักษร และ อา อักษรทั้งหลาย **สฺมึนา อิติ เอเตสํ** แห่งวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ สฺมึ และ นา **มโนคณาทิโต** หลังจากหมู่ศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ.

หมู่ศัพท์อันมี มน เป็นต้น ชื่อว่ามโนคณะ, หลังจากหมู่ศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น มีการอาเทศตามลำดับคคือ สฺมึ และ นา วิภัตติ เป็น อิ และ อา อักษร บ้าง

(**อิอา**) การอาเทศเป็น อิ และ อา ทั้งหลาย (**สฺมึนานํ**) แห่ง สฺมึ และ นา วิภัตติทั้งหลาย **พิลปทาทิโตปิ** แม้หลังจากหมู่ศัพท์มี พิล และ ปท เป็นต้น (**โหนฺติ**) ย่อมมี **อาทิคฺคหเณน** ด้วย อาทิ ศัพท์.

และหลังจากหมู่ศัพท์มี พิล และ ปท เป็นต้น อาเทศ สฺมึ เป็น อิ และ นา เป็น อา ด้วย อาทิ ศัพท์ (ในสูตรนี้)

มโนคณาทิโตติ บทว่า "มโนคณาทิโต" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "มโนคณาทิโต" ตามไป

๙๖. ส สเร วาคโม. (๔ บท, อาคมวิธิสูตร)

สเร เพราะสระหลัง **มโนคณาทิโต** จากหมู่ศัพท์ทั้งหลายมี มโนคณะ เป็นต้น **ส อาคโม** สฺอักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **วา** บ้าง.

เพราะสระหลังจากหมู่ศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น ลง สฺ อาคม บ้าง

สเร ปเร เพราะสระข้างหลัง **เอเตหิ เอว มโนคณาทีหิ** จากหมู่ศัพท์ทั้งหลายมี มโนคณะ เป็นต้นเหล่านี้นั่นเทียว **สาคโม** สฺอักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง **วา** บ้าง.

เพราะสระหลังจากหมู่ศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้นเหล่านี้นั่นแหละ ลง สฺ อาคม บ้าง

มนสา, มเนน ด้วยใจ มีใจ.

อยํ วาสทฺโท วาศัพท์นี้ **ววตฺถิตวิภาสตฺโถ** (**โหติ**) มีอรรถกล่าวกำหนด. **เตน** เพราะเหตุนั้น (**สาคโม**) สฺอักษรอาคม **มโน มนา มนํ มเน มนอายตนนฺติอาทีสุ** ในรูปทั้งหลายมี มโน มนา มนํ มเน และ มนอายตนํ เป็นต้น **น โหติ** ย่อมไม่มี. (**สาคโม**) สฺอักษรอาคม **มานสิกํ**

เจตสิกนฺติอาทีสุ ในรูปทั้งหลายมี มานสิกํ และ เจตสิกํ เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน.

วาศัพท์ในสูตรนี้ มีอรรถกล่าวกำหนดวิธี ๓ อย่าง คือ (๑. อนิจฺจวิธิ ลง สฺ อาคมไม่แน่นอน ในอุทาหรณ์ว่า มนสา มเนน เป็นต้น) ๒. อสนฺตวิธิ ไม่ลง สฺ อาคม ในอุทาหรณ์ว่า มโน มนา มนํ มเน และ มนอายตนํ เป็นต้น ๓. นิจฺจวิธิ ลง สฺ อาคมแน่นอน ในอุทาหรณ์ว่า มานสิกํ และ เจตสิกํ เป็นต้น

มเนหิ, มเนภิ ด้วยใจทั้งหลาย.

มโนคณาทิโต, วาติ จ บทว่า "มโนคณาทิโต" และ "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "มโนคณาทิโต" และ "วา" ตามไป

๙๗. สสฺส โจ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โอ การอาเทศเป็น โอ **สสฺส** แห่ง ส วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง (**มโนคณาทิโต**) จากหมู่ศัพท์ทั้งหลายมี มโนคณะ เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจากหมู่ศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น อาเทศ ส วิภัตติ เป็น โอ บ้าง

โอกาโร การอาเทศเป็น โอ อักษร **สสฺส วิภตฺติสฺส** แห่ง ส วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **มโนคณาทิโต** จากหมู่ศัพท์ทั้งหลายมี มโนคณะ เป็นต้น **โหติ** ย่อมลง **วา** บ้าง. **สาคโม** สฺอักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง.

หลังจากหมู่ศัพท์มี มโนคณะ เป็นต้น อาเทศ ส วิภัตติ เป็น โอ อักษร บ้าง, ลง สฺ อาคม

มนโส มนสฺส แก่ใจ **มนานํ** แก่ใจทั้งหลาย, **มนา มนสฺมา มนมฺหา** จากใจ **มเนหิ มเนภิ** จากใจทั้งหลาย, **มนโส มนสฺส** แห่งใจ **มนานํ** แห่งใจทั้งหลาย, **มนสิ มเน มนสฺมึ มนมฺหิ** ในใจ **มเนสุ** ในใจทั้งหลาย.

วโจ วโย เตโช ... สโร อุโร รโห อโห อิจฺจาทิ มโนคโณ มโนคณะมี วโจ คำพูด วาจา, วโย วัย, เตโช เดช ไฟ, ตโป ตบะ ความเพียร, เจโต ใจ, ตโม ความมืด, ยโส ยศ ชื่อเสียง, อโย เหล็ก, ปโย น้ำนม, สิโร ศีรษะ, ฉนฺโท ความพอใจ คัมภีร์ฉันท์, สโร สระน้ำ, อุโร อก, รโห ที่ลับ, อโห วัน เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น.

โนคณะมี วโจ คำพูด วาจา, ... อโห วัน เป็นต้น ก็เหมือนอย่างนั้น

(๓. คุณวันตาทิคณะ)

ภโท รูปจำแนก **คุณวนฺตุสทฺทสฺส** แห่ง คุณวนฺตุ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี. **คุณวนฺตุ สิ อิติ อิธ** ในรูปที่ตั้งไว้นี้ว่า "คุณวนฺตุ สิ", **สวิภตฺติสฺส นฺตุสฺสาติ จ** บทว่า "สวิภตฺติสฺส" และ "นฺตุสฺส" **อธิกาโร** ตามไปไกล.

รูปจำแนกของ คุณวนฺตุ ศัพท์ มีดังนี้. รูปที่ตั้งไว้นี้ว่า "คุณวนฺตุ สิ", บทว่า "สวิภตฺติสฺส" และ "นฺตุสฺส" ตามไปไกล

๙๘. อา สิมฺหิ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อา** การอาเทศเป็น อา **สวิภตฺติสฺส นฺตุสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัย พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อม.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ นฺตุ กับ สิ วิภัตติ เป็น อา

สิมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อาอาเทโส** การอาเทศเป็น อา **สพฺพสฺเสว นฺตุปจฺจยสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัยทั้งตัวนั่นเทียว **สวิภตฺติสฺส** อันเป็นไปพร้อมด้วยวิภัตติ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ นฺตุ ปัจจัยทั้งตัว กับ สิ วิภัตติ เป็น อา

คุณวา ผู้มีคุณ.

โยมฺหิ ปฐเมติ บทว่า "โยมฺหิ" และ "ปฐเม" **วตฺตเต** ย่อมตามไป, **วาติ จ** และบทว่า "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป **สีหคติยา** ด้วยวิธีเหมือนการไปของราชสีห์.

บทว่า "โยมฺหิ" และ "ปฐเม" ตามไป, และบทว่า "วา" ตามไปเหมือนราชสีห์เหลียวหลัง

๙๙. นฺตุสฺส นฺโต. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โยมฺหิ ปฐเม เพราะ โย ปฐมาวิภัตติ **นฺโต** การอาเทศเป็น นฺโต **สวิภตฺติสฺส นฺตุสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัย พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ โย ปฐมาวิภัตติ อาเทศ นฺตุ กับ โย วิภัตติ เป็น นฺโต บ้าง

โยมฺหิ ปฐเม เพราะ โย ปฐมาวิภัตติ **นฺโตอาเทโส** การอาเทศเป็น นฺโต **สพฺพสฺเสว นฺตุปจฺจยสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัยทั้งตัวนั่นเทียว **สวิภตฺติสฺส** อันเป็นไปพร้อมด้วยวิภัตติ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ โย ปฐมาวิภัตติ อาเทศ นฺตุ ปัจจัยทั้งตัว กับ โย วิภัตติ เป็น นฺโต บ้าง

คุณวนฺโต ติฏฺฐนฺติ ผู้มีคุณทั้งหลายยืนอยู่.

สุนํหิสุ อตฺตนฺติ จ บทว่า "สุนํหิสุ" และ "อตฺตํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "สุนํหิสุ" และ "อตฺตํ" ตามไป

๑๐๐. นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สุนํหิสุ เพราะ สุ นํ และ หิ วิภัตติทั้งหลาย **โยสุ จ** และเพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **นฺตุสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัย (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อ.

เพราะ สุ นํ หิ และ โย วิภัตติ อาเทศสระ อุ อักษรสุดท้ายของ นฺตุ ปัจจัย เป็น อ

สุนํหิโย อิติ เอเตสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ สุ นํ หิ และ โย **อนฺโต อุกาโร** อุอักษรอันเป็นที่สุด **นฺตุปจฺจยสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัย **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อ. **อญฺเญสุ อํนาสฺมาสฺมึสุ จ** และเพราะ อํ นา สฺมา และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลายเหล่าอื่น (**อาเทโส**) การอาเทศ อุ เป็น อ (**โหติ**) ย่อมมี **จคฺคหเณน** ด้วย จ ศัพท์.

เพราะ สุ นํ หิ และ โย วิภัตติ อาเทศสระ อุ อักษรสุดท้ายของ นฺตุ ปัจจัย เป็น อ, และเพราะปัจจัยอื่นคือ อํ นา สฺมา และ สฺมึ อาเทศ อุ เป็น อ ด้วย จ ศัพท์.

คุณวนฺตา ผู้มีคุณทั้งหลาย.

อนฺตาเทเส เมื่อการอาเทศซึ่งสระสุดท้ายของศัพท์ **สิทฺเธปิ** แม้สำเร็จแล้ว **ฉฏฺฐิยา** ด้วยฉัฏฐีวิภัตติ **อิกาโร จ** การอาเทศเป็น อิ อักษรด้วย **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **อนฺตคฺคหณกรณโต** เพราะการกระทำด้วย อนฺต ศัพท์ **ปุน** อีก.

แม้การอาเทศสระสุดท้ายของศัพท์ จะสำเร็จด้วยฉัฏฐีวิภัตติ แต่ยังมีการอาเทศ โย วิภัตติ เป็น อิ อักษร ด้วยอนฺต ศัพท์ได้อีก

คุณวนฺติ ผู้มีคุณทั้งหลาย.

อมิติ บทว่า "อํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๑๐๑. อวณฺณา จ เค. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เค เพราะ สิ วิภัตติชื่อ ค **อํ** การอาเทศเป็น อํ **อวณฺณา จ** การอาเทศเป็น อ และ อา ทั้งหลายด้วย **สวิภตฺติสฺส นฺตุสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัย พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติชื่อ ค อาเทศ นฺตุ กับ ค เป็น อํ อ และ อา

เค ปเร เพราะ สิ วิภัตติชื่อ ค ข้างหลัง **อํอวณฺณ อิติ เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ อํ อ และ อา **สพฺพสฺเสว นฺตุปจฺจยสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัยทั้งตัวนั่นเทียว **สวิภตฺติสฺส** อันเป็นไปพร้อมด้วยวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติชื่อ ค ข้างหลัง อาเทศ นฺตุ ทั้งตัว กับ ค เป็นรูปเหล่านี้คือ อํ อ และ อา

โภ คุณวํ โภ คุณว โภ คุณวา ข้าแต่ผู้มีคุณผู้เจริญ **ภวนฺโต คุณวนฺโต คุณวนฺตา** ข้าแต่ผู้มีคุณทั้งหลายผู้เจริญ, **คุณวนฺตํ** ซึ่งผู้มีคุณ **คุณวนฺเต** ซึ่งผู้มีคุณทั้งหลาย.

วาติ บทว่า "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "วา" ตามไป

๑๐๒. โตติตา สสฺมึนาสุ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สสฺมึนาสุ เพราะ ส สฺมึ และ นา วิภัตติทั้งหลาย **โตติตา** การอาเทศเป็น โต

ติ และ ตา ทั้งหลาย **สวิภตฺติสฺส นฺตุสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัย พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ ส สฺมึ และ นา วิภัตติ อาเทศ นฺตุ กับ ส เป็น โต, นฺตุ กับ สฺมึ เป็น ติ, นฺตุ กับ นา เป็น ตา บ้าง

สสฺมึนา อิติ เอเตสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ ส สฺมึ และ นา **โตติตาอาเทสา** การอาเทศเป็น โต ติ และ ตา ทั้งหลาย **สพฺพสฺเสว นฺตุปจฺจยสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัยทั้งตัวนั่นเทียว **สวิภตฺติสฺส** อันเป็นไปพร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง **ยถาสงฺขฺยํ** ตามลำดับ.

เพราะวิภัตติเหล่านี้คือ ส สฺมึ และ นา อาเทศ นฺตุ ทั้งตัวกับ ส เป็น โต, นฺตุ ทั้งตัวกับ สฺมึ เป็น ติ, นฺตุ ทั้งตัวกับ นา เป็น ตา บ้าง ตามลำดับ

คุณวตา คุณวนฺเตน ด้วยผู้มีคุณ **คุณวนฺเตหิ คุณวนฺเตภิ** ด้วยผู้มีคุณทั้งหลาย.

๑๐๓. นฺตสฺส เส วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เส เพราะ ส วิภัตติ **นฺตสฺส** การอาเทศเป็น นฺตสฺส **สวิภตฺติสฺส นฺตุสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัย พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ นฺตุ กับ ส เป็น นฺตสฺส บ้าง

เส วิภตฺติสฺส เพราะ ส วิภัตติ **นฺตสฺส อิติ อยํ อาเทโส** รูปอาเทศนี้คือ นฺตสฺส **สพฺพสฺเสว นฺตุปจฺจยสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัยทั้งตัวนั่นเทียว **สวิภตฺติสฺส** อันเป็นไปพร้อมด้วยวิภัตติ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ นฺตุ ทั้งตัว กับ ส เป็นรูปนี้คือ นฺตสฺส บ้าง

คุณวนฺตสฺส คุณวโต แก่ผู้มีคุณ.

๑๐๔. นํมฺหิ ตํ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นํมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **ตํ** การอาเทศเป็น ตํ **สวิภตฺติสฺส นฺตุสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัย พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นํ อาเทศ นฺตุ กับ นํ เป็น ตํ บ้าง

นํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **ตํอาเทโส** การอาเทศเป็น ตํ **สพฺพสฺเสว นฺตุปจฺจยสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัยทั้งตัวนั่นเทียว **สวิภตฺติสฺส** อันเป็นไปพร้อมด้วยวิภัตติ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ นฺตุ ปัจจัยทั้งตัวพร้อมกับ นํ วิภัตติ เป็น ตํ บ้าง

คุณวตํ คุณวนฺตานํ แก่ผู้มีคุณทั้งหลาย

นาพฺยปเทโส การเรียกชื่อว่า นา **สฺมาวจนสฺส** แห่ง สฺมา วิภัตติ **โหติ** ย่อมมี **อมฺหตุมฺหนฺตุอิจฺจาทินา** ด้วยสูตรว่า “อมฺหตุมฺหนฺตุ” เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี.

มีการเรียกชื่อ สฺมา วิภัตติ ว่า นา ด้วยสูตรว่า “อมฺหตุมฺหนฺตุ” เป็นต้น

คุณวตา คุณวนฺตา คุณวนฺตสฺมา คุณวนฺตมฺหา จากผู้มีคุณ, **คุณวนฺเตหิ คุณวนฺเตภิ** จากผู้มีคุณทั้งหลาย; **คุณวนฺตสฺส คุณวโต** ของผู้มีคุณ, **คุณวตํ คุณวนฺตานํ** ของผู้มีคุณทั้งหลาย; **คุณวติ คุณวนฺเต คุณวนฺตสฺมึ คุณวนฺตมฺหิ** ในผู้มีคุณ, **คุณวนฺเตสุ** ในผู้มีคุณทั้งหลาย.

(**สทฺทา** ศัพท์ทั้งหลาย) **คณวา กุลวา พลวา ยสวา ธนวา สุตวา ภควา หิมวา ผลวา สีลวา ปญฺญวา อิจฺจาทโย** คือ “คณวา ... ปญฺญวา” เป็นต้น (**วตฺตติ** ย่อมเป็นไป) **เอวํ** เหมือนอย่างนั้น.

ศัพท์คือ คณวา ผู้มีคณะ, กุลวา ผู้มีตระกูล, พลวา ผู้มีกำลัง, ยสวา ผู้มีชื่อเสียง, ธนวา ผู้มีทรัพย์, สุตวา ผู้มีการศึกษา, ภควา ผู้มีธรรมที่ทรงจำแนกแล้ว, หิมวา ภูเขามีหิมะ, ผลวา อันมีผล, สีลวา ผู้มีศีล, ปญฺญวา ผู้มีปัญญา เป็นต้น ก็เหมือนอย่างนั้น (คือมีการจำแนกวิภัตติเหมือนกับ คุณวนฺตุ ศัพท์)

สิมฺหิ เมื่อการลง สิ วิภัตติ **กเต** อันนักศึกษากระทำไว้แล้ว **หิมวนฺตุสทฺทโต** หลังจาก หิมวนฺตุ ศัพท์, **อตฺตํ นตฺสฺสนฺโตติ จ** (**ปเท**) เมื่อบทว่า “อตฺตํ” และ “นฺตุสฺสนฺโต” **วตฺตมาเน** ตามไปอยู่,

เมื่อนักศึกษาลง สิ วิภัตติ หลังจาก หิมวนฺตุ ศัพท์แล้ว, เมื่อบทว่า “อตฺตํ” และ “นฺตุสฺสนฺโต” ตามไปอยู่,

๑๐๕. สิมฺหิ วา. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **นฺตุสฺส** ของ นฺตุ ปัจจัย **อตฺตํ โหติ** เป็น อ **วา** บ้าง.

เพราะ สิ อาเทศสระที่สุดของ นฺตุ เป็น อ บ้าง

สิมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **นฺตุปจฺจยสฺส** ของ นฺตุ ปัจจัย **อตฺตํ โหติ** เป็น อ **วา** บ้าง.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ นฺตุ ปัจจัย เป็น อ บ้าง

หิมวนฺโต, หิมวา ภูเขาหิมาลัย. **เสสํ** (**รูปํ**) รูปที่เหลือ **สมํ** เหมือนเดิม.

วาคฺคหณกรณํ การกระทำไว้ซึ่ง วา ศัพท์ **ปุน** อีก **อตฺตนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์เพื่อการห้ามซึ่งการอาเทศเป็น อ **อญฺญตฺร** (**อุทาหรเณสุ**) ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่าอื่น **หิมวนฺตุสทฺทโต** จาก หิมวนฺตุ ศัพท์, **อยํ วาสทฺโท** วาศัพท์นี้ **ววตฺถิตวิภาสตฺโถ** มีประโยชน์ต่อการกล่าวกำหนด, **เตน** เพราะเหตุนั้น **อติปฺปสงฺโค** ความเกี่ยวข้องกัน **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี **คุณวนฺตาทีสุ** (**อุทาหรเณสุ**) ในอุทาหรณ์ทั้งหลายมี คุณวนฺตุ เป็นต้น.

การใส่ วา ศัพท์ไว้อีก ก็เพื่อห้ามการอาเทศเป็น อ ในอุทาหรณ์เหล่าอื่น จาก หิมวนฺตุ ศัพท์,

วาศัพท์นี้ มีประโยชน์ต่อการกล่าวกำหนด, เพราะฉะนั้น จึงไม่เกี่ยวกับ คุณวนฺตุ ศัพท์เป็นต้น

(**สทฺทา** ศัพท์ทั้งหลาย) **สติมา ธิติมา คติมา มติมา มุติมา มุตฺติมา ชุติมา สิริมา หิริมา ถุติมา รติมา ยติมา สุจิมา กลิมา พลิมา กสิมา รุจิมา พุทฺธิมา จกฺขุมา พนฺธุมา เหตุมา เสตุมา เกตุมา ราหุมา ภาณุมา ขาณุมา วิชฺชุมา อิจฺจาทโย** คือ "สติมา ... วิชฺชุมา" เป็นต้น (**วตฺตติ** ย่อมเป็นไป) **เอวํ** เหมือนอย่างนั้น.

ศัพท์คือ สติมา ผู้มีสติ, ธิติมา ผู้มีปัญญา, คติมา ผู้มีปัญญา ผู้มีแนวความคิด, มุติมา ผู้มีปัญญา, มุตฺติมา ผู้หลุดพ้น, ชุติมา ผู้มีความโชติช่วง, สิริมา ผู้มีสิริ, หิริมา ผู้มีความละอาย, ถุติมา ผู้ได้รับความสรรเสริญ, รติมา ผู้มีความยินดี, ยติมา ผู้มีความสมควร, สุจิมา ผู้มีความสะอาด, กลิมา ผู้มีโทษ มีความผิดติดตัว, พลิมา ผู้มีพลีกรรม, กสิมา ผู้มีงานไถ, รุจิมา ผู้มีรัศมี ผู้มีความงาม, พุทฺธิมา ผู้มีปัญญา, จกฺขุมา ผู้มีดวงตามเห็นธรรม, พนฺธุมา ผู้มีญาติ, เหตุมา ผู้มีเหตุ, เสตุมา ผู้มีเหตุ มีผู้สะพาน, เกตุมา ผู้มีชฎา ผู้มียอด, ราหุมา ผู้มีราหู, ภาณุมา ผู้มีรัศมี, ขาณุมา ผู้มีตอ, วิชฺชุมา ผู้มีสายฟ้า เป็นต้น ก็เหมือนอย่างนั้น (คือมีการจำแนกวิภัตติเหมือนกับ คุณวนฺตุ ศัพท์)

ตตฺถ (**อุทาหรเณสุ**) ในบรรดาอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านั้น **รูปเภโท** ความแตกต่างแห่งรูปสำเร็จ **สติมนฺตุพนฺธุมนฺตุสทฺทานํ** ของ สติมนฺตุ และ พนฺธุมนฺตุ ศัพท์ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

ในจำนวนศัพท์อุทาหรณ์เหล่านั้น สติมนฺตุ และ พนฺธุมนฺตุ ศัพท์มีรูปสำเร็จแตกต่างออกไป

อตฺตํ นฺตุสฺสาติ จ (**ปทํ**) บทว่า "อตฺตํ" และ "นฺตุสฺส" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "อตฺตํ" และ "นฺตุสฺส" ตามไป

๑๐๖. สพฺพสฺส วา อํเสสุ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อํเสสุ เพราะ อํ และ ส วิภัตติทั้งหลาย **อตฺตํ** การอาเทศเป็น อ **นฺตุสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัย **สพฺพสฺส** ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ อํ และ ส อาเทศ นฺตุ ทั้งตัว เป็น อ บ้าง

อํสอิติ เอเตสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ อํ และ ส **อตฺตํ** การอาเทศเป็น อ **นฺตุปจฺจยสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัย **สพฺพสฺส** ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ อํ และ ส วิภตฺติ อาเทศ นฺตุ ปัจจัยทั้งตัว เป็น อ บ้าง

อติปฺปสงฺโค ความเกี่ยวข้อง(กับศัพท์อื่น) **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี **อิธาปิ วาสทฺทสฺส ววตฺถิตวิภาสตฺตา** เพราะ วา ศัพท์แม้ในสูตรนี้ก็เป็นววัตถิตวิภาสา.

เพราะ วา ศัพท์เป็นววัตถิตวิภาสา วิธีในสูตรนี้จึงไม่เกี่ยวกับศัพท์อื่นด้วยเช่นกัน

สติมํ สติมนฺตํ, พนฺธุมํ พนฺธุมนฺตํ, สติมสฺส สติมโต สติมนฺตสฺส, พนฺธุมสฺส พนฺธุมโต พนฺธุมนฺตสฺส. **เสสํ** (**รูปํ**) รูปที่เหลือ **สมํ** เหมือนเดิม.

(๔. คัจฉันตาทิคณะ)

เภโท รูปพิเศษ **คจฺฉนฺตสทฺทสฺส** แห่ง คจฺฉนฺต ศัพท์ (**โหติ**) มีอยู่. **คจฺฉนฺต สิ** (**อิติ**) ในรูปอุทาหรณ์ว่า "คจฺฉนฺต สิ", **วาติ** บทว่า "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

คจฺฉนฺต ศัพท์ มีบางรูปที่แตกต่างออกไป, คจฺฉนฺติ สิ, บทว่า "วา" ตามไป

๑๐๗. สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **นฺตสทฺโท** นฺตศัพท์ **คจฺฉนฺตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี คจฺฉนฺต เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อํ** ซึ่งความเป็น อํ **วา** บ้าง.

เพราะ สิ อาเทศ นฺต ของ คจฺฉนฺต ศัพท์เป็นต้น เป็น อํ บ้าง

สิมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **นฺตสทฺโท** นฺตศัพท์ **คจฺฉนฺตอิติ เอวํ อาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมีศัพท์ว่า คจฺฉนฺต อย่างนี้เป็นต้น **อนฺตปฺปจฺจยนฺตานํ** อันมี อนฺต ปัจจัยเป็นที่สุด (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อํรูปํ** ซึ่งความเป็นรูป อํ **วา** บ้าง. **สรโลปสิโลปา** การลบสระหน้าและการลบสิวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ นฺต ของ คจฺฉนฺต ศัพท์เป็นต้นที่มี อนฺต ปัจจัยเป็นที่สุด เป็น อํ บ้าง, มีการลบสระหน้าและลบสิวิภัตติ

โส (**ปุริโส**) บุรุษนั้น **คจฺฉํ คจฺฉนฺโต วา** ไปอยู่ **คณฺหาติ** ย่อมถือเอา (เขากำลังไปเอา).

คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโทติ จ (**ปเท**) เมื่อบท **คจฺฉนฺตาทีนํ อิติ จ** ว่า "คจฺฉนฺตาทีนํ" ด้วย **นฺตสทฺโท อิติ จ** ว่า "นฺตสทฺโท" ด้วย **วตฺตมาเน** ตามไปอยู่

เมื่อบทว่า "คจฺฉนฺตาทีนํ" และ "นฺตสทฺโท" ตามไปอยู่

๑๐๘. เสเสสุ นฺตุว. (๓ บท, การิยาติเทสสูตร)

เสเสสุ (**วิภตฺติปฺปจฺจเยสุ**) เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งหลายที่เหลือ **นฺตสทฺโท** นฺต ศัพท์ **คจฺฉนฺตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี คจฺฉนฺต เป็นต้น **นฺตุ อิว** (**โหติ**) เป็นเหมือน นฺตุ ศัพท์.

เพราะวิภัตติและปัจจัยที่ นฺต ของ คจฺฉนฺต ศัพท์เป็นต้น เป็นเหมือน นฺตุ

เสเสสุ วิภตฺติปฺปจฺจเยสุ เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งหลายที่เหลือ **นฺตสทฺโท** นฺตศัพท์ **คจฺฉนฺตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี คจฺฉนฺต เป็นต้น **ทฏฺฐพฺโพ** อันนักศึกษาพึงทราบ **นฺตุปจฺจโย อิว** (**โหติ**) ว่าเป็นเหมือน นฺตุ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยที่เหลือจาก สิ วิภัตติ พึงทราบว่า นฺต ของ คจฺฉนฺต ศัพท์เป็นต้น เป็นเหมือน นฺตุ ปัจจัย

อยํ (**โยโค**) สูตรนี้ **การิยาติเทโส** (**โหติ**) เป็นการิยาติเทสสูตร **อสิมฺหิ** เพราะวิภัตติที่ไม่ใช่ สิ. **เสสํ** รูปที่เหลือ **คุณวนฺตุสมํ** เหมือนกับ คุณวนฺตุ ศัพท์.

สูตรนี้ เป็นการิยาติเทสสูตร เพราะวิภัตติอื่นจาก สิ, รูปที่เหลือเหมือนกับ คุณวนฺตุ ศัพท์

เต (**ปุริสา**) บุรุษทั้งหลายเหล่านั้น **คจฺฉนฺโต คจฺฉนฺตา** ไปอยู่ (พวกเขากำลังไป),

โภ คจฺฉํ โภ คจฺฉ โภ คจฺฉา ภวนฺโต คจฺฉนฺโต คจฺฉนฺตา, (คจฺฉํ) คจฺฉนฺตํ คจฺฉนฺเต, คจฺฉตา คจฺฉนฺเตน คจฺฉนฺเตหิ คจฺฉนฺเตภิ, คจฺฉโต คจฺฉนฺตสฺส คจฺฉตํ คจฺฉนฺตานํ, คจฺฉตา คจฺฉนฺตา คจฺฉนฺตสฺมา คจฺฉนฺตมฺหา คจฺฉนฺเตหิ คจฺฉนฺเตภิ, คจฺฉโต คจฺฉนฺตสฺส คจฺฉตํ คจฺฉนฺตานํ, คจฺฉติ คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺตสฺมึ คจฺฉนฺตมฺหิ คจฺฉนฺเตสุ.

มหํ จรํ ติฏฺจํ ... ชปํ วชํ อิจฺจาทโย (**สทฺทา**)
ศัพท์ทั้งหลายมีศัพท์ว่า "มหํ จรํ ฯลฯ ชปํ วชํ" เป็นต้น **วิญฺเญยฺยา** อันนักศึกษาพึงทราบ **เอวํ** เหมือนอย่างนั้น

ศัพท์ว่า "มหํ ผู้บูชาอยู่ ผู้ประเสริฐ ผู้เป็นใหญ่, จรํ ผู้เที่ไปอยู่ ผู้จาริก, ติฏฺจํ ผู้ดำรงอยู่ ผู้ตั้งอยู่, ททํ ผู้ให้อยู่ ผู้ถวายอยู่, ภุญฺชํ ผู้บริโภคอยู่ ผู้กินอยู่, สุณํ ผู้ฟังอยู่, ปจํ ผู้หุงต้มอยู่, ชยํ ผู้ชนะอยู่, ชีรํ ผู้แก่อยู่, จวํ ผู้เคลื่อนอยู่ ผู้ตายอยู่, (วจํ ผู้กล่าวอยู่), มียํ ผู้ตายอยู่, สรํ ผู้ระลึกได้อยู่, กุพฺพํ ผู้กระทำอยู่, ชปํ ผู้สาธยายอยู่, วชํ ผู้ไปอยู่ " เป็นต้น ก็จำแนกเหมือนกับ คจฺฉนฺต ศัพท์

วิเสโส ความพิเศษ **ภวนฺตสทฺทสฺส** ของ ภวนฺต ศัพท์ **คโยนาสวจเนสุ** ใน ค โย นา และ ส วิภัตติทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

ภวนฺต ศัพท์ มีความพิเศษใน ค โย นา ส วิภัตติ

โส ภวํ ผู้เจริญนั้น

ภวโตติ (**ปทํ**) บทว่า "ภวโต" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "ภวโต" ตามไป

๑๐๙. โอภาโว กฺวจิ โยสุ วการสฺส. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **โอภาโว** ความเป็น โอ **วการสฺส** แห่ง ว อักษร ภวโต ของ ภวนฺต ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ ว ของ ภวนฺต ศัพท์ เป็น โอ บ้าง

โยอิติ เอเตสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ โย **โอภาโว** ความเป็น โอ **วการสฺส** แห่ง ว อักษร **ภวนฺตอิติ เอตสฺส** ของศัพท์นี้คือ ภวนฺต **โหติ** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะ โย วิภัตติทุกตัว อาเทศ ว ของ ภวนฺต ศัพท์ เป็น โอ บ้าง

เต โภนฺโต ภวนฺโต ภวนฺตา ผู้เจริญทั้งหลายเหล่านั้น

ภวโตติ (**ปทํ**) บทว่า "ภวโต" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "ภวโต" ตามไป

๑๑๐. โภ เค ตุ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เค เพราะ ค **โภ** การอาเทศเป็น โภ **ภวโต** แห่ง ภวนฺต ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ค อาเทศ ภวนฺต เป็น โภ

เค ปเร เพราะ ค ข้างหลัง **โภ โหติ** มีการอาเทศเป็น โภ **ภวนฺตสทฺทสฺส** แห่ง ภวนฺต ศัพท์ **สพฺพสฺเสว** ทั้งตัวนั่นเทียว.

เพราะ ค อาเทศ ภวนฺต ศัพท์ทั้งตัว เป็น โภ

ภนฺเต โภนฺตาทิ จ (**อาเทโส**) การอาเทศเป็น ภนฺเต โภนฺต เป็นต้นด้วย (**โหติ**) ย่อมมี **ตุสทฺเทน** ด้วย ตุ ศัพท์, **คโลโป** (**โหติ**) มีการลบ ค.

และด้วย ตุ ศัพท์ มีการารอาเทศเป็น ภนฺเต โภนฺต เป็นต้น, ลบ ค

โภ ภนฺเต โภนฺต โภนฺตา ข้าแต่ท่านผู้เจริญ, **โภนฺโต ภวนฺโต ภวนฺตา** ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย. **ภวนฺตํ** ซึ่งผู้เจริญ, **โภนฺเต ภวนฺเต** ซึ่งผู้เจริญทั้งหลาย

นาเสสุ เพราะ นา และ ส วิภัตติทั้งหลาย **โอภาโว** การอาเทศเป็น โอ (**วการสฺส**) แห่ง ว อักษร (**โหติ**) ย่อมมี **โอภาโว กฺวจีติ โยควิภาเคน** โดยการแบ่งสูตรว่า "โอภาโว กฺวจิ".

เพราะ นา และ ส วิภัตติ อาเทศ ว เป็น โอ ด้วยการแบ่งสูตรว่า "โอภาโว กฺวจิ"

โภตา ภวตา ภวนฺเตน ด้วยผู้เจริญ, **โภโต ภวโต ภวนฺตสฺส** แก่ผู้เจริญ **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

๑๑๑. ภทนฺตสฺส ภทฺทนฺตภนฺเต. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

(**เค โยสุ จ**) เพราะ ค และ โย วิภัตติทั้งหลาย **ภทฺทนฺตภนฺเต** การอาเทศเป็น ภทฺทนฺต และ ภนฺเต **ภทนฺตสฺส** แห่ง ภทนฺต ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี (**กฺวจิ**) บ้าง.

เพราะ ค และ โย อาเทศ ภทนฺต เป็น ภทฺทนฺต และ ภนฺเต

เค ปเร เพราะ ค ข้างหลัง **โยสุ จ** และเพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้ **ภทฺทนฺตภนฺเตอิติ** คือ ภทฺทนฺต และ ภนฺเต **สพฺพสฺเสว ภทนฺตสทฺทสฺส** แห่ง ภทนฺต ศัพท์ทั้งตัวนั่นเทียว **โหนฺติ** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะ ค และ โย อาเทศ ภทนฺต ศัพท์ทั้งตัว เป็นรูปอาเทศเหล่านี้คือ ภทฺทนฺต และ ภนฺเต บ้าง

โภ ภทฺทนฺต ภนฺเต ภทนฺต ภทนฺตา วา ข้าแต่ท่านผู้เจริญ **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น. **เสสํ** รูปที่เหลือ **ปุริสสทฺทสมํ** เหมือน ปุริส ศัพท์.

๑๑๒. สนฺตสทฺทสฺส โส เภ โพ จนฺเต. (๖ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เภ เพราะ ภ **โส** การอาเทศเป็น ส **สนฺตสทฺทสฺส** แห่ง สนฺต ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี, **โพ** พฺอักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **อนฺเต** ในที่สุด **จ** ด้วย.

เพราะ ภ อาเทศ สนฺต ศัพท์ เป็น ส และลง พฺ อาคม ในที่สุด

ภกาเร ปเร เพราะ ภ ข้างหลัง **สสทฺทาเทโส** การอาเทศเป็น ส **สพฺพสฺเสว สนฺตสทฺทสฺส** แห่ง สนฺต ศัพท์ทั้งตัวนั่นเทียว **โหติ** ย่อมมี, **พการาคโม** พฺอักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง **อนฺเต** ในที่สุด **จ** ด้วย.

เพราะ ภ ข้างหลัง อาเทศ สนฺต ศัพท์ทั้งตัว เป็น ส และลง พฺ อักษรอาคม ในที่สุด

อภกาเรปิ แม้เพราะอักษรที่ไม่ใช่ ภ **สการาเทโส** การอาเทศเป็น ส **สมาเส** ในสมาส (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **จสทฺทคฺคหเณน** ด้วยการถือเอาซึ่ง จ ศัพท์.

ด้วย จ ศัพท์ที่ใส่ไว้ในสูตร มีการอาเทศ สนฺต เป็น ส เพราะอักษรอื่นแม้ไม่ใช่ ภ

สพฺภิ ด้วยสันตบุรุษทั้งหลาย

เภติ (**ปทํ**) บทว่า "เภ" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**สการาเทสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศเป็น ส อักษร **ยถา** เช่น).

บทว่า "เภ" มีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ต่อการห้ามไม่ให้อาเทศเป็น ส อักษร เช่น

สนฺเตหิ ด้วยสันตบุรุษทั้งหลาย

(๕. ราชาทิคณะ)

เภโท ความแตกต่าง **ราชพฺรหฺมอตฺตสขสทฺทาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายเป็นต้นว่า ราช พฺรหฺม อตฺต และ สข **อตฺถิ** มีอยู่. **สฺยาทฺยุปฺปตฺติ** การเกิดขึ้นของ สิ วิภัตติเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **ตเถว** เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว. **ราช สิอิติ** (**รูเป**) ในรูปว่า "ราช สิ" **ฐิเต** อันนักศึกษาตั้งไว้แล้ว. **พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโตติ** (**ปทํ**) บทว่า "พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต" **อธิกาโร** ตามไปไกล.

ราช พฺรหฺม อตฺต และ สขศัพท์ มีความแตกต่างออกไป, มีการลง สิ วิภัตติเป็นต้นเหมือนเดิม, เมื่อตั้งรูปว่า "ราช สิ" ไว้แล้ว, บทว่า "พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต" ตามไปไกล

๑๑๓. สฺยา จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อา การอาเทศเป็น อา **สิ** แห่ง สิ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **พฺรหฺมตฺตสข-ราชาทิโต** (**สทฺทโต**) จากศัพท์ทั้งหลายมี พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราชศัพท์เป็นต้น อาเทศ สิ เป็น อา

อากาโร การอาเทศเป็น อา **สิวจนสฺส** แห่ง สิ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง

พฺรหฺมตฺตสขราชอิติ เอวํ อาทิโต (สทฺทโต) จากศัพท์ทั้งหลายเป็นต้นอย่างนี้ว่า พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช **โหติ** ย่อมมี.

หลังจากศัพท์เป็นต้นว่า พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช มีการอาเทศ สิ วิภัตติ เป็น อา

อาตุมาทิสทฺทโต จ และหลังจาก อาตุม ศัพท์เป็นต้น **อากาโร** การอาเทศเป็น อา **(สิวจนสฺส)** แห่ง สิ วิภัตติ **(โหติ)** ย่อมมี **อาทิสทฺเทน** ด้วย อาทิ ศัพท์. **สรโลปาทิ (โหติ)** มีการลบสระเป็นต้น.

หลังจาก อาตุม ศัพท์เป็นต้น อาเทศ สิ เป็น อา ด้วย อาทิ ศัพท์

ราชา ติฏฺฐติ พระราชาประทับยืนอยู่

๑๑๔. โยนมาโน. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อาโน การอาเทศเป็น อาโน **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย **(ปเรสํ)** อันอยู่ข้างหลัง **พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต (สทฺทโต)** จากศัพท์ทั้งหลายมี พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช เป็นต้น **(โหติ)** ย่อมมี.

หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราชศัพท์เป็นต้น อาเทศ โย เป็น อาโน

อาโนอาเทโส การอาเทศเป็น อาโน **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย **(ปเรสํ)** อันอยู่ข้างหลัง **พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต (สทฺทโต)** จากศัพท์ทั้งหลายมี พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี.

หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราชศัพท์เป็นต้น อาเทศ โย เป็น อาโน

ราชาโน ติฏฺฐนฺติ พระราชาทั้งหลายประทับยืนอยู่. **โภ ราช โภ ราชา** ข้าแต่พระราชาผู้ทรงพระเจริญ, **ภวนฺโต ราชาโน** ข้าแต่พระราชาทั้งหลายผู้ทรงพระเจริญ.

วาติ (ปทํ) บทว่า “วา” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “วา” ตามไป

๑๑๕. พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต อมานํ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อานํ การอาเทศเป็น อานํ **อํ** แห่ง อํ วิภัตติ **(ปรสฺส)** อันอยู่ข้างหลัง **พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต (สทฺทโต)** จากศัพท์ทั้งหลายมี พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช เป็นต้น **(โหติ)** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราชศัพท์เป็นต้น อาเทศ อํ เป็น อานํ บ้าง

อานํ การอาเทศเป็น อานํ **อํวจนสฺส** แห่ง อํ วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **พฺรหฺมาทีหิ (สทฺเทหิ)** จากศัพท์ทั้งหลายมี พฺรหฺม เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก พฺรหฺม ศัพท์เป็นต้น อาเทศ อํ วิภัตติ เป็น อานํ บ้าง

ปสฺส จงดู **ราชานํ ราชํ วา** ซึ่งพระราชา, **ราชาโน** ซึ่งพระราชาทั้งหลาย.

สวิภตฺติสฺส อิติ (ปทํ) บทว่า "สวิภตฺติสฺส" **ราชสฺส อิติ จ (ปทํ)** และบทว่า "ราชสฺส" **วตฺตเต** ย่อมตามไป

บทว่า "สวิภตฺติสฺส" และ "ราชสฺส" ตามไป

๑๑๖. นามฺหิ รญฺญา วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นามฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **รญฺญา** การอาเทศเป็น รญฺญา **ราชสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **(โหติ)** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศ ราช ศัพท์ กับ นา เป็น รญฺญา บ้าง

นามฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **รญฺญาอาเทโส** การอาเทศเป็น รญฺญา **สพฺพสฺเสว ราชสทฺทสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ทั้งตัวนั่นเทียว **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศ ราช ศัพท์ทั้งตัว กับ นา เป็น รญฺญา บ้าง

รญฺญา กตํ อันพระราชาทรงกระทำแล้ว **ราเชน วา** หรืออันพระราชา

๑๑๗. ราชสฺส ราชุ สุนํหิสุ จ. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สุนํหิสุ เพราะ สุ นํ และ หิ วิภัตติทั้งหลาย **ราชุ** การอาเทศเป็น ราชุ **ราชสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ **(โหติ)** ย่อมมี **จ** บ้าง.

เพราะ สุ นํ หิ วิภัตติ อาเทศ ราช ศัพท์ เป็น ราชุ บ้าง

สุนํหิ อิติ เอเตสุ วจเนสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ สุ นํ และ หิ **ราชุอาเทโส** การอาเทศเป็น ราชุ **สพฺพสฺส ราชสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี. **จสทฺโท** จศัพท์ **วิกปฺปนตฺโถ** มีอรรถว่าไม่แน่นอน. **ทีโฆ** ความเป็นทีฆะ **(โหติ)** ย่อมมี **สุนํหิสุ จาติ** ด้วยสูตรว่า "สุนํหิสุ จ".

เพราะวิภัตติเหล่านี้คือ สุ นํ หิ อาเทศ ราช ศัพท์ทั้งตัว เป็น ราชุ จศัพท์แปลว่า "บ้าง". ทีฆะ อุ เป็น อู ด้วยสูตรว่า "สุนํหิสุ จ"

ราชูหิ ราชูภิ ราเชหิ ราเชภิ วา อันพระราชาทั้งหลาย **(กตํ)** ทรงกระทำแล้ว

สวิภตฺติสฺสาติ (ปทํ) บทว่า "สวิภตฺติสฺส" **อธิกาโร** ตามไปไกล.

บทว่า "สวิภตฺติสฺส" ตามไปไกล

๑๑๘. ราชสฺส รญฺโญราชิโน เส. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เส เพราะ ส วิภัตติ **รญฺโญราชิโน** การอาเทศเป็น รญฺโญ และ ราชิโน ทั้งหลาย **ราชสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **(โหนฺติ)** ย่อมมี.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ ราช กับ ส เป็น รญฺโญ ราชิโน

เส วิภตฺติมฺหิ เพราะ ส วิภัตติ **รญฺโญราชิโน อิติ เอเต อาเทสา** ตัวอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ รญฺโญ และ ราชิโน **สพฺพสฺส ราชสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ทั้งตัว **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ ราช กับ ส เป็นตัวอาเทศเหล่านี้คือ รญฺโญ ราชิโน

รญฺโญ, ราชิโน เทติ ย่อมถวายแด่พระราชา

ราชสฺสาติ (**ปทํ**) บทว่า "ราชสฺส" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "ราชสฺส" ตามไป

๑๑๙. รญฺญํ นํมฺหิ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นํมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **รญฺญํ** การอาเทศเป็น รญฺญํ **ราชสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ ราช กับ นํ เป็น รญฺญํ บ้าง

นํมฺหิ วิภตฺตมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **รญฺญํอาเทโส** การอาเทศเป็น รญฺญํ **สพฺพสฺเสว ราชสทฺทสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ทั้งตัว **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ ราช ทั้งตัว กับ นํ เป็น รญฺญํ บ้าง

รญฺญํ ราชูนํ ราชานํ (**เทติ**) ย่อมถวายแด่พระราชาทั้งหลาย

ปญฺจมิยํ ในปัญจมีวิภัตติ ...

๑๒๐. อมฺหตุมฺหนฺตุราชพฺรหฺมตฺตสขสตฺถุปิตาทีหิ สมา นาว. (๔ บท, รูปาติเทสสูตร)

สฺมา สฺมาวิภัตติ (**ปรํ**) อันอยู่ข้างหลัง **อมฺหตุมฺหนฺตุราชพฺรหฺมตฺตสขสตฺถุ-ปิตาทีหิ** (**สทฺเทหิ**) จากศัพท์ทั้งหลายมี อมฺห ตุมฺห นฺตุ ราช พฺรหฺม อตฺต สข สตฺถุ และ ปิตุ เป็นต้น (**ทฏฺฐพฺพํ**) อันนักศึกษาพึงทราบ **นา อิว** ว่าเป็นเหมือน นา วิภัตติ.

พึงทราบว่า สฺมา วิภัตติที่อยู่หลังจาก อมฺห ตุมฺห นฺตุ ราช พฺรหฺม อตฺต สข สตฺถุ และ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็นเหมือน นา วิภัตติ

สฺมาวจนํ สฺมาวิภัตติ (**ปรํ**) อันอยู่ข้างหลัง **อมฺหตุมฺหนฺตุราชพฺรหฺมตฺตสขสตฺถุปิตุ อิติ เอวํ อาทีหิ** (**สทฺเทหิ**) จากศัพท์ทั้งหลายเป็นต้นอย่างนี้ว่า อมฺห ตุมฺห นฺตุ ราช พฺรหฺม อตฺต สข สตฺถุ และ ปิตุ **ทฏฺฐพฺพํ** อันนักศึกษาพึงทราบ **นา อิว** ว่าเป็นเหมือน นา วิภัตติ **อิติ** เพราะเหตุนั้น **นาภาวาติเทโส** การแสดงเป็น นา **สฺมาวจนสฺส** แห่ง สฺมา วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

นักศึกษาพึงทราบว่า สฺมา วิภัตติที่อยู่หลังจากศัพท์อย่างนี้คือ อมฺห ตุมฺห นฺตุ ราช พฺรหฺม อตฺต สข สตฺถุ และ ปิตุ เป็นต้น เป็นเหมือน นา วิภัตติ เพราะฉะนั้น จึงมีการแสดง สฺมา วิภัตติ เป็น นา

ปน สำหรับ **อติเทโส** อติเทสสูตร **ฉพฺพิโธ (โหติ)** มี ๖ อย่าง. **จ** ดังจะกล่าวสาธก **วจนํ** คำ **พฺยปเทโส ... ฉพฺพิโธติ** ว่า "พฺยปเทโส ... ฉพฺพิโธ" ดังนี้ **วุตฺตํ** อันท่านกล่าวไว้แล้ว

สำหรับอติเทสสูตร มี ๖ อย่าง ดังจะกล่าวสาธกคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า

> "(**อติเทโส**) อติเทสสูตร **ฉพฺพิโธ** มี ๖ อย่าง **อิติ** คือ **พฺยปเทโส** พยปเทสาติเทสสูตรด้วย **นิมิตฺตญฺจ** นิมิตตาติเทสสูตรด้วย **ตํรูปํ** ตังรูปาติเทสสูตรด้วย **ตํสภาวตา** ตังสภาวาติเทสสูตรด้วย **สุตฺตญฺเจว** สุตตาติเทสสูตรด้วย **ตถา การิยาติเทโส** การิยาติเทสสูตรด้วย".
>
> *อติเทสสูตร มี ๖ อย่าง คือ (๑) พยปเทสาติเทสสูตร (สูตรแสดงชื่อ เช่น ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาตเวตุนาทีสุ จ) (๒) นิมิตตาติเทสสูตร (สูตรแสดงนิมิต เช่น ตถา กตฺตริ จ) (๓) ตังรูปาติเทสสูตร (สูตรแสดงให้เป็นรูปนั้น เช่น อมฺหตุมฺหนฺตุราช-พฺรหฺมตฺตสขสตฺถุปิตาทีหิ สฺมา นาว) (๔) ตังสภาวาติเทสสูตร (สูตรแสดงไปตามสภาพ เช่น อิตฺถิยํ ภาสิตปุมิตฺถี ปุมาว เจ) (๕) สุตตาติเทสสูตร (สูตรแสดงสูตร เช่น อนุปทิฏฺฐานํ วุตฺต-โยคโต) (๖) การิยาติเทสสูตร (สูตรแสดงวิธีทำ เช่น เสเสสุ นฺตุว)"*

ตตฺร (อติเทเสสุ) ในบรรดาอติเทสสูตรทั้งหลายเหล่านั้น **อยํ (โยโค)** สูตรนี้ **รูปาติเทโส** เป็นตังรูปาติเทสสูตร **ปาจสามตฺถิยโต** เพราะความสามารถแห่งการสวดได้ **พฺรหฺมตฺตสขาทีสุ (สทฺเทสุ)** ในศัพท์ทั้งหลายมี พฺรหฺม อตฺต และ สข เป็นต้น. **เสสํ (วิธานํ)** วิธีที่เหลือ **ตติยาสมํ** เหมือนกับตติยาวิภัตติ.

ในบรรดาอติเทสสูตรเหล่านั้น สูตรนี้เป็นตังรูปาติเทสสูตรเพราะสามารถสวดในรูปของ พฺรหฺม อตฺต และ สข ศัพท์เป็นต้นได้ (คือ พฺรหฺมุนา อตฺตนา สขินา) วิธีที่เหลือ เหมือนกับตติยาวิภัตติ

รญฺญา อเปติ ย่อมหลีกออกจากพระราชา, **ราชูหิ ราชูภิ ราเชหิ ราเชภิ** จากพระราชาทั้งหลาย, **รญฺโญ ราชิโน สนฺตกํ** ทรัพย์ของพระราชา, **รญฺญํ ราชูนํ ราชานํ** ของพระราชาทั้งหลาย.

ราชสฺสาติ (ปทํ) บทว่า "ราชสฺส" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "ราชสฺส" ตามไป

๑๒๑. สฺมึมฺหิ รญฺเญราชินิ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สฺมึมฺหิ เพราะ สฺมึ วิภัตติ **รญฺเญราชินิ** การอาเทศเป็น รญฺเญ และ ราชินิ ทั้งหลาย **ราชสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **(โหนฺติ)** ย่อมมี.

เพราะ สฺมึ วิภัตติ อาเทศ ราช กับ สฺมึ เป็น รญฺเญ และ ราชินิ

สฺมึมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ สฺมึ วิภัตติ **รญฺเญราชินิ อิติ เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ รญฺเญ และ ราชินิ **สพฺพสฺเสว ราชสทฺทสฺส** แห่ง ราช ศัพท์ทั้งตัวนั่นเทียว **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี.

เพราะ สฺมึ วิภัตติ อาเทศ ราช กับ สฺมึ เป็นตัวอาเทศเหล่านี้คือ รญฺเญ และ ราชินิ

รญฺเญ ราชินิ ปติฏฺฐิตํ อันบุคคลตั้งไว้แล้วในพระราชา, **ราชูสุ ราเชสุ** ในพระราชาทั้งหลาย.

จ อนึ่ง **วิเสโส** ความแตกต่าง **พฺรหฺมสทฺทสฺส** แห่ง พฺรหฺม ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **คนาสสฺมึสุ** ใน ค นา ส และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย.

อนึ่ง พฺรหฺม ศัพท์ มีความแตกต่างใน ค นา ส และ สฺมึ วิภัตติ

พฺรหฺมา พรหม, **พฺรหฺมาโน** พรหมทั้งหลาย

จ ส่วน **อาลปเน** ในอาลปนะ **เอติ** (**ปทํ**) บทว่า “เอ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ส่วน ในอาลปนะ บทว่า “เอ” ตามไป

๑๒๒. พฺรหฺมโต คสฺส จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เอ การอาเทศเป็น เอ **คสฺส จ** แห่ง ค (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **พฺรหฺมโต** จาก พฺรหฺม ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก พฺรหฺม ศัพท์ อาเทศ ค เป็น เอ

เอกาโร การอาเทศเป็น เอ **คสฺส จ** แห่ง ค เท่านั้น (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **พฺรหฺมสทฺทโต** จาก พฺรหฺม ศัพท์ **โหติ** ย่อมมี.

หลังจาก พฺรหฺม ศัพท์ อาเทศ ค เท่านั้น เป็น เอ

จคฺคหณํ จศัพท์ **เอคฺคหณานุกฑฺฒนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการดึงไว้ซึ่ง เอ ศัพท์.

จศัพท์ มีประโยชน์ต่อการดึง เอ ศัพท์ที่ตามมา ไว้ในสูตรนี้

โภ พฺรหฺเม ข้าแต่พรหมผู้เจริญ, **ภวนฺโต พฺรหฺมาโน** ข้าแต่พรหมทั้งหลายผู้เจริญ, **พฺรหฺมานํ พฺรหฺมํ** ซึ่งพรหม, **พฺรหฺมาโน** ซึ่งพรหมทั้งหลาย

พฺรหฺมสฺส อนฺโตติ จ (**ปทํ**) บทว่า “พฺรหฺมสฺส” และ “อนฺโต” **วตฺตเต** ย่อมตามไป **วิปริณาเมน** โดยการเปลี่ยนวิภัตติ.

บทว่า “พฺรหฺมสฺส” และ “อนฺโต” เปลี่ยนวิภัตติแล้วตามไป

๑๒๓. อุตฺตํ สนาสุ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สนาสุ เพราะ ส และ นา วิภัตติทั้งหลาย **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **พฺรหฺมสฺส** ของ พฺรหฺม (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อุตฺตํ** ซึ่งความเป็น อุ.

เพราะ ส และ นา วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ พฺรหฺม เป็น อุ

สนา อิติ เอเตสุ วจเนสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ ส และ นา **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **พฺรหฺมสทฺทสฺส** ของ พฺรหฺม ศัพท์ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อุตฺตํ** ซึ่งความเป็น อุ.

เพราะวิภัตติเหล่านี้คือ ส และ นา อาเทศสระที่สุดของ พฺรหฺม ศัพท์ เป็น อุ

ภาวนิทฺเทโส การแสดงความเป็น อุ **อุตฺตํ อิติ (ปเทน)** ด้วยบทว่า “อุตฺตํ” **อภาวทสฺสนตฺโถ** มีประโยชน์ต่อการแสดงซึ่งความไม่เป็น อุ **กตฺถจิ** ในบางอุทาหรณ์.

การแสดงอาเทศ ด้วยบทว่า “อุตฺตํ” มีประโยชน์ต่อการแสดงความไม่อาเทศในบางอุทาหรณ์

พฺรหฺมุนา อันพรหม, **พฺรหฺเมหิ พฺรหฺเมภิ** อันพรหมทั้งหลาย

สสฺมึ ใน ส วิภัตติ **อุตฺเต** เมื่อการอาเทศเป็น อุ **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว, **ลสญฺญายํ** เมื่อการเรียกชื่อว่า ล **อิวณฺณุวณฺณา ฌลาติ** (**สุตฺเตน**) ด้วยสูตรว่า “อิวณฺณุวณฺณา ฌลา” (**กตายํ**) อันนักศึกษากระทำแล้ว,

๑๒๔. ฌลโต สสฺส โน วา. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โน การอาเทศเป็น โน **สสฺส** แห่ง ส (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ฌลโต** จาก ฌ และ ล (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ฌ และ ล อาเทศ ส เป็น โน บ้าง

โน อิติ อาเทโส ตัวอาเทศคือ โน **ส อิติ เอตสฺส วจนสฺส** แห่งวิภัตตินี้คือ ส **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **อิวณฺณุวณฺเณหิ** จากอิวัณณะและอุวัณณะทั้งหลาย **ฌลสญฺเญหิ** อันมีชื่อว่า ฌ และ ล **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจากอิวัณณะชื่อ ฌ และอุวัณณะชื่อ ล อาเทศ ส เป็น โน บ้าง

พฺรหฺมุโน พฺรหฺมสฺส แก่พรหม, **พฺรหฺมานํ พฺรหฺมูนํ วา** แก่พรหมทั้งหลาย,

อุตฺตํ การอาเทศเป็น อุ **อญฺญตฺถาปิ** แม้เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่าอื่น (**โหติ**) ย่อมมี **อุตฺตํ อิติ โยควิภาเคน** โดยการแบ่งสูตรว่า “อุตฺตํ”.

เพราะวิภัตติเหล่าอื่น ก็มีการอาเทศเป็น อุ ด้วย “อุตฺตํ โยควิภาค”

ปญฺจมิยํ ในปัญจมีวิภัตติ **นาภาวาติเทโส** การแสดงซึ่งความเป็น นา (**โหติ**) ย่อมมี.

ในปัญจมีวิภัตติ มีการแสดง สฺมา เป็น นา

พฺรหฺมุนา จากพรหม, **พฺรหฺเมหิ พฺรหฺเมภิ** จากพรหมทั้งหลาย, **พฺรหฺมุโน พฺรหฺมสฺส** ของพรหม, **พฺรหฺมานํ พฺรหฺมูนํ วา** ของพรหมทั้งหลาย.

๑๒๕. พฺรหฺมโต ตุ สฺมึ นิ. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นิ การอาเทศเป็น นิ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **พฺรหฺมโต** จาก พฺรหฺม (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก พฺรหฺม อาเทศ สฺมึ เป็น นิ

นิ การอาเทศเป็น นิ **สฺมึวจนสฺส** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **พฺรหฺมสทฺทโต** จาก พฺรหฺม ศัพท์ **โหติ** ย่อมมี. (**นิ** การอาเทศเป็น นิ **สฺมึวจนสฺส** แห่ง สฺมึ วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง) **กมฺมจมฺมมุทฺธาทิโต จ** (**สทฺทโต**) จากศัพท์ทั้งหลายมี กมฺม จมฺม และ มุทฺธ เป็นต้นด้วย (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **ตุสทฺเทน** ด้วย ตุ ศัพท์.

หลังจาก พฺรหฺม ศัพท์ อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น นิ (ด้วยสูตรนี้) และหลังจาก กมฺม จมฺม และ มุทฺธ ศัพท์เป็นต้น อาเทศ สฺมึ เป็น นิ บ้าง ด้วย ตุ ศัพท์

พฺรหฺมนิ ในพรหม, **พฺรหฺเมสุ** ในพรหมทั้งหลาย.

วิเสโส ความแตกแต่ง **อตฺตสทฺทสฺส** ของ อตฺต ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **ตติยาทีเสฺวว** (**วิภตฺตีสุ**) ในวิภัตติทั้งหลายมี ตติยา เป็นต้นนั่นเทียว.

อตฺต ศัพท์ มีความแตกต่าง ตั้งแต่ตติยาวิภัตติเป็นต้นไป

อตฺตา ตน, **อตฺตาโน** ตนทั้งหลาย, **โภ อตฺต โภ อตฺตา** ดูก่อนตน, **ภวนฺโต อตฺตาโน** ดูก่อนตนทั้งหลาย, **อตฺตานํ อตฺตํ** ซึ่งตน, **อตฺตาโน** ซึ่งตนทั้งหลาย,

นามฺหิ ในนาวิภัตติ **อตฺตํ** การอาเทศเป็น อ **อตฺตนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ อตฺต ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **เอตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนี้ **อ กมฺมนฺตสฺส จาติ** ว่า "อ กมฺมนฺตสฺส จ".

ในนาวิภัตติ มีการอาเทศสระที่สุดของ อตฺต ศัพท์ เป็น อ บ้าง ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า "อ กมฺมนฺตสฺส จ".

อตฺตนา อตฺเตน วา ด้วยตน

๑๒๖. อตฺตนฺโต หิสฺมิมนตฺตํ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

หิสฺมึ เพราะ หิ วิภัตติ **อตฺตนฺโต** สระอันเป็นที่สุดของ อตฺต ศัพท์ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อนตฺตํ** ซึ่งความเป็น อน.

เพราะ หิ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ อตฺต ศัพท์ เป็น อน

หิสฺมึ ปเร เพราะ หิ วิภัตติข้างหลัง **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **อตฺตสทฺทสฺส** ของ อตฺต ศัพท์ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อนตฺตํ** ซึ่งความเป็น อน.

เพราะ หิ วิภัตติข้างหลัง อาเทศสระที่สุดของ อตฺต ศัพท์ เป็น อน

อตฺตเนหิ อตฺตเนภิ ด้วยตนทั้งหลาย

ตโต อตฺตโตติ จ (**ปทํ**) บทว่า "ตโต" และ "อตฺตโต" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "ตโต" และ "อตฺตโต" ตามไป

๑๒๗. สสฺส โน. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โน การอาเทศเป็น โน **สฺสส** แห่ง ส (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต อตฺตโต** จาก อตฺต ศัพท์นั้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อตฺต ศัพท์นั้น อาเทศ ส เป็น โน

โน การอาเทศเป็น โน **สฺสส** วิภตฺติสฺส แห่ง ส วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต อตฺตสทฺทโต** จาก อตฺต ศัพท์นั้น **โหติ** ย่อมมี.

หลังจาก อตฺต ศัพท์นั้น อาเทศ ส วิภัตติ เป็น โน

อตฺตโน แก่ตน, **อตฺตานํ** แก่ตนทั้งหลาย

๑๒๘. สฺมา นา. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นา การอาเทศเป็น นา **สฺมา** แห่ง สฺมา (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต อตฺตโต** จาก อตฺต ศัพท์นั้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อตฺต ศัพท์นั้น อาเทศ สฺมา เป็น นา

นา การอาเทศเป็น นา **สฺมาวจนสฺส** แห่ง สฺมา วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต อตฺตสทฺทโต** จาก อตฺต ศัพท์นั้น **โหติ** ย่อมมี.

หลังจาก อตฺต ศัพท์นั้น อาเทศ สฺมา วิภัตติ เป็น นา

อตฺตนา อเปติ ย่อมหลีกออกจากตน

อุตฺตรสุตฺเตน เอกโยคํ อกตฺวา ภินฺนโยคกรณํ การไม่กระทำให้เป็นสูตรเดียวกันกับด้วยสูตรข้างหน้า(คือ อมฺหตุมฺหนฺตุราช...)แล้วกระทำซึ่งสูตรแยกกัน **อตฺถนฺตรวิญฺญาปนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการให้รู้ซึ่งเนื้อความอื่น **สิทฺเธปิ** แม้ในที่สำเร็จได้ **นาภาวาติเทเสเนว** ด้วยการแสดงซึ่งความเป็น นา นั่นเทียว, **เตน** เพราะเหตุนั้น **ชกาเร** เพราะ ช อักษร **รกาโร** การอาเทศเป็น ร อักษร **อตฺตนฺตตการสฺส** แห่ง ต อักษรอันเป็นที่สุดของ อตฺต ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง. (ยถา) เช่น **อตฺรโช อตฺตโช วา** ผู้เกิดจากตน.

การแยกสูตรนี้ไว้ต่างหาก ไม่รวมเป็นสูตรเดียวกันกับด้วยสูตร อมฺหตุมฺหนฺตุราช... ข้างหน้า แม้ในที่สำเร็จได้ด้วยการแสดงเป็น นา ฉะนั้น เพราะ ช จึงมีการอาเทศ ต ที่สุดของ อตฺต ศัพท์ เป็น ร บ้าง เช่น อตฺรโช อตฺตโช วา

อตฺตเนหิ อตฺตเนภิ จากตนทั้งหลาย, **อตฺตโน** ของตน, **อตฺตานํ** ของตนทั้งหลาย.

อตฺตโตติ (**ปทํ**) บทว่า “อตฺตโต” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “อตฺตโต” ตามไป

๑๒๙. ตโต สฺมึ นิ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นิ การอาเทศเป็น นิ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต อตฺตโต** จาก อตฺต ศัพท์นั้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อตฺต ศัพท์นั้น อาเทศ สฺมึ เป็น นิ

นิ การอาเทศเป็น นิ **สฺมึวจนสฺส** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต อตฺต-สทฺทโต** จาก อตฺต ศัพท์นั้น **โหติ** ย่อมมี.

หลังจาก อตฺต ศัพท์นั้น อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น นิ

อตฺตนิ ในตน, **อตฺเตสุ** ในตนทั้งหลาย

เภโท ความแตกต่าง **สขสทฺทสฺส** ของ สข ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

สขา เพื่อน, **สขาโน** เพื่อนทั้งหลาย

โยนมิติ (**ปทํ**) บทว่า "โยนํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "โยนํ" ตามไป

๑๓๐. สขโต จาโยโน. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อาโยโน การอาเทศเป็น อาโย และ โน ทั้งหลาย **โยนํ** แห่ง โย ทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **สขโต จ** จาก สข ศัพท์ด้วย (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจาก สข ศัพท์ อาเทศ โย วิภัตติ เป็น อาโย และ โน

อาโยโนอาเทสา การอาเทศเป็น อาโย และ โน ทั้งหลาย **โยนํ** แห่ง โย ทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **สขสทฺทโต จ** จาก สข ศัพท์ด้วย (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจาก สข ศัพท์ อาเทศ โย วิภัตติ เป็น อาโย และ โน

สขาโย เพื่อนทั้งหลาย

๑๓๑. สขนฺตสฺสิ โนนานํเสสุ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โนนานํเสสุ เพราะ โน นา นํ และ ส วิภัตติทั้งหลาย **อิ** การอาเทศเป็น อิ **สขนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุดของ สข ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ โน นา นํ และ ส วิภัตติ อาเทศสระอันเป็นที่สุดของ สข ศัพท์ เป็น อิ

โนนานํสอิติ เอเตสุ ปเรสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ โน นา นํ และ ส ข้างหลัง **อิการาเทโส** การอาเทศเป็น อิ อักษร **สขสทฺทนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุดของ สข ศัพท์ **โหนฺติ** ย่อมมี.

เพราะ โน นา นํ และ ส วิภัตติข้างหลัง อาเทศสระอันเป็นที่สุดของ สข ศัพท์ เป็น อิ อักษร

สขิโน ติฏฺจนฺติ เพื่อนทั้งหลายยืนอยู่

อาลปเน ในอาลปนะ **คสญฺญายํ** เมื่อการเรียกชื่อว่า ค **กตายํ** อันนักศึกษากระทำแล้ว, *ในอาลปนะ เมื่อนักศึกษากระทำการเรียกชื่อว่า ค แล้ว*

๑๓๒. สขโต คสฺเส วา. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เอ การอาเทศเป็น อ อา อิ อี และ เอ ทั้งหลาย **คสฺส** แห่ง ค (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **สขโต** จาก สข ศัพท์ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจาก สข ศัพท์ อาเทศ ค เป็น อ อา อิ อี และ เอ

อการอาการอิการอีการเอการาเทสา การอาเทศเป็น ออักษร อาอักษร อิอักษร อีอักษร และ เออักษรทั้งหลาย **คสฺส** แห่ง ค (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **สขโต** จาก สข ศัพท์ **โหนฺติ** ย่อมมี.

หลังจาก สข ศัพท์ อาเทศ ค เป็น อ อา อิ อี และ เอ อักษร

เอกาโร การอาเทศเป็น เอ **อญฺญสฺมาปิ** (**สทฺทสฺมา**) หลังจากศัพท์แม้อื่น (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **วาสทฺเทน** ด้วย วา ศัพท์. **ยถา** อุทาหรณ์ **อิติ** คือ **ภทฺทนฺเต** ข้าแต่ท่านผู้เจริญ, **อิเส** ข้าแต่ฤาษี.

ด้วย วา ศัพท์ มีการอาเทศเป็น เอ หลังจากศัพท์อื่นบ้าง เช่น ภทฺทนฺเต, อิเส

อ จ อด้วย **อา จ** อาด้วย **อิ จ** อิด้วย **อี จ** อีด้วย **เอ จ** เอด้วย **อิติปิ** เพราะเหตุนั้น **เอ** ชื่อว่า เอ. **โลโป** การลบ **ปุพฺพสฺสรานํ** แห่งสระหน้าทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **กเมน** ตามลำดับ.

อ อา อิ อี และ เอ จึงชื่อว่า เอ มีการลบสระหน้าไปตามลำดับ

โภ สข โภ สขา โภ สขิ โภ สขี โภ สเข ดูก่อนเพื่อน, **ภวนฺโต สขาโน สขาโย สขิโน** ดูก่อนเพื่อนทั้งหลาย

สขนฺตสฺส อาโรติ จ (**ปทํ**) บทว่า “สขนฺตสฺส” และ “อาโร” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “สขนฺตสฺส” และ “อาโร” ตามไป

๑๓๓. สุนมํสุ วา. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สุนมํสุ เพราะ สุ นํ และ อํ วิภัตติทั้งหลาย **อาโร** การอาเทศเป็น อาร **สขนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ สข ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สุ นํ และ อํ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ สข ศัพท์ เป็น อาร บ้าง

สุนํอํ อิติ เอเตสุ ปเรสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ สุ นํ และ อํ ข้างหลัง **อาโร** การอาเทศเป็น อาร **สขนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ สข ศัพท์ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะวิภัตติเหล่านี้คือ สุ นํ และ อํ ข้างหลัง อาเทศสระที่สุดของ สข ศัพท์ เป็น อาร บ้าง

สขารํ สขานํ สขํ ซึ่งเพื่อน, **สขาโน สขาโย สขิโน** ซึ่งเพื่อนทั้งหลาย, **สขินา** ด้วยเพื่อน.

สขนฺตสฺสาติ (**ปทํ**) บทว่า "สขนฺตสฺส" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "สขนฺตสฺส" ตามไป

๑๓๔. อาโร หิมฺหิ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

หิมฺหิ เพราะ หิ วิภัตติ **อาโร** การอาเทศเป็น อาร **สขนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ สข ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ หิ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ สข ศัพท์ เป็น อาร บ้าง

หิมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ หิ วิภัตติ **อาโร** การอาเทศเป็น อาร **สขนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ สข ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ หิ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ สข ศัพท์ เป็น อาร บ้าง

สขาเรหิ สขาเรภิ สเขหิ สเขภิ ด้วยเพื่อนทั้งหลาย

อิการาเทเส ในที่อาเทศเป็น อิ **โน** การอาเทศเป็น โน (**สสฺส**) แห่ง ส วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **ฌลโต สสฺส โน วาติ** (**สุตฺเตน**) ด้วยสูตรว่า "ฌลโต สสฺส โน วา".

ในที่อาเทศเป็น อิ ให้อาเทศ ส เป็น โน ด้วยสูตรว่า "ฌลโต สสฺส โน วา".

สขิโน สขิสฺส แก่เพื่อน, **สขารานํ สขีนํ** แก่เพื่อนทั้งหลาย

นาภาโว การอาเทศเป็น นา **สฺมาวจนสฺส** แห่ง สฺมา วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

มีการอาเทศ สฺมา เป็น นา

สขินา จากเพื่อน, **สขาเรหิ สขาเรภิ สเขหิ สเขภิ** จากเพื่อนทั้งหลาย, **สขิโน สขิสฺส** ของเพื่อน, **สขารานํ สขีนํ** ของเพื่อนทั้งหลาย

สขโตติ (**ปทํ**) บทว่า "สขโต" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "สขโต" ตามไป

๑๓๕. สฺมิเม. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เอ การอาเทศเป็น เอ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **สขโต** จาก สข ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก สข ศัพท์ อาเทศ สฺมึ เป็น เอ

เอกาโร การอาเทศเป็น เอ อักษร **สฺมึวจนสฺส** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **สขโต** จาก สข ศัพท์ **โหติ** ย่อมมี.

หลังจาก สข ศัพท์ อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น เอ อักษร

อยํ อารมฺโภ สูตรนี้ **นิจฺจตฺโถ** มีอรรถแน่นอน.

สูตรนี้ มีอรรถแน่นอน (คืออาเทศ สฺมึ เป็น เอ เท่านั้น)

สเข ในเพื่อน, **สขาเรสุ สเขสุ** ในเพื่อนทั้งหลาย

รูปนโย วิธีแห่งรูปสำเร็จ **อาตุมสทฺทสฺส** ของ อาตุม ศัพท์ **อตฺตสทฺทสฺเสว** เหมือนของ อตฺต ศัพท์นั่นเทียว **ปฐมาทุติยาสุ** ในปฐมาวิภัตติและทุติยาวิภัตติทั้งหลาย.

วิธีสำเร็จรูปของ อาตุม ศัพท์ ในปฐมาวิภัตติและทุติยาวิภัตติ เหมือนของ อตฺต ศัพท์นั่นแหละ

อาตุมา ตน **อาตุมาโน** ตนทั้งหลาย, **โภ อาตุม โภ อาตุมา** ดูก่อนตน **ภวนฺโต อาตุมาโน** ดูก่อนตนทั้งหลาย, **อาตุมานํ อาตุมํ** ซึ่งตน **อาตุมาโน** ซึ่งตนทั้งหลาย, **อาตุเมน** ด้วยตน **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็น. (**เสสํ**) รูปที่เหลือ **ปุริสสมํ** เหมือนกับ ปุริส ศัพท์.

เภโท ความแตกต่าง **ปุมสทฺทสฺส** แห่ง ปุม ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี. **ปุม สิ** (**อิตีธ**) ในรูปนี้ว่า “ปุม สิ”,

ปุม ศัพท์ มีวิธีดังต่อไปนี้ ปุม สิ

สวิภตฺติสฺสาติ (**ปทํ**) บทว่า “สวิภตฺติสฺส” **อธิกาโร** ตามไปไกล.

บทว่า “สวิภตฺติสฺส” ตามไปไกล

๑๓๖. ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อา** การอาเทศเป็น อา **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ กับ สิ เป็น อา

สิมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อาการาเทโส** การอาเทศเป็น อา อักษร **ปุมสทฺทนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุดของ ปุม ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ กับ สิ วิภัตติ เป็น อา อักษร

(**อาการาเทโส** การอาเทศเป็น อา อักษร) **อนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุด **มฆวยุวาทีนํ** (**สทฺทานํ**) **จ** ของศัพท์ทั้งหลายมี มฆว และ ยุว เป็นต้นด้วย (**โหติ**) ย่อมมี **อนฺตคฺคหเณน** ด้วย อนฺต ศัพท์.

และมีการอาเทศสระที่สุดของ มฆว และ ยุว ศัพท์เป็นต้น ด้วย อนฺต ศัพท์

ปุมา บุรุษ

ปุมนฺตสฺสาติ (ปทํ) บทว่า “ปุมนฺตสฺส” **อธิกาโร** ตามไปไกล.

บทว่า “ปุมนฺตสฺส” ตามไปไกล

๑๓๗. โยสฺวาโน. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **อาโน** การอาเทศเป็น อาโน **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ กับ โย เป็น อาโน

โยสุ วิภตฺตีสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **อาโนอาเทโส** การอาเทศเป็น อาโน **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ กับ โย เป็น อาโน

ปุมาโน บุรุษทั้งหลาย

๑๓๘. อมาลปเนกวจเน. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อาลปเนกวจเน เพราะวิภัตติในอาลปนะฝ่ายเอกพจน์ **อํ** การอาเทศเป็น อํ **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ค ในอาลปนะเอกพจน์ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ กับ ค เป็น อํ

อาลปเนกวจเน ปเร เพราะวิภัตติในอาลปนะฝ่ายเอกพจน์ข้างหลัง **อํ** การอาเทศเป็น อํ **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ ค ในอาลปนะเอกพจน์ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ กับ ค เป็น อํ

เห ปุมํ ดูก่อนบุรุษ **เห ปุมาโน** ดูก่อนบุรุษทั้งหลาย, **ปุมํ** ซึ่งบุรุษ **ปุมาโน** ซึ่งบุรุษทั้งหลาย

อา วาติ จ (**ปทํ**) บทว่า “อา” และ “วา” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “อา” และ “วา” ตามไป

๑๓๙. อุ นามฺหิ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นามฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **อา อุ จ** การอาเทศเป็น อา และ อุ **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ เป็น อา และ อุ บ้าง

นามฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **อาอุอาเทสา** การอาเทศเป็น อา และ อุ ทั้งหลาย **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ เป็น อา และ อุ บ้าง

สสฺมาสุ เพราะ ส และ สฺมา วิภัตติทั้งหลาย **อุกาโร** การอาเทศเป็น อุ อักษร **ปุมกมฺม-ถามนฺตสฺส จ** แห่งสระอันเป็นที่สุดของ ปุม กมฺม และ ถาม ศัพท์ด้วย (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์.

เพราะ ส และ สฺมา วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม กมฺม และ ถาม ศัพท์ เป็น อุ บ้าง ด้วย จ ศัพท์.

ปุมานา ปุมุนา ปุเมน ด้วยบุรุษ

อาเนติ (**ปทํ**) บทว่า "อาเน" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "อาเน" ตามไป

๑๔๐. หิวิภตฺติมฺหิ จ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

หิวิภตฺติมฺหิ เพราะ หิ วิภัตติ **อาเน** การอาเทศเป็น อาเน **ปุมนฺตสฺส จ** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ด้วย (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ หิ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ เป็น อาเน

หิวิภตฺติมฺหิ เพราะ หิ วิภัตติ **อาเนอาเทโส** การอาเทศเป็น อาเน **ปุมนฺตสฺส จ** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ด้วย **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ หิ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ เป็น อาเน

วิภตฺติคฺคหณํ วิภตฺติศัพท์ **สวิภตฺติคฺคหณนิวตฺตนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่ง สวิภตฺติ ศัพท์.

วิภตฺติศัพท์ มีประโยชน์ต่อการห้าม สวิภตฺติ ศัพท์ (ห้ามอาเทศพร้อมด้วยวิภัตติ)

ปุมาเนหิ ปุมาเนภิ ด้วยบุรุษทั้งหลาย

สพฺพวิภตฺตีสุ เพราะวิภัตติทั้งปวงทั้งหลาย **อานาเทโส** การอาเทศเป็น อาน **อนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุด **ยุวมฆวาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี ยุว และ มฆว เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์. **สสฺมาสุ วิภตฺตีสุ** เพราะ ส และ สฺมา วิภัตติทั้งหลาย **อุกาโร** การอาเทศเป็น อุ **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุดของ ปุม ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **เอตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนี้ **อุ นามฺหิ จาติ** ว่า "อุ นามฺหิ จ". **โน** การอาเทศเป็น โน (**สสฺส**) แห่ง ส วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **ฌลโต สสฺส โน วาติ** (**สุตฺเตน**) ด้วยสูตรว่า "ฌลโต สสฺส โน วา".

เพราะวิภัตติทั้งปวง มีการอาเทศสระที่สุดของ ยุว และ มฆว ศัพท์เป็นต้น เป็น อาน บ้าง ด้วย จ ศัพท์ (ในสูตรนี้), เพราะ ส และ สฺมา วิภัตติ มีการอาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ เป็น อุ บ้าง ด้วย จ ศัพท์ในสูตรว่า "อุ นามฺหิ จ". มีการอาเทศ ส วิภัตติ เป็น โน ด้วยสูตรว่า "ฌลโต สสฺส โน วา"

ปุมุโน ปุมสฺส แก่บุรุษ **ปุมานํ** แก่บุรุษทั้งหลาย

สฺมา นาติ (**สุตฺตํ**) สูตรว่า "สฺมา นา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

สูตรว่า "สฺมา นา" ตามไป

๑๔๑. ฌลโต จ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นา การอาเทศเป็น นา **สฺมา** แห่ง สฺมา วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ฌลโต** จาก ฌ และ ล ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ฌ และ ล อาเทศ สฺมา เป็น นา

นา การอาเทศเป็น นา **สฺมาวจนสฺส** แห่ง สฺมา วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ฌลอิติ เอเตหิ** จากอักษรทั้งหลายเหล่านี้คือ ฌ และ ล (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ฌ และ ล อาเทศ สฺมา เป็น นา

จคฺคหณํ จศัพท์ **นิวตฺตนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม(ซึ่งการอาเทศ) **กฺวจิ** บ้าง.

จศัพท์ มีประโยชน์ต่อการห้ามการอาเทศบ้าง

ปุมานา ปุมุนา ปุมา ปุมสฺมา ปุมมฺหา จากบุรุษ **ปุมาเนหิ ปุมาเนภิ ปุเมหิ ปุเมภิ** จากบุรุษทั้งหลาย, **ปุมุโน ปุมสฺส** ของบุรุษ **ปุมานํ** ของบุรุษทั้งหลาย.

๑๔๒. อาเน สฺมึมฺหิ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สฺมึมฺหิ เพราะ สฺมึ วิภัตติ **อาเน** การอาเทศเป็น อาเน **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สฺมึ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ กับ สฺมึ เป็น อาเน บ้าง

สฺมึมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ สฺมึ วิภัตติ **อาเนอาเทโส** การอาเทศเป็น อาเน **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สฺมึ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ กับ สฺมึ วิภัตติ เป็น อาเน บ้าง

ปุมาเน ปุเม ปุมสฺมึ ปุมมฺหิ ในบุรุษ

๑๔๓. สุสฺมิมา วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สุสฺมึ เพราะ สุ วิภัตติ **อา** การอาเทศเป็น อา **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สุ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ เป็น อา บ้าง

สุอิติ เอตสฺมึ ปเร เพราะวิภัตตินี้คือ สุ ข้างหลัง **อาอาเทโส** การอาเทศเป็น อา **ปุมนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สุ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ ปุม ศัพท์ เป็น อา บ้าง

ปุมาสุ ปุเมสุ ในบุรุษทั้งหลาย

ยุวาทีสุ (**สทฺเทสุ**) ในศัพท์ทั้งหลายมี ยุว เป็นต้น **ยุว สิ อิตีธ** ในรูปนี้ว่า “ยุว สิ”

อาการโร การอาเทศเป็น อา อักษร (**โหติ**) ย่อมมี **อนุตคฺคหเณน** ด้วย อนฺต ศัพท์ **เอตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนี้ **ปุมนฺตสฺสา สิมฺหีติ** ว่า “ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ”, **อานาเทโส จ** และการอาเทศเป็น อาน (**โหติ**) ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **หิวิภตฺติมฺหิ จาติ สุตฺเต** ในสูตรว่า “หิวิภตฺติมฺหิ จ”.

มีการอาเทศ(สระที่สุดของ ยุว กับ สิ) เป็น อา ด้วย อนฺต ศัพท์ ในสูตรว่า “ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ”, และมีการอาเทศ(สระที่สุดของ ยุว) เป็น อาน ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า “หิวิภตฺติมฺหิ จ”.

ยุวา คนหนุ่ม **ยุวาโน ยุวานา ยุวา** คนหนุ่มทั้งหลาย, **เห ยุว ยุวา ยุวาน ยุวานา** ดูก่อนคนหนุ่ม **ภวนฺโต ยุวานา** ดูก่อนคนหนุ่มทั้งหลาย, **ยุวานํ ยุวํ** ซึ่งคนหนุ่ม **ยุวาเน ยุเว** ซึ่งคนหนุ่มทั้งหลาย

นาสุอิติ เอเตสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ นา และ สุ **อา** การอาเทศเป็น อา **อนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุด **ยุวมฆวาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี ยุว และ มฆว เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **เอตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนี้ **อ กมฺมนฺตสฺส จาติ** ว่า “อ กมฺมนฺตสฺส จ” **อิติ** เพราะเหตุนั้น **อาตฺตํ** การอาเทศเป็น อา (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ นา และ สุ วิภัตติ มีการอาเทศสระที่สุดของ ยุว และ มฆว ศัพท์เป็นต้น เป็น อา บ้าง ด้วย จ ศัพท์ในสูตรว่า “อ กมฺมนฺตสฺส จ” เพราะฉะนั้น จึงมีการอาเทศเป็น อา

ยุวานา ยุเวน ยุวาเนน วา โดยคนหนุ่ม **ยุวาเนหิ ยุวาเนภิ ยุเวหิ ยุเวภิ** โดยคนหนุ่มทั้งหลาย, **ยุวานสฺส ยุวสฺส** แก่คนหนุ่ม **ยุวานานํ ยุวานํ** แก่คนหนุ่มทั้งหลาย, **ยุวานา ยุวานสฺมา ยุวานมฺหา** จากคนหนุ่ม **ยุวาเนหิ ยุวาเนภิ ยุเวหิ ยุเวภิ** จากคนหนุ่มทั้งหลาย, **ยุวานสฺส ยุวสฺส** ของคนหนุ่ม **ยุวานานํ ยุวานํ** ของคนหนุ่มทั้งหลาย, **ยุวาเน ยุวานสฺมึ ยุวานมฺหิ ยุเว ยุวสฺมึ ยุวมฺหิ** ในคนหนุ่ม **ยุวาเนสุ ยุวาสุ ยุเวสุ** ในคนหนุ่มทั้งหลาย.

เอวํ เหมือนกัน **มฆวา** พระอินทร์ **มฆวาโน มฆวานา** พระอินทร์ทั้งหลาย **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น **ยุวสทฺทสมํ** เหมือนกับ ยุว ศัพท์.

อการนฺตํ อการันต์(ในปุงลิงค์) **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อการันต์

อาการันต์

สาสทฺโท สาศัพท์ **อาการนฺโต ปุลฺลิงฺโค** อันเป็นปุงลิงค์ อาการันต์ (**มยา**) อันข้าพเจ้า (**วุจฺจเต**) จะกล่าว. **สา สิ** (**อิติ ฐิเต**) ในรูปว่า "สา สิ" อันท่านตั้งไว้แล้ว, **สิโลโป** การลบ สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี. **สา สุนโข** สา แปลว่า สุนัข.

ข้าพเจ้าจะกล่าว สา ศัพท์ อันเป็นปุงลิงค์ อาการันต์ ในรูปที่ตั้งไว้ว่า "สา สิ" มีการลบ สิ วิภัตติ. สา สุนัข

พหุวจเน ในพหูพจน์

๑๔๔. อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ. (๕ บท, รัสสวิธิสูตร)

เอกวจนโยสฺวปิ จ เพราะวิภัตติฝ่ายเอกวจนะ และ โย วิภัตติทั้งหลาย **อโฆ** (**สโร**) สระอันไม่ใช่ ฆ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะวิภัตติฝ่ายเอกวจนะ และ โย วิภัตติ ให้รัสสะสระอันไม่ใช่ ฆ

เอกวจเน โยสุ จ ปเรสุ เพราะวิภัตติฝ่ายเอกวจนะ และ โย วิภัตติทั้งหลายข้างหลัง **อนฺโต สโร** สระอันเป็นที่สุด **ลิงฺคสฺส** แห่งลิงค์ **ฆสญฺญกอาการวชฺชิโต** เว้นจาก อา อักษรที่มีชื่อว่า ฆ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ, **รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี **อิติ** (**อิมินา สุตฺเตน**) ด้วยสูตรนี้. **อปิคฺคหณํ** อปิศัพท์ **นิวตฺตนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม(รัสสะ) **สิมฺหิ** เพราะ สิ วิภัตติ. **เสสํ** (**วิธานํ**) วิธีที่เหลือ **เนยฺยํ** อันนักศึกษาควรนำไปใช้.

เพราะวิภัตติฝ่ายเอกวจนะ และ โย วิภัตติข้างหลัง สระที่สุดลิงค์ เว้น อา ชื่อ ฆ ถึงความเป็นรัสสะ, จึงทำเป็นรัสสะด้วยสูตรนี้, อปิศัพท์ ห้ามรัสสะ เพราะ สิ วิภัตติ, วิธีที่เหลือนักศึกษาสามารถนำไปใช้ได้เอง

สา ติฏฺฐนฺติ สุนัขทั้งหลายยืนอยู่, **เห ส เห สา, เห สา, สํ เส, เสน สาหิ สาภิ, สสฺส สาย สานํ, สา สสฺมา สมฺหา สาหิ สาภิ, สสฺส สานํ, เส สสฺมึ สมฺหิ สาสุ.**

ปจฺจกฺขธมฺมา คาณฺฑีวธนฺวาปภุตโย ปจฺจกฺขธมฺมา และ คาณฺฑีวธนฺวา ศัพท์เป็นต้น **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น.

ปจฺจกฺขธมฺมา และ คาณฺฑีวธนฺวา ศัพท์เป็นต้น ก็เหมือนกัน

อาการนฺตํ อาการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อาการันต์

อิการันต์

อคฺคิสทฺโท อคฺคิศัพท์ **อิการนฺโต ปุลฺลิงฺโค** อันเป็นปุงลิงค์ อิการันต์ (**มยา**) อันข้าพเจ้า (**วุจฺจเต**) จะกล่าว. **สฺยาทฺยุปฺปตฺติ** การเกิดขึ้นของ สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี. **อคฺคิ สิ** (**อิติ ฐิเต**) ในรูปว่า "อคฺคิ สิ" อันท่านตั้งไว้แล้ว.

ข้าพเจ้าจะกล่าว อคฺคิ ศัพท์ อันเป็นปุงลิงค์ อิการันต์, ลง สิ วิภัตติ, รูปว่า "อคฺคิ สิ"

อนฺโต สิมฺหิ วาติ จ (**ปทํ**) บทว่า "อนฺโต" "สิมฺหิ" และ "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "อนฺโต" "สิมฺหิ" และ "วา" ตามไป

๑๔๕. อคฺคิสฺสินิ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **อคฺคิสฺส** ของ อคฺคิ ศัพท์ **อินิ** (**โหติ**) เป็น อินิ **วา** บ้าง.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ อคฺคิ ศัพท์ เป็น อินิ บ้าง

สิมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **อคฺคิสฺส** ของ อคฺคิ ศัพท์ **อินิ โหติ** เป็น อินิ วา บ้าง. **สิโลโป** การลบ สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **เสสโต โลปํ คสิปีติ** ด้วยสูตรว่า "เสสโต โลปํ คสิปิ".

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ อคฺคิ ศัพท์ เป็น อินิ บ้าง, ลบ สิ ด้วยสูตรว่า "เสสโต โลปํ คสิปิ"

อคฺคินิ อคฺคิ ไฟ

พหุวจเน ในฝ่ายพหูพจน์ **ฌลสญฺญายํ** เมื่อการตั้งชื่อว่า ฌ และ ล (**กตายํ**) อันนักศึกษากระทำแล้ว **อิวณฺณุวณฺณา ฌลาติ** ด้วยสูตรว่า "อิวณฺณุวณฺณา ฌลา"ติ. **ฌลโต วาติ จ** บทว่า "ฌลโต" และ "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในฝ่ายพหูพจน์ เมื่อตั้งชื่อว่า ฌ และ ล ด้วยสูตรว่า "อิวณฺณุวณฺณา ฌลา" แล้ว, บทว่า "ฌลโต" และ "วา" ตามไป

๑๔๖. ฆปโต จ โยนํ โลโป. (๔ บท, โลปวิธิสูตร)

โลโป การลบ **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ฆปโต ฌลโต จ** จาก ฆ ป ฌ และ ล ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ฆ ป ฌ และ ล ลบ โย วิภัตติ บ้าง

โลโป การลบ **โยวจนานํ** แห่งโย วิภัตติทั้งหลาย **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **อาการิวณฺณุวณฺเณหิ** จาก อาอักษร อิวัณณะ และอุวัณณะทั้งหลาย **ฆปสญฺเญหิ** อันมีชื่อว่า ฆ และ ป **อิตฺถิวาจเกหิ** อันกล่าวซึ่งอิตถีลิงค์ **ฌลสญฺเญหิ จ** และอันมีชื่อว่า ฌ และ ล **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก อา ชื่อ ฆ อิวัณณะอุวัณณะ ชื่อ ป ในอิตถีลิงค์ และหลังจาก อิวัณณะอุวัณณะชื่อ

ฌ ล ในปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์ ลบ โย วิภัตติบ้าง

อยํ (**วาสทฺโท**) วาศัพท์ที่ตามมานี้ **ววตฺถิตวิภาสา** เป็นคำกล่าวกำหนด(ว่าไม่แน่นอน).

๑๔๗. โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆํ. (๓ บท, ทีฆวิธิสูตร)

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **กตนิการโลเปสุ** ที่มีการอาเทศเป็น นิ อักษร และการลบอันถูกทำแล้ว (**รสฺสสรา**) รัสสสระทั้งหลาย (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ.

เพราะ โย วิภัตติที่ถูกอาเทศเป็น นิ และถูกลบแล้ว รัสสสระ เป็น ทีฆะ

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **กตนิการโลเปสุ** ที่มีการอาเทศเป็น นิ อักษร และการลบอันถูกทำแล้ว **สพฺเพ รสฺสสรา** รัสสสระทั้งหลายทั้งปวง **อนฺตภูตา** อันเป็นที่สุด **ลิงฺคสฺส** แห่งลิงค์ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ.

เพราะ โย วิภัตติที่ถูกอาเทศเป็น นิ และถูกลบแล้ว รัสสสระทั้งปวงที่อยู่สุดลิงค์ เป็นทีฆะ

นิการโลปา การอาเทศเป็น นิ และการลบทั้งหลาย **เยสํ** (**โยวจนานํ**) ของ โย วิภัตติทั้งหลาย เหล่าใด **กตา** อันนักศึกษากระทำแล้ว **เต** (**โยวจนา**) วิภัตติทั้งหลายเหล่านั้น **กตนิการโลปา** ชื่อว่า กตนิการโลปะ.

โยวิภัตติที่มีการอาเทศเป็น นิ และการลบ ชื่อว่า กตนิการโลปะ.

อคฺคี ไฟ

อตฺตมิติ บทว่า “อตฺตํ” **ปญฺจาทีนมตฺตนฺติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า “ปญฺจาทีนมตฺตํ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “อตฺตํ” จากสูตรนี้ว่า “ปญฺจาทีนมตฺตํ” ตามไป

๑๔๘. โยสฺวกตรสฺโส โฌ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **อกตรสฺโส โฌ** ฌ ที่เป็นรัสสะอันไม่ได้ถูกทำ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อ.

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ ฌ ที่เป็นรัสสะอยู่แล้ว (คือ อิ) เป็น อ

โยสุ ปเรสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลายข้างหลัง **อกตรสฺโส โฌ** ฌ ที่เป็นรัสสะอันไม่ได้ถูกทำ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อ.

เพราะ โย วิภัตติขเงหลัง อาเทศ ฌ ที่เป็นรัสสะอยู่แล้ว (คือ อิ) เป็น อ

อคฺคโย ไฟทั้งหลาย

โฌติ บทว่า “โฌ” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**อตฺตนิวตฺตนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งความเป็น อ **อิติ อุทาหรเณ** ในอุทาหรณ์ว่า) **รตฺติโย** คืนทั้งหลาย.

บทว่า "โฌ" มีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ห้ามไม่ให้อาเทศเป็น อ ในอุทาหรณ์ว่า รตฺติโย

(**อุทาหรณานิ**) อุทาหรณ์ทั้งหลาย **อาลปเน** ในอาลปนะ **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น. **เห อคฺคิ เห อคฺคี** แน่ะไฟ **เห อคฺคโย** แน่ะไฟทั้งหลาย

ปุพฺพสฺสรโลเป เมื่อการลบสระตัวหน้า **ทุติเยกวจเน** ในทุติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ **สมฺปตฺเต** จะมาถึง.

ในทุติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ ก่อนจะถึงการลบสระตัวหน้า

๑๔๙. อํโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นิคฺคหีตํ การอาเทศเป็นนิคหิต **อํโม** แห่ง อํ วิภัตติ และ ม อักษร (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ฌลเปหิ** จาก ฌ ล และ ป ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ฌ ล และ ป อาเทศ อํ และ ม เป็นนิคหิต

นิคฺคหีตํ อาเทโส การอาเทศเป็นนิคหิต **อํวจนสฺส มการสฺส จ** แห่ง อํ วิภัตติ และ ม อักษร (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ฌลปอิติ เอเตหิ** จากอักษรที่มีชื่อทั้งหลาเหล่านี้คือ ฌ ล และ ป **โหติ** ย่อมมี.

หลังจากอักษรที่มีชื่อเหล่านี้คือ ฌ ล และ ป   อาเทศ อํ วิภัตติ และ ม อักษร เป็นนิคหิต

อคฺคึ ซึ่งไฟ **อคฺคี อคฺคโย** ซึ่งไฟทั้งหลาย, **อคฺคินา** อันไฟ **อคฺคีหิ อคฺคีภิ** อันไฟทั้งหลาย. **ทีฆาภาโว** ความเป็นทีฆะ **กตฺถจิ** ในบางอุทาหรณ์ (**โหติ**) ย่อมมี **จคฺคหเณน** ด้วย จ ศัพท์ **สุนํหิสุ จาติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า "สุนํหสุ จ". **อคฺคิหิ อคฺคิภิ** อันไฟทั้งหลาย. **โน** การอาเทศเป็น โน (**โหติ**) ย่อมมี **ฌลโต สสฺส โน วาติ** ด้วยสูตรว่า "ฌลโต สสฺส โน วา". **อคฺคิโน อคฺคิสฺส** แก่ไฟ **อคฺคีนํ อคฺคินํ** แก่ไฟทั้งหลาย. **นา** การอาเทศเป็น นา (**โหติ**) ย่อมมี **วิกปฺเปน** ด้วยไม่แน่นอน **ฌลโต จาติ** (**วจนโต**) เพราะสูตรว่า "ฌลโต จ" **วตฺตมาเนน** อันตามมาอยู่ **สฺมา นาติ** ในสูตรว่า "สฺมา นา". **อคฺคินา อคฺคิสฺมา อคฺคิมฺหา** จากไฟ **อคฺคีหิ อคฺคีภิ อคฺคิหิ อคฺคิภิ** จากไฟทั้งหลาย, **อคฺคิโน อคฺคิสฺส** ของไฟ **อคฺคีนํ อคฺคินํ** ของไฟทั้งหลาย, **อคฺคิมฺหิ อคฺคิสฺมึ** ในไฟ **อคฺคีสุ อคฺคิสุ** ในไฟทั้งหลาย.

อคฺคีหิ อคฺคีภิ - *เป็นทีฆะบ้าง ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า "สุนํหสุ จ",* **อคฺคิโน** - *อาเทศ ส เป็น โน ด้วยสูตรว่า "ฌลโต สสฺส โน วา",* **อคฺคินา** - *อาเทศ สฺมา เป็น นา บ้าง เพราะสูตร "ฌลโต จ" ตามมาในสูตรว่า "สฺมา นา"*

อญฺเญปิ (**สทฺทา**) ศัพท์ทั้งหลายแม้เหล่าอื่น **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น

โชติ ไฟ, **ปาณิ** มือ ฝ่ามือ, **คณฺฐิ** ข้อ ปม, **มุฏฺฐิ** กำมือ,
กุจฺฉิ ท้อง, **วตฺถิ** กระเพาะปัสสาวะ, **สาลิ** ข้าสาลี, **วีหิ** ข้าวเปลือก,
พฺยาธิ โรค ความเจ็บไข้, **โอธิ** ขอบเขต, **โพธิ** ต้นโพธิ์ นายโพธิ์,

สนฺธิ การต่อ, **ราสิ** กอง, **เกสิ** นายเกสี, **สาติ** นายสาติ, **ทีปิ** เสือดาว, **อิสิ** ฤาษี ดาบส, **มุนิ** พระมุนี ผู้รู้, **มณิ** แก้วมณี, **ธนิ** เสียง, **ยติ** ภิกษุ, **คิริ** ภูเขา, **รวิ** ดวงอาทิตย์, **กวิ** นักกวี, **กปิ** ลิง, **อสิ** ดาบ, **มสิ** น้ำหมึก, **นิธิ** ขุมทรัพย์, **วิธี** วิธีการ, **อหิ** งู, **กิมิ** หนอน, **ปติ** สามี เจ้าของ, **หริ** ทองคำ สีเขียว, **อริ** ข้าศึก, **ติมิ** ปลาใหญ่ติมิ, **กลิ** โทษ, **พลิ** เครื่องบวงสรวง, **ชลธิ** ทะเล สมุทร, **คหปติ** เจ้าของเรือน, **อุรุธิติ** ผู้มีความเพียรกล้า, **วรมติ** ผู้มีปัญญาเลิศ, **นิรุปธิ** ผู้ปราศจากกิเลส, **อธิปติ** ผู้เป็นใหญ่ อธิบดี, **อญฺชลิ** พนมมือ, **สารถี** นายสารถี คนขับ, **อติถิ** แขก อาคันตุกะ, **สมาธิ** สมาธิ จิตตั้งมั่น, **อุทธิ** ทะเล **ปภุตโย** เป็นต้น.

อิการนฺตํ อิการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อิการันต์

อีการันต์

ทณฺฑีสทฺโท ทณฺฑีศัพท์ **อีการนฺโต ปุลฺลิงฺโค** อันเป็นปุงลิงค์ อีการันต์ (**มยา**) อันข้าพเจ้า (**วุจฺจเต**) จะกล่าว. **ทณฺฑี สิ อิติ อิธ** ในรูปนี้ว่า "ทณฺฑี สิ".

ข้าพเจ้าจะกล่าว ทณฺฑี ศัพท์ อันเป็นปุงลิงค์ อีการันต์, ในรูปนี้ว่า "ทณฺฑี สิ"

รสฺสตฺเต เมื่อความเป็นรัสสะ **อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จาติ** ด้วยสูตรว่า "อโฆ รสฺสเมก-วจนโยสฺวปิ จ" **สมฺปตฺเต** จะมาถึง, **ตทภาเว** เมื่อความไม่มีแห่งการรัสสะนั้น **สิสฺมึ** เพราะ สิ วิภัตติ **สิทฺเธ** สำเร็จแล้ว **อปิคฺคหเณน** ด้วย อปิ ศัพท์ **เอตฺถ เอว** ในสูตรนั่นนั่นเทียว, **กจฺจายโน** อาจารย์กัจจายนะ **อาห** กล่าวแล้ว **นิยมตฺถํ** ซึ่งสูตรอันมีเนื้อความกำหนด.

เมื่อใกล้จะรัสสะ ด้วยสูตรว่า "อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ", แต่เมื่อไม่มีการทำรัสสะเพราะ สิ วิภัตติ ด้วย อปิ ศัพท์ในสูตรเดียวกันนั่นแล, อาจารย์กัจจายนะจึงกล่าวนิยมสูตรต่อไป

รสฺสนฺติ เมื่อบทว่า "รสฺสํ" **วตฺตมาเน** ตามไปอยู่

เมื่อบทว่า "รสฺสํ" ตามไป

๑๕๐. น สิสฺมิมนปุํสกานิ. (๓ บท, นิเสธวิธิสูตร)

สิสฺมึ เพราะ สิ วิภัตติ **อนปุํสกานิ (ลิงฺคานิ)** ลิงค์ทั้งหลายอันไม่ใช่นปุงสกลิงค์ **น (อาปชฺชนฺเต)** ย่อมไม่ถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะ สิ วิภัตติ ห้ามทำเป็นรัสสะลิงค์ที่ไม่ใช่นปุงสกลิงค์

สิสฺมึ เพราะ สิ วิภัตติ **นปุํสกวชฺชิตานิ ลิงฺคานิ** ลิงค์ทั้งหลายอันไม่ใช่นปุงสกลิงค์ **น** (**อาปชฺชนฺเต**) ย่อมไม่ถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ. **รสฺสตฺตาภาโว** ความไม่มีแห่งการทำเป็นรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี **อิติ** ด้วยสูตรนี้. **สิโลโป** การลบ สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ ห้ามทำเป็นรัสสะลิงค์ที่ไม่ใช่นปุงสกลิงค์ จึงห้ามทำเป็นรัสสะด้วยสูตรนี้, มีการลบ สิ วิภัตติ

ทณฺฑี ติฏฺฐติ ผู้มีไม้เท้ายืนอยู่

อนปุํสกานีติ บทว่า "อนปุํสกานิ" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**รสฺสตฺตานิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการไม่ห้ามซึ่งความเป็นรัสสะ **นปุํสเก** ในนปุงสกลิงค์ **ยถา** เช่น) **สุขการิ ทานํ** ท่านอันทำให้ได้รับความสุข

บทว่า "อนปุํสกานิ" มีประโยชน์อะไร. มีประโยชน์ต่อการไม่ห้ามเป็นรัสสะ เช่น สุขการิ ทานํ

จ ก็ **เอตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนี้

> **วิสทาวิสทาการโวหาโรภยมุตฺตกา** วิสทาการโวหาร (คำเรียกที่รู้ได้ง่าย) อวิสทาการโวหาร (คำเรียกที่รู้ได้ยาก) และเนววิสทานาวิสทาการโวหารที่พ้นจากโวหารทั้ง ๒ **อีริตา** ถูกเรียกแล้ว **ลิงฺคํ** ว่าลิงค์ **เหตุภาวโต** เพราะความเป็นเหตุ **ปุมาทิชานเน** ในความรู้ว่าเป็นเพศชายเป็นต้น.
>
> *วิสทาการโวหาร (คำเรียกที่รู้ได้ง่าย) อวิสทาการโวหาร (คำเรียกที่รู้ได้ยาก) และเนววิสทานาวิสทาการโวหารที่พ้นจากโวหารทั้ง ๒ ถูกเรียกว่าลิงค์ เพราะเป็นเหตุให้รู้ว่าเป็นเพศชายเป็นต้น*

โยโลเป ในการลบ โย วิภัตติ **ทณฺฑี ติฏฺฐนฺติ** ผู้มีไม้เท้าทั้งหลายยืนอยู่

อิตรตฺร ในอุทาหรณ์อื่นอีก **รสฺสตฺเต** เมื่อความเป็นรัสสะ **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว **อโฆ รสฺสมิจฺจาทินา** ด้วยสูตรว่า "อโฆ รสฺส" เป็นต้น, **ฌโต การสฺสาติ จ** บทว่า "ฌโต" และ "กตรสฺสา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

อุทาหรณ์อื่นยังมีอีก เมื่อทำเป็นรัสสะด้วยสูตรว่า "อโฆ รสฺส" เป็นต้นแล้ว, บทว่า "ฌโต" และ "กตรสฺสา" ตามไป

๑๕๑. โยนํ โน. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โน การอาเทศเป็น โน **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **กตรสฺสา ฌโต** จาก ฌ อันถูกทำรัสสะแล้ว (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ฌ ที่ทำเป็นรัสสะแล้ว อาเทศ โย เป็น โน

โน อิติ อาเทโส รูปอาเทศคือ โน **สพฺเพสํ โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลายทั้งปวง

สาลปนานํ รวมทั้งอาลปนะ **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **กตรสฺสา ฌโต** จาก ฌ อันถูกทำรัสสะแล้ว **โหติ** ย่อมมี.

หลังจาก ฌ ที่ทำเป็นรัสสะแล้ว อาเทศ โย วิภัตติทั้งหมดรวมทั้งอาลปนะ เป็น โน

ทณฺฑิโน ติฏฺฐนฺติ ผู้มีไม้เท้าทั้งหลายยืนอยู่

กตรสฺสาติ บทว่า "กตรสฺสา" (ที่ตามมา) **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**อาเทสนิเสนธตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศ **อกตรสฺส** แห่ง ฌ ที่ไม่มีการทำรัสสะ **ยถา** เช่น) **อคฺคโย**

บทว่า "กตรสฺสา" (ที่ตามมา) มีประโยชน์อะไร. มีประโยชน์ต่อการห้ามการอาเทศ ฌ ที่ไม่มีการทำรัสสะ เช่น อคฺคโย

> **โน** การอาเทศเป็น โน **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **อกตรสฺสาปิ** แม้จาก อิ อักษรอันเป็นรัสสะที่ไม่ได้ถูกกระทำ (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **โยนํ โนติ โยควิภาคโต** ด้วยการแบ่งสูตรว่า "โยนํ โน" **วินา** โดยเว้น **อธิการํ** ซึ่งบทที่ตามมา **ยถา** อุทาหรณ์ว่า **สารมติโน** ผู้รู้ว่าเป็นสาระทั้งหลาย.
>
> *มีการอาเทศ โย แม้จะอยู่ข้างหลังจาก อิ ที่เป็นรัสสะอยู่แล้วเป็น โน บ้าง ด้วย โยนํ โน วินาธิการโยควิภาคะ เช่น สารมติโน*

อาลปเน ในอาลปนะ **เคติ** บทว่า "เค" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอาลปนะ บทว่า "เค" ตามไป

๑๕๒. ฌลปา รสฺสํ. (๒ บท, รัสสวิธิสูตร)

เค เพราะ ค **ฌลปา** ฌ ล และ ป ทั้งหลาย (คือ อี อู ในลิงค์ทั้ง ๓) (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะ ค ให้รัทำัสสะ ฌ ล และ ป

เค ปเร เพราะ ค ข้างหลัง **ฌลปอิติ เอเต** อักษรที่มีชื่อทั้งหลายเหล่านี้คือ ฌ ล ป (คือ อี อู ในลิงค์ทั้ง ๓) **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะ ค อักษรที่มีชื่อว่า ฌ ล ป ถึงความเป็นรัสสะ

โภ ทณฺฑิ ดูก่อนผู้มีไม้เท้า

รสฺสตฺเต เมื่อความเป็นรัสสะ **สิทฺเธปิ** แม้สำเร็จได้ **อโฆ รสฺสนฺติอาทินาว** ด้วยสูตรว่า "อโฆ รสฺสํ" เป็นต้นนั่นเทียว **นิยมตฺโถ อารมฺโภ** สูตรอันมีเนื้อความกำหนด (**โหติ**) ย่อมมี **ปุน** อีก. **เตน** เพราะเหตุนั้น **รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ **น ภวติ** ย่อมไม่มี **โภ โคติอาทีสุ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเป็นต้นว่า "โภ โค ดูก่อนวัว".

ทณฺฑี ทณฺฑิโน ดูก่อนผู้มีไม้เท้าทั้งหลาย

ทุติยายํ ในทุติยาวิภัตติ **รสฺสตฺเต** เมื่อความเป็นรัสสะ **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว, **อมิติ** บทว่า "อํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป, **วาติ** บทว่า "วา" **อิโต** จากสูตรนี้ **ฌปโต สฺมึ ยํ วาติ** ว่า "ฌปโต สฺมึ ยํ วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป **มณฺฑูกคติยา** ด้วยมัณฑูกคติกนัย (เหมือนกบกระโดด).

ในทุติยาวิภัตติ เมื่อนักศึกษากระทำเป็นรัสสะแล้ว, บทว่า "อํ" ตามไป, และบทว่า "วา" จากสูตรนี้ว่า "ฌปโต สฺมึ ยํ วา" ตามไป เหมือนกบกระโดด

๑๕๓. นํ ฌโต กตรสฺสา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นํ การอาเทศเป็น นํ **อํ** แห่ง อํ วิภัตติ **(ปรสฺส)** อันอยู่ข้างหลัง **ฌโต กตรสฺสา** จาก ฌ อันมีรัสสะที่ถูกทำแล้ว **(โหติ)** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ฌ ที่ทำเป็นรัสสะแล้ว อาเทศ อํ เป็น นํ บ้าง

นํ การอาเทศเป็น นํ **อํวจนสฺส** แห่ง อํ วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **ฌโต กตรสฺสา** จาก ฌ อันมีรัสสะที่ถูกทำแล้ว **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ฌ ที่ทำเป็นรัสสะแล้ว อาเทศ อํ เป็น นํ บ้าง

ทณฺฑินํ ทณฺฑึ ซึ่งผู้มีไม้เท้า **ทณฺฑี ทณฺฑิโน** ซึ่งผู้มีไม้เท้าทั้งหลาย, **ทณฺฑินา** อันผู้มีไม้เท้า **ทณฺฑีหิ ทณฺฑีภิ** อันผู้มีไม้เท้าทั้งหลาย, **ทณฺฑิโน ทณฺฑิสฺส** แก่ผู้มีไม้เท้า **ทณฺฑีนํ** แก่ผู้มีไม้เท้าทั้งหลาย.

นา การอาเทศเป็น นา **(โหติ)** ย่อมมี **ฌลโต จาติ** ด้วยสูตรว่า "ฌลโต จ".

มีการอาเทศ สฺมา เป็น นา ด้วยสูตรว่า "ฌลโต จ".

ทณฺฑินา ทณฺฑิสฺมา ทณฺฑิมฺหา จากผู้มีไม้เท้า **ทณฺฑีหิ ทณฺฑีภิ** จากผู้มีไม้เท้าทั้งหลาย, **ทณฺฑิโน ทณฺฑิสฺส** ของผู้มีไม้เท้า **ทณฺฑีนํ** ของผู้มีไม้เท้าทั้งหลาย.

ฌโต กตรสฺสาติ จ บทว่า "ฌโต" และ "กตรสฺสา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป, **วาติ จ** บทว่า "วา" ด้วย **วตฺตเต** ย่อมตามไป **ปุเร วิย** เหมือนในสูตรก่อน.

บทว่า "ฌโต" และ "กตรสฺสา" ตามไป, และบทว่า "วา" ยังตามไปเหมือนเดิม

๑๕๔. สฺมึ นิ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นิ การอาเทศเป็น นิ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ วิภัตติ **(ปรสฺส)** อันอยู่ข้างหลัง **ฌโต กตรสฺสา** จาก ฌ อันมีรัสสะที่ถูกทำแล้ว **(โหติ)** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ฌ ที่ทำเป็นรัสสะแล้ว อาเทศ สฺมึ เป็น นิ บ้าง

นิอิติ อาเทโส รูปอาเทศคือ นิ **สฺมึวจนสฺส** แห่ง สฺมึ วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง

ฌโต กตรสฺสา จาก ฌ อันมีรัสสะที่ถูกทำแล้ว **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ฌ ที่ทำเป็นรัสสะแล้ว อาเทศ สฺมึ เป็นรูปว่า นิ บ้าง

ทณฺฑินิ ทณฺฑิสฺมึ ทณฺฑิมฺหิ ในผู้มีไม้เท้า **ทณฺฑีสุ** ในผู้มีไม้เท้าทั้งหลาย

อีการนฺตนามานิ นามอันเป็นอีการันต์ทั้งหลาย **อญฺญานิปิ** แม้เหล่าอื่น **ธมฺมี ... ภูมิสายี อิจฺจาทีนิ** เป็นต้นว่า "ธมฺมี ... ภูมิสายี" (**สิชฺฌนฺติ**) ย่อมสำเร็จ **เอวํ** เหมือนอย่างนั้น

ธมฺมี ผู้มีธรรม, **สํฆี** ผู้มีหมู่, **ญาณี** ผู้มีปัญญา, **หตฺถี** ช้าง ผู้มีงวง, **จกฺกี** ผู้มีจักร (อำนาจหรืออาวุธ), **ปกฺขี** นก ผู้มีปีก, **ทาฐี** งู ผู้มีเขี้ยว สัตว์ร้าย, **รฏฺฐี** พระราชา ผู้มีแว่นแคว้น, **ฉตฺตี** พระราชา ผู้มีฉัตร ผู้มีร่ม, **มาลี** ผู้มีมาลา, **วมฺมี** ทหาร ผู้มีเกราะ, **โยคี** ผู้มีความเพียร, **ภาคี** ผู้มีส่วน หุ้นส่วน, **โภคี** งู ผู้มีขนด, **กามี** ผู้มีความต้องการ, **สามี** สามี ผู้มีทรัพย์ เจ้าของ เจ้านาย, **ธชี** ทหาร ผู้มีธง, **คณี** ผู้มีคณะ, **สสี** ดวงจันทร์ มีรูปกระต่าย, **กุฏฺฐี** ผู้มีโรคเรื้อน, **ชฏี** ฤาษี ผู้มีชฎา, **ยานี** ผู้มียานพาหนะ, **สุขี** ผู้มีความสุข, **สิขี** นกยูง ผู้มีหงอน, **ทนฺตี** ช้าง ผู้มีงา, **มนฺตี** ผู้มีปัญญา, **กรี** ช้าง ผู้มีงวง, **จาคี** ผู้มีการสละ, **กุสลี** ผู้มีความฉลาด, **มุสลี** โจร ผู้มีสาก(เป็นอาวุธ), **พลี** ผู้มีพลีกรรม, **ปาปการี** ผู้ยังมีการทำบาป, **สตฺตุฆาตี** ผู้ฆ่าศัสตรู, **มาลฺยการี** ช่างร้อยมาลัย, **ทีฆชีวี** ผู้มีอายุยืน, **ธมฺมจารี** ผู้ประพฤติธรรมเป็นปรกติ, **สีฆยายี** ผู้ไปเร็ว, **สีหนาที** ผู้บรรลือสีหนาท, **ภูมิสายี** สัตว์บก ผู้นอนบนแผ่นดินเป็นปรกติ.

ตุ ส่วน **เภโท** ความแตกต่าง **คามณีสทฺทสฺส** ของ คามณี ศัพท์ (ผู้นำหมู่บ้าน) (**โหติ**) ย่อมมี **สตฺตมิยํ** ในสัตตมีวิภัตติ. **คามณี คามณี คามณิโน, โภ คามณิ โภนฺโต คามณี คามณิโน, คามณินํ คามณึ คามณี คามณิโน. เสสํ** รูปที่เหลือ **ทณฺฑีสมํ** เหมือนกับ ทณฺฑี ศัพท์. **นิอาเทสาภาโวว** ความไม่มีแห่งการอาเทศเป็น นิ เท่านั้น **วิเสโส** (**โหติ**) เป็นความแตกต่างกัน.

คามณี ศัพท์ มีความแตกต่างจาก ทณฺฑี ศัพท์ ในสัตตมีวิภัตติ คือการไม่อาเทศเป็น นิ เท่านั้น ที่แตกต่างกัน

เสนานี สุธีปฺปภุตโย เสนานี (แม่ทัพ) และ สุธี (ผู้มีปัญญาดี) ศัพท์เป็นต้นทั้งหลาย **เอวํ** ก็เหมือนกัน.

อีการนฺตํ อีการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อีการันต์

อุการันต์

ภิกฺขุสทฺโท ภิกฺขุศัพท์ **อุการนฺโต ปุลฺลิงฺโค** อันเป็นปุงลิงค์ อุการันต์ (**มยา**) อันข้าพเจ้า (**วุจฺจเต**) จะกล่าว. **สิ** สิวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมลง **ภิกฺขุสทฺทโต** หลังจาก ภิกฺขุ ศัพท์ **ตเถว** เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว. **สิโลโป** การลบ สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

ข้าพเจ้าจะกล่าว ภิกฺขุ ศัพท์ อันเป็นปุงลิงค์ อุการันต์, มีการลง สิ วิภัตติ ข้างหลัง ภิกฺขุ ศัพท์ เหมือนเดิม, ลบ สิ วิภัตติ

โส ภิกฺขุ ภิกษุรูปนั้น

พหุวจเน ในฝ่ายพหูพจน์ **โยโลโป** การลบ โย วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **ฆปโต จ โยนํ โลโปติ** ด้วยสูตรว่า "ฆปโต จ โยนํ โลโป". **ทีโฆ** การทำทีฆะ (**โหติ**) ย่อมมี **โยสุ กตอิจฺจาทินา** ด้วยสูตรที่ขึ้นต้นว่า "โยสุ กต".

ฝ่ายพหูพจน์ ลบ โย วิภัตติ ด้วยสูตรว่า "ฆปโต จ โยนํ โลโป". ทำทีฆะ ด้วยสูตรว่า "โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆํ"

เต ภิกฺขู ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น

โลปาภาเว ในรูปที่ไม่มีการลบวิภัตติ **วา โยนนฺติ จ** บทว่า "วา" และ "โยนํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในรูปที่ไม่มีการลบวิภัตติ บทว่า "วา" และ "โยนํ" ตามไป

๑๕๕. ลโต โวกาโร จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โวกาโร การอาเทศเป็น โว **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ลโต** จาก ล (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ล อาเทศ โย เป็น โว บ้าง

โวการาเทโส การอาเทศเป็น โว อักษร **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **ลสญฺญโต** จาก อุ ชื่อ ล **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก อุ ชื่อ ล อาเทศ โย เป็น โว บ้าง

โน จ การอาเทศเป็น โน ด้วย **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย **โหติ** ย่อมมี **การคฺคหเณน** ด้วย การ ศัพท์. **จสทฺทคฺคหณํ** การถือเอาซึ่ง จ ศัพท์ **นิวตฺตนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **กตฺถจิ** ในบางอุทาหรณ์. **อถ วา** อีกอย่างหนึ่ง **จคฺคหณํ** จศัพท์ **โนคฺคหณานุวตฺตนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการตามมาของ โน ศัพท์. **เตน** เพราะเหตุนั้น **โน** การอาเทศเป็น โน **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย **ชนฺตุสพฺพญฺญูอาทิโต** หลังจากศัพท์ทั้งหลายมี ชนฺตุ และ สพฺพญฺญู เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

มีการอาเทศ โย เป็น โน ด้วย การ ศัพท์. จ ศัพท์ ห้ามอาเทศบางอุทาหรณ์. อีกอย่างหนึ่ง จ ศัพท์ ทำให้ โน ศัพท์ ตามมา. เพราะเหตุนั้น จึงมีการอาเทศ โย เป็น โน หลังจาก ชนฺตุ และ

สพฺพญฺญู ศัพท์เป็นต้นด้วย

วาสทฺโท วาศัพท์ **วิวตฺถิตวิภาสตฺโถ** มีอรรถกล่าวกำหนด. **เตน** เพราะเหตุนั้น *วาศัพท์ มีอรรถกล่าวกำหนด เพราะฉะนั้น*

โว การอาเทศเป็น โว **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย **ภิกฺขุปภุติโต** หลังจาก ภิกฺขุ ศัพท์เป็นต้น **ภเว** ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน, **โว** การอาเทศเป็น โว **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย **เหตุอาทิโต** หลังจาก เหตุ ศัพท์เป็นต้น **ภเว** ย่อมมี **วิภาสา** บ้าง, **โว จ** การอาเทศเป็น โว ด้วย **โน จ** การอาเทศเป็น โน ด้วย **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย **อมุปฺปภุติโต** หลังจาก อมุ ศัพท์เป็นต้น **น ภเว** ย่อมไม่มี.

หลังจาก ภิกฺขุ ศัพท์เป็นต้น อาเทศ โย เป็น โว แน่นอน, หลังจาก เหตุ ศัพท์เป็นต้น อาเทศ โย เป็น โว บ้าง, หลังจาก อมุ ศัพท์เป็นต้น ไม่อาเทศ โย เป็น โว และ โน

อตฺตํ อกตรสฺโสติ จ บทว่า “อตฺตํ” และ “อกตรสฺโส” **วตฺตเต** ย่อมตามไป. *บทว่า “อตฺตํ” และ “อกตรสฺโส” ตามไป*

๑๕๖. เวโวสุ โล จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เวโวสุ จ เพราะ เว และ โว ทั้งหลาย **อกตรสฺโส โล** ล ที่มีรัสสะอันไม่ถูกกระทำ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อ.

เพราะ เว และ โว อาเทศ ล ที่เป็นรัสสะอยู่เดิม เป็น อ

เวโวอิติ เอเตสุ จ ปเรสุ เพราะรูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ เว และ โว ข้างหลัง **อกตรสฺโส โล** ล อันมีรัสสะที่ไม่ถูกกระทำ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อ.

เพราะอักษรอาเทศเหล่านี้คือ เว และ โว อาเทศ ล ที่เป็นรัสสะอยู่เดิม เป็น อ

ภิกฺขโว ภิกษุทั้งหลาย, **โภ ภิกฺขุ** ข้าแต่ภิกษุผู้เจริญ **ภวนฺโต ภิกฺขู** ข้าแต่ภิกษุผู้เจริญทั้งหลาย

โลปาภาเว ในที่ไม่มีแห่งการลบ โย

๑๕๗. อกตรสฺสา ลโต ยฺวาลปนสฺส เวโว. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เวโว การอาเทศเป็น เว และ โว ทั้งหลาย **ยฺวาลปนสฺส** แห่ง โย อาลปนะ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **อกตรสฺสา ลโต** จาก ล ที่มีรัสสะอันไม่ถูกกระทำ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ล ที่เป็นรัสสะอยู่เดิม อาเทศ โย อาลปนะ เป็น เว และ โว

เวโวอาเทสา การอาเทศเป็น เว และ โว ทั้งหลาย **โยอิติ เอตสฺส** แห่งวิภัตตินี้คือ โย **วิหิตสฺส** อันลง **อาลปเน** ในอาลปนะ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **อกตรสฺสา ลโต** จาก ล ที่มีรัสสะอันไม่ถูกกระทำ **โหนฺติ** ย่อมมี. **อตฺตํ** การอาเทศเป็น อ (**ลสฺส**) แห่ง ล (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ล ที่เป็นรัสสะอยู่เดิม อาเทศ โย วิภัตติอันลงในอาลปนะ เป็น เว และ โว, และมีการอาเทศ ล เป็น อ

ภวนฺโต ภิกฺขเว ภิกฺขโว ข้าแต่ภิกษุทั้งหลายผู้เจริญ

นิคฺคหีตํ การอาเทศเป็นนิคหิต (**โหติ**) ย่อมมี **อํโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหีติ** ด้วยสูตรว่า "อํโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ".

มีการอาเทศ อํ วิภัตติ เป็น นิคหิต ด้วยสูตรว่า "อํโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ"

ภิกฺขุํ ภิกฺขู ภิกฺขโว, ภิกฺขุนา ภิกฺขูหิ ภิกฺขูภิ ภิกฺขุหิ ภิกฺขุภิ, ภิกฺขุโน ภิกฺขุสฺส ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนํ, ภิกฺขุนา ภิกฺขุสฺมา ภิกฺขุมฺหา ภิกฺขูหิ ภิกฺขูภิ ภิกฺขุหิ ภิกฺขุภิ, ภิกฺขุโน ภิกฺขุสฺส ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนํ, ภิกฺขุสฺมึ ภิกฺขุมฺหิ ภิกฺขูสุ ภิกฺขุสุ.

สทฺทา ศัพท์ทั้งหลาย **เสตุ ... ปฏุ อิจฺจาทโย** มี เสตุ ... ปฏุ เป็นต้น **เอวํ** ก็เหมือนกัน

เสตุ สะพาน เขื่อน, **เกตุ** ธง, **ราหุ** ราหูอสูร, **ภานุ** ดวงอาทิตย์, **ปงฺคุ** คนเปลี้ย, **อุจฺฉุ** อ้อย, **เวฬุ** (**เวณุ**) ไม้ไผ่, **มจฺจุ** ความตาย, **สินฺธุ** แม่น้ำสินธุ มหาสมุทร, **พนฺธุ** ญาติ พวกพ้อง เผ่าพันธุ์, **เนรุ เมรุ** ภูเขาสิเนรุ, **สตฺตุ** ศัตรู, **การุ** นายช่าง, **เหตุ** เหตุ, **ชนฺตุ** สัตว์, **รุรุ** กวาง, **ปฏุ** คนฉลาด

วิเสโส ความแตกต่าง **เหตุชนฺตุสทฺทานํ** ของ เหตุ และ ชนฺตุ ศัพท์ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **ปฐมาทุติยาสุ** ในปฐมาวิภัตติและทุติยาวิภัตติทั้งหลาย.

เหตุ และ ชนฺตุ ศัพท์ มีความพิเศษในปฐมาวิภัตติและทุติยาวิภัตติ

เหตุ เหตู เหตโว เหตุโย, โภ เหตุ โภนฺโต เหตู เหตเว เหตโว, เหตุํ เหตู เหตโว เหตุโย. **เสสํ** รูปที่เหลือ ***ภิกฺขุสมํ*** เหมือนกับ *ภิกฺขุ* ศัพท์.

ชนฺตุ ชนฺตู ชนฺตโว. **โน จ** การอาเทศเป็น โน ด้วย **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย **โหติ** ย่อมมี **การคฺคหเณน** ด้วย การ ศัพท์. **ชนฺตุโน ชนฺตุโย, โภ ชนฺตุ โภนฺโต ชนฺตู ชนฺตเว ชนฺตโว, ชนฺตุํ ชนฺตู ชนฺตโว ชนฺตุโน ชนฺตุโย** **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

เภโท ความแตกต่าง **สตฺถุสทฺทสฺส** ของ สตฺถุ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี. **สตฺถุ สิ อิตีธ** ในรูปนี้ว่า "สตฺถุ สิ". **อนฺโตติ** บทว่า "อนฺโต" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

สตฺถุ ศัพท์ ก็มีความแตกต่าง, ในรูปที่ตั้งไว้นี้ว่า "สตฺถุ สิ", บทว่า "อนฺโต" ตามไป

๑๕๘. สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ. (๕ บท, อาเทส+โลปวิธิสูตร)

สิสฺมึ เพราะ สิ วิภัตติ **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **สตฺถุปิตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี สตฺถุ และ ปิตุ เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง อา ซึ่งความเป็น อา, **สิโลโป** จ และการลบ สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ สตฺถุ และ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อา และลบ สิ วิภัตติ

สิสฺมึ เพราะ สิ วิภัตติ **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **สตฺถุปิตุมาตุภาตุธีตุกตฺตุอิติ เอวํ อาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลาย เป็นต้นอย่างนี้ว่า สตฺถุ ปิตุ มาตุ ภาตุ ธีตุ และ กัตตุ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อาตฺตํ** ซึ่งความเป็น อา, **สิโลโป จ** และการลบ สิ วิภัตติ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของศัพท์เป็นต้นว่า สตฺถุ ปิตุ มาตุ ภาตุ ธีตุ และ กัตตุ เป็น อา และลบ สิ วิภัตติ

สตฺถา พระศาสดา

สตฺถุปิตาทีนนฺติ บทว่า “สตฺถุปิตาทีนํ” **อธิกาโร** ตามไปไกล.

บทว่า “สตฺถุปิตาทีนํ” ตามไปไกล

๑๕๙. อญฺเญสฺวารตฺตํ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อญฺเญสุ (**วจเนสุ**) เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่าอื่น (**อนฺโต สโร**) สระอันเป็นที่สุด **สตฺถุปิตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี สตฺถุ และ ปิตุ เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อารตฺตํ** ซึ่งความเป็น อาร.

เพราะวิภัตติเหล่าอื่น อาเทศสระที่สุดของ สตฺถุ และ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อาร

อญฺเญสุ วจเนสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่าอื่น **สิวจนโต** จาก สิ วิภัตติ **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **สตฺถุปิตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี สตฺถุ และ ปิตุ เป็นต้น **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อารตฺตํ** ซึ่งความเป็น อาร.

เพราะวิภัตติเหล่าอื่น อาเทศสระที่สุดของ สตฺถุ และ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อาร

(**กจฺจายโน**) อาจารย์กัจจายนะ **ทสฺเสติ** ย่อมแสดง **อนิยมํ** ซึ่งความไม่แน่นอน **กตฺถจิ** ในบางอุทาหรณ์ **อารตฺตํอิติ ภาวนิทฺเทเสน** ด้วยภาวนิเทศว่า “อารตฺตํ”.

ท่านอาจารย์กัจจายนะ แสดงความไม่แน่นอนของการอาเทศในบางอุทาหรณ์ (คือไม่อาเทศก็มี) ด้วยภาวนิเทศ (แสดงการอาเทศให้เป็น) ว่า “อารตฺตํ”

อารคฺคหณํ อารศัพท์ **อนุวตฺตเต** ย่อมตามไปเรื่อยๆ.

อารศัพท์ ตามต่อไปเรื่อยๆ

๑๖๐. ตโต โยนโม ตุ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โอ การอาเทศเป็น โอ **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต อารโต** จาก อาร นั้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อาร นั้น อาเทศ โย เป็น โอ

โอการราเทโส การอาเทศเป็น โอ อักษร **สพฺเพสํ โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลายทั้งปวง (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต อาราเทสโต** จากการอาเทศเป็น อาร นั้น **โหติ** ย่อมมี.

หลังจากการอาเทศเป็น อาร นั้น ให้อาเทศ โย วิภัตติทุกตัว เป็น โอ

โอกาโร การอาเทศเป็น โอ **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **อญฺเญหิปิ** (**สทฺเทหิ**) จากศัพท์ทั้งหลายแม้เหล่าอื่น **จตุอุภนทีควาทีหิ** มี จตุ อุภ นที และ โค เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี **ตุคฺคหเณน** ด้วย ตุ ศัพท์. **สรโลปาทิ** วิธีมีการลบสระเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

ด้วย ตุ ศัพท์ มีการอาเทศ โย ที่ยู่หลังจากศัพท์เหล่าอื่นมี จตุ อุภ นที และ โค เป็นต้น เป็น โอ, มีการลบสระเป็นต้น

สตฺถาโร พระศาสดาทั้งหลาย

อาลปเน ในอาลปนะ **อาตฺตํ** การอาเทศเป็น อา (**โหติ**) ย่อมมี **อการปิตาทฺยนฺตานมาติ** ด้วยสูตรว่า “อการปิตาทฺยนฺตานมา”. **รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี **วิกปฺเปน** โดยไม่แน่นอน **อากาโร วาติ** ด้วยสูตรว่า “อากาโร วา”. **คโลโป** การลบ ค (**โหติ**) ย่อมมี.

ในอาลปนะ อาเทศ อุ เป็น อา ด้วยสูตรว่า “อการปิตาทฺยนฺตานมา”, รัสสะ อา เป็น อ บ้าง ด้วยสูตรว่า “อากาโร วา”, ลบ ค

โภ สตฺถ โภ สตฺถา ข้าแต่พระศาสดาผู้เจริญ **ภวนฺโต สตฺถาโร** ข้าแต่พระศาสดาผู้เจริญทั้งหลาย, **สตฺถารํ** ซึ่งพระศาสดา **สตฺถาเร สตฺถาโร** ซึ่งพระศาสดาทั้งหลาย.

ตโตติ บทว่า “ตโต” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “ตโต” ตามไป

๑๖๑. นา อา. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อา การอาเทศเป็น อา **นา** แห่ง นา วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต** จาก อาร นั้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อาร นั้น อาเทศ นา เป็น อา

อาการาเทโส การอาเทศเป็น อา อักษร **นาวจนสฺส** แห่ง นา วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต อาราเทสโต** จากการอาเทศเป็น อาร นั้น **โหติ** ย่อมมี.

หลังจากการอาเทศเป็น อาร นั้น อาเทศ นา วิภัตติ เป็น อา

สตฺถารา อันพระศาสดา,

สตฺถุนาติ บทว่า “สตฺถุนา” **สิทฺธํ** สำเร็จแล้ว **อารตฺตมิติ ภาวนิทฺเทเสน** ด้วยภาวนิเทศว่า “อารตฺตํ”.

บทว่า “สตฺถุนา” สำเร็จด้วยภาวนิเทศว่า “อารตฺตํ”

สตฺถาเรหิ สตฺถาเรภิ อันพระศาสดาทั้งหลาย.

วาติ บทว่า “วา” **วา นํมฺหีติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า “วา นํมฺหิ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “วา” จากสูตรนี้ว่า “วา นํมฺหิ” ตามไป

๑๖๒. อุ สสฺมึ สโลโป จ. (๔ บท, อาเทส+โลปวิธิสูตร)

สสฺมึ เพราะ ส วิภัตติ **อุ** การอาเทศเป็น อุ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง, **สโลโป จ** และการลบ ส วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ส อาเทศ อุ เป็น อุ และลบ ส บ้าง

สสฺมึ เพราะ ส วิภัตติ **อุตฺตํ** การอาเทศเป็น อุ **อนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุด **สตฺถุปิตุอิติ เอวํ อาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นต้นว่า สตฺถุ และ ปิตุ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง, **สโลโป จ** และการลบ ส วิภัตติ **โหติ** ย่อมมี. **อยํ** (**โยโค**) สูตรนี้ **อาราเทสาปวาโท** (**โหติ**) เป็นสูตรห้ามซึ่งการอาเทศเป็น อาร.

เพราะ ส อาเทศสระที่สุดของ สตฺถุ และ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อุ และลบ ส บ้าง, สูตรนี้ ห้ามการอาเทศเป็น อาร

สตฺถุ แด่พระศาสดา, **อาราภาโว** การไม่อาเทศเป็น อาร **อญฺญตฺถ** ในรูปอื่น (**โหติ**) ย่อมมี **ภาวนิทฺเทเสน** ด้วยภาวนิเทศ. **สตฺถุสฺส สตฺถุโน** แด่พระศาสดา.

อารตฺตนฺติ บทว่า “อารตฺตํ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “อารตฺตํ” ตามไป

๑๖๓. วา นํมฺหิ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นํมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ (**อนฺโต**) สระอันเป็นที่สุด **สตฺถุปิตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี สตฺถุ และ ปิตุ เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อารตฺตํ** ซึ่งความเป็ส อาร **วา** บ้าง.

เพราะ นํ อาเทศสระที่สุดของ สตฺถุ และ ปิตุ เป็นต้น เป็น อาร บ้าง

นํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **สตฺถุปิตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี สตฺถุ และ ปิตุ เป็นต้น **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อารตฺตํ** ซึ่งความเป็ส อาร

วา บ้าง.

เพราะ นํ อาเทศสระที่สุดของ สตฺถุ และ ปิตุ เป็นต้น เป็น อาร บ้าง

สตฺถารานํ แด่พระศาสดาทั้งหลาย

อาราภาเว ในที่ไม่อาเทศเป็น อาร **วา นํมฺหีติ** สูตรว่า “วา นํมฺหิ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในที่ไม่อาเทศเป็น อาร สูตรว่า “วา นํมฺหิ” ตามไป

๑๖๔. สตฺถุนตฺตญฺจ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นํมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **อตฺตํ** การอาเทศเป็น อ (**อนฺตสฺส**) แห่งสระอันเป็นที่สุด **สตฺถุปิตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี สตฺถุ และ ปิตุ เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นํ อาเทศสระที่สุดของ สตฺถุ และ ปิตุ เป็นต้น เป็น อ บ้าง

นํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **อตฺตํ** การอาเทศเป็น อ **สตฺถุสทฺทนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุดของ สตฺถุ ศัพท์ **อนฺตสฺส จ** และแห่งสระอันเป็นที่สุด **ปิตาทีนํ** ของศัพท์ทั้งหลายมี ปิตุ เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ สตฺถุ และ ปิตุ เป็นต้น เป็น อ บ้าง

สตฺถุคฺคหณํ สตฺถุศัพท์ (**คหิตํ**) อันท่านถือเอาแล้ว **ปุน** อีก **นิจฺจวิธานตฺถํ** มีประโยชน์ต่อวิธีที่แน่นอน **สตฺถุโน** ของ สตฺถุ ศัพท์.

ท่านถือเอา สตฺถุ ศัพท์อีก เพื่อแสดงการอาเทศ อุ ของ สตฺถุ เป็น อ แน่นอน

สตฺถานํ แด่พระศาสดาทั้งหลาย

นาภาโว การแสดงรูปให้เป็น นา **สฺมาวจนสฺส** แห่ง สฺมา วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **อมฺห-ตุมฺหนฺตุราชพฺรหฺมตฺตสขสตฺถุปิตาทีหิ สฺมา นาวาติ** ด้วยสูตรว่า “อมฺหตุมฺหนฺตุราชพฺรหฺมตฺต-สขสตฺถุปิตาทีหิ สฺมา นาว”.

สตฺถารา จากพระศาสดา **สตฺถาเรหิ สตฺถาเรภิ** จากพระศาสดาทั้งหลาย, **สตฺถุ สตฺถุโน สตฺถุสฺส** ของพระศาสดา **สตฺถารานํ สตฺถานํ** ของพระศาสดาทั้งหลาย

อารโตติ บทว่า “อารโต” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “อารโต” ตามไป

๑๖๕. ตโต สฺมิมิ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อิ การอาเทศเป็น อิ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต อารโต** จาก อาร นั้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อาร นั้น อาเทศ สฺมึ เป็น อิ

อิการาเทโส การอาเทศเป็น อิ อักษร **สฺมึวจนสฺส** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต อาราเทสโต** จากการอาเทศเป็น อาร นั้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจากการอาเทศเป็น อาร นั้น อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น อิ อักษร

อิกาโร การอาเทศเป็น อิ **สฺมึวจนสฺส** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **อญฺญสฺมาปิ** แม้จากศัพท์อื่น (**โหติ**) ย่อมมี **ตโตคฺคหเณน** ด้วย ตโต ศัพท์ **คหิเตน** อันท่านถือเอาแล้ว **ปุน** อีก. **ยถา** เช่น **ภุวิ** ในความเป็น, **ทิวิ** บนสวรรค์.

มีการอาเทศ สฺมึ ที่อยู่หลังจากศัพท์อื่น เป็น อิ ด้วย ตโต ศัพท์ที่กล่าวเพิ่มอีก เช่น ภุวิ, ทิวิ

๑๖๖. อาโร รสฺสมิกาเร. (๓ บท, รัสสวิธิสูตร)

อิกาเร เพราะ อิ อักษร **อาโร** รูปอาเทศคือ อาร (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะ อิ อักษร รัสสะ อาร เป็น อร

อิกาเร ปเร เพราะ อิ อักษรข้างหลัง **อาราเทโส** รูปอาเทศคือ อาร **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะ อิ อักษรอาเทศ รัสสะ อาร เป็น อร

สตฺถริ ในพระศาสดา **สตฺถาเรสุ** ในพระศาสดาทั้งหลาย

เอวํ เหมือนอย่างนั้น **กตฺตา กตฺตาโร, โภ กตฺต โภ กตฺตา ภวนฺโต กตฺตาโร, กตฺตารํ กตฺตาเร กตฺตาโร, กตฺตารา กตฺตาเรหิ กตฺตาเรภิ.**

อุตฺตํ สโลโป จ การอาเทศเป็น อุ และการลบ ส (**โหติ**) ย่อมมี **อุ สสฺมึ สโลโป จาติ** ด้วยสูตรว่า “อุ สสฺมึ สโลโป จ”.

อาเทศเป็น อุ และลบ ส ด้วยสูตรว่า “อุ สสฺมึ สโลโป จ”

กตฺตุ กตฺตุโน กตฺตุสฺส กตฺตารานํ กตฺตานํ กตฺตูนํ กตฺตุนํ, กตฺตารา กตฺตาเรหิ กตฺตาเรภิ, กตฺตุ กตฺตุโน กตฺตุสฺส กตฺตารานํ กตฺตานํ กตฺตูนํ กตฺตุนํ, กตฺตริ กตฺตาเรสุ.

อาราภาเว ในการไม่อาเทศเป็น อาร **กตฺตูสุ กตฺตุสุ.**

เอวํ เหมือนกับ กตฺตุ นั้น

> **ภตฺตุ** ผู้เลี้ยงดู, **วตฺตุ** ผู้บอก ผู้กล่าว, **เนตุ** ผู้แนะนำ ผู้นำไป, **โสตุ** ผู้ฟัง, **ญาตุ** ผู้รู้, **เชตุ** ผู้ชนะ, **เฉตฺตุ** ผู้ตัด ผู้เชือดเฉือน, **เภตฺตุ** ผู้ทุบ ผู้ทำลาย, **ทาตุ** ผู้ให้, **ธาตุ** ผู้ทรงไว้, **นตฺตุ** หลาน ผู้ผูกด้วยความรัก, **โพทฺธุ** ผู้รู้ ผู้ตรัสรู้, **วิญฺญาเปตุ** ผู้สอน ผู้ให้รู้ **อาทโยปิ** เป็นต้น.

อุ สสฺมึ สโลโป จาติ สูตรว่า “อุ สสฺมึ สโลโป จ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

สูตรว่า “อุ สสฺมึ สโลโป จ” ตามไป

๑๖๗. สกมนฺธาตาทีนญฺจ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สสฺมึ เพราะ ส (**อนฺโต**) สระอันเป็นที่สุด **สกมนฺธาตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) **จ** ของศัพท์ทั้งหลายมี สกมนฺธาตุ เป็นต้นด้วย (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อุตฺตํ** ซึ่งความเป็น อุ, **สโลโป จ** การลบ ส วิภัตติด้วย (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ส อาเทศสระที่สุดของ สกมนฺธาตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อุ และลบ ส

สสฺมึ เพราะ ส **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **สกมนฺธาตุอิติ เอวํ อาทีนํ** (**สทฺทานํ**) **จ** ของศัพท์ทั้งหลายเป็นต้นอย่างนี้ว่า สกมนฺธาตุด้วย **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อุตฺตํ** ซึ่งความเป็น อุ, **สโลโป จ** การลบ ส วิภัตติด้วย (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ส อาเทศสระที่สุดของ สกมนฺธาตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อุ และลบ ส

อุตฺตํ การอาเทศเป็น อุ (**โหติ**) ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน **วิธานา** เพราะเป็นวิธีทำ **ปุน** ซ้ำอีก.

มีการอาเทศเป็น อุ แน่นอน เพราะเป็นวิธีทำซ้ำอีก

สกมนฺธาตุ วิย อสฺส ราชิโน วิภโว สมบัติของพระราชานั้น ราวกะของพระเจ้าสกมันธาตุ. **เสสํ** รูปที่เหลือ **สมํ** เหมือนกัน. **มหามนฺธาตุปฺปภุตโย มหามนฺธาตุ** ศัพท์เป็นต้น **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น.

เภโท ความแตกต่าง **ปิตุสทฺทสฺส** ของ ปิตุ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี. **สิมฺหิ** เพราะ สิ วิภัตติ **อาตฺตํ** การอาเทศเป็น อา (**โหติ**) ย่อมมี. **สิโลโป** การลบ สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

ปิตุศัพท์ มีความแตกต่างออกไป เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ อุ เป็น อา และลบ สิ วิภัตติ

ปิตา บิดา

โยมฺหิ ใน โย วิภัตติ **อาโร รสฺสนฺติ จ** บทว่า “อาโร” และ “รสฺสํ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ใน โย วิภัตติ บทว่า “อาโร” และ “รสฺสํ” ตามไป

๑๖๘. ปิตาทีนมสิมฺหิ. (๒ บท, รัสสวิธิสูตร)

อสิมฺหิ เพราะวิภัตติอันไม่ใช่ สิ **อาโร** รูปอาเทศคือ อาร **ปิตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี ปิตุ เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ

พระวิภัตติที่ไม่ใช่ สิ รัสสะ อาร ของ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อร

อสิมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะวิภัตติอันไม่ใช่ สิ **อาราเทโส** รูปอาเทศคือ อาร **ปิตาทีนํ**

(**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี ปิตุ เป็นต้น **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ

พราะวิภัตติที่ไม่ใช่ สิ รัสสะรูปอาเทศคือ อาร ของ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อร

อาราเทสาภาเว เมื่อความไม่มีแห่งการอาเทศเป็น อาร **สิสฺมึ** เพราะ สิ วิภัตติ **สติปิ** แม้มีอยู่, **อสิมฺหีติ อธิกวจนํ** คำที่เกินมาว่า "อสิมฺหิ" **อตฺถนฺตรวิญฺญาปนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการให้รู้ซึ่งเนื้อความอย่างอื่น, **เตน** เพราะเหตุนั้น **โตอาทิมฺหิ** เพราะ โต ปัจจัยเป็นต้น **อิกาโร** การอาเทศเป็น อิ **ปิตาทีนํ** (**อนฺตสฺส**) แห่งสระอันเป็นที่สุดของศัพท์ทั้งหลายมี ปิตุ เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **จ** ด้วย.

เมื่อไม่มีการอาเทศเป็น อาร เพราะ สิ วิภัตติ คำที่เกินมาว่า "อสิมฺหิ" มีประโยชน์ต่อการให้รู้เนื้อความอย่างอื่น, เพราะฉะนั้น เพราะ โต ปัจจัยเป็นต้น จึงมีการอาเทศสระที่สุดของ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อิ ด้วย

ยถา อุทาหรณ์ **อิติ** คือ **ปิติโต** จากบิดา, **มาติโต** จากมารดา, **ภาติโต** จากพี่ชาย, **ธีติโต** จากลูกสาว, **ปิติปกฺโข** ญาติฝ่ายบิดา, **มาติปกฺโข** ญาติฝ่ายมารดา

ปิตโร บิดาทั้งหลาย, **เสสํ** รูปที่เหลือ **กตฺตุสมํ** เหมือนกับ กตฺตุ ศัพท์. **โภ ปิต โภ ปิตา ภวนฺโต ปิตโร, ปิตรํ ปิตเร ปิตโร, ปิตรา ปิตุนา ปิตเรหิ ปิตเรภิ.**

อาราเทสาภาเว ในรูปที่ไม่มีแห่งการอาเทศเป็น อาร **ภาวนิทฺเทเสน** ด้วยภาวนิเทศ (อิติ) คือ **ปิตูหิ ปิตูภิ ปิตุหิ ปิตุภิ** (เป็นต้น), **ปิตุ ปิตุโน ปิตุสฺส ปิตรานํ ปิตานํ ปิตูนํ**, **ทีฆาภาเว** ในรูปที่ไม่มีแห่งการทำทีฆะ **ปิตุนํ วา, ปิตรา ปิตเรหิ ปิตเรภิ ปิตูหิ ปิตูภิ ปิตุหิ ปิตุภิ, ปิตุ ปิตุโน ปิตุสฺส ปิตรานํ ปิตานํ ปิตูนํ ปิตุนํ, ปิตริ ปิตเรสุ ปิตูสุ ปิตุสุ.**

ภาตา ภาตโร อิจฺจาทิ อุทาหรณ์ว่า ภาตา ภาตโร เป็นต้น **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น.

อุการนฺตํ อุการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อุการันต์

อูการันต์

อภิภูสทฺโท อภิภูศัพท์ **อูการนฺโต ปุลฺลิงฺโค** อันเป็นปุงลิงค์ อูการันต์ (**มยา**) อันข้าพเจ้า (**วุจฺจเต**) จะกล่าว. **สฺยาทยุปฺปตฺติ** การลง สิ วิภัตติเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **ตเถว** เหมือนอย่างนั้น. **สิโลโป** การลบ สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

ข้าพเจ้าจะกล่าว อภิภู ศัพท์ อันเป็นอูการันต์ปุงลิงค์ มีการลง สิ วภัตติเป็นต้นเหมือนเดิมแล้ว ลบ สิ วิภัตติ

โส อภิภู ผู้เป็นใหญ่นั้น. **โยโลเป** เมื่อการลบ โย วิภัตติ **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว. **เต อภิภู** ผู้เป็นใหญ่ทั้งหลายเหล่านั้น

รสฺสตฺตํ ความเป็นรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี **อโฆ รสฺสนฺติอาทินา** ด้วยสูตรว่า "อโฆ รสฺสํ" เป็นต้น. **โวกาโร** การอาเทศ โย เป็น โว (**โหติ**) ย่อมมี. **อตฺตาภาโว** การไม่อาเทศเป็น อ (**โหติ**) ย่อมมี **กตรสฺสตฺตา** เพราะเป็นรัสสะอันถูกกระทำแล้ว.

เป็นรัสสะ ด้วยสูตรว่า "อโฆ รสฺสํ" เป็นต้น, อาเทศ โย เป็น โว, ไม่อาเทศเป็น อ เพราะเป็นรัสสะจากการกระทำ

อภิภุโว ผู้เป็นใหญ่ทั้งหลายเหล่านั้น, **โภ อภิภุ ภวนฺโต อภิภู อภิภุโว.**

เวอาเทโส การอาเทศเป็น เว **น โหติ** ย่อมไม่มี **กตรสฺสตฺตา** เพราะเป็นรัสสะอันถูกกระทำแล้ว. **เสสํ** รูปที่เหลือ **ภิกฺขุสทฺทสมํ** เหมือนกับ ภิกฺขุ ศัพท์. **รสฺสตฺตเมว** ความเป็นรัสสะเท่านั้น **วิเสโส** (**โหติ**) เป็นความแตกต่างกัน.

ไม่มีการอาเทศเป็น เว เพราะเป็นรัสสะจากการกระทำ, รูปที่เหลือ เหมือนกับ ภิกฺขุ ศัพท์, ต่างกันแต่เป็นรัสสะเท่านั้น

อภิภุํ อภิภู อภิภุโว, อภิภุนา อภิภูหิ อภิภูภิ, อภิภุโน อภิภุสฺส อภิภูนํ, อิจฺจาทิ ดังนี้เป็นต้น

สยมฺภู เวสฺสภู ปราภิภู สหภูอาทโย (**สทฺทา**) ศัพท์ทั้งหลายมี สยมฺภู ... สหภู เป็นต้น **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น.

โนอาเทโสว การอาเทศเป็น โน เท่านั้น **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย **วิเสโส** (**โหติ**) เป็นความแตกต่าง **สหภูสทฺทสฺส** ของ สหภู ศัพท์.

การอาเทศ โย เป็น โน เท่านั้น เป็นความพิเศษ ของ สหภู ศัพท์

สหภู สหภู สหภุโว สหภุโน อิจฺจาทิ ดังนี้เป็นต้น.

วิเสโส ความพิเศษ **สพฺพญฺญูสทฺทสฺส** ของ สพฺพญฺญู ศัพท์ (**โหติ**) มีอยู่ **โยเสฺวว** ใน โย วิภัตติทั้งหลายเท่านั้น.

สพฺพญฺญู ศัพท์ มีความพิเศษใน โย วิภัตติเท่านั้น

โส สพฺพญฺญู เต สพฺพญฺญู.

โยโลปาภาเว ในที่ไม่มีแห่งการลบซึ่ง โย วิภัตติ **รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ (**โหติ**) มีอยู่. **โนอาเทโส** การอาเทศเป็น โน **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**โหติ**) มีอยู่ **การคฺคหเณน** ด้วยการ ศัพท์ **ลโต โวกาโร จาติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า "ลโต โวกาโร จ". **โวกาโร** การอาเทศเป็น โว **น จ โหติ** ย่อมไม่มีด้วย **วาธิการสฺส ววตฺถิตวิภาสตฺตา** เพราะ วา ศัพท์เป็นววัตถิตวิภาสา.

ในรูปที่ไม่มีการลบ โย วิภัตติ จะเป็นรัสสะ, มีการอาเทศ โย เป็น โน ด้วย การศัพท์ในสูตรว่า "ลโต โวกาโร จ", ไม่มีการอาเทศเป็น โว เพราะ วา ศัพท์กำหนดไว้

สพฺพญฺญุโน, โภ สพฺพญฺญุ โภนฺโต สพฺพญฺญู สพฺพญฺญุโน, สพฺพญฺญุํ สพฺพญฺญู สพฺพญฺญุโน อิจฺจาทิ ดังนี้เป็นต้น.

มคฺคญฺญู ... ปารคู อิจฺจาทโย ศัพท์ทั้งหลายมี มคฺคญฺญู ... ปารคู เป็นต้น **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น.

มคฺคญฺญู ผู้รู้ทาง, **ธมฺมญฺญู** ผู้รู้ธรรม, **อตฺถญฺญู** ผู้รู้ประโยชน์, **กาลญฺญู** ผู้รู้กาลเวลา, **รตฺตญฺญู** ผู้รู้ราตรี, **มตฺตญฺญู** ผู้รู้ประมาณ, **กตญฺญู** ผู้รู้อุปการะที่ผู้อื่นกระทําไว้แล้ว, **ตถญฺญู** ผู้รู้ความจริง, **วิญฺญู** ผู้รู้จริง, **วิทู** ผู้รู้, **เวทคู** ผู้เข้าถึงเวท, **ปารคู** ผู้ถึงฝั่ง.

อูการนฺตํ อูการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อูการันต์

เอการันต์

เอการนฺโต เอการันต์ **อปฺปสิทฺโธ** ไม่มีบทสำเร็จรูป.

เอการันต์ ไม่มีบทสำเร็จรูป

โอการันต์

โคสทฺโท โคศัพท์ **โอการนฺโต ปุลฺลิงฺโค** อันเป็นปุงลิงค์ โอการันต์ (**มยา**) อันข้าพเจ้า (**วุจฺจเต**) จะกล่าว. **สฺยาทฺยุปฺปตฺติ** การลง สิ วิภัตติเป็นต้น **ตโต** หลังจาก โค ศัพท์นั้น (**โหติ**) ย่อมมี. **สิโลโป** การลบ สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

ข้าพเจ้าจะกล่าว โค ศัพท์ อันเป็นโอการันต์ปุงลิงค์ มีการลง สิ วิภัตติเป็นต้นหลังจาก โค ศัพท์นั้น และลบ สิ วิภัตติ

โค คจฺฉติ โคเดินไป

โคติ บทว่า “โค” **คาว เสติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า “คาว เส” **อธิกาโร** ตามไปไกล, **อาวาติ จ** และบทว่า “อาว” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “โค” จากสูตร “คาว เส” ตามไปไกล, และบทว่า “อาว” ตามไป

๑๖๙. โยสุ จ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **อาว** การอาเทศเป็น อาว **โค** แห่ง โอ ของ โค ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ โอ ของ โค เป็น อาว

โยสุ เพราะ โย วิภัตติทั้งหลาย **อาวาเทโส** การอาเทศเป็น อาว **โอการสฺส** แห่งสระ โอ **โคอิติ อิจฺเจตสฺส** ของศัพท์นี้คือ โค (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ โอ ของศัพท์ว่า โค นี้ เป็น อาว

นาสฺมาสฺมีสุ อิติ เอเตสุ จ (**วจเนสุ**) เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ นา สฺมา สฺมึ สุ ด้วย **อาวาเทโส** การอาเทศเป็น อาว (**โหติ**) ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์. **โอการโร** การอาเทศเป็น โอ **โยนํ** แห่ง โย ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **ตุคฺคหเณน** ด้วย ตุ ศัพท์ **ตโต โยนโม ตูติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า "ตโต โยนโม ตุ". **สรโลปาทิ** การลบสระเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ นา สฺมา สฺมึ สุ วิภัตติ อาเทศ โอ เป็น อาว ด้วย จ ศัพท์, อาเทศ โย เป็น โอ ด้วย ตุ ศัพท์ในสูตรว่า "ตโต โยนโม ตุ", ลบสระเป็นต้น

คาโว ติฏฺฐนฺติ โคทั้งหลายยืนอยู่

๑๗๐. อวํมฺหิ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อํมฺหิ เพราะ อํ วิภัตติ **อาว อว จ** การอาเทศเป็น อาว และ อว **โค** แห่ง โอ ของ โค ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ อํ วิภัตติ อาเทศ โอ ของ โค เป็น อาว และ อว

อํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ อํ วิภัตติ **อาวอวอิติ เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ อาว และ อว **โอการสฺส** แห่ง โอ อักษร **โคอิติ เอตสฺส** ของศัพท์นี้คือ โค **โหนฺติ** ย่อมมี.

เพราะ อํ วิภัตติ อาเทศ โอ ของ โค ศัพท์ เป็นรูปเหล่านี้คือ อาว และ อว

โยนาสสฺมาสฺมึสุอิติ เอเตสุ (**วจเนสุ**) เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ โย นา ส สฺมา สฺมึ สุ **อวาเทโส** การอาเทศเป็น อว (**โหติ**) ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์.

เพราะ โย นา ส สฺมา สฺมึ สุ วิภัตติ อาเทศ โอ เป็น อว ด้วย จ ศัพท์

คโว คจฺฉนฺติ โคทั้งหลายเดินไป, **เห โค** ดูก่อนโค **เห คาโว คโว** ดูก่อนโคทั้งหลาย

ทุติยายํ ในทุติยาวิภัตติ **อํมฺหีติ** บทว่า "อํมฺหิ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในทุติยาวิภัตติ บทว่า "อํมฺหิ" ตามไป

๑๗๑. อาวสฺสุ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อํมฺหิ เพราะ อํ วิภัตติ **อุ** การอาเทศเป็น อุ **อาวสฺส** แห่งสระที่สุดของ อาว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ อํ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ อาว เป็น อุ บ้าง

อํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ อํ วิภัตติ **อุการาเทโส** การอาเทศเป็น อุ อักษร **อนฺตสรสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุด **อาวอิติ เอตสฺสควาเทสสฺส** ของรูปอาเทศของ โค ศัพท์นี้คือ อาว **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ อํ วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ อาว ที่อาเทศมาจาก โค ศัพท์ เป็น อุ บ้าง

อ สระ อ **อาวสฺส** ของ อาว **อาว** ชื่อว่า อาว. **อุ** การอาเทศเป็น อุ **ตสฺส อาวสทฺทนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุดของ อาว ศัพท์นั้น (**โหติ**) ย่อมมี. **นิคฺคหีตํ** การอาเทศเป็นนิคหิต (**โหติ**) ย่อมมี **อํโมติอาทินา** ด้วยสูตรว่า “อํโม” เป็นต้น.

สระ อ ของ อาว ชื่อว่า อาว, อาเทศสระที่สุดของ อาว นั้น เป็น อุ, อาเทศ อํ เป็นนิคหิต ด้วยสูตรว่า “อํโม” เป็นต้น

คาวุํ คาวํ ควํ ซึ่งโค **คาโว คโว** ซึ่งโคทั้งหลาย

โคณ วาติ จ บทว่า “โคณ” และ “วา” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “โคณ” และ “วา” ตามไป

๑๗๒. สุหินาสุ จ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สุหินาสุ เพราะ สุ หิ นา วิภัตติทั้งหลาย **โคณ** การอาเทศเป็น โคณ **โค** แห่ง โค ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สุ หิ นา วิภัตติ อาเทศ โค เป็น โคณ บ้าง

สุหินาอิติ เอเตสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ สุ หิ นา **โคณาเทโส** การอาเทศเป็น โคณ **สพฺพสฺส โคสทฺทสฺส** แห่ง โค ศัพท์ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะวิภัตติเหล่านี้คือ สุ หิ นา อาเทศ โค ศัพท์ทั้งตัว เป็น โคณ บ้าง

เสเสสุ (**วจเนสุ**) **จ** เพราะวิภัตติทั้งหลายที่เหลือด้วย (**โคณาเทโส** การอาเทศเป็น โคณ **สพฺพสฺส โคสทฺทสฺส** แห่ง โค ศัพท์ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี) **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์.

เพราะวิภัตติที่เหลือ อาเทศ โค ศัพท์ทั้งตัว เป็น โคณ ด้วย จศัพท์

โคโณ โคณา, เห โคณ เห โคณา, โคณํ โคเณ, โคเณน โคเณหิ โคเณภิ, โคณสฺส.

๑๗๓. โคณ นํมฺหิ วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นํมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **โคณ** การอาเทศเป็น โคณ **โค** แห่ง โค ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ โค เป็น โคณ บ้าง

นํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **โคณาเทโส** การอาเทศเป็น โคณ **สพฺพสฺส โคสทฺทสฺส** แห่ง โค ศัพท์ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ โค ศัพท์ทั้งตัว เป็น โคณ บ้าง

โคณานํ, โคณา โคณสฺมา โคณมฺหา โคเณหิ โคเณภิ, โคณสฺส โคณานํ, โคเณ

โคณสุมึ โคณมฺหิ โคเณสุ.

โคณาเทสาภาเว ในรูปที่ไม่มีแห่งการอาเทศเป็น โคณ **คาเวน คเวน** อันโค **โคหิ โคภิ** อันโคทั้งหลาย

๑๗๔. คาว เส. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เส เพราะ ส วิภัตติ **อาว** การอาเทศเป็น อาว **โค** แห่งสระ โอ ของ โค ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศสระ โอ ของ โค ศัพท์ เป็น อาว

อิทํ สูตรนี้ **ติปทํ** มี ๓ บท **โค อาว เสอิติ** คือ โค อาว และ เส. **โอ** สระโอ **โคสฺส** ของ โค **โค** ชื่อว่า โค.

สูตรนี้ มี ๓ บท คือ โค อาว และ เส, สระโอ ของ โค ชื่อว่า โค

เส วิภตฺติมฺหิ เพราะ ส วิภัตติ **อาวาเทโส** การอาเทศเป็น อาว **โคสทฺโทการสฺส** แห่งสระ โอ ของ โค ศัพท์ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศสระ โอ ของ โค ศัพท์ เป็น อาว

คาวสฺส ควสฺส แก่โค

นํมฺหิ ใน นํ วิภัตติ **โค อวาติ จ** บทว่า "โค" และ "อว" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ใน นํ วิภัตติ บทว่า "โค" และ "อว" ตามไป.

๑๗๕. ตโต นมํ ปติมฺหาลุตฺเต จ สมาเส. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ปเร ปติมฺหิ เพราะ ปติ ศัพท์อันเป็นบทหลัง **อลุตฺเต สมาเส** ในสมาสอันไม่ลบวิภัตติ **อํ** การอาเทศเป็น อํ **นํ** แห่ง นํ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต** (**โคสทฺทโต**) จาก โค ศัพท์นั้น **อว จ** และการอาเทศเป็น อว **โค** แห่งสระโอของ โค (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ปติ บทหลังในอลุตตสมาส อาเทศ นํ ที่อยู่หลังจาก โค ศัพท์นั้น เป็น อํ และอาเทศ โอ ของ โค เป็น อว

ปเร ปติมฺหิ เพราะ ปติ ศัพท์อันเป็นบทหลัง **อลุตฺเต จ สมาเส** ในสมาสอันไม่ลบวิภัตติด้วย **อํอาเทโส** การอาเทศเป็น อํ **ปรสฺส นํวจนสฺส** แห่ง นํ วิภัตติอันอยู่ข้างหลัง **ตโต โคสทฺทโต** จาก โค ศัพท์นั้น **อวาเทโส จ** และการอาเทศเป็น อว **โค** แห่งสระโอของ โค (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ปติ บทหลังในอลุตตสมาส อาเทศ นํ วิภัตติที่อยู่หลังจาก โค ศัพท์นั้น เป็น อํ และอาเทศสระ โอ ของ โค เป็น อว

อสมาเสปิ แม้ในที่ไม่ใช่สมาส **อํอวาเทสา** การอาเทศเป็น อํ และ อว ทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์.

ถ้าในที่ไม่ใช่สมาส ให้อาเทศ นํ เป็น อํ และ โอ เป็น อว ด้วย จ ศัพท์

ควํปติ เถรสฺส แก่พระเถระชื่อว่าควัมปติ, **ควํ** แก่โค

นํมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **คุอาเทโส** การอาเทศเป็น คุ (**โหติ**) ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **สุหินาสุ จาติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า "สุหินาสุ จ". **นการาคโม จ** และการลง นฺ อักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **โน จ ทฺวาทิโต นํมฺหีติ สุตฺเต** ในสูตรว่า "โน จ ทฺวาทิโต นํมฺหิ".

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ โค เป็น คุ ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า "สุหินาสุ จ", และการลง มฺ อาคม ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า "โน จ ทฺวาทิโต นํมฺหิ"

คุนฺนํ โคนํ วา แก่โคทั้งหลาย, **คาวา คาวมฺหิ คาวสฺมา ควา ควมฺหา ควสฺมา** จากโค **โคหิ โคภิ** จากโคทั้งหลาย, **คาวสฺส ควสฺส** ของโค **ควํ คุนฺนํ โคนํ** ของโคทั้งหลาย, **คาเว ควมฺหิ คาวสฺมึ คเว ควมฺหิ ควสฺมึ** ในโค **คาเวสุ คเวสุ** ในโคทั้งหลาย

โอการนฺตํ โอการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ โอการันต์

สทฺทคโณ หมู่ของศัพท์ **ปุลฺลิงฺคสงฺคโห** อันรวมอยู่ในปุงลิงค์ **ปุริโส คุณวา ราชา สาคฺคิ ทณฺฑี จ ภิกฺขุ จ สตฺถาภิภู จ สพฺพญฺญู โคอิติ** คือ ปุริส คุณวนฺตุ ราช สา อคฺคิ ทณฺฑี ภิกฺขุ สตฺถุ อภิภู สพฺพญฺญู และ โค (**โหติ**) ย่อมมี

หมู่ศัพท์ที่รวมอยู่ในปุงลิงค์ คือ ปุริส คุณวนฺตุ ราช สา อคฺคิ ทณฺฑี ภิกฺขุ สตฺถุ อภิภู สพฺพญฺญู และ โค

ปุลฺลิงฺคํ ปุงลิงค์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ ปุงลิงค์

๒.๒. อิตฺถิลิงฺค

การจำแนกนามศัพท์ที่รู้ยาก

อถ ต่อจากปุงลิงค์นั้น **อิตฺถิลิงฺคานิ** บทอันเป็นอิตถีลิงค์ทั้งหลาย **วุจฺจนฺเต** อันข้าพเจ้าจะกล่าว.

ข้าพเจ้าจะกล่าวอิตถีลิงค์ต่อจากปุงลิงค์

อการันต์

อิตฺถิลิงฺคสทฺโท ศัพท์ในอิตถีลิงค์ **อการนฺโต** อันเป็นอการันต์ **อปฺปสิทฺโธ** ไม่มีบทสำเร็จ.

ศัพท์อันเป็นอการันต์ในอิตถีลิงค์ ไม่มีใช้ในบาลี

อาการันต์

กญฺญาสทฺโท กญฺญา ศัพท์ **อาการนฺโต อิตฺถิลิงฺโค** อันเป็นอาการันต์อิตถีลิงค์ (**มยา** อันข้าพจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว). **กญฺญอิติ** (**สทฺเท**) เมื่อศัพท์ว่า “กญฺญ” **ฐิเต** อันท่านตั้งไว้แล้ว.

ข้าพจ้าจะกล่าว กญฺญา ศัพท์ อันเป็นอาการันต์อิตถีลิงค์, เมื่อตั้งศัพท์ว่า “กญฺญ” ไว้แล้ว

๑๗๖. อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย. (๓ บท, ปจฺจยสูตร)

อาปจฺจโย อาปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง (**ปโร**) ข้างหลัง **อโต** (**ลิงฺคมฺหา**) จากลิงค์อันเป็นอการันต์ (**วตฺตมานา**) อันเป็นไปอยู่ **อิตฺถิยํ** ในอิตถีลิงค์.

ลง อา ปัจจัย หลังจาก อ การันต์ ในอิตถีลิงค์

อาปจฺจโย อาปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปโร** ข้างหลัง **อโต ลิงฺคมฺหา** จากลิงค์อันเป็นอการันต์ **วตฺตมานา** อันเป็นไปอยู่ **อิตฺถิยํ** ในอิตถีลิงค์.

ลง อา ปัจจัย หลังจากลิงค์อันเป็น อ การันต์ ที่เป็นไปในอิตถีลิงค์

> **อิตฺถิปฺปจฺจยา** ปัจจัยในอิตถีลิงค์ทั้งหลาย **ปกตฺยตฺถโชตกา** (**โหนฺติ**) เป็นปัจจัยอันส่องซึ่งอรรถปกติ **สฺยาทโย วิย** เหมือนวิภัตติทั้งหลายมี สิ เป็นต้น, **ณาทโย** (**ปจฺจยา**) ปัจจัยทั้งหลายมี ณ เป็นต้น **วาจกา** (**โหนฺติ**) เป็นปัจจัยกล่าว **ปจฺจยตฺถสฺส** ซึ่งอรรถของปัจจัย **สกตฺถสฺสาปิ** และซึ่งอรรถของตน.
>
> *ปัจจัยในอิตถีลิงค์(คือ อา อี อินี) ส่องอรรถปกติลิงค์เหมือนกับ สิ วิภัตติเป็นต้น, ณ ปัจจัยเป็นต้น กล่าวอรรถของปัจจัยนั้นๆ และอรรถของตน (คือไม่มีอรรถ)*

ปุพฺพสฺสเร เมื่อสระหน้า **ลุตฺเต** ถูกลบแล้ว **สรโลโปติอาทินา** ด้วยสูตว่า "สรโลโป" เป็นต้น **ปรนยเน จ** และการนำไปสู่สระตัวหลัง **กเต** ถูกกระทำแล้ว, **วิภตฺตุปฺปตฺติยํ** เมื่อการเกิดขึ้นของวิภัตติ **สมฺปตฺตายํ** จะมาถึง **วุตฺตตฺตาว** เพราะถูกกล่าว **ธาตุปฺปจฺจยวิภตฺติวชฺชิตมตฺถวํ ลิงฺคนฺติ** ว่า "บทอันเว้นจากธาตุ ปัจจัย และวิภัตติ แต่มีอรรถ ชื่อว่าลิงค์" **ปจฺจยนฺตสฺสาปิ อลิงฺคตฺตา** และเพราะความไม่เป็นลิงค์ของศัพท์ที่มีปัจจัยเป็นที่สุด, **นามพฺยปเทโส** การตั้งชื่อว่านาม **อิตฺถิปฺปจฺจยนฺตสฺสาปิ** แห่งศัพท์อันมีอิตถีปัจจัยเป็นที่สุด **(โหติ)** ย่อมมี **จคฺคหเณน** ด้วย จ ศัพท์ **ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาตเวตุนาทีสุ จาติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า "ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาตเวตุนาทีสุ จ". **สฺยาทฺยุปฺปตฺติ** การเกิดขึ้นของ สิ วิภัตติเป็นต้น **(โหติ)** ย่อมมี **ปุเร วิย** เหมือนในลิงค์ก่อน. **สิโลโป** การลบ สิ วิภัตติ **(โหติ)** ย่อมมี **เสสโต โลปํ คสิปีติ** ด้วยสูตรว่า "เสสโต โลปํ คสิปิ".

เมื่อลบสระหน้า ด้วยสูตว่า "สรโลโป" เป็นต้น และเมื่อนำพยัญชนะไปสู่สระตัวหลังแล้ว, เมื่อใกล้จะถึงการลงวิภัตติ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า "บทอันเว้นจากธาตุ ปัจจัย และวิภัตติ แต่มีอรรถ ชื่อว่าลิงค์" และเพราะศัพท์ที่มีปัจจัยเป็นที่สุดยังไม่เป็นลิงค์, จึงมีการตั้งชื่อศัพท์อันมีอิตถีปัจจัยเป็นที่สุดว่า "นาม" ด้วย จ ศัพท์ในสูตรนี้ว่า "ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาตเวตุนาทีสุ จ", ลง สิ วิภัตติเป็นต้น เหมือนในลิงค์ก่อน, ลบ สิ วิภัตติ ด้วยสูตรว่า "เสสโต โลปํ คสิปิ"

สา กญฺญา สาวน้อยนั้น

พหุวจเน ในฝ่ายพหูพจน์ **สญฺโญติ** บทว่า "สญฺโญ" **อาลปเน สิ คสญฺโญติ อิโต** จาสูตรนี้ว่า "อาลปเน สิ คสญฺโญ" **อิตฺถิขฺยาติ จ** และบทว่า "อิตฺถิขฺยา" **เต อิตฺถิขฺยา โป"ติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า "เต อิตฺถิขฺยา โป" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ฝ่ายพหูพจน์ บทว่า "สญฺโญ" จาสูตรว่า "อาลปเน สิ คสญฺโญ" และบทว่า "อิตฺถิขฺยา" จากสูตรว่า "เต อิตฺถิขฺยา โป" ตามไป

๑๗๗. อา โฆ. (๒ บท, สัญญาสูตร)

อิตฺถิขฺยา อา อาอักษรอันกล่าวอิตถีลิงค์ **โฆ สญฺโญ (โหติ)** มีชื่อว่า ฆ.

ตั้ง อา ชื่อว่า ฆ

ยทา ในกาลใด **อากาโร** อาอักษร **อนฺโต** อันเป็นที่สุด **ลิงฺคสฺส** แห่งลิงค์ **อิตฺถิขฺโย** กล่าวอิตถีลิงค์, **ตทา** ในกาลนั้น **ฆสญฺโญ โหติ** ย่อมมีชื่อว่า ฆ. **ฆสญฺญายํ** เมื่อการตั้งชื่อว่า ฆ **(กตายํ)** อันถูกทำแล้ว **อิติ (อิมินา สุตฺเตน)** ด้วยสูตรนี้ **โยโลโป** การลบ โย วิภัตติ **(โหติ)** ย่อมมี **วิกปฺเปน** โดยไม่แน่นอน **ฆปโต จ โยนํ โลโปติ** ด้วยสูตรว่า "ฆปโต จ โยนํ โลโป"

เวลาใด อาอักษรอันอยู่ที่สุดของลิงค์ กล่าวอิตถีลิงค์ เวลานั้น ย่อมมีชื่อว่า ฆ, เมื่อตั้งชื่อว่า ฆ ด้วยสูตรนี้แล้ว ลบ โย วิภัตติบ้าง ด้วยสูตรว่า "ฆปโต จ โยนํ โลโป"

ตา กญฺญา กญฺญาโย สาวน้อยทั้งหลายเหล่านั้น

อาลปเน ในอาลปนะ **คสฺสาติ** บทว่า "คสฺส" **สฆโต คสฺเส วาติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า

"สขโต คสฺเส วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๑๗๘. ฆเต จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เอ การอาเทศเป็น เอ **คสฺส** แห่ง ค (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ฆโต** จาก ฆ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ฆ อาเทศ ค เป็น เอ

เอกาโร การอาเทศเป็น เอ อักษร **คสฺส** แห่ง ค **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **ฆโต** จาก ฆ **โหติ** ย่อมมี. **สรโลปาทิ** วิธีมีการลบสระเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ฆ อาเทศ ค เป็น เอ อักษร, มีการลบสระเป็นต้น

โภติ กญฺเญ ดูก่อนสาวน้อย **โภติโย กญฺญา กญฺญาโย** ดูก่อนสาวน้อยทั้งหลาย

อํมฺหิ ใน อํ วิภัตติ **สรโลปปกติภาวา** การลบสระและความเป็นปกติทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี. **กญฺญํ** ซึ่งสาวน้อย **กญฺญา กญฺญาโย** ซึ่งสาวน้อยทั้งหลาย

ตติยาทีสุ (**วิภตฺตีสุ**) ในวิภัตติทั้งหลายมีตติยาเป็นต้น **อาโย เอกวจนานนฺติ จ** บทว่า "อาโย" และ "เอกวจนานํ" **อาย จตุตฺเถกวจนสฺส ตูติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า "อาย จตุตฺเถกวจนสฺส ตุ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในตติยาวิภัตติเป็นต้น บทว่า "อาโย" และ "เอกวจนานํ" จากสูตรว่า "อาย จตุตฺเถกวจนสฺส ตุ" ตามไป

๑๗๙. ฆโต นาทีนํ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อาโย การอาเทศเป็น อาย **นาทีนํ เอกวจนานํ** แห่งวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ทั้งหลาย มี นา เป็นต้น (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ฆโต** จาก ฆ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ฆ อาเทศวิภัตติฝ่ายเอกพจน์มี นา เป็นต้น เป็น อาย

อายาเทโส การอาเทศเป็น อาย **นาทีนํ สฺมึปริยนฺตานํ เอกวจนานํ วิภตฺติคณานํ** แห่งหมู่ของวิภัตติทั้งหลายฝ่ายเอกพจน์ มี นา เป็นต้น มี สฺมึ เป็นตัวสุดท้าย **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง อาการา จาก อา อักษร ลิงฺคสฺส ของลิงค์ **ฆสญฺญโต** อันมีชื่อว่า ฆ **โหติ** ย่อมมี. สรโลปปรนยนานิ การลบสระและการนำไปสู่สระหลังทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อา ของลิงค์อันมีชื่อว่า ฆ อาเทศหมู่วิภัตติฝ่ายเอกพจน์ ตั้งแต่ นา ถึง สฺมึ เป็น อาย, ลบสระหน้า และนำพยัญชนะไปประกอบกับสระหลัง

กญฺญาย อันสาวน้อย **กญฺญาหิ กญฺญาภิ** อันสาวน้อยทั้งหลาย, **กญฺญาย** แก่สาวน้อย **กญฺญานํ** แก่สาวน้อยทั้งหลาย, **กญฺญาย** จากสาวน้อย **กญฺญาหิ กญฺญาภิ** จากสาวน้อยทั้งหลาย, **กญฺญาย** ของสาวน้อย **กญฺญานํ** ของสาวน้อยทั้งหลาย

สฺมึมฺหิ ใน สฺมึ วิภัตติ

๑๘๐. ฆปโต สฺมึ ยํ วา. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ยํ การอาเทศเป็น ยํ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ฆปโต** จาก ฆ และ ป (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ฆ และ ป อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น ยํ บ้าง

ยํ การอาเทศเป็น ยํ **สฺมึวจนสฺส** แห่ง สฺมึ วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **ฆปโต** จาก ฆ และ ป **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง. **อายาเทโส** การอาเทศเป็น อาย **อญฺญตฺถ** ในรูปอื่น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ฆ และ ป อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น ยํ บ้าง. ในรูปอื่น อาเทศเป็น อาย ก็มี

กญฺญายํ กญฺญาย ในสาวน้อย **กญฺญาสุ** ในสาวน้อยทั้งหลาย

อญฺเญปิ (**สทฺทา**) ศัพท์ทั้งหลายแม้เหล่าอื่น **สทฺธา ... วสุธาทโย** มี สทฺธา ... วสุธา เป็นต้น **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น

สทฺธา ศรัทธา, **เมธา ปญฺญา วิชฺชา จินฺตา มนฺตา** ปัญญา, **วีณา** พิณ, **ตณฺหา** ตัณหา, **อิจฺฉา** ตัณหา ความปรารถนา, **มุจฺฉา** ความหลง, **เอชา** ตัณหา, **มายา** มารยา, **เมตฺตา** เมตตา ความสงสาร, **มตฺตา** มาตรา ปริมาณ, **สิกฺขา** การศึกษา ข้อควรศึกษา, **ภิกฺขา** ข้าว อาหาร ของกิน, **ชงฺฆา** แข้ง, **คีวา** คอ, **ชิวฺหา** ลิ้น, **วาจา** คำพูด วาจา, **ฉายา** ร่มเงา, **อาสา** ตัณหา, **คงฺคา** แม่น้ำ ชื่อแม่น้ำ, **นาวา** เรือ, **คาถา** คาถา, **เสนา** กองทัพ, **เลขา** รอยขีดเขียน, **สาลา** ศาลา ที่พัก โรง, **มาลา** ดอกไม้, **เวลา** กาลเวลา, **ปูชา** การบูชา บวงสรวง, **ขิฑฺฑา** การละเล่น กีฬา, **ปิปาสา** ความกระหาย, **เวทนา** เวทนา การเสวยอารมณ์, **สญฺญา** สัญญา ความจำ, **เจตนา** เจตนา ความจงใจ, **ตสินา** ความอยาก ตัณหา, **ปชา** หมู่สัตว์, **เทวตา** เทวดา, **วฏฺฏกา** นกคุ่ม, **โคธา** เหี้ย ตะกวด, **พลากา** นกกระยาง, **ปริสา** บริษัท, **สภา** สภา ที่ประชุมของสัปบุรุษ, **อูกา** หมัด เหา, **เสผาลิกา** ชื่อดอกไม้ ดอกสุพรรณิกา, **ลงฺกา** ประเทศศรีลังกา, **สลากา** สลาก, **วาลิกา** ทราย, **สิขา** หงอน ยอด ปลาย, **วิสาขา** ชื่อดาว นางวิสาขา, **วิสิขา** ทาง, **สาขา** กิ่ง, **วจา** ว่านน้ำ, **วญฺฌา** หญิงหมัน, **ชฏา** ชฎา ตัณหา, **ฆฏา** หมู่ ฝูง กอ, **เชฏฺฐา** ชื่อดาว ดาวช้างใหญ่, **โสณฺฑา** งวง, **วิตณฺฑา** ลัทธิตรงข้าม, **กรุณา** ความปรารถนาดี, **วนิตา** ผู้หญิง, **ลตา** เถาวัลย์, **กถา** ถ้อยคำ, **นิทฺทา** การนอน การหลับ, **สุธา** สุธาโภชน์ ปูน, **ราธา** ชื่อดาว, **วาสนา** วาสนา บุพกรรม, **สึสปา**

ประดู่ลาย, **ปปา** น้ำประปา ศาลาน้ำดื่ม, **ปภา** รัศมี แสง, **สีมา** ขอบเขต, **ขมา** ความอดทน, **ชายา** ภรรยา, **ขตฺติยา** กษัตรีย์, **สกฺขรา** ก้อนกรวด, **สุรา** น้ำเมา, **โทลา** ชิงช้า, **ตุลา** ตราชั่ง, **สิลา** ก้อนหิน, **ลีลา** ท่าทาง, **ลาลา** น้ำลาย, **เอลา** ลูกกระวาน, **เมขลา** บังอาย สายรัดเอวผู้หญิง, **กลา** ส่วน เสี้ยว ซีก, **วฬวา** ม้าตัวเมีย, **อาลมฺพุสา** ชื่อเทพธิดา, **มูสา** เบ้า แม่พิมพ์, **มญฺชูสา** หีบ ห่อ ลัง, **สุลสา** ชื่อผู้หญิง, **ทิสา** ทิศ, **นาสา** จมูก, **ชุณฺหา** แสงจันทร์ เดือนหงาย, **คุหา** ถ้ำ, **อีหา** ควาพยายาม, **ลสิกา** ไขข้อ, **วสุธา** แผ่นดิน.

รูปเภโท ความแตกต่างแห่งรูปอุทาหรณ์ **อมฺมาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลาย มี อมฺมา เป็นต้น (**โหติ**) มีอยู่ **อาลปเนว** ในอาลปนะเท่านั้น.

อมฺมา ศัพท์เป็นต้น มีความแตกต่างเฉพาะในอาลปนะ

อมฺมา แม่ **อมฺมา อมฺมาโย** แม่ทั้งหลาย

เอกาเร เมื่อการอาเทศเป็น เอ **คสฺส** แห่ง ค **ฆเต จาติ** ด้วยสูตรว่า “ฆเต จ” **สมฺปตฺเต** จะมาถึง.

เมื่อใกล้จะถึงการอาเทศ ค เป็น เอ

๑๘๑. น อมฺมาทิโต. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เอ การอาเทศเป็น เอ **คสฺส** แห่ง ค (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **อมฺมาทิโต** จาก อมฺมา ศัพท์เป็นต้น **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี.

หลังจาก อมฺมา ศัพท์เป็นต้น ไม่มีการอาเทศ ค เป็น เอ

เอการตฺตํ การอาเทศเป็น เอ อักษร **คสฺส อาลปเนกวจนสฺส** แห่ง ค อันเป็นอาลปนะเอกพจน์ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **อมฺมาอนฺนา อิติ เอวํ อาทิโต** จากศัพท์เป็นต้นอย่างนี้ว่า อมฺมา และ อนฺนา **น โหติ** ย่อมไม่มี. **รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี **อากาโร วาติ** ด้วยสูตรว่า “อากาโร วา”.

หลังจากศัพท์เป็นต้นว่า อมฺมา และ อนฺนา ไม่มีการอาเทศ ค อาลปนะเอกพจน์ เป็น เอ, เป็นรัสสะ ด้วยสูตรว่า “อากาโร วา”

โภติ อมฺม โภติ อมฺมา ข้าแต่แม่ **โภติโย อมฺมา อมฺมาโย** ข้าแต่แม่ทั้งหลาย, **เอวํ อนฺนา อนฺนา อนฺนาโย, โภติ อนฺน โภติ อนฺนา โภติโย อนฺนา อนฺนาโย. อมฺพา อมฺพา อมฺพาโย, โภติ อมฺพ โภติ อมฺพา โภติโย อมฺพา อมฺพาโย อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

อาการนฺตํ อาการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อาการันต์

อิการันต์

รตฺติสทฺโท รตฺติ ศัพท์ **อิการนฺโต อิตฺถิลิงฺโค** อันเป็นอิการันต์อิตถีลิงค์ (**มยา** อันข้าพจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว). **สฺยาทฺยุปฺปตฺติ** การเกิดขึ้นของ สิ วิภัตติเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **ตเถว** เหมือนอย่างนั้น.

ข้าพจ้าจะกล่าว รตฺติ ศัพท์ อันเป็นอิการันต์อิตถีลิงค์, มีการลง สิ วิภัตติเป็นต้นเหมือนเดิม

รตฺติ ค่ำคืน

พหุวจเน ในฝ่ายพหูพจน์ **สญฺญา อิวณฺณุวณฺณาติ จ** บทว่า “สญฺญา” และ “อิวณฺณุวณฺณา” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในฝ่ายพหูพจน์ บทว่า “สญฺญา” และ “อิวณฺณุวณฺณา” ตามไป

๑๘๒. เต อิตฺถิขฺยา โป. (๓ บท, สัญญาสูตร)

เต อิตฺถิขฺยา อิวณฺณุวณฺณา อิวัณณะและอุวัณณะทั้งหลายที่จะมีชื่อในอิตถีลิงค์เหล่านั้น **โป** (**โหติ**) มีชื่อว่า ป.

อิวัณณะและอุวัณณะที่จะมีชื่อในอิตถีลิงค์เหล่านั้น ให้มีชื่อว่า ป

อาขฺยา สญฺญา ชื่อ **อิตฺถิยา** ในอิตถีลิงค์ **อิตฺถิขฺยา** ชื่อว่า อิตฺถิขฺยา.

ยทา ในกาลใด **เต อิวณฺณุวณฺณา** อิวัณณะและอุวัณณะทั้งหลายเหล่านั้น **อนฺตา** อันเป็นที่สุด **ลิงฺคสฺส** แห่งลิงค์ **อิตฺถิขฺยา** จะมีชื่อในอิตถีลิงค์, **ตทา** ในกาลนั้น **ปสญฺญา โหนฺติ** ย่อมมีชื่อว่า ป. **ปสญฺญายํ** เมื่อการตั้งชื่อว่า ป (**กตายํ**) อันนักศึกษากระทำแล้ว **อิติ** (**อิมินา สุตฺเตน**) ด้วยสูตรนี้ **โยโลโป** การลบ โย วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **ฆปโต จาติอาทินา** ด้วยสูตรเป็นต้นว่า “ฆปโต จ”. **ทีโฆ** การทำทีฆะ (**โหติ**) ย่อมมี **โยสุ กตอิจฺจาทินา** ด้วยสูตรเป็นต้นว่า “โยสุ กต”.

ในกาลใด อิวัณณะและอุวัณณะที่อยู่สุดท้ายลิงค์ จะมีชื่อในอิตถีลิงค์, ในกาลนั้น มีชื่อว่า ป, เมื่อตั้งชื่อว่า ป ด้วยสูตรนี้แล้ว ลบ โย วิภัตติ ด้วยสูตรเป็นต้นว่า “ฆปโต จ”. ทีฆะด้วยสูตรเป็นต้นว่า “โยสุ กต”

รตฺตี รตฺติโย รตฺโย ค่ำคืนทั้งหลาย, **เห รตฺติ เห รตฺตี เห รตฺติโย**.

นิคฺคหีตํ การอาเทศเป็นนิคหิต (**โหติ**) ย่อมมี **อํโมติอาทินา** ด้วยสูตรเป็นต้นว่า “อํโม”.

มีการอาเทศ อํ วิภัตติ เป็นนิคหิต ด้วยสูตร “อํโม” เป็นต้น

รตฺตึ รตฺตี รตฺติโย

ตติยาทีสุ (วิภตฺตีสุ) ในวิภัตติทั้งหลายมี ตติยา เป็นต้น **เอกวจนานํ นาทีนนฺติ จ** บทว่า

“เอกวจนานํ” และ “นาทีนํ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในตติยาวิภัตติเป็นต้น บทว่า “เอกวจนานํ” และ “นาทีนํ” ตามไป

๑๘๓. ปโต ยา. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ยา การอาเทศเป็น ยา **เอกวจนานํ นาทีนํ (วิภตฺตีนํ)** แห่งวิภัตติทั้งหลายฝ่ายเอกพจน์มี นา เป็นต้น (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ปโต** จาก ป (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ป อาเทศวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ ตั้งแต่ นา ถึง สฺมึ เป็น ยา

ยาอาเทโส การอาเทศเป็น ยา **นาทีนํ เอกวจนานํ วิภตฺติคณานํ** แห่งวิภัตติทั้งหลายฝ่ายเอกพจน์มี นา เป็นต้น **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **ปสญฺญโต อิวณฺณุวณฺเณหิ** จากอิวัณณะและอุวัณณะทั้งหลายที่มีชื่อว่า ป (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจากอิวัณณะและอุวัณณะที่มีชื่อว่า ป อาเทศหมู่วิภัตติฝ่ายเอกพจน์ ตั้งแต่ นา ถึง สฺมึ เป็น ยา

รตฺติยา รตฺตีหิ รตฺตีภิ รตฺติหิ รตฺติภิ, รตฺติยา รตฺตีนํ รตฺตินํ.

ปญฺจมิยํ ในปัญจมีวิภัตติ

๑๘๔. อมา ปโต สฺมึสฺมานํ วา. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อมา การอาเทศเป็น อํ และ อา ทั้งหลาย **สฺมึสฺมานํ** แห่ง สฺมึ และ สฺมา วิภัตติทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ปโต** จาก ป (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ป อาเทศ สฺมึ เป็น อํ และ สฺมา เป็น อา บ้าง

อํอาอาเทสา การอาเทศเป็น อํ และ อา ทั้งหลาย **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ **สฺมึสฺมาอิติ เอเตสํ** แห่งวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ สฺมึ และ สฺมา **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **ปอิติ เอตสฺมา** จากชื่อนี้คือ ป (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจากชื่อนี้คือ ป อาเทศไปตามลำดับคือ สฺมึ เป็น อํ และ สฺมา เป็น อา บ้าง

อยํ วาสทฺโท วาศัพท์นี้ **ววตฺถิตวิภาสตฺโถ** มีอรรถกล่าวกำหนด. **เตน** เพราะเหตุนั้น (**อมา** การอาเทศเป็น อํ และ อา ทั้งหลาย) **อุวณฺณนฺตโต** หลังจากศัพท์อันมีอุวัณณะเป็นที่สุด **น โหนฺติ** ย่อมไม่มี, **อิวณฺณนฺตโตปิ** แม้หลังจากศัพท์ที่มีอุวัณณะเป็นที่สุด **โหนฺติ** ย่อมมี **ยถาปโยคํ** ตามสำควรแก่อุทาหรณ์.

วาศัพท์นี้ มีอรรถกล่าวกำหนด คือ หลังจากศัพท์ที่มีอุวัณณะเป็นที่สุด ไม่มีการอาเทศ สฺมึ เป็น อํ และ สฺมา เป็น อา, แม้หลังจากศัพท์ที่มีอุวัณณะเป็นที่สุด ก็อาเทศตามสำควรแก่อุทาหรณ์

สเร ยกาโรติ จ บทว่า “สเร” และ “ยกาโร” **วตฺตเต** ย่อมตามไป, **โยวจเนกวจนคฺคหณญฺจ** โยวจน และ เอกวจน ศัพท์ด้วย **วตฺตเต** ย่อมตามไป **สีหมณฺฑูกคตีหิ** ด้วยวิธีเหมือนการไปของราชสีห์และกบทั้งหลาย

บทว่า “สเร” และ “ยกาโร” ตามไป, โยวิภัตติ ตามไปเหมือนราชสีมองกลับหลัง และวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ ก็ตามไปเหมือนกบกระโดด

๑๘๕. ปสญฺญสฺส จ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สเร เพราะสระหลัง (**อาเทเส**) อันเป็นรูปอาเทศ **โยวจเนกวจนานํ** ของ โย วิภัตติ และวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ทั้งหลาย **ยกาโร** การอาเทศเป็น ย **ปสญฺญสฺส** (**อิวณฺณสฺส**) แห่งอิวัณณะที่มีชื่อว่า ป (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะสระหลังอันเป็นรูปอาเทศของ โย วิภัตติ และวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ อาเทศอิวัณณะที่ชื่อว่า ป เป็น ย

สเร ปเร เพราะสระหลัง **อาเทเส** อันเป็นรูปอาเทศ **โยวจเนกวจนวิภตฺตีนํ** ของ โย วิภัตติ และวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ทั้งหลาย **ยกาโร** การอาเทศเป็น ย **ปสญฺญสฺส อิวณฺณสฺส** แห่งอิวัณณะที่มีชื่อว่า ป **โหติ** ย่อมมี.

เพราะสระหลังอันเป็นรูปอาเทศของ โย วิภัตติ และวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ อาเทศอิวัณณะที่ชื่อว่า ป เป็น ย

จ สำหรับ **เอตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนี้ **อิวณฺโณว** อิวัณณะเท่านั้น **คยฺหติ** ย่อมถูกถือเอา **ปสญฺญคฺคหเณน** ด้วย ปสญฺญ ศัพท์ **อธิการโต** เพราะการตามมา **ยการสฺเสว** แห่ง ย อักษรนั่นเทียว. **จคฺคหณํ** จศัพท์ **นิวตฺตนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **รตฺโตติอาทีสุ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลาย มี รตฺโต เป็นต้น

สำหรับในสูตรนี้ ปสญฺญ ศัพท์ หมายเอา อิวัณณะ เท่านั้น เพราะมี ย อักษรตามมา, จศัพท์ มีประโยชน์ต่อการห้ามอาเทศเป็น ย ในอุทาหรณเป็นต้นว่า รตฺโต

รตฺยา รตฺติยา รตฺตีหิ รตฺตีภิ รตฺติหิ รตฺติภิ, รตฺติยา รตฺตีนํ รตฺตินํ.

สุมึวจเน ใน สุมึ วิภัตติ **อมาเทสยการาเทสา** การอาเทศเป็น อํ อา และ ย ทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี. **รตฺยํ.** **ยํอาเทโส** การอาเทศเป็น ยํ (**โหติ**) ย่อมมี **ฆปโต สฺมึ ยํ วาติ** ด้วยสูตรว่า “ฆปโต สฺมึ ยํ วา”. **รตฺติยํ.**

อญฺญตฺถ (**รูเปสุ**) ในรูปทั้งหลายเหล่าอื่น **อํ สฺมึ วาติ จ** บทว่า “อํ” “สฺมึ” และ “วา” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๑๘๖. อาทิโต โอ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อํ โอ จ การอาเทศเป็น อํ และ โอ **สฺมึ** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **อาทิโต** จาก อาทิ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก อาทิ ศัพท์ อาเทศ สฺมึ เป็น อํ และ โอ บ้าง

อํโออาเทสา การอาเทศเป็น อํ และ โอ ทั้งหลาย **สฺมึวจนสฺส** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**ปรสฺส**)

อันอยู่ข้างหลัง **อาทิอิติ เอตสฺมา** จากศัพท์นี้คือ อาทิ **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจากศัพท์นี้คือ อาทิ อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น อํ และ โอ บ้าง

อาอํโออาเทสา การอาเทศเป็น อา อํ และ โอ ทั้งหลาย อญฺญสฺมาปิ แม้หลังจากศัพท์อื่น (**โหติ**) ย่อมมี จสทฺเทน ด้วย จ ศัพท์

หลังจากศัพท์อื่น อาเทศ สฺมึ เป็น อา อํ และ โอ ด้วย จ ศัพท์ (ในสูตรนี้)

รตฺยา รตฺตึ รตฺโต รตฺติยา รตฺตีสุ รตฺติสุ.

อิการนฺตนามานิ นามอันเป็นอิการันต์ทั้งหลาย **อญฺญานิปิ** แม้เหล่าอื่น **ปตฺติ ... ฉวิ อาทีนิ** มี ปตฺติ ... ฉวิ เป็นต้น (**โหนฺติ**) ย่อมมี **เอวํ** เหมือนอย่างนั้น.

นามอันเป็นอิการันต์แม้เหล่าอื่น เป็นต้นว่า ปตฺติ ... ฉวิ ก็เหมือนอย่างนั้น

> **ปตฺติ** ทหารบก, **ยุตฺติ** ความสมควร, **วุตฺติ** ความเป็นอยู่ คำอธิบาย, **กิตฺติ** เกียรติ ยศ ชื่อเสียง, **มุตฺติ** ความหลุดพ้น, **ติตฺติ** ความอิ่มใจ พอใจ, **ขนฺติ** ความอดทน, **กนฺติ** ความชอบใจ พึงพอใจ, **สนฺติ** ความสงบ, **ตนฺติ** แบบแผน ลำดับ, **สิทฺธิ** ความสำเร็จ, **สุทฺธิ** ความหมดจด บริสุทธิ์, **อิทฺธิ** ความสำเร็จ, **วุทฺธิ** ความเจริญ, **พุทฺธิ** ความรู้ ปัญญา, **โพธิ** ปัญญา โพธิญาณ, **ภูมิ** แผ่นดิน พื้นที่, **ชาติ** การเกิด ชาติ, **ปีติ** ความอิ่มใจ ปิติ, **สูติ** การเกิด, **นนฺทิ** ความเพลิดเพลิน, **สนฺธิ** การถือปฏิสนธิ การเกิด, **สาณิ** ผ้าม่าน, **โกฏิ** ปลาย มุม ที่สุด โกฏิ (ค่านับเท่ากับสิบล้าน), **ทิฏฺฐิ** ความเห็น ความเห็นผิด, **วุฑฺฒิ** ความเจริญ, **ตุฏฺฐิ** ความยินดี, **ยฏฺฐิ** ไม้เท้า ไม้วัด, **ปาฬิ** บาลี ลำดับ แถว แนว, **อาฬิ** ลำดับ ฝั่งน้ำ คู คัน, **นาฬิ** แล่ง กระบอกน้ำ ข้อ ปล้อง หมวด ตอน, **เกฬิ** การละเล่น กีฬา.

สติ ความระลึกถึง, **มติ** ปัญญา ความรู้, **คติ** การไป, **จุติ** ความตาย, **ธิติ** ความเพียร, **ยุวติ** ผู้หญิง, **วิกติ** ความเปลี่ยนแปลง แปรรูป, **รติ** ความชอบใจ, **รุจิ** แสงสว่าง รัศมี, **รสฺมิ** รัศมี แสง, **อสนิ** ฟ้าผ่า, **วสนิ** เสื้อผ้า, **โอสธิ** ดาวรุ่ง, **องฺคุลิ** นิ้วมือ ข้อนิ้ว, **ธูลิ** ธุลี ฝุ่น ละออง, **ทุนฺทุภิ** กลองใหญ่, **โทณิ** ทะนาน, **อฏวิ** ป่า ดง, **ฉวิ** ผิว ผิวพรรณ.

อิการนฺตํ อิการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อิการันต์

อีการันต์

อิตฺถีสทฺโท อิตฺถี ศัพท์ **อีการนฺโต อิตฺถิลิงฺโค** อันเป็นอีการันต์อิตถีลิงค์ (**มยา** อันข้าพจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว). **อิตฺถ อิติ อิธ** ในรูปนี้ว่า "อิตฺถ" **อิตฺถิยํ ปจฺจโยติ จ** บทว่า "อิตฺถิยํ" และ "ปจฺจโย" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ข้าพจ้าจะกล่าว อิตฺถี ศัพท์ อันเป็นอีการันต์อิตถีลิงค์, ในรูปนี้ว่า "อิตฺถ" บทว่า "อิตฺถิยํ" และ "ปจฺจโย" ตามไป

๑๘๗. นทาทิโต วา อี. (๓ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

อีปจฺจโย อีปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **นทาทิโต วา** หลังจาก นท ศัพท์ก็มี **อนทาทิโต วา** หลังจากศัพท์ที่ไม่ใช่ นท ก็มี **อิตฺถิยํ** ในอิตถีลิงค์.

ลง อี ปัจจัย หลังจาก นท ศัพท์บ้าง ไม่ใช่ นท บ้าง ในอิตถีลิงค์

อีปจฺจโย อีปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ลิงฺคมฺหา** หลังจากลิงค์ **นทาทิโต วา** อันเป็น นท ศัพท์ก็มี **อนทาทิโต วา** อันไม่ใช่ นท ก็มี **วตฺตมานา** อันเป็นไปอยู่ **อิตฺถิยํ** ในอิตถีลิงค์.

ลง อี ปัจจัย หลังจากลิงค์ที่เป็น นท ศัพท์บ้าง ไม่ใช่ นท บ้าง ในอิตถีลิงค์

วาคฺคหณํ วาศัพท์ **อนทาทิสมฺปิณฺฑนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการรวมเอาซึ่งศัพท์อันไม่ใช่ นท. **เตน** เพราะเหตุนั้น **อี** อีปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ปุถุควาทิโต จ** หลังจากศัพท์ทั้งหลายมี ปุถุ และ โค เป็นต้นด้วย.

วาศัพท์ มีประโยชน์ต่อการรวมเอาศัพท์ที่ไม่ใช่ นท เพราะฉะนั้น จึงลง อี ปัจจัย หลังจาก ปุถุ และ โค ศัพท์เป็นต้นด้วย

สรโลเป เมื่อการลบซึ่งสระหน้า (**กเต**) ถูกกระทำแล้ว **อสวณฺเณ** เมื่อความเป็นอสวัณณะ **กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเตติ** ด้วยสูตรว่า "กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต" **สมฺปตฺเต** จะมาถึง **ปกติภาโว** ความเป็นรูปปกติ (**โหติ**) ย่อมมี. **นามพฺยปเทโส** การตั้งชื่อว่านาม **สฺยาทฺยุปฺปตฺติ** และการเกิดขึ้นแห่ง สิ วิภัตติเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี. **อิตฺถี อิตฺถี. รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี **อโฆ รสฺสนฺติอาทินา** ด้วยสูตรเป็นต้นว่า "อโฆ รสฺสํ". **อิตฺถิโย. สมฺโพธเน** ในอาลปนะ **รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี **ฌลปา รสฺสนฺติ** ด้วยสูตรว่า "ฌลปา รสฺสํ". **โภติ อิตฺถิ โภติโย อิตฺถี อิตฺถิโย.**

เมื่อสระหน้าถูกลบแล้ว เมื่อจะถึงความเป็นอสวัณณะ ด้วยสูตรว่า "กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต" ให้เป็นรูปปกติ, ตั้งชื่อว่านาม และลง สิ วิภัตติเป็นต้น อิตฺถี อิตฺถี. เป็นรัสสะ ด้วยสูตรเป็นต้นว่า "อโฆ รสฺสํ". อิตฺถิโย. ในอาลปนะ เป็นรัสสะด้วยสูตรว่า "ฌลปา รสฺสํ". โภติ อิตฺถิ โภติโย อิตฺถี อิตฺถิโย.

ทุติเยกวจเน ในทุติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ **วาติ** บทว่า "วา" **ฆปโต สฺมึ ยํ วาติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า "ฆปโต สฺมึ ยํ วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๑๘๘. อํ ยมีโต ปสญฺญโต. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ยํ การอาเทศเป็น ยํ **อํ** แห่ง อํ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ปสญฺญโต อีโต** จากสระ อี อันมีชื่อว่า ป (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก อี ชื่อ ป อาเทศ อํ เป็น ยํ บ้าง

ยํ การอาเทศเป็น ยํ **อํวจนสฺส** แห่ง อํ วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **ปสญฺญโต อีโต** จากสระ อี อันมีชื่อว่า ป **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก อี ชื่อ ป มีการอาเทศ อํ วิภัตติ เป็น ยํ บ้าง

อิตฺถิยํ อิตฺถี อิตฺถี อิตฺถิโย, อิตฺถิยา อิตฺถีหิ อิตฺถีภิ, อิตฺถิยา อิตฺถีนํ, อิตฺถิยา อิตฺถี อิตฺถีภิ, อิตฺถิยา อิตฺถีนํ, อิตฺถิยํ อิตฺถิยา อิตฺถีสุ.

เอวํ เหมือนอย่างนั้น **นที** แม่น้ำ **นที** แม่น้ำทั้งหลาย

โยโลปาภาเว ในความไม่มีแห่งการลบ โย **โอกาโร จ** การอาเทศเป็น โอ ด้วย **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **ตุสทฺเทน** ด้วย ตุ ศัพท์ **ตโต โยนโม ตูติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า “ตโต โยนโม ตุ”. **ยกาโร** การอาเทศเป็น ย **อีการสฺส** แห่งสระ อี (**โหติ**) ย่อมมี **ปสญฺญสฺส จาติ** ด้วยสูตรว่า “ปสญฺญสฺส จ”. **ชกาโร** การอาเทศเป็น ช **ทฺยสฺส** แห่ง ทฺย (**โหติ**) ย่อมมี **ยวตํ ตลนอิจฺจาทินา** ด้วยสูตรเป็นต้นว่า “ยวตํ ตลน”. **ทฺวิตฺตํ** ความเป็นเทฺวภาวะ (**โหติ**) ย่อมมี.

ในที่ไม่ลบ โย มีการอาเทศ โย เป็น โอ ด้วย ตุ ศัพท์ ในสูตรว่า “ตโต โยนโม ตุ”, อาเทศ อี เป็น ย ด้วยสูตรว่า “ปสญฺญสฺส จ”, อาเทศ ทฺย เป็น ช ด้วยสูตรเป็นต้นว่า “ยวตํ ตลน”, ซ้อน ชฺ

นชฺโช สนฺทนฺติ แม่น้ำทั้งหลาย ย่อมไหลไป, **นทิโย** แม่น้ำทั้งหลาย

จ สำหรับ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **นิปฺผาทนํ** การสำเร็จรูป **นชฺโชอาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี นชฺโช เป็นต้น **สิชฺฌนฺตานํ** อันสำเร็จอยู่ **เอวํ** อย่างนี้ (**โหติ**) ย่อมมี **อานตฺตคฺคหณาทินา** ด้วย อานตฺต ศัพท์เป็นต้น **วุตฺติยํ** ในกัจจายนวุตติ **ทฏฺฐพฺพํ** อันนักศึกษาพึงทราบ **อิติ** ว่า “**นิปฺผาทนูปายนฺตรทสฺสนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการแสดงวิธีอันเป็นอุบายให้สำเร็จรูปอย่างอื่นอีก **อตฺรชสุคตาทีนํ** (**นิปฺผาทนํ**) **วิย** เหมือนการสำเร็จรูปของศัพท์ทั้งหลายมี อตฺรช และ สุคต เป็นต้น”.

สำหรับในสูตรนี้ การสำเร็จรูปของ นชฺโช ศัพท์เป็นต้น ที่สำเร็จอย่างนี้ ทำด้วย อานตฺต ศัพท์เป็นต้น ในกัจจายนวุตติ พึงทราบว่า “มีประโยชน์ต่อการแสดงวิธีอันเป็นอุบายให้สำเร็จรูปอย่างอื่นอีก เหมือนการสำเร็จรูปของ อตฺรช และ สุคต ศัพท์เป็นต้น”

เห นทิ เห นที เห นชฺโช เห นทิโย, นทิยํ นทึ นที นชฺโช นทิโย.

อาตฺตํ การอาเทศเป็น อา **นาสานํ จ** แห่ง นา และ ส ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **อา ปโตติ โยควิภาเคน** ด้วยการแบ่งสูตรว่า “อา ปโต” **อมาทิสุตฺเต** ในสูตรว่า “อมา” เป็นต้น. **เตน**

เพราะเหตุนั้น **น ชจฺจา วสโล โหติ, ปถพฺยา เอกรชฺเชนาติอาทิ** (**อุทาหรณํ**) อุทาหรณ์ว่า "น ชจฺจา วสโล โหติ" และ "ปถพฺยา เอกรชฺเชน" **สิชฺฌติ** ย่อมสำเร็จ. **ยการชการาเทสทฺวิตฺตานิ** การอาเทศเป็น ย เป็น ช และการทำเทฺวภาวะทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี **ปุเร วิย** เหมือนในกาลก่อน.

อาเทศ นา และ ส เป็น อา ด้วยการแบ่งสูตรว่า "อา ปโต" ในสูตรว่า "อมา" เป็นต้น เพราะฉะนั้น อุทาหรณ์ว่า "น ชจฺจา วสโล โหติ" และ "ปถพฺยา เอกรชฺเชน" จึงสำเร็จ, อาเทศ อี เป็น ย ทฺย เป็น ช และซ้อน ชฺ เหมือนครั้งก่อน

นชฺชา กตํ อันแม่น้ำกระทำแล้ว, **นทิยา นทีหิ นทีภิ, นชฺชา นทิยา นทีนํ, นชฺชา นทิยา นทีหิ นทีภิ, นชฺชา นทิยา นทีนํ, นชฺชํ นทิยํ นทิยา นทีสุ.**

อญฺเญปิ (**สทฺทา**) ศัพท์ทั้งหลายแม้เหล่าอื่น **มหี ... กุกฺกุฏี อิจฺจาทโย** มี มหี ... กุกฺกุฏี เป็นต้น **อิตฺถีสทฺทสมา** เหมือนกับ อิตฺถี ศัพท์.

> **มหี** แผ่นดิน, **เวตรณี** แม่น้ำเวตรณี ในอุสสทนรก, **วาปี** สระ บ่อ บึง, **ปาฏลี** แคฝอย, **กทลี** กล้วย, **ฆฏี** หม้อ, **นารี** ผู้หญิง, **กุมารี** เด็กหญิง, **ตรุณี** หญิงสาว, **วารุณี** แม่มด หมอผี, **พฺราหฺมณี** นางพราหมณี, **สขี** เพื่อนหญิง, **คนฺธพฺพี** นางคนธรรพ์, **กินฺนรี** นางกินนรี, **นาคี** นางนาค หญิงประเสริฐ, **เทวี** พระเทวี เทพธิดา, **ยกฺขี** นางยักษีนี, **อชี** นางแพะ, **มิคี** นางเนื้อ, **วานรี** นางลิง, **สูกรี** หมู่ตัวเมีย, **สีหี** นางสิงห์, **หํสี** นางหงส์, **กากี** อีกา, **กุกฺกุฏี** ไก่ตัวเมีย.

อีปจฺจเย เมื่อการลง อี ปัจจัย **มาตุลสทฺทโต** หลังจาก มาตุล ศัพท์ **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว **ตเถว** เหมือนอย่างนั้น

เมื่อนักศึกษาลง อี ปัจจัย หลังจาก มาตุล ศัพท์ เหมือนเดิมแล้ว

๑๘๙. มาตุลาทีนมานตฺตมีกาเร. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อีกาเร เพราะ อี ปัจจัย (**อนฺโต**) สระอันเป็นที่สุด **มาตุลาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี มาตุล เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อานตฺตํ** ซึ่งความเป็น อาน.

เพราะ อี ปัจจัย อาเทศสระที่สุดของ มาตุล ศัพท์เป็นต้น เป็น อาน

อีกาเร ปจฺจเย ปเร เพราะ อี ปัจจัยข้างหลัง **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **มาตุลอยฺยกวรุณอิติ เอวํ อาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายเป็นต้นอย่างนี้คือ มาตุล อยฺยก และ วรุณ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อานตฺตํ** ซึ่งความเป็น อาน.

เพราะ อี ปัจจัยข้างหลัง อาเทศสระที่สุดของ มาตุล อยฺยก วรุณ ศัพท์เป็นต้น เป็น อาน

อยํ ฉฏฺฐี ฉัฏฐีวิภัตตินี้ **อนฺตาเปกฺขา** มองหาซึ่งสระอันเป็นที่สุด. **สรโลปาทิ** วิธีการลบสระเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

ฉัฏฐีวิภัตติ มองหาสระที่สุด (หมายเอาสระที่สุดศัพท์เท่านั้น), มีการลบสระเป็นต้น

มาตุลานี ป้า น้า. **เอวํ** ศัพท์ที่จำแนกเหมือนกันคือ **อยฺยกานี** ย่า ยาย, **วรุณานี** เมียของนายวรุณะ. **เสสํ** รูปที่เหลือ **อิตฺถีสทฺทสมํ** เหมือนกับ อิตฺถี ศัพท์.

อนทาทีสุ (**สทฺเทสุ**) ในศัพท์ทั้งหลายอันไม่ใช่ นท เป็นต้น **อีปจฺจโย** อีปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **ปุถุสทฺทโต** หลังจาก ปุถุ ศัพท์. **อวาเทโส** การอาเทศเป็น อว **อุการสฺส** แห่ง อุ อักษร (**โหติ**) ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **โอ สเร จาติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า “โอ สเร จ”.

ในศัพท์ที่ไม่ใช่ นท เป็นต้น ลง อี ปัจจัย หลังจาก ปุถุ ศัพท์, อาเทศ อุ เป็น อว ด้วย จ ศัพท์ในสูตรว่า “โอ สเร จ”.

ปุถวี แผ่นดิน **ปุถวิโย** แผ่นดินทั้งหลาย.

สสฺมาสฺมึสุ ใน ส สฺมา สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย **ปุถพฺยา ปุถวิยา, ปุถพฺยา ปุถวิยา, ปุถพฺยํ ปุถวิยํ ปุถวิยา.** **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น

อีปจฺจโย อีปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **โคสทฺทโต** หลังจาก โค ศัพท์ **นทาทิโต วา อีติ** ด้วยสูตรว่า “นทาทิโต วา อี”. **อาวาเทโส** การอาเทศเป็น อาว **โอการสฺส** แห่ง โอ อักษร (**โหติ**) ย่อมมี **มหาวุตฺตินา วา** ด้วยมหาสูตร **โยควิภาเคน วา** หรือด้วยการแบ่งสูตร **คาวอิติ** ว่า “คาว” **คาว เสติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า “คาว เส”.

ลง อี ปัจจัย หลังจาก โค ศัพท์ ด้วยสูตรว่า “นทาทิโต วา อี”, อาเทศ โอ เป็น อาว ด้วยมหาสูตร เตสุ วุทฺธิ ... หรือด้วยการแบ่งสูตรว่า “คาว” ในสูตรว่า “คาว เส”

คาวี แม่โค **คาวี คาวิโย** แม่โคทั้งหลาย **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น (**เสสํ**) รูปที่เหลือ **อิตฺถีสทฺทสมํ** เหมือนกับ อิตฺถี ศัพท์

มานว อิตีธ ในรูปนี้ว่า “มานว” **อิตฺถิยํ วา อีติ จ** บทว่า “อิตฺถยํ” “วา” และ “อี” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๑๙๐. ณว-ณิก-เณยฺย-ณ-นฺตูหิ. (๑ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

อี อี ปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **ณวณิกเณยฺยณนฺตูหิ** (**ลิงฺเคหิ**) หลังจากลิงค์ทั้งหลายอันมี ณว ณิก เณยฺย ณ และ นฺตุ ปัจจัยเป็นที่สุด **อิตฺถิยํ** ในอิตถีลิงค์ **วา** บ้าง.

ลง อี ปัจจัย หลังจากลิงค์ที่มี ณว ณิก เณยฺย ณ และ นฺตุ ปัจจัยเป็นที่สุด ในอิตถีลิงค์ บ้าง

อีปจฺจโย อี ปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ลิงฺเคหิ** หลังจากลิงค์ทั้งหลาย **ณวณิกเณยฺยณนฺตุ-ปฺปจฺจยนฺเตหิ** อันมี ณว ณิก เณยฺย ณ และ นฺตุ ปัจจัยเป็นที่สุด **วตฺตมาเนหิ** อันเป็นไปอยู่ **อิตฺถิยํ** ในอิตถีลิงค์.

ลง อี ปัจจัย หลังจากลิงค์ที่มี ณว ณิก เณยฺย ณ และ นฺตุ ปัจจัยเป็นที่สุด ในอิตถีลิงค์

วาธิการโร วาศัพท์ที่ตามมา **นิวตฺตนตฺโถ** มีประโยชน์ต่อการห้ามลงปัจจัย **กตฺถจิ** ในบางอุทาหรณ์. **สรโลปาทิ** การลบสระเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

มานวี ลูกสาวหลานสาวของนายมนุ. **เอวํ** ศัพท์ที่จำแนกเหมือนกันคือ **นาวิกี** หญิงผู้ข้ามไปมาด้วยเรือ, **เวนเตยฺย** ลูกสาวหลานสาวของนางวินตา, **โคตมี** ลูกสาวหลานสาวของโคตมโคตร

คุณวนฺตุ อี อิตีธ ในรูปนี้ว่า "คุณวนฺตุ อี" **วาติ** บทว่า "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๑๙๑. นฺตุสฺส ตมีกาเร. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อีกาเร เพราะ อี ปัจจัย **ตํ** การอาเทศเป็น ต **นฺตุสฺส** แห่ง นฺตุ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ อี ปัจจัย อาเทศ นฺตุ เป็น ต บ้าง

อีการปฺปจฺจเย ปเร เพราะ อี อักษรปัจจัยข้างหลัง **ตกาโร** การอาเทศเป็น ต **สพฺพสฺเสว นฺตุปฺปจฺจยสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัยทั้งตัวนั่นเทียว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง. **อญฺญตฺถ** (**รูเปสุ**) ในรูปทั้งหลายเหล่าอื่น **สรโลปาทิ** การลบสระเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ อี ปัจจัยข้างหลัง อาเทศ นฺตุ ปัจจัยทั้งตัว เป็น ต อักษร บ้าง, ในรูปอื่นที่ไม่ได้อาเทศด้วยสูตรนี้ ลบสระเป็นต้น

คุณวตี หญิงผู้มีคุณ **คุณวตี คุณวติโย, คุณวนฺตี คุณวนฺตี คุณวนฺติโย อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น (**เสสํ**) รูปที่เหลือ **อิตฺถีสทฺทสมํ** เหมือนกับ อิตฺถี ศัพท์.

เอวํ ศัพท์ที่จำแนกเหมือนกันคือ **กุลวตี** หญิงมีตระกูล, **สีลวตี** หญิงมีศีล, **ยสวตี** หญิงมียศ มีบริวาร, **รูปวตี** หญิงมีรูปงาม, **สติมตี** หญิงมีสติ, **โคตฺตมตี** หญิงมีโคตรตระกูล

อีปจฺจโย อี ปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **มหนฺตสทฺทโต** หลังจาก มหนฺต ศัพท์ **นทาทิโต วา อีติ** ด้วยสูตรว่า "นทาทิโต วา อี". **นฺตุพฺยปเทเส** เมื่อการตั้งชื่อว่า นฺตุ (**กเต**) อันนักศึกษากระทำแล้ว **ตการาเทโส** การอาเทศเป็น ต (**โหติ**) ย่อมมี **วิกปฺเปน** โดยไม่แน่นอน.

ลง อี ปัจจัย หลังจาก มหนฺต ศัพท์ ด้วยสูตรว่า "นทาทิโต วา อี". เมื่อตั้ง นฺต ชื่อว่า นฺตุ แล้ว อาเทศ นฺตุ เป็น ต บ้าง

มหตี มหนฺตี หญิงผู้เป็นใหญ่ ผู้ประเสริฐ

ภวนฺต อี อิตีธ ในรูปนี้ว่า "ภวนฺต อี" **อีกาเรติ** บทว่า "อีกาเร" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๑๙๒. ภวโต โภโต. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อีกาเร เพราะ อี ปัจจัย **โภโต** การอาเทศเป็น โภต **ภวโต** แห่ง ภวนฺต (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ อี ปัจจัย   อาเทศ ภวนฺต เป็น โภต

อีกาเร อิตฺถิคเต ปเร เพราะ อี ปัจจัยข้างหลัง อันเป็นไปในอิตถีลิงค์ **โภตาเทโส** การอาเทศเป็น โภต **สพฺพสฺเสว ภวนฺตสทฺทสฺส** แห่ง ภวนฺต ศัพท์ทั้งตัวนั่นเทียว **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ อี ปัจจัยในอิตถีลิงค์ข้างหลัง   อาเทศ ภวนฺต ศัพท์ทั้งตัว เป็น โภต

สา โภตี หญิงผู้เจริญนั้น **โภตี โภติโย** หญิงผู้เจริญทั้งหลาย, **เห โภติ เห โภตี โภติโย อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น

ภิกฺขุ อิตีธ ในรูปนี้ว่า "ภิกฺขุ" **อิตฺถิยนฺติ** บทว่า "อีกาเร" **วาติ จ** และบทว่า "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๑๙๓. ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ อินี. (๒ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

อินี อินี ปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ** หลังจาก ปติ ภิกฺขุ ราช ศัพท์ และศัพท์อันมี อี อักษรเป็นที่สุดทั้งหลาย **อิตฺถิยํ** ในอิตถีลิงค์.

ลง อินี ปัจจัย หลังจาก ปติ ภิกฺขุ ราช ศัพท์ และศัพท์ที่เป็นอีการันต์ในอิตถีลิงค์

อินีปจฺจโย อินี ปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **เอเตหิ ลิงฺเคหิ** หลังจากลิงค์ทั้งหลายเหล่านี้ **ปติภิกฺขุราชอิติ** คือ ปติ ภิกฺขุ และ ราช **อีการนฺเตหิ จ** และลิงค์อันมี อี อักษรเป็นที่สุดทั้งหลาย **วตฺตมาเนหิ** อันเป็นไปอยู่ **อิตฺถิยํ** ในอิตถีลิงค์.

ลง อินี ปัจจัย หลังจากลิงค์คือ ปติ ภิกฺขุ ราช และลิงค์ที่เป็นอีการันต์อันเป็นไปในอิตถีลิงค์

สรโลโป การลบสระหลัง (**โหติ**) ย่อมมี **วา ปโร อสรูปาติ** ด้วยสูตรว่า "วา ปโร อสรูปา" **นิเสธนโต** เพราะมีการห้าม **ปุพฺพโลปสฺส** ซึ่งการลบสระหน้า **กฺวจิ** บ้าง **ตุคฺคหเณน** ด้วย ตุ ศัพท์ **สรโลโปมาเทสอิจฺจาทิสุตฺเต** ในสูตรเป็นต้นว่า "สรโลโปมาเทส".

มีการลบสระหลัง ด้วยสูตรว่า "วา ปโร อสรูปา" เพราะถูกห้ามลบสระหน้าบ้าง ด้วย ตุ ศัพท์ ในสูตรว่า "สรโลโปมาเทส" เป็นต้น

ภิกฺขุนี ภิกษุณี **ภิกฺขุนี ภิกฺขุนิโย** ภิกษุณีทั้งหลาย **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น

อินี อินีปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **คหปติสทฺทโต** หลังจาก คหปติ ศัพท์. **อตฺตมิติ** บทว่า "อตฺต" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๑๙๔. ปติสฺสินีมฺหิ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อินีมฺหิ เพราะ อินี ปัจจัย (**อนฺโต**) สระอันเป็นที่สุด **ปติสฺส** ของ ปติ (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อ.

เพราะ อินี ปัจจัย อาเทศสระที่สุดของ ปติ เป็น อ

อินีปจฺจเย ปเร เพราะ อินี ปัจจัยข้างหลัง **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **ปติสทฺทสฺส** ของ ปติ ศัพท์ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อ. **ปรสฺสเร** เมื่อสระหลัง **ลุตฺเต** ถูกลบแล้ว **ตเถว** เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว **ทีโฆ** การทีฆะสระหน้า (**โหติ**) ย่อมมี **ปุพฺโพ จาติ** ด้วยสูตรว่า “ปุพฺโพ จ”

เพราะอินีปัจจัยข้างหลัง อาเทศสระที่สุดของปติศัพท์เป็นอ, เมื่อลบสระหลังเหมือนที่เคยแล้ว ทีฆะสระหน้าด้วยสูตร “ปุพฺโพ จ”

คหปตานี หญิงแม่เรือน (หญิงผู้เป็นใหญ่ในเรือน)

อินี อินีปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **ราชสทฺทโต** หลังจาก ราช ศัพท์ **ตเถว** เหมือนอย่างนั้น. **สรโลปปกติภาวา** มีการลบสระหน้าและปกติสระหลังทั้งหลาย. **ราชินี** พระราชินี.

อีการนฺเตสุ ในลิงค์อันเป็นอีการันต์ทั้งหลาย **อินี** อินีปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **ทณฺฑีสทฺทโต** หลังจาก ทณฺฑี ศัพท์. **สรโลปาทิ** มีการลบสระเป็นต้น. **ทณฺฑินี** หญิงผู้มีไม้เท้า **ทณฺฑินี ทณฺฑินิโย** หญิงผู้มีไม้เท้าทั้งหลาย. **เอวํ** ศัพท์ที่จำแนกตามคือ **หตฺถินี** ช้างพัง, **เมธาวินี** หญิงผู้มีปัญญา, **ตปสฺสินี** หญิงผู้มีความเพียร, **ปิยภาณินี** หญิงผู้กล่าวคำน่ารัก **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

โปกฺขรินี อิตีธ ในรูปนี้ว่า “โปกฺขรินี” **อการณการาเทสา** การอาเทศเป็น อ อักษร และ ณ อักษรทั้งหลาย **อิการนการานํ** แห่ง อิ อักษร และ น อักษรทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี **เตสุ วุทฺธีติอาทินา** ด้วยสูตรเป็นต้นว่า “เตสุ วุทฺธิ”.

รูปที่ตั้งไว้ว่า “โปกฺขรินี” อาเทศ อิ เป็น อ และ น เป็น ณ ด้วยสูตรว่า “เตสุ วุทฺธิ” เป็นต้น

โปกฺขรณี สระโบกขรณี **โปกฺขรณี** สระโบกขรณีทั้งหลาย.

โอกาโร จ และการอาเทศเป็น โอ **โยนํ** แห่ง โย ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **ตุคฺคหเณน** ด้วย ตุ ศัพท์ **ตโต โยนโม ตูติ สุตฺเต** ในสูตรว่า “ตโต โยนโม ตุ”. **ยกาโร** การอาเทศเป็น ย **อีการสฺส** แห่ง อี ชื่อ ป (**โหติ**) ย่อมมี. **ณกาโร** การอาเทศเป็น ณ อักษร **ณฺยสฺส** แห่ง ณฺย (**โหติ**) ย่อมมี **การคฺคหเณน** ด้วย การ ศัพท์ **ยวตมิจฺจาทิสุตฺเต** ในสูตรเป็นต้นว่า “ยวตํ”. **ทฺวิตฺตํ** การทำเทฺวภาวะ (**โหติ**) ย่อมมี.

และอาเทศ โย เป็น โอ ด้วย ตุ ศัพท์ ในสูตรว่า “ตโต โยนโม ตุ”, อาเทศ อี ชื่อ ป เป็น ย, อาเทศ ณฺย เป็น ณ ด้วย การ ศัพท์ ในสูตรว่า “ยวตํ”, ซ้อน ณฺ

โปกฺขรญฺโญ โปกฺขรณิโย วา สระโบกขรณีทั้งหลาย **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น

วาธิกาโร วาศัพท์ที่ตามมา **อนุตฺตสมุจฺจยตฺโถ** มีอรรถรวมเอาศัพท์ที่สูตรยังไม่กล่าวถึง. **เตน** เพราะเหตุนั้น **อินี** อินีปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **วิทูยกฺขาทิโตปิ** แม้หลังจาก วิทู และ ยกฺข ศัพท์เป็นต้น.

วาศัพท์ที่ตามมา มีอรรถรวมเอาศัพท์ที่สูตรยังไม่กล่าวถึง เพราะฉะนั้น จึงลง อินี ปัจจัย แม้หลังจาก วิทู และ ยกฺข ศัพท์เป็นต้น

ปรจิตฺตวิทุนี หญิงผู้ซึ่งจิตของบุคคลอื่น **ปรโลปรสฺสตฺตานิ** การลบสระหลังและการรัสสะสระหน้าทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี. **ปรจิตฺตวิทุนี ปรจิตฺตวิทุนิโย** หญิงผู้ซึ่งจิตของบุคคลอื่น. **ยกฺขินี ยกฺขินิโย** นางยักษิณี, **สีหินี สีหินิโย** นางสิงห์ **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

อีการนฺตํ อีการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อีการันต์

อุการันต์

ยาคุสทฺโท ยาคุ ศัพท์ **อุการนฺโต อิตฺถิลิงฺโค** อันเป็นอุการันต์อิตถีลิงค์ (**มยา** อันข้าพจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว). **รูปนโย** วิธีของรูปสำเร็จ **ตสฺส** ของ ยาคุ ศัพท์นั้น **รตฺติสทฺทสฺส อิว** เหมือนของ รตฺติ ศัพท์. **อมาเทสาทิอภาโวว** ความไม่มีแห่งการอาเทศเป็น อํ และ อา เป็นต้นเท่านั้น **วิเสโส** (**โหติ**) เป็นความแตกต่างกัน.

ข้าพจ้าจะกล่าว ยาคุ ศัพท์ อันเป็นอุการันต์อิตถีลิงค์, วิธีทำรูปสำเร็จ ของ ยาคุ ศัพท์นั้น เหมือนกับนของ รตฺติ ศัพท์, แตกต่างกันเพียงไม่อาเทศ สฺมึ เป็น อํ และ สฺมา เป็น อา เป็นต้นเท่านั้น

ยาคุ ข้าวต้ม ข้าวยาคู **ยาคู ยาคุโย** ข้าวต้ม ข้าวยาคูทั้งหลาย, **เห ยาคุ เห ยาคู ยาคุโย, ยาคุํ ยาคู ยาคุโย, ยาคุยา ยาคูหิ ยาคูภิ ยาคุหิ ยาคุภิ, ยาคุยา ยาคูนํ ยาคุนํ, ยาคุยา ยาคูหิ ยาคูภิ ยาคุหิ ยาคุภิ, ยาคุยา ยาคูนํ ยาคุนํ, ยาคุยํ ยาคุยา ยาคูสุ ยาคุสุ.**

เอวํ ศัพท์ที่จำแนกตามคือ **ธาตุ** ธาตุ สภาวะธรรมชาติ, **เธนุ** แม่โคนม, **กาสุ** หลุม บ่อ, **ททฺทุ** โรคกลาก, **กจฺฉุ** โรคหิต, **กณฺฑุ** โรคเกลื้อน, **รชฺชุ** เชือก รัศมี, **กเรณุ** ช้างพัง, **ปิยงฺคุ** ไม้ประยงค์, **สสฺสุ** แม่ยาย แม่สามี

เภโท ความแตกต่าง **มาตุสทฺทสฺส** ของ มาตุ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี. **รูปนโย** วิธีสำเร็จแห่งรูป **ตสฺส** ของ มาตุ ศัพท์นั้น **ปิตุสทฺทสฺส อิว** เหมือนกับของ ปิตุ ศัพท์. **อาราเทสาภาเว** ในความไม่มีแห่งการอาเทศเป็น อาร **อารตฺตมิติ ภาวนิทฺเทเสน** เพราะภาวนิทเทศว่า “อารตฺตํ” **ยาเทโสว** การอาเทศเป็น ยา เท่านั้น **ปโต ยาติ** ด้วยสูตรว่า “ปโต ยา” **วิเสโส** เป็นความแตกต่าง.

มาตุ ศัพท์ มีความแตกต่างออกไป วิธีสำเร็จรูปของ มาตุ ศัพท์ ก็เหมือนกับของ ปิตุ ศัพท์, ไม่มีการอาเทศเป็น อาร เพราะภาวนิทเทศว่า “อารตฺตํ” แตกต่างเพียงการอาเทศ นา ส สฺมา สฺมึ เป็น ยา เท่านั้น

มาตา มารดา **มาตโร** มารดาทั้งหลาย, **โภติ มาต โภติ มาตา โภติโย มาตโร, มาตรํ มาตเร มาตโร, มาตรา มาตุยา มตฺยา. อุการโลโป** การลบ อุ อักษร **รสฺสตฺตํ จ** และการรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี **เตสุ วุทฺธีติอาทินา** ด้วยสูตรเป็นต้นว่า "เตสุ วุทฺธิ". **มาตเรหิ มาตเรภิ มาตูหิ มาตูภิ มาตุหิ มาตุภิ, มาตุ มาตุสฺส มาตุยา มาตรานํ มาตานํ มาตูนํ มาตุนํ, มาตรา มาตุยา มาตเรหิ มาตเรภิ มาตูหิ มาตูภิ มาตุหิ มาตุภิ, มาตุ มาตุสฺส มาตุยา มาตรานํ มาตานํ มาตูนํ มาตุนํ, มาตริ มาตเรสุ มาตูสุ มาตุสุ.**

เอวํ ศัพท์ที่จำแนกเหมือนกันคือ **ธีตา** ธิดา **ธีตโร** ธิดาทั้งหลาย, **ทุหิตา** ธิดา **ทุหิตโร** ธิดาทั้งหลาย **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

อุการนฺตํ อุการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบ.

จบ อุการันต์

อูการันต์

ชมฺพูสทฺโท ชมฺพู ศัพท์ **อูการนฺโต อิตฺถิลิงฺโค** อันเป็นอูการันต์อิตถีลิงค์ (**มยา** อันข้าพจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว).

ข้าพจ้าจะกล่าว ชมฺพู ศัพท์ อันเป็นอูการันต์อิตถีลิงค์

ชมฺพู ต้นหว้า **ชมฺพู ชมฺพุโย** ต้นหว้าทั้งหลาย, **เห ชมฺพุ เห ชมฺพู ชมฺพุโย, ชมฺพุํ ชมฺพู ชมฺพุโย อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น (**เสสํ**) รูปที่เหลือ **อิตฺถีสทฺทสมํ** เหมือนกับ อิตฺถี ศัพท์.

เอวํ ศัพท์ที่จำแนกตาม **ปทานิ** บททั้งหลายคือ **วธู** หญิงสาว ภรรยา สะใภ้, **สรภู** แม่น้ำสรภู, **สรพู** ตุ๊แก จิ้งจก กิ้งก่า, **สุตนู** หญิงทรวดทรงงาม, **จมู** ทหาร, **วามูรู** หญิงขาอ่อนงาม, **นาคนาสูรู จ** และหญิงขาอ่อนเรียวงามเหมือนงวงช้าง **สมานิ** เหมือนกัน **ชมฺพุยา** กับด้วย ชมฺพู ศัพท์ **ขลุ** แน่แท้.

อูการนฺตํ อูการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อูการันต์

โอการันต์

โคสทฺโท โค ศัพท์ **โอการนฺโต อิตฺถิลิงฺโค** อันเป็นโอการันต์อิตถีลิงค์ (**มยา** อันข้าพจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว).

ข้าพจ้าจะกล่าว โค ศัพท์ อันเป็นโอการันต์อิตถีลิงค์

รูปนโย วิธีแห่งรูปสำเร็จ **ตสฺส** ของ โค ศัพท์นั้น **ปุลฺลิงฺคโคสทฺทสฺเสว** แห่งของ โค ศัพท์ในปุงลิงค์นั่นแล.

โค ศัพท์ในอิตถีลิงค์ ก็มีรูปสำเร็จเหมือนกันกับ โค ศัพท์ในปุงลิงค์

(อิตฺถิลิงฺคสงฺคหคาถา)

อิตฺถิสงฺคโห การรวมศัพท์ในอิตถีลิงค์ **กญฺญา รตฺติ นที อิตฺถี มาตุลานี จ ภิกฺขุนี ทณฺฑินี ยาคุ มาตา จ ชมฺพู โคติ** ได้แก่ กญฺญา รตฺติ นที อิตฺถี มาตุลานี ภิกฺขุนี ทณฺฑินี ยาคุ มาตา ชมฺพู และ โค.

ศัพท์ในอิตถีลิงค์ ได้แก่ กญฺญา รตฺติ นที อิตฺถี มาตุลานี ภิกฺขุนี ทณฺฑินี ยาคุ มาตา ชมฺพู และ โค

อิตฺถิลิงฺคํ อิตถีลิงค์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อิตถีลิงค์

๒.๓. นปุํสกลิงฺค

การจำแนกนามศัพท์ที่รู้ไม่ง่ายไม่ยาก

อถ ต่อจากปุงลิงค์นั้น **นปุํสกลิงฺคานิ** บทอันเป็นนปุงสกลิงค์ทั้งหลาย **วุจฺจนฺเต** อันข้าพเจ้าจะกล่าว.

ข้าพเจ้าจะกล่าวนปุงสกลิงค์ต่อจากอิตถีลิงค์

อการันต์

จิตฺตสทฺโท จิตฺตศัพท์ **อการนฺโต นปุํสกลิงฺโค** อันเป็นนปุงสกลิงค์อการันต์ (**วุจฺจเต**) อันข้าพเจ้าจะกล่าว.

ข้าพเจ้าจะกล่าว จิตฺต ศัพท์ อันเป็นนปุงสกลิงค์อการันต์

สฺยาทฺยุปฺปตฺติ การเกิดขึ้นของ สิ วิภัตติเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **ปุเร วิย** เหมือนในกาลก่อน. **จิตฺต สิ อิตีธ** ในรูปที่ตั้งไว้นี้ว่า "จิตฺต สิ" **นปุํสเกหิ อโต นิจฺจนฺติ จ** บทว่า "นปุํสเกห" "อโต" และ "นิจฺจํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ลง สิ วิภัตติเป็นต้น เหมือนเคย, ในรูปที่ตั้งไว้ว่า "จิตฺต สิ" นี้ บทว่า "นปุํสเกห" "อโต" และ "นิจฺจํ" ตามไป

๑๙๕. สึ. (๑ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อํ การอาเทศเป็น อํ **สิ** แห่ง สิ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **อโต นปุํสเกหิ** จากศัพท์นปุงสกลิงค์ทั้งหลายอันเป็นอการันต์ (**โหติ**) ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน.

หลังจาก อการันต์ นปุงสกลิงค์ อาเทศ สิ เป็น อํ แน่นอน

อิทํ สูตรนี้ **ทฺวิปทํ** มี ๒ บท **สิ อํ อิติ** คือ สิ และ อํ. **อํ** การอาเทศเป็น อํ **สิวจนสฺส** แห่ง สิ วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **อการนฺเตหิ นปุํสเกหิ** จากศัพท์นปุงสกลิงค์ทั้งหลายอันเป็นอการันต์ **โหติ** ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน. สรโลปปกติภาวาทิ วิธีมีการลบสระและเป็นปกติเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

สูตรนี้มี ๒ บท คือ สิ และ อํ, หลังจาก อการันต์ นปุงสกลิงค์ อาเทศ สิ วิภัตติ เป็น อํ แน่นอน, ลบสระหน้าและปกติสระหลัง

จิตฺตํ จิต วิจิตร

พหุวจเน ในฝ่ายพหูพจน์ **โยนํ นิ นปุํสเกหีติ** สูตรว่า "โยนํ นิ นปุํสเกหิ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในฝ่ายพหูพจน์ สูตรว่า "โยนํ นิ นปุํสเกหิ" ตามไป

๑๙๖. อโต นิจฺจํ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นิ การอาเทศเป็น นิ **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย **อโต นปุํสเกหิ** อันอยู่หลังจากศัพท์นปุงสกลิงค์ทั้งหลายอันเป็นอการันต์ **โหติ** ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน.

หลังจาก อการันต์ นปุงสกลิงค์ อาเทศ โย เป็น นิ แน่นอน

นิ การอาเทศเป็น นิ **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย **อโต นปุํสเกหิ** อันอยู่หลังจากศัพท์นปุงสกลิงค์ทั้งหลายอันเป็นอการันต์ (**โหติ**) ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน. **อากาโร** การอาเทศเป็น อา **นิสฺส** แห่ง นิ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง **สพฺพโยนีนมาเอติ** ด้วยสูตรว่า "สพฺพโยนีนมาเอ". **อญฺญตฺถ** ในรูปอื่น **ทีโฆ** ความเป็นทีฆะ (**โหติ**) ย่อมมี **โยสุ กตอิจฺจาทินา** ด้วยสูตรเป็นต้นว่า "โยสุ กต".

หลังจาก อการันต์ นปุงสกลิงค์ อาเทศ โย เป็น นิ แน่นอน, อาเทศ นิ เป็น อา บ้าง ด้วยสูตรว่า "สพฺพโยนีนมาเอ", ในรูปอื่น มีการทีฆะ ด้วยสูตรขึ้นต้นว่า "โยสุ กต"

จิตฺตา จิตฺตานิ จิตทั้งหลาย

นิภาเว เมื่อการอาเทศเป็น นิ **โยนํ** แห่ง โย ทั้งหลาย **อาเอตฺเต จ** และเมื่อการอาเทศ นิ เป็น อา และ เอ **สิทฺเธปิ** แม้สำเร็จแล้ว **อวิเสสโต** ตามปกติ, **อาเอตฺตํ** การอาเทศเป็น อา และ เอ **อโต นิจฺจนฺติ อารมฺภา** ต่อจากสูตรว่า "อโต นิจฺจํ" **อิธ** ในอการันต์นี้ (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ เอว** บ้างนั่นเทียว.

เมื่อการอาเทศ โย เป็น นิ และการอาเทศ นิ เป็น อา เอ แม้จะสำเร็จได้ตามปกติ, การอาเทศเป็น อา เอ ต่อจากสูตรว่า "อโต นิจฺจํ" ในอการันต์นี้ ก็มีได้บ้าง

อาลปเน ในอาลปนะ **คโลโป** การลบ ค (**โหติ**) ย่อมมี. **เห จิตฺต เห จิตฺตา จิตฺตานิ.** **ทิตฺยายํ** ในทุติยาวิภัตติ **เอกาโร** การอาเทศเป็น เอ **นิสฺส** แห่ง นิ (**โหติ**) ย่อมมี **วิกปฺเปน** โดยไม่แน่นอน. **จิตฺตํ จิตฺเต จิตฺตานิ**. **เสสํ** รูปที่เหลือ **ปุริสสทฺเทน สมํ** เหมือนกับ ปุริส ศัพท์.

ในอาลปนะ มีการลบ ค เห จิตฺต เห จิตฺตา จิตฺตานิ, ในทุติยา มีการอาเทศ นิ เป็น เอ บ้าง จิตฺตํ จิตฺเต จิตฺตานิ, รูปที่เหลือ เหมือนกับ ปุริส ศัพท์

อญฺญานิปิ ปทานิ แม้บททั้งหลายเหล่าอื่น **ปุญฺญปาป ... ฉิทฺโททกานิ อิจฺจาทีนิ** เป็นต้นว่า "ปุญฺญปาป ... ฉิทฺทอุทก" (**โหนฺติ**) ย่อมมี **เอวํ** เหมือนอย่างนั้น.

แม้บทเหล่าอื่น เป็นต้นว่า "ปุญฺญ ปาป ... ฉิทฺทอุทก" ก็เหมือนอย่างนั้น

ปุญฺญํ บุญ, **ปาปํ** บาป, **ผลํ** ผล ผลไม้, **รูปํ** รูป, **สาธนํ** ความสำเร็จ, **โสตํ** หู, **ฆานํ** จมูก, **สุขํ** ความสุข, **ทุกฺขํ** ความทุกข์, **การณํ** เหตุ เหตุการณ์, **ทานํ** ทาน การให้, **สีลํ** ศีล, **ธนํ** ทรัพย์, **ฌานํ** ฌาน การเพ่ง, **โลจนํ** ตา, **มูลํ** มูล ราก โคน ราคา ต้นทุน, **กูลํ** ฝั่ง, **พลํ** กำลัง, **ชาลํ** ข่าย, **มงฺคลํ** มงคล,

นฬินํ ดอกบัว, **ลิงฺคํ** ลิงค์, **มุขํ** หน้า ปาก, **องฺคํ** องค์ อวัยวะ ส่วนประกอบ, **ชลํ** น้ำ, **อมฺพุชํ** ดอกบัว, **ปุลินํ** ทราย, **ธญฺญํ** ทรัพย์ ข้าวเปลือก, **หิรญฺญํ** เงิน, **ปทํ** บท รอยเท้า นิพพาน, **อมตํ** นิพพาน, **ปทุมํ** ดอกบัวแดง, **ปณฺณํ** ใบไม้ แผ่นกระดาษ, **สุสานํ** ป่าช้า, **วนํ** ป่า, **อายุธํ** (**อาวุธํ**) อาวุธ, **หทยํ** หัวใจ, **จีวรํ** ผ้าจีวร, **วตฺถํ** เสื้อผ้า, **กุลํ** ตระกูล วรรณะ, **อินฺทฺริยํ** อินทรีย์, **นยนํ** นัยน์ตา, **วทนํ** ปาก, **ยานํ** ยาน พาหนะ, **อุทานํ** คำอุทาน, **โสปานํ** บันได, **ปานํ** น้ำดื่ม เครื่องดื่ม, **ภวนํ** บ้าน, **ภุวนํ** โลก, **โลหํ** โลหะ เหล็ก, **อลาตํ** ดุ้นไฟ ฟืน, **ตุณฺฑํ** จะงอยปาก, **อณฺฑํ** ไข่, **ปีฐํ** ตั่ง เก้าอี้, **กรณํ** การกระทำ, **มรณํ** ความตาย, **ญาณํ** ความรู้ ปัญญา ญาณ, **อารมฺมณํ** อารมณ์, **อรญฺญํ** ป่า, **ตาณํ** นิพพาน, **จรณํ** เท้า ความประพฤติ, **นครํ** เมือง นคร, **ตีรํ** ฝั่ง, **ฉตฺตํ** ฉัตร ร่ม, **ฉิทฺทํ** รู ช่อง รอยรั่ว, **อุทกํ** น้ำ.

รูปเภโท ความแตกต่างแห่งรูป **กมฺมสทฺทสฺส** ของ กมฺม ศัพท์ **(โหติ)** ย่อมมี **ตติเยกวจนาทีสุ (วิภตฺตีสุ)** ในวิภัตติทั้งหลายมี ตติยา เอกพจน์ เป็นต้น.

กมฺม ศัพท์ มีความแตกต่าง ตั้งแต่ ตติยาวิภัตติ เอกพจน์ เป็นต้นไป

กมฺมํ กรรม **กมฺมา กมฺมานิ** กรรมทั้งหลาย, **เห กมฺม เห กมฺมา กมฺมานิ, กมฺมํ กมฺเม กมฺมานิ**

วา อุ นามฺหีติ จ บทว่า "วา" "อุ" และ "นามฺหิ" วตฺตเต ย่อมตามไป.

๑๙๗. อ กมฺมนฺตสฺส จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นามฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **อุอ** การอาเทศเป็น อุ และ อ ทั้งหลาย **กมฺมนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุดของ กมฺม ศัพท์ (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ กมฺม เป็น อุ และ อ บ้าง

นามฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **อุการอการาเทสา** การอาเทศเป็น อุ อักษร และ อ อักษรทั้งหลาย **กมฺมสทฺทนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุดของ กมฺม ศัพท์ **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศสระที่สุดของ กมฺม ศัพท์ เป็น อุ และ อ อักษร

อุตฺตํ การอาเทศเป็น อุ **อนฺตสฺสปิ** แม้แห่งสระอันเป็นที่สุด **ถามทฺธาทีนํ** (**สทฺทานํ**) ของศัพท์ทั้งหลายมี ถาม และ อทฺธ เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **อนฺตคฺคหเณน** ด้วย อนฺต ศัพท์. **นาสุอิติ เอเตสุ** เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ นา และ สุ **อา** การอาเทศเป็น อา **อนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุด **ยุวมฆวานํ** ของ ยุว และ มฆว ศัพท์ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง

จสทฺทคฺคหเณน ด้วยการถือเอาซึ่ง จ ศัพท์.

อาเทศแม้สระที่สุดของ ถาม และ อทฺธ ศัพท์เป็นต้น เป็น อุ ด้วย อนุต ศัพท์ (ในสูตรนี้), เพราะวิภัตติ นา และ สุ อาเทศสระที่สุดของ ยุว และ มฆว เป็นต้น เป็น อา บ้าง ด้วยจ ศัพท์

กมฺมุนา กมฺมนา กมฺเมน วา ตามกรรม **กมฺเมหิ กมฺเมภิ** ตามกรรมทั้งหลาย

สสฺมาสุ ใน ส และ สฺมา วิภัตติทั้งหลาย **สสฺมาสุ** เพราะ ส และ สฺมา วิภัตติทั้งหลาย **อุกาโร** การอาเทศเป็น อุ อักษร **ปุมกมฺมถามนฺตสฺส จ** แห่งสระอันเป็นที่สุดของ ปุม กมฺม และ ถาม ศัพท์ด้วย (**โหติ**) **วา** ย่อมมีบ้าง **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **อุ นามฺหิ จาติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า "อุ นามฺหิ จ". **อิติ** เพราะเหตุนั้น **อุตฺตํ** การอาเทศเป็น อุ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ส และ สฺมา วิภัตติ อาเทศสระอันเป็นที่สุดของ ปุม กมฺม และ ถาม ศัพท์ เป็น อุ บ้าง ด้วย จ ศัพท์ ในสูตร "อุ นามฺหิ จ" ฉะนั้น จึงมีการอาเทศเป็น อุ

กมฺมุโน กมฺมสฺส กมฺมานํ, กมฺมุนา กมฺมา กมฺมมฺหา กมฺมสฺมา กมฺเมหิ กมฺเมภิ, กมฺมุโน กมฺมสฺส กมฺมานํ.

สฺมึวจเน ใน สฺมึ วิภัตติ **นิ** การอาเทศเป็น นิ (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **ตุสทฺเทน** ด้วย ตุ ศัพท์ **สพฺพโต ตุ สฺมึ นีติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า "พฺรหฺมโต ตุ สฺมึ นิ".

ใน สฺมึ วิภัตติ อาเทศเป็น นิ บ้าง ด้วย ตุ ศัพท์ในสูตร "พฺรหฺมโต ตุ สฺมึ นิ"

กมฺมนิ กมฺเม กมฺมมฺหิ กมฺมสฺมึ กมฺเมสุ.

เอวํ ศัพท์ที่จำแนกตามคือ **ถามุนา ถาเมน ถามสา วา, ถามุโน ถามสฺส, ถามุนา ถามา. อทฺธุนา อทฺธุโน อิจฺจาทิ** รูปว่า "ถามุนา ... อทฺธุโน" เป็นต้น **ปุริมสมํ** เหมือนเดิม.

ถามุนา ถาเมน ถามสา วา ตามกำลัง, **ถามุโน ถามสฺส** แก่กำลัง, **ถามุนา ถามา** เพราะกำลัง. **อทฺธุนา** ตามทางไกล, **อทฺธุโน** แก่ทางไกลง

คุณวนฺตุ สิ รูปที่ตั้งไว้ว่า "คุณวนฺตุ สิ".

สวิภตฺติสฺส นฺตุสฺส สิมฺหีติ จ บทว่า "สวิภตฺติสฺส" "นฺตุสฺส" และ "สิมฺหิ" วตฺตเต ย่อมตามไป.

๑๙๘. อํ นปุํสเก. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อํ** การอาเทศเป็น อํ **นฺตุสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัย **สวิภตฺติสฺส** พร้อมทั้งวิภัตติ **นปุํสเก** ในนปุงสกลิงค์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ นฺตุ ปัจจัย พร้อมทั้ง สิ วิภัตติ เป็น อํ

สิมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อํ** การอาเทศเป็น อํ **นฺตุปฺปจฺจยสฺส สวิภตฺติสฺส** แห่ง นฺตุ ปัจจัยอันเป็นไปกับด้วยวิภัตติ **สมฺพนฺธิโน** อันมีความเกี่ยวข้องกัน **ลิงฺคสฺส** ของลิงค์ **วตฺตมานสฺส** อันเป็นไปอยู่ **นปุํสเก** ในนปุงสกลิงค์ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ นฺตุ ปัจจัย พร้อมทั้ง สิ วิภัตติ ที่เกี่ยวข้องและเป็นไปในนปุงสกลิงค์ เป็น อํ

คุณวํ จิตฺตํ จิตที่มีคุณ

โยมฺหิ ใน โย วิภัตติ **อตฺตํ** การอาเทศเป็น อ **นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จาติ** ด้วยสูตรว่า "นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ" **อิกาโร จ** และการอาเทศเป็น อิ (**โหติ**) ย่อมมี.

ใน โย วิภัตติ มีการอาเทศ อุ เป็น อ ด้วยสูตรว่า "นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ" และอาเทศ โย เป็น นิ ด้วย อนฺต ศัพท์ใน "นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ"

คุณวนฺติ คุณวนฺตานิ (**จิตฺตานิ**) จิตทั้งหลายที่มีคุณ. **เสสํ** รูปที่เหลือ **เณยฺยํ** อันนักศึกษาสามารถรู้ได้.

คจฺฉนฺต สิ ในรูปที่ตั้งไว้ว่า "คจฺฉนฺต สิ" **อํ** การอาเทศเป็น อํ (**โหติ**) ย่อมมี **สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อมิติ** ด้วยสูตรว่า "สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ"

คจฺฉํ คจฺฉนฺตํ (**จิตฺตํ**) จิตที่ไปอยู่ **คจฺฉนฺตา คจฺฉนฺตานิ** (**จิตฺตานิ**) จิตทั้งหลายที่ไปอยู่

อการนฺตํ อการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อการันต์

อาการันต์

อสฺสทฺธาสทฺโท อสฺสทฺธาศัพท์ **อาการนฺโต นปุํสกลิงฺโค** อันเป็นนปุงสกลิงค์อาการันต์ (**วุจฺจเต**) อันข้าพเจ้าจะกล่าว.

ข้าพเจ้าจะกล่าว อสฺสทฺธา ศัพท์ อันเป็นนปุงสกลิงค์อาการันต์

อสฺสทฺธา อิติ ฐิเต ในรูปที่ตั้งไว้นี้ว่า "อสฺสทฺธา"

รสฺสตฺตํ ความเป็นรัสสะ **สมาสนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุดของสมาส (**โหติ**) ย่อมมี **สโร รสฺโส นปุํสเกติ** ด้วยสูตรว่า "สโร รสฺโส นปุํสเก" **สมาสสฺส อนฺโตติ อธิกิจฺจ** เพราะอาศัยซึ่งคำว่า "สระอันเป็นที่สุดของสมาส". **นามพฺยปเทโส** การตั้งชื่อว่านาม (**โหติ**) ย่อมมี **สมาสตฺตา** เพราะเป็นสมาส. **สฺยาทฺยุปฺปตฺติ** การเกิดขึ้นของวิภัตติมี สิ เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี, **เสสํ** วิธีที่เหลือ **จิตฺตสมํ** เหมือน จิตฺต ศัพท์.

เพราะอาศัยคำว่า "สระที่สุดของสมาส" จึงรัสสะสระที่สุดของสมาส ด้วยสูตรว่า "สโร รสฺโส นปุํสเก", เพราะเป็นสมาส จึงตั้งชื่อว่านาม, ลง สิ วิภัตติ เป็นต้น, วิธีที่เหลือ เหมือน จิตฺต ศัพท์.

อสฺสทฺธํ กุลํ ตระกูลที่ไม่มีศรัทธา **อสฺสทฺธา อสฺสทฺธานิ กุลานิ** ตระกูลทั้งหลายที่ไม่มีศรัทธา **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น

มุขนาสิกาสทฺโท มุขนาสิกาศัพท์ **ตถา** ก็เหมือนอย่างนั้น. **เอกวจนํ เอว** ความเป็นเอกพจน์เท่านั้น **สพฺพตฺถ** ในวิภัตติทั้งปวง **ตสฺส** ของ มุขนาสิกา ศัพท์นั้น (**โหติ**) ย่อมมี **ทฺวนฺเทกตฺตา** เพราะทวันทสมาสเป็นเอกพจน์.

มุขนาสิกา ศัพท์ ก็เหมือนอย่างนั้น, มุขนาสิกา ศัพท์ เป็นเอกพจน์อย่างเดียว ในวิภัตติทั้งปวง เพราะว่า ทวันทสมาสเป็นเอกพจน์

มุขนาสิกํ ปากและจมูก, **เห มุขนาสิก, มุขนาสิกํ, มุขนาสเกน. อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

อาการนฺตํ อาการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อาการันต์

อิการันต์

อฏฺฐิสทฺโท อฏฺฐิศัพท์ **อิการนฺโต นปุํสกลิงฺโค** อันเป็นนปุงสกลิงค์อิการันต์ (**วุจฺจเต**) อันข้าพเจ้าจะกล่าว.

ข้าพเจ้าจะกล่าว อฏฺฐิ ศัพท์ อันเป็นนปุงสกลิงค์อิการันต์

สฺยาทฺยุปฺปตฺติ การเกิดขึ้นของวิภัตติมี สิ เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี, **สิโลโป** การลบ สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

ลง สิ วิภัตติเป็นต้น, ลบ สิ

อฏฺฐิ กระดูก

วาติ บทว่า "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๑๙๙. โยนํ นิ นปุํสเกหิ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นิ การอาเทศเป็น นิ **โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **นปุํสเกหิ** จากนปุงสกลิงค์ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจากศัพท์นปุงสกลิงค์ อาเทศ โย วิภัตติ เป็น นิ บ้าง

นิ การอาเทศเป็น นิ **สพฺเพสํ โยนํ** แห่ง โย วิภัตติทั้งหลายทั้งปวง **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **นปุํสกลิงฺเคหิ** จากศัพท์อันเป็นนปุงสกลิงค์ทั้งหลาย **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจากศัพท์อันเป็นนปุงสกลิงค์ อาเทศ โย วิภัตติทุกตัว เป็น นิ บ้าง

อฏฺฐีนิ กระดูกทั้งหลาย

อญฺญตฺถ ในรูปอื่น **นิจฺจํ** โยโลโป การลบ โย แน่นอน **ทีโฆ จ** และการทีฆะ (**โหติ**) ย่อมมี.

ในรูปอื่น มีการลบ โย แน่นอน และมีการทีฆะ

อฏฺฐี กระดูกทั้งหลาย, **เห อฏฺฐิ เห อฏฺฐี อฏฺฐีนิ, อฏฺฐึ อฏฺฐี อฏฺฐีนิ, อฏฺฐินา อิจฺจาทิ** รูปว่า "เห อฏฺฐิ ... อฏฺฐินา" เป็นต้น **ตถา** ก็เหมือนอย่างนั้น, (**เสสํ**) รูปที่เหลือ **อคฺคิสทฺทสมํ** เหมือน อคฺคิ ศัพท์.

อิจฺจาทีนิ (**ปทานิ**) บททั้งหลายเป็นต้นว่า **สตฺถิ** ขาอ่อน, **ทธิ** นมส้ม, **วาริ** น้ำ, **อกฺขิ อจฺฉิ** นัยน์ตา, **อจฺจิ** เปลวไฟ **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น.

อิการนฺตํ อิการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อิการันต์

อีการันต์

สุขการีสทฺโท สุขการีศัพท์ **อีการนฺโต นปุํสกลิงฺโค** อันเป็นนปุงสกลิงค์อีการันต์ (**วุจฺจเต**) อันข้าพเจ้าจะกล่าว.

ข้าพเจ้าจะกล่าว สุขการี ศัพท์ อันเป็นนปุงสกลิงค์อีการันต์

สุขการี สิ อิตีธ ในรูปที่ตั้งไว้นี้ว่า "สุขการี สิ" **สิสฺมิมฺปิ** แม้เพราะ สิ วิภัตติ **รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี **อโฆ รสฺสมิจฺจาทินา** ด้วยสูตรเป็นต้นว่า "อโฆ รสฺสํ" **อนปุํสกตฺตาภาวา** เพราะความเป็นแห่งนปุงสกลิงค์.

ในรูปว่า "สุขการี สิ" นี้ แม้เพราะ สิ วิภัตติ ก็รัสสะ อี เป็น อิ ได้ ด้วยสูตรว่า "อโฆ รสฺสํ" เป็นต้น เพราะเป็นแห่งนปุงสกลิงค์

สุขการิ ทานํ ทานอันกระทำซึ่งความสุขให้, **สุขการี สุขการีนิ, เห สุขการิ เห สุขการี สุขการีนิ, สุขการินํ สุขการี สุขการี สุขการีนิ.** เสสํ รูปที่เหลือ ทณฺฑีสทฺทสมํ เหมือนกับ ทณฺฑี ศัพท์. **สีฆยายีอาทีนิ** บททั้งหลายมี สีฆยายี ผู้ไปเร็ว เป็นต้น **เอวํ** ก็เหมือนกัน.

อีการนฺตํ อีการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อีการันต์

อุการันต์

อายุสทฺโท อายุศัพท์ **อุการนฺโต นปุํสกลิงฺโค** อันเป็นนปุงสกลิงค์อุการันต์ (**วุจฺจเต**) อันข้าพเจ้าจะกล่าว. **รูปนโย** วิธีแห่งรูปสำเร็จ **ตสฺส** (**อายุสทฺทสฺส**) ของ อายุ ศัพท์นั้น (**โหติ**) ย่อมมี **อฏฺฐิสทฺทสฺส อิว** เหมือนของ อฏฺฐิ ศัพท์.

ข้าพเจ้าจะกล่าว อายุ ศัพท์ อันเป็นนปุงสกลิงค์อุการันต์, อายุ ศัพท์ มีวิธีสำเร็จรูปเหมือนกับ อฏฺฐิ ศัพท์

อายุ อายู อายูนิ, เห อายุ เห อายู อายูนิ, อายุํ อายู อายูนิ, อายุนา

อายุสาติ รูปว่า "อายุสา" **สิทฺธํ** สำเร็จได้ **มโนคณาทิตฺตา** เพราะเป็นมโนคณาทิคณะ.

อายูหิ อายูภิ, อายุโน อายุสฺส อายูนํ อิจฺจาทิ ดังนี้เป็นต้น.

อาทินิ (**ปทานิ**) บททั้งหลายเป็นต้นว่า **จกฺขุ** ตา, **วสุ** ทรัพย์, **ธนุ** ธนู, **ทารุ** ท่อนไม้, **ติปุ** ดีบุก, **มธุ** น้ำผึ้ง น้ำหวาน อร่อย, **หิงฺคุ** มหาหิงคุ์, **สิคฺคุ** มะรุม, **วตฺถุ** พัสดุ เรื่องราว พื้นที่, **มตฺถุ** เนวเหลว, **ชตุ** ครั่ง, **อมฺพุ** น้ำ, **อสฺสุ** น้ำตา **เอวํ** ก็จำแนกเหมือนอย่างนั้น.

อุการนฺตํ อุการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อุการันต์

อูการันต์

โคตฺรภูสทฺโท โคตฺรภูศัพท์ **อูการนฺโต นปุํสกลิงฺโค** อันเป็นนปุงสกลิงค์อูการันต์ (**วุจฺจเต**) อันข้าพเจ้าจะกล่าว. **โคตฺรภู สิ** รูปที่ตั้งไว้ว่า "โคตฺรภู สิ" **รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี **นปุํสกตฺตา** เพราะเป็นนปุงสกลิงค์. **สิโลโป** การลบ สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

ข้าพเจ้าจะกล่าว โคตฺรภู ศัพท์ อันเป็นนปุงสกลิงค์อูการันต์, โคตฺภู สิ, เพราะเป็นนปุงสกลิงค์ จึงมีการรัสสะ, ลบ สิ

โคตฺรภุ จิตฺตํ จิตข้ามโคตร **โคตฺรภู โคตฺรภูนิ** จิตข้ามโคตรทั้งหลาย, **เห โคตฺรภุ เห โคตฺรภู โคตฺรภูนิ, โคตฺรภุํ โคตฺรภู โคตฺรภูนิ, โคตฺรภุนา อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น **ปุลฺลิงฺเค อภิภูสทฺทสมํ** เหมือนกับ อภิภู ศัพท์ในปุงลิงค์.

อภิภู สยมฺภู ธมฺมญฺญูอาทีนิ (**ปทานิ**) บททั้งหลายมี อภิภู สยมฺภู ธมฺมญฺญู เป็นต้น **เอวํ** ก็จำแนกเหมือนอย่างนั้น.

อภิภู (จิตฺตํ) จิตที่สูงยิ่ง, **สยมฺภู** จิตที่เป็นเอง, **ธมฺมญฺญู** จิตที่รู้ธรรม

อูการนฺตํ อูการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อูการันต์

โอการันต์

จิตฺตโคสทฺโท จิตฺตโคศัพท์ **โอการนฺโต นปุํสกลิงฺโค** อันเป็นนปุงสกลิงค์โอการันต์ (**วุจฺจเต**) อันข้าพเจ้าจะกล่าว.

ข้าพเจ้าจะกล่าว จิตฺตโค ศัพท์ อันเป็นนปุงสกลิงค์โอการันต์

พหุพฺพีหิสมาเส เมื่อพหุพพีหิสมาส **จิตฺตา คาโว อสฺส กุลสฺสาติ อตฺเถ** ในอรรถว่า "โคด่างทั้งหลาย ของตระกูลนั้น มีอยู่" **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว **รสฺสตฺตํ อุกาโร** การรัสสะเป็น อุ อักษร **โอการสฺส** แห่ง โอ อักษร **ฐานปฺปยตนาสนฺนตฺตา** เพราะมีความใกล้กันแห่งฐานและปยตนะ (**โหติ**) ย่อมมี **สโร รสฺโส นปุํสเกติ** ด้วยสูตรว่า "สโร รสฺโส นปุํสเก". **สฺยาทฺยุปฺปตฺติ** การเกิดขึ้นของ สิ วิภัตติเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี, **สิโลโป** การลบ สิ วิภัตติ **(โหติ)** ย่อมมี.

เมื่อนักศึกษาทำเป็นพหุพพีหิสมาส ในอรรถว่า "ตระกูลที่มีโคด่าง" แล้ว รัสสะ โอ เป็น อุ เพราะมีฐานและปยตนะใกล้กัน ด้วยสูตรว่า "สโร รสฺโส นปุํสเก", ลง สิ, ลบ สิ

จิตฺตคุ กุลํ ตระกูลที่มีโคด่าง **จิตฺตคู จิตฺตคูนิ** ตระกูลทั้งหลายที่มีโคด่าง **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น, **เสสํ** รูปที่เหลือ **อายุสทฺทสมํ** เหมือนกับ อายุ ศัพท์.

โอการนฺตํ โอการันต์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ โอการันต์

(นปุงสกลังคหคาถา)

ปทสงฺคโห การรวมบท **นปุํสเก** ในนปุงสกลิงค์ (โหติ) มีอยู่
อิติ ดังนี้ **จิตต กมฺม อสฺสทฺธา อฏฺฐิ สุขการี อายุ โคตฺรภู ธมฺมญฺญู จิตฺตโค**.

นปุํสกลิงฺคํ นปุํสกลิงค์ **นฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ นปุงสกลิงค์

๒.๔. สัพพนาม

การจำแนกคำที่ขยายและใช้แทนสุทธนาม

อถ ต่อจากนปุงสกลิงค์นั้น **สพฺพนามานิ** สัพพนามทั้งหลาย **วุจฺจนฺเต** อันข้าพเจ้าจะกล่าว.

ข้าพเจ้าจะกล่าวนสัพพนาม ต่อจากนปุงสกลิงค์

สพฺพนามมานิ สัพพนามทั้งหลาย **สตฺตวีสติ** มี ๒๗ ตัว **สพฺพ กตร กตม อุภย อิตร อญฺญ อญฺญตร อญฺญตม ปุพฺพ ปร อปร ทกฺขิณ อุตฺตร อธร ย ต เอต อิม อมุ กึ เอก อุภ ทฺวิ ติ จตุ ตุมฺห อมฺห** อิติ คือ สพฺพ ... อมฺห, **ตานิ** สัพพนาททั้งหลายเหล่านั้น **ติลิงฺคานิ** เป็นได้ทั้ง ๓ ลิงค์ **สพฺพนามตฺตา** เพราะเป็นคำที่ใช้แทนนามทั้งปวง.

สัพพนามมี ๒๗ ตัว คือ สพฺพ ... อมฺห, สัพพนามเหล่านั้นเป็นได้ทั้ง ๓ ลิงค์ เพราะเป็นคำที่ใช้แทนนามทั้งปวง

ตตฺถ ในบรรดาสัพพนามทั้งหลายเหล่านั้น **สพฺพสทฺโท** สพฺพ ศัพท์ **นิรวเสสตฺโถ** มีอรรถว่า ไม่มีเหลือ. **ยทา** ในกาลใด **โส** สพฺพ ศัพท์นั้น **ปุลฺลิงฺควิสิฏฺฐตฺถาภิธายี** กล่าวซึ่งอรรถพิเศษในปุงลิงค์, **ตทา** ในกาลนั้น **รูปนโย** วิธีแห่งรูปสำเร็จ (**โหติ**) ย่อมมี. **สฺยาทฺยุปฺปตฺติ** การเกิดขึ้นของ สิ วิภัตติเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **ปุเร วิย** เหมือนในกาลก่อน, **โอกาโร** การอาเทศเป็น โอ อักษร **สิสฺส** แห่ง สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **โสติ** ด้วยสูตรว่า “โส”. **สรโลปปรนยนานิ** การลบสระหน้าและการนำพยัญชนะไปสู่สระหลังทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

บรรดาสัพพนามเหล่านั้น สพฺพ ศัพท์ มีอรรถว่า ไม่มีเหลือ, ในกาลใด สพฺพ ศัพท์นั้นกล่าวอรรถพิเศษในปุงลิงค์ ในกาลนั้น จะมีรูปสำเร็จ ดังต่อไปนี้, ลง สิ วิภัตติเป็นต้น เหมือนคราวก่อน, อาเทศ สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า “โส”, ลบสระหน้า, นำพยัญชนะไปประกอบกับสระหลัง

สพฺโพ ชโน ชนทั้งปวง

พหุวเน ในพหูพจน์ **สพฺพ โย อิตีธ** ในรูปที่ตั้งไว้นี้ว่า “สพฺพ โย” **สพฺพนามสญฺญา** การตั้งชื่อว่าสัพพนาม **สพฺพาทีนํ** แห่งสัพพนามทั้งหลายมี สพฺพ เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **ปรสมญฺญา ปโยเคติ** ด้วยสูตรว่า “ปรสมญฺญา ปโยเค”. **โยติ** บทว่า “โย” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ฝ่ายพหูพจน์ ในรูปว่า “สพฺพ โย” มีการตั้งชื่อ สพฺพ ศัพท์เป็นต้น ว่าสัพพนาม ด้วยสูตรว่า “ปรสมญฺญา ปโยเค”, บทว่า “โย” ตามไป

๒๐๐. สพฺพนามการเต ปจฺโม. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ปจฺโม โย โยปฐมาวิภัตติ (**ปโร**) อันอยู่ข้างหลัง **สพฺพนามการโต** จากสัพพนามอันเป็นอการันต์ **เอ** (**โหติ**) เป็น เอ.

หลังจากสัพพนามอันเป็นอการันต์ อาเทศ โย ปฐมา เป็น เอ

นามานิ ชื่อทั้งหลาย **สพฺเพสํ อิตฺถิปุมนปุํสกานํ** ของอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์ทั้งหลายทั้งปวง **สพฺพนามานิ** ชื่อว่าสัพพนาม.

ชื่อของอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์ทั้งปวง ชื่อว่าสัพพนาม

ปจฺโม โย โยปฐมาวิภัตติ **ปโร** อันอยู่ข้างหลัง **อการโต** จากอการันต์ **ลิงฺคานํ** ของลิงค์ทั้งหลาย **เตสํ สพฺเพสํ สพฺพนามสญฺญานํ** อันมีชื่อว่าสัพพนามทั้งปวงเหล่านั้น **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **เอตฺตํ** ซึ่งความเป็น เอ.

หลังจากอการันต์ของลิงค์ที่มีชื่อว่าสัพพนามทั้งปวงเหล่านั้น อาเทศ โย ปฐมาวิภัตติ เป็น เอ

สพฺเพ ปุริสา บุรุษทั้งหลายทั้งปวง

อการโตติ บทว่า “อการโต” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**เอตฺตนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งความเป็น เอ **อนการโต** หลังจากสัพพนามอันไม่ใช่อการันต์ **ยถา** เช่น) **สพฺพา, อมู.**

เห สพฺพ สพฺพา เห สพฺเพ, สพฺพํ สพฺเพ, สพฺเพน สพฺเพหิ สพฺเพภิ.

อายาเทเส เมื่อการอาเทศเป็น อาย **จตุตฺเถกวจเน** ในจตุตถีวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ **สมฺปตฺเต** จะมาถึง, **อโต อาเอ สฺมาสมึนํ อาย จตุตฺเถกวจนสฺสาติ** บทว่า “อโต” “อาเอ” “สฺมาสฺมึนํ” “อาย” และ “จตุตฺเถวจนสฺส” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

เมื่อใกล้จะถึงการอาเทศ ส จตุตถีวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ เป็น อาย, บทว่า “อโต, อาเอ, สฺมาสฺมึนํ, อาย, จตุตฺเถวจนสฺส” ตามไป

๒๐๑. ตโย เนว จ สพฺพนาเมหิ. (๕ บท, นิเสธวิธิสูตร)

ตโย (**อาเทสา**) รูปอาเทศทั้งหลายทั้ง ๓ (**อิติ** คือ) **อาเอ** การอาเทศเป็น อา เอ สฺมาสฺมึนํ แห่ง สฺมา และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย **อาย จ** และการอาเทศเป็น อาย **จตุตฺเถกวจนสฺส** แห่งจตุตถีวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **อโต สพฺพนาเมหิ** จากสัพพนามทั้งหลายอันเป็นอการันต์ **เนว** (**โหนฺติ**) ย่อมไม่มีนั่นเทียว.

หลังจากสัพพนามอันเป็นอการันต์ จะไม่มีการอาเทศ ๓ รูป คือ สฺมา เป็น อา สฺมึ เป็น อา และ ส เป็น อาย

เอเต อาเทสา รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้ **อาเออายอิติ** คือ อา เอ และ อาย **สฺมาสฺมึอิติ เอเตสํ** แห่งวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ สฺมา และ สฺมึ **จตุตฺเถกวจนสฺส จ** และแห่งจตุตถีวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **อการนฺเตหิ สพฺพนาเมหิ** จากสัพพนามทั้งหลายอันเป็นอการันต์ **เนว โหนฺติ** ย่อมไม่มีนั่นเทียว. **อิติ** เพราะเหตุนั้น **อายาเทสาภาโว** การไม่อาเทศเป็น อาย (**โหติ**) ย่อมมี. **จคฺคหณํ** จศัพท์ **ปฏิเสธนิวตฺตนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการปฏิเส

ธ **กตฺถจิ** ในบางอุทาหรณ์. **เตน** เพราะเหตุนั้น **อาเอ จ** การอาเทศเป็น อา เอ ทั้งหลายด้วย **สฺมาสฺมึนํ** แห่ง สฺมา และ สฺมึ ทั้งหลาย **ปุพฺพาทีหิ** (**สพฺพนาเมหิ**) หลังจากสัพพนามทั้งหลายมี ปุพฺพ เป็นต้น **โหนฺติ** ย่อมมี

หลังจากสัพพนามอันเป็นอการันต์ จะไม่มีการอาเทศเป็นรูปเหล่านี้ คือ สฺมา เป็น อา สฺมึ เป็น อา และ ส เป็น อาย ฉะนั้น จึงไม่อาเทศเป็น อาย, จศัพท์ มีประโยชน์ต่อการห้ามปฏิเสธในบางอุทาหรณ์ ดังนั้น จึงมีการอาเทศ สฺมา เป็น อา และ สฺมึ เป็น เอ หลังจาก ปุพฺพ สัพพพนามเป็นต้น

สพฺพสฺส แก่ ... ทั้งปวง

อกาโร เอติ จ บทว่า “อกาโร” และ “เอ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๐๒. สพฺพนามานํ นํมฺหิ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นํมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **อกาโร** ออักษร **สพฺพนามานํ** ของสัพพนามทั้งหลาย **เอ** (**โหติ**) เป็น เอ.

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ อ ของสัพพนาม เป็น เอ

นํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **อกาโร** ออักษร **สพฺเพสํ สพฺพนามานํ** ของสัพพนามทั้งหลายทั้งปวง **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **เอตฺตํ** ซึ่งความเป็น เอ.

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ อ ของสัพพนามทั้งปวง เป็น เอ

สพฺพนามโตติ บทว่า “สพฺพนามโต” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๐๓. สพฺพโต นํ สํสานํ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สํสานํ การอาเทศเป็น สํ และ สานํ ทั้งหลาย **นํ** แห่ง นํ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **สพฺพโต** จากสัพพนามทั้งปวง (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจากสัพพนามทั้งปวง อาเทศ นํ เป็น สํ สานํ

สํสานํอิติ เอเต อาเทสา รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ สํ สานํ **ปรสฺส นํวจนสฺส** แห่ง นํ วิภัตติอันอยู่ข้างหลัง **สพฺพโต สพฺพนามโต** จากสัพพนามทั้งปวง (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจากสัพพนามทั้งปวง อาเทศ นํ วิภัตติ เป็น สํ สานํ

สพฺเพสํ สพฺเพสานํ, สพฺพสฺมา สพฺพมฺหา สพฺเพหิ สพฺเพภิ, สพฺพสฺส สพฺเพสํ สพฺเพสานํ, สพฺพสฺมึ สพฺพมฺหิ สพฺเพสุ.

อิตฺถิยํ ในอิตถีลิงค์ **อาปจฺจโย** อาปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **อิตฺถิยมโต อาปจฺจโยติ** ด้วยสูตรว่า “อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย”. **อญฺญํ** (**รูปํ**) รูปอื่น **กญฺญาสทฺทสมํ** เหมือนกับ กญฺญา ศัพท์ **อญฺญตฺร** เว้น **สนํสฺมึวจเนหิ** จาก ส นํ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย.

ในอิตถีลิงค์ ลง อา ปัจจัย ด้วยสูตรว่า "อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย", รูปอื่น เหมือนกับ กญฺญา ศัพท์ เว้น ส นํ สุมึ วิภัตติทั้งหลาย

สพฺพา ปชา หมู่สัตว์ทั้งปวง, **สพฺพา สพฺพาโย, เห สพฺเพ เห สพฺพา สพฺพาโย, สพฺพํ สพฺพา สพฺพาโย, สพฺพาย สพฺพาหิ สพฺพาภิ.**

จตุตฺเถกวจเน ในจตุตถีวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ **สพฺพนามโต วาติ** บทว่า "สพฺพโต" และ "วา" ด้วย **สพฺพโตติ จ** บทว่า "สพฺพโต" ด้วย **สพฺพโต โกติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า "สพฺพโต โก" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในจตุตถีวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ บทว่า "สพฺพโต" "วา" และ "สพฺพโต" จากสูตร "สพฺพโต โก" ตามไป

๒๐๔. ฆปโต สฺมึสานํ สํสา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สํสา การอาเทศเป็น สํ และ สา ทั้งหลาย **สฺมึสานํ** แห่ง สฺมึ และ ส วิภัตติทั้งหลาย **ฆปโต** หลังจาก ฆ และ ป ทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ฆ และ ป อาเทศ สฺมึ เป็น สํ และ ส เป็น สา บ้าง

สํสาอาเทสา การอาเทศเป็น สํ และ สา ทั้งหลาย **สฺมึสอิติ เอเตสํ** แห่งวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ สฺมึ และ ส **สพฺพโต สพฺพนามโต ฆปสญฺญโต** หลังจากสัพพนามทั้งปวงที่มีชื่อว่า ฆ และ ป **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจากสัพพนามที่มีชื่อว่า ฆ และ ป อาเทศ สฺมึ เป็น สํ และ ส เป็น สา บ้าง

สํสาเสฺวกวจเนสุ จาติ สูตรว่า "สํสาเสฺวกวจเนสุ จ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๐๕. โฆ รสฺสํ. (๒ บท, รัสสวิธิสูตร)

สํสาสุ เอกวจเนสุ เพราะ สํ สา ทั้งหลายอันเป็นเอกพจน์ **โฆ** (**อากาโร**) อาอักษรอันมีชื่อว่า ฆ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะ สํ สา อันเป็นเอกพจน์ รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ

สํสาสุ เอกวจเนสุ วิภตฺตาเทเสสุ ปเรสุ เพราะ สํ สา ทั้งหลายฝ่ายเอกพจน์ อันเป็นตัวอาเทศของวิภัตติข้างหลัง **ฆสญฺโญ อากาโร** อาอักษรอันมีชื่อว่า ฆ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ.

เพราะ สํ สา อันเป็นตัวอาเทศของวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ

สาคโมติ บทว่า "สาคโม" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๐๖. สํสาเสฺวกวจเนสุ จ. (๓ บท, อาคมวิธิสูตร)

สํสาสุ เอกวจเนสุ เพราะ สํ สา ทั้งหลายฝ่ายเอกพจน์ **สาคโม** สฺ อาคม

(**โหติ**) ย่อมลง.

เพราะ สํ สา ฝ่ายเอกพจน์ ลง สุ อาคม

สํสาอิติ เอเตสุ เอกวจนฏฺฐานภูเตสุ วิภตฺตาเทเสสุ ปเรสุ เพราะรูปอาเทศของวิภัตติทั้งหลายอันตั้งอยู่ในฝ่ายเอกพจน์เหล่านี้คือ สํ สา **สาคโม** สุอาคม **โหติ** ย่อมลง **ลิงฺคมฺหา** หลังจากลิงค์.

เพราะ สํ สา อันเป็นตัวอาเทศของวิภัตติที่ตั้งอยู่ในฝ่ายเอกพจน์ ลง สุ อาคม หลังจากลิงค์

สพฺพสฺสา สพฺพาย สพฺพาสํ สพฺพาสานํ, สพฺพาย สพฺพาหิ สพฺพาภิ, สพฺพสฺสา สพฺพาย สพฺพาสํ สพฺพาสานํ.

สฺมึมฺหิ ใน สฺมึ วิภัตติ **สพฺพนามโต ฆปโตติ จ** บทว่า “สพฺพนามโต” และ “ฆปโต” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๐๗. เนตาหิ สฺมิมายยา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อายยา การอาเทศเป็น อาย และ ยา **สฺมึ** แหง สฺมึ วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **เอตาหิ สพฺพนามโต ฆปโต** จากสัพพนามอันมีชื่อว่า ฆ และ ป ทั้งหลายเหล่านั้น **น** (**โหนฺติ**) ย่อมไม่มี.

หลังจากสัพพนามที่ชื่อว่า ฆ และ ป เหล่านั้น ไม่อาเทศ สฺมึ เป็น อาย และ ยา

อายยาเทสา การอาเทศเป็น อาย และ ยา **สฺมึวจนสฺส** แหง สฺมึ วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **เอเตหิ สพฺพนาเมหิ ฆปสญฺเญหิ** จากสัพพนามอันมีชื่อว่า ฆ และ ป ทั้งหลายเหล่านั้น **น โหนฺติ** ย่อมไม่มี. **อิติ** เพราะเหตุนั้น **อายาภาโว** ความไม่อาเทศเป็น อาย (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจากสัพพนามที่ชื่อว่า ฆ และ ป เหล่านั้น ไม่อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น อาย และ ยา, ฉะนั้น จึงไม่อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น อาย

(**อายาเทโส**) การอาเทศเป็น อาย **โหติ** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **วาธิการโต** เพราะการตามมาไกลของ วา ศัพท์. **ทกฺขิณาย อุตฺตรายาติอาทิ** อุทาหรณ์เป็นต้นว่า “ทกฺขิณาย อุตฺตราย” (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ วา ศัพท์ตามมาไกล จึงมีการอาเทศ สฺมึ เป็น อาย บ้าง เช่น ทกฺขิณาย, อุตฺตราย

สํยมาเทสา การอาเทศ สฺมึ เป็น สํ และ ยํ ทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

สพฺพสฺสํ สพฺพายํ สพฺพาสุ.

นปุํสเก ในนปุงสกลิงค์ **สพฺพํ จิตฺตํ สพฺพานิ, เห สพฺพ เห สพฺพานิ, สพฺพํ สพฺพานิ.**

เสสํ รูปที่เหลือ **เญยฺยํ** นักศึกษาสามารถรู้ **ปุลฺลิงฺเค วิย** เหมือนในปุงลิงค์.

รูปนโย วิธีแห่งรูปสำเร็จ **กตราทีนํ อญฺญตมสทฺทปรินฺตานํ** (**สพฺพนามานํ**) ของสัพพนามทั้งหลาย ตั้งแต่ กตร ถึง อญฺญตม ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **ตีสุปิ ลิงฺเคสุ** ในลิงค์ทั้งหลายแม้ทั้ง ๓ **เอวํ** เหมือนอย่างนั้น.

วิธีสำเร็จรูป ของสัพพนามตั้งแต่ กตร ถึง อญฺญตม มีได้ใน ๓ ลิงค์ เหมือนเดิม

ตตฺถ (**สพฺพนาเมสุ**) บรรดาสัพพนามทั้งหลายเหล่านั้น **กตรกตมสทฺทา** กตร และ กตม ศัพท์ทั้งหลาย **ปุจฺฉนตฺถา** มีอรรถว่า การถาม.

อุภยสทฺโท อุภย ศัพท์ **ทฺวิอวยวสมุทายวจโน** กล่าวถึงการรวมกันของส่วนทั้ง ๒.

อิตรสทฺโท อิตร ศัพท์ **วุตฺตปฺปฏิโยควจโน** กล่าวถึงเนื้อความอีกฝ่ายหนึ่งจากคำที่กล่าวแล้ว.

อญฺญสทฺโท อญฺญ ศัพท์ **อธิคตาปรวจโน** กล่าวถึงสิ่งอื่นจากสิ่งที่ได้พบแล้ว

อญฺญตรอญฺญตมสทฺทา อญฺญตร และ อญฺญตม ศัพท์ทั้งหลาย **อนิยมตฺถา** มีอรรถว่าไม่แน่นอน.

โย สพฺพนามการเต ปจโมติ จ บทว่า “โย” และสูตรว่า “สพฺพนามการเต ปจโม” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๐๘. ทฺวนฺทฏฺฐา วา. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ปจโม โย โยปฐมาวิภัตติ (**ปโร**) อันอยู่ข้างหลัง **สพฺพนามการโต** จากสัพพนามอันเป็นอการันต์ **ทฺวนฺทฏฺฐา** อันตั้งอยู่ในทวันทสมาส **เอ** (**โหติ**) เป็น เอ **วา** บ้าง.

หลังจากสัพพนามอันเป็นอการันต์ในทวันทสมาส อาเทศ โย ปฐมา เป็น เอ บ้าง

ปจโม โย โยปฐมาวิภัตติ **ปโร**)อันอยู่ข้างหลัง **สพฺพนามการโต** จากสัพพนามอันเป็นอการันต์ **ทฺวนฺทฏฺฐา** อันตั้งอยู่ในทวันทสมาส **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **เอตฺตํ** ซึ่งความเป็น เอ **วา** บ้าง.

หลังจากสัพพนามอันเป็นอการันต์ในทวันทสมาส อาเทศ โย ปฐมา เป็น เอ บ้าง

กตโร จ กตร ด้วย **กตโม จ** กตม ด้วย **อิติ** เพราะเหตุนั้น **กตรกตเม** ชื่อว่า กตรกตเม, **กตรกตมา วา** เป็น กตรกตมา บ้าง **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

ปุพฺพาทโย (**สทฺทา**) ศัพท์ทั้งหลายมี ปุพฺพ เป็นต้น **ทิสาทิววตฺถานวจนา** กล่าวถึงการกำหนดทิศเป็นต้น. **ปุพฺโพ กาโล** กาลก่อน

พหุวจเน ในฝ่ายพหูพจน์ **เอกาโร** การอาเทศเป็น เอ **โยวจนสฺส** แห่ง โย วิภัตติ **ปุพฺพาทีหิ** หลังจากศัพท์ทั้งหลายมี ปุพฺพ เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **วิกปฺเปน** โดยไม่แน่นอน **นิทฺเทสโต**

เพราะการแสดง **ปราติ** ว่า “ปรา” **ธาตุลิงฺเคหิ ปรา ปจฺจยา”ติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า “ธาตุลิงฺเคหิ ปรา ปจฺจยา”.

ฝ่ายพหูพจน์ มีการอาเทศ โย เป็น เอ หลังจาก ปุพฺพ ศัพท์เป็นต้นบ้าง เพราะท่านแสดงว่า “ปรา” ในสูตรนี้ว่า “ธาตุลิงฺเคหิ ปรา ปจฺจยา”

ปุพฺเพ ปุพฺพา, เห ปุพฺพ เห ปุพฺเพ เห ปุพฺพา, ปุพฺพํ ปุพฺเพ, ปุพฺเพน ปุพฺเพหิ ปุพฺเพภิ, ปุพฺพสฺส ปุพฺเพสํ ปุพฺเพสานํ. อากาเรการา การอาเทศเป็น อา และ เอ ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **วิกปฺเปน** โดยไม่แน่นอน **สฺมาสฺมึนํ วาติ** ด้วยสูตรว่า “สฺมาสฺมึนํ วา”. **ปุพฺพา ปุพฺพสฺมา ปุพฺพมฺหา ปุพฺเพหิ ปุพฺเพภิ, ปุพฺพสฺส ปุพฺเพสํ ปุพฺเพสานํ, ปุพฺเพ ปุพฺพสฺมึ ปุพฺพมฺหิ ปุพฺเพสุ.**

อิตฺถิยํ ในอิตถีลิงค์ **ปุพฺพา ทิสา** ทิศตะวันออก, **ปุพฺพา ปุพฺพาโย อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น. **สพฺพาสทฺทสมํ** เหมือนกับ สพฺพา ศัพท์.

นปุํสเก ในนปุงสกลิงค์ **ปุพฺพํ ฐานํ** สถานที่ข้างหน้า, **ปุพฺพานิ, เห ปุพฺพ เห ปุพฺพานิ, ปุพฺพํ ปุพฺพานิ.** **เสสํ** รูปที่เหลือ **ปุลฺลิงฺคสมํ** เหมือนรูปในปุงลิงค์.

ปราปรทกฺขิณุตฺตราธรสทฺทา ปร อปร ทกฺขิณ อุตฺตร และ อธร ศัพท์ทั้งหลาย **เอวํ** ก็เหมือนกัน.

สพฺพนามโต ทฺวนฺทฏฺฐาติ จ บทว่า “สพฺพนามโต” และ “ทฺวนฺทฏฺฐา” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๐๙. นาญฺญํ สพฺพนามิกํ. (๓ บท, นิเสธวิธิสูตร)

อญฺญํ สพฺพนามิกํ (**การิยํ**) วิธีอันเป็นของสัพพนามอย่างอื่น **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี (**จเปตฺวา** เว้น **เอตฺตํ** ซึ่งความเป็น เอ **โยวจนสฺส** แห่ง โย วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง) **ทฺวนฺทฏฺฐา สพฺพนามการโต** จากสัพพนามอันเป็นอการันต์ที่ตั้งอยู่ในทวันทสมาส.

หลังจากสัพพนามอันเป็นอการันต์ในทวันทสมาส จะไม่มีวิธีของสัพพนามอย่างอื่น นอกจากการอาเทศ โย ปฐมา เป็น เอ

อญฺญํ สพฺพนามิกํ การิยํ วิธีอันเป็นของสัพพนามอย่างอื่น **น โหติ** ย่อมไม่มี **ฐเปตฺวา** เว้น **เอตฺตํ** ซึ่งความเป็น เอ **โยวจนสฺส** แห่ง โย วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **ทฺวนฺทฏฺฐา สพฺพนามการโต** จากสัพพนามอันเป็นอการันต์ที่ตั้งอยู่ในทวันทสมาส. **อิติ** เพราะเหตุนั้น **สํสานมาเทสาภาโว** ความไม่มีแห่งการอาเทศเป็น สํ และ สานํ (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจากสัพพนามอันเป็นอการันต์ในทวันทสมาส จะไม่มีวิธีอื่นนอกจากการอาเทศ โย ปฐมา เป็น เอ, ดังนั้น จึงไม่มีการอาเทศเป็น สํ และ สานํ

ปุพฺพาปรานํ แห่งทิศตะวันออกและทิศตะวันตก, **ปุพฺพุตฺตรานํ** แห่งทิศตะวันออกและทิศเหนือ, **อธรุตฺตรานํ** แห่งทิศเบื้องบนและทิศเบื้องล่าง.

สํสานมาเทสาภาโว ความไม่มีแห่งการอาเทศเป็น สํ และ สานํ **ตติยาสมาเสปิ** แม้ในตติยาตัปปุริสสมาส (**โหติ**) ย่อมมี **วินาธิกาเรน โยเคน** ด้วยสูตรอันเว้นตัวที่ตามมา **นาญฺญํ สพฺพนามิกนฺติ** ว่า “นาญฺญํ สพฺพนามิกํ”.

จะไม่มีการอาเทศเป็น สํ และ สานํ แม้ในตติยาตัปปุริสสมาส ด้วยการแบ่งสูตรที่เว้นตัวตามมาว่า “นาญฺญํ สพฺพนามิกํ”.

มาสปุพฺพาย แห่งหญิงผู้ก่อนโดยเดือน, **มาสปุพฺพานํ** แห่งหญิงผู้ก่อนโดยเดือนทั้งหลาย.

นาญฺญํ สพฺพนามิกนฺติ สูตรว่า “นาญฺญํ สพฺพนามิกํ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

สูตรว่า “นาญฺญํ สพฺพนามิกํ” ตามไป

๒๑๐. พหุพฺพีหิมฺหิ จ. (๒ บท, นิเสธวิธิสูตร)

อญฺญํ สพฺพนามิกํ (การิยํ) วิธีอันเป็นของสัพพนามอย่างอื่น **พหุพฺพีหิมฺหิ จ** ในพหุพฺพีหิสมาสด้วย **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี.

และในพหุพพีหิสมาส ก็ไม่มีวิธีอันเป็นของสัพพนามอย่างอื่น

อญฺญํ สพฺพนามิกวิธานํ วิธีอันเป็นของสัพพนามอย่างอื่น **พหุพฺพีหิมฺหิ จ สมาเส** ในพหุพฺพีหิสมาสด้วย **น โหติ** ย่อมไม่มี.

และในพหุพพีหิสมาส ก็ไม่มีวิธีอันเป็นของสัพพนามอย่างอื่น

ปิยปุพฺพาย แก่ผู้เคยเป็นที่รัก, **ปิยปุพฺพานํ** แก่ผู้เคยเป็นที่รักทั้งหลาย, **ปิยปุพฺเพ** ในผู้เคยเป็นที่รัก.

สพฺพนามิกวิธานํว วิธีอันเป็นของสัพพนามนั่นเทียว **ทิสตฺถสพฺพนามานํ** ของสัพพนามที่มีเนื้อความว่าทิศ **พหุพฺพีหิมฺหิ** ในพหุพพีหิสมาส **โหติ** ย่อมมี **จสทฺทคฺคหเณน** ด้วยการถือเอาซึ่ง จ ศัพท์.

สัพพนามที่มีอรรถว่าทิศในพหุพพีหิสมาส ให้ทำด้วย จ ศัพท์

พหุพฺพีหิ พหุพพีหิสมาส **ทกฺขิณสฺสา จ ปุพฺพสฺสา จ ยทนฺตราฬนฺติ อตฺเถ** ในอรรถว่า “ในระหว่างแห่งทิศเหนือด้วย แห่งทิศตะวันออกด้วย (**โหติ**) ย่อมมี. **ทกฺขิณปุพฺพสฺสํ** ในทิศตะวันออกเฉียงใต้, **ทกฺขิณปุพฺพสฺส** แห่งทิศตะวันออกเฉียงใต้. **อุตฺตรปุพฺพสฺสํ** ในทิศตะวันออกเฉียงเหนือ, **อุตฺตรปุพฺพสฺสา** แห่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือ **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น.

รูปํ รูปอุทาหรณ์ **ยเตตสทฺทาทีนํ** ของสัพพพนามทั้งหลายมี ย ต เอต เป็นต้น **อาลปเน** ในอาลปนะ **น สมฺภวติ** ย่อมไม่มี.

ย ต เอต สัพพพนามเป็นต้น ไม่มีรูปอุทาหรณ์ในอาลปนะ

ยสทฺโท ย ศัพท์ **อนิยมตฺโถ** มีอรรถว่าไม่แน่นอน.

โย ปุริโส บุรุษใด, **เย ปุริสา** บุรุษทั้งหลายเหล่าใด, **ยํ** ซึ่ง...ใด, **เย** ซึ่ง...เหล่าใด. **ยา กญฺญา ยา ยาโย, ยํ ยา ยาโย. ยํ จิตฺตํ ยานิ, ยํ ยานิ. เสสํ** รูปที่เหลือ **สพฺพสทฺทสมํ** เหมือนกับ สพฺพ ศัพท์ **สพฺพตฺถ** ในวิภัตติทั้งปวง.

ตเอตอิมอมุกึอิติ เอเต สัพพนามทั้งหลายเหล่านี้คือ ต เอต อิม อมุ กึ **ปรมฺมุข สมีปอจฺจนฺตสมีปทูรปุจฺฉนตฺถวจนา** กล่าวอรรถว่า ลับหลัง ใกล้ ใกล้ที่สุด ไกล และการถาม (ตามลำดับ).

เภโท การจำแนก **ตสทฺทสฺส** ของ ต ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี. **ต สิ อิตีธ** ในรูปนี้ว่า “ต สิ”.

อนปุํสกสฺส สิมฺหีติ สมิติ จ บทว่า “อนปุํสกสฺส” “สิมฺหิ” และ “สํ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๑๑. เอตเตสํ โต. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **โต** ตอักษร **เอตเตสํ** ของ เอต และ ต ศัพท์ทั้งหลาย **อนปุํสกานํ** อันไม่ใช่นปุงสกลิงค์ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **สํ** ซึ่งความเป็น ส.

เพราะ สิ อาเทศ ต ของ เอต และ ต ในปุงลิงค์และอิตถีลิงค์ เป็น ส

สิมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **ตกาโร** ตอักษร **เอตตอิติ เอเตสํ** ของสัพพนามทั้งหลายเหล่านี้คือ เอต และ ต **อนปุํสกานํ** อันไม่ใช่นปุงสกลิงค์ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **สการํ** ซึ่งความเป็น ส อักษร.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ ต ของสัพพนามเหล่านี้คือ เอต และ ต อันเป็นปุงลิงค์และอิตถีลิงค์ เป็น ส อักษร

โส ปุริโส บุรุษนั้น

สพฺพนามคฺคหณญฺจ สพฺพนาม ศัพท์ด้วย **อิโต ตคฺคหณญฺจ** ต ศัพท์จากสูตรนี้ด้วย **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๑๒. ตสฺส วา นตฺตํ สพฺพตฺถ. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นตฺตํ การอาเทศเป็น น **ตสพฺพนามสฺส ตสฺส** แห่ง ต สัพพนาม **สพฺพตฺถ** ในลิงค์ทั้งปวง (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

อาเทศ ต ของ ต สัพพนาม ในลิงค์ทั้งปวง เป็น น บ้าง

นตฺตํ การอาเทศเป็น น **ตอิติ เอตสฺส สพฺพนามสฺส ตการสฺส** แห่ง ต อักษร ของสัพพนามตัวนี้คือ ต **สพฺพตฺถ ลิงฺเคสุ** ในลิงค์ทั้งหลายทั้งปวง (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

อาเทศ ต ของ ต สัพพนามนี้ ในลิงค์ทั้งปวง เป็น น บ้าง

เน เต เหล่านั้น, **นํ ตํ เน เต, เนน เตน เนหิ เนภิ เตหิ เตภิ.**

สพฺพสฺส ตสฺส วา สพฺพตฺถาติ จ บทว่า "สพฺพสฺส" "ตสฺส" "วา" และ "สพฺพตฺถา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "สพฺพสฺส" "ตสฺส" "วา" และ "สพฺพตฺถา" ตามไป

๒๑๓. สสฺมาสฺมึสํสาสฺวตฺตํ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สสฺมาสฺมึสํสาสุ เพราะ ส สฺมา สฺมึ สํ และ สา ทั้งหลาย **สพฺพตฺถ** ในลิงค์ทั้งปวง **อตฺตํ** การอาเทศเป็น อ **สพฺพสฺส ตสฺส** แห่ง ต ศัพท์ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ ส สฺมา สฺมึ สํ และ สา ในลิงค์ทั้งปวง อาเทศ ต ทั้งตัว เป็น อ บ้าง

สสฺมาสฺมึสํสาอิติเอเตสุวจเนสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ ส สฺมา สฺมึ สํ และ สา **สพฺพตฺถ ลิงฺเคสุ** ในลิงค์ทั้งหลายทั้งปวง **อตฺตํ** การอาเทศเป็น อ **ตอิติ เอตสฺส สพฺพนามสฺส สพฺพสฺเสว** แห่งสัพพนามตัวนี้คือ ต ทั้งตัวนั่นเทียว **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะวิภัตติเหล่านี้คือ ส สฺมา สฺมึ สํ และ สา ในลิงค์ทั้งปวง อาเทศ ต สัพพนามทั้งตัวนั่นแล เป็น อ บ้าง

อสฺส นสฺส ตสฺส เนสํ เตสํ เนสานํ เตสานํ.

สฺมาสฺมึนํ มฺหามฺหีติ จ บทว่า "สฺมาสฺมึนํ" และ "มฺหามฺหิ" **สฺมาหิสฺมึนํ มฺหาภิมฺหิ วติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า "สฺมาหิสฺมึนํ มฺหาภิมฺหิ วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๑๔. น ติเมหิ กตากาเรหิ. (๓ บท, นิเสธวิธิสูตร)

มฺหามฺหิ การอาเทศเป็น มฺหา และ มฺหิ ทั้งหลาย **สฺมาสฺมึนํ** แห่ง สฺมา และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **กตากาเรหิ ติเมหิ** จาก ต และ อิม สัพพนามทั้งหลายที่อาเทศเป็น อ อักษรแล้ว **น** (**โหนฺติ**) ย่อมไม่มี.

หลังจาก ต และ อิม สัพพนามที่อาเทศเป็น อ แล้ว ไม่มีการอาเทศ สฺมา เป็น มฺหา และ สฺมึ เป็น มฺหิ

มฺหามฺหิ อิติ เอเต อาเทสา การอาเทศเป็นรูปทั้งหลายเหล่านี้คือ มฺหา และ มฺหิ **สฺมาสฺมึนํ** แห่ง สฺมา และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **กตากาเรหิ ตอิมอิติ เอเตหิ** จากสัพพนามทั้งหลายเหล่านี้คือ ต และ อิม ที่อาเทศเป็น อ อักษรแล้ว **น โหนฺติ** ย่อมไม่มี.

หลังจากสัพพนามเหล่านี้คือ ต และ อิม ที่อาเทศเป็น อ แล้ว ไม่มีการอาเทศ สฺมา เป็น มฺหา และ สฺมึ เป็น มฺหิ

อสฺมา นสฺมา ตสฺมา นมฺหา ตมฺหา เนหิ เนภิ เตหิ เตภิ, อสฺส นสฺส ตสฺส เนสํ เตสํ เนสานํ เตสานํ, อสฺมึ นสฺมึ ตสฺมึ นมฺหิ ตมฺหิ เนสุ เตสุ.

อิตฺถิยํ ในอิตถีลิงค์ **ตา สิ อิตีธ** ในรูปว่า "ตา สิ" **สาเทสสิโลปา** การอาเทศ ต เป็น ส และการลบ สิ วิภัตติทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี. **สา กญฺญา** สาวน้อยนั้น. **นตฺตํ**

การอาเทศ ต เป็น น (**โหติ**) ย่อมมี. **นา ตา นาโย ตาโย, นํ ตํ นา ตา นาโย ตาโย, นาย ตาย นาหิ ตาหิ นาภิ ตาภิ.**

เอติมาสฺมีติ อิโต เอติมาคฺคหณญฺจ เอติมา ศัพท์จากสูตรนี้ว่า "เอติมาสมิ" ด้วย **วตฺตเต** ย่อมตามไป, **ตสฺสา วาติ อิโต ตคฺคหณญฺจ** ต ศัพท์จากสูตรนี้ว่า "ตสฺสา วา" ด้วย **วตฺตเต** ย่อมตามไป **ปญฺจมิยนฺตวเสน** โดยการมีปัญจมีวิภัตติเป็นที่สุด, **วาติ จ** บทว่า "วา" ด้วย **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

เอติมา ศัพท์จากสูตรว่า "เอติมาสมิ" ตามไป, ต ศัพท์จากสูตรว่า "ตสฺสา วา" ตามไป โดยการมีปัญจมีวิภัตติเป็นที่สุด, และบทว่า "วา" ตามไป

๒๑๕. ตโต สสฺส สฺสาย. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สฺสาย การอาเทศเป็น สฺสาย **สสฺส** แห่ง ส วิภัตติ (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **ตโต ตาเอตาอิมาโต** จาก ตา เอตา และ อิมา ทั้งหลายเหล่านั้น (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ตา เอตา และ อิมา เหล่านั้น อาเทศ ส เป็น สฺสาย บ้าง

สฺสายาเทโส การอาเทศเป็น สฺสาย **สสฺส วิภตฺติสฺส** แห่ง ส วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **ตโต ตาเอตาอิมาโต** จาก ตา เอตา และ อิมา ทั้งหลายเหล่านั้น **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ตา เอตา และ อิมา เหล่านั้น อาเทศ ส วิภัตติ เป็น สฺสาย บ้าง

สํสาเสฺวกวจเนสุ อิ อิติ จ บทวา "สํสาเสฺวกวจเนสุ" และ "อิ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๑๖. ตสฺสา วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สํสาเสฺวกวจเนสุ เพราะ สํ และ สา ทั้งหลายฝ่ายเอกพจน์ **อิ** การอาเทศเป็น อิ **ตสฺสา** แห่งสระ อา ของ ตา (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สํ และ สา ฝ่ายเอกพจน์ อาเทศ อา ของ ตา เป็น อิ บ้าง

สํสาเสฺวกวจเนสุ วิภตฺตาเทเสสุ เพราะ สํ และ สา ทั้งหลายอันเป็นรูปอาเทศของวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ **อิกาโร** การอาเทศเป็น อิ อักษร **อนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุด **ตาอิติ เอตสฺส** ของสัพพนามตัวนี้คือ ตา **วตฺตมานสฺส** อันเป็นไปอยู่ **อิตฺถิยํ** ในอิตถีลิงค์ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สํ และ สา อันเป็นรูปอาเทศของวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ อาเทศสระอันเป็นที่สุดของ ตา ในอิตถีลิงค์ เป็น อิ บ้าง

ติสฺสาย ตสฺสาย อสฺสาย นสฺสาย อสฺสา นสฺสา ติสฺสา ตสฺสา นาย ตาย นาสํ ตาสํ.

(**รูป๋**) รูปสำเร็จ **ปญฺจมีฉฏฺจีสุ** ในปัญจมีและฉัฏฐีทั้งหลาย **ตติยาจตุตฺถีสมํ** เหมือนกับรูปในตติยาและจตุตถี. **สตฺตมิยํ** ในสัตตมี **อสฺสํ นสฺสํ ติสฺสํ ตสฺสํ นายํ ตายํ นาสุ ตาสุ.**

นปุํสเก ในนปุงสกลิงค์ **สิมฺหิ** เพราะ สิ **นตฺตํ** การอาเทศเป็น น (**โหติ**) ย่อมมี **สาเทสาภาวา** เพราะไม่มีการอาเทศเป็น ส. **นํ ตํ นานิ ตานิ, นํ ตํ นานิ ตานิ, เนน เตน อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น **ปุลฺลิงฺคสมํ** เหมือนรูปในปุงลิงค์.

เอต สิ (**อิตีธ**) ในรูปนี้ว่า "เอต สิ" **สาการาเทโส** การอาเทศเป็น ส (**โหติ**) ย่อมมี **เอตเตสํ โตติ** ด้วยสูตรว่า "เอตเตสํ โต". **เอโส ปุริโส เอเต, เอตํ เอเต อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น **สพฺพสทฺทสมํ** เหมือนกับ สพฺพ ศัพท์.

อิตฺถิยํ ในอิตถีลิงค์ **เอตา สิ. สาเทโส** การอาเทศเป็น ส (**โหติ**) ย่อมมี. **เอสา กญฺญา เอตา เอตาโย, เอตํ เอตา เอตาโย, เอตาย เอตาหิ เอตาภิ.**

ปน ส่วน **สสฺมึสุ** ใน ส และ สฺมึ วิภัตติทั้งหลาย **สํสาเสฺวกวจเนสุ จาติ** บทว่า "สํสาเสฺว-กวจเนสุ จ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๑๗. เอติมาสมิ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สํสาเสฺวกวจเนสุ เพราะ สํ และ สา ทั้งหลายฝ่ายเอกพจน์ **อิ** การอาเทศเป็น อิ **เอติมาสํ** แห่งสระอันเป็นที่สุดของ เอตา และ อิมา ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สํ และ สา ฝ่ายเอกพจน์ อาเทศสระที่สุดของ เอตา และ อิมา เป็น อิ

อยํ ฉฏฺฐี ฉัฏฐีวิภัตตินี้ **อนฺตาเปกฺขา** มองหาซึ่งสระอันเป็นที่สุด. **สํสาเสฺวกวจเนสุ วิภตฺตา-เทเสสุ** เพราะ สํ และ สา ทั้งหลายอันเป็นตัวอาเทศของฝ่ายเอกพจน์ **อนฺโต สโร** สระอันเป็นที่สุด **เอตาอิมา อิติ เอเตสํ** ของสัพพนามทั้งหลายเหล่านี้คือ เอตา และ อิมา **อิกาโร โหติ** เป็น อิ อักษร.

ฉัฏฐีวิภัตติในคำว่า "เอติมาสํ" นี้ มองหาสระที่สุดศัพท์, เพราะ สํ และ สา อันเป็นตัวอาเทศของวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ อาเทศสระที่สุดของ เอตา และ อิมา เป็น อิ

(**อิกาโร**) การอาเทศเป็น อิ อักษร **สฺสายาเทเสปิ** แม้ในที่อาเทศเป็น สฺสาย (**โหติ**) มีอยู่ **สาเทสคติกตฺตา** เพราะเป็นวิธีเหมือนกับการอาเทศเป็น สา, (**อิกาโร**) การอาเทศเป็น อิ อักษร **อนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุด **อญฺเญกาสทฺทาทีนํ** ของสัพพนามทั้งหลายมี อญฺญา และ เอกา เป็นต้น (**โหติ**) **จ** ย่อมมีด้วย **จสทฺทาธิการโต** เพราะการตามมาของ จ ศัพท์.

แม้ในที่อาเทศเป็น สฺสาย ก็มีการอาเทศเป็น อิ อักษรได้ เพราะเป็นวิธีเหมือนกับการอาเทศเป็น สา, อาเทศสระที่สุดของ อญฺญา เอกา เป็นต้น เป็น อิ อักษร ด้วย จ ศัพท์ที่ตามมา

เอติสฺสาย เอติสฺสา เอตาย เอตาสํ เอตาสานํ, เอตาย เอตาหิ เอตาภิ, เอติสฺสา เอติสฺสา เอตาย เอตาสํ เอตาสานํ, เอติสฺสํ เอตายํ เอตาสุ.

จสทฺทโต ด้วย จ ศัพท์. **อญฺญิสฺสา อญฺญาย, อญฺญิสฺสํ อญฺญายํ. เอกิสฺส เอกาย, เอกิสฺสํ เอกายํ. อิตริสฺสา อิตราย, อิตริสฺสํ อิตรายํ อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

นปุํสเก ในนปุงสกลิงค์ **เอตํ เอตานิ, เอตํ เอตานิ. เสสํ** รูปที่เหลือ **เญยฺยํ**

อันนักศึกษาสามารถรู้ได้.

เภโท ความแตกต่าง **อิมสทฺทสฺส** ของ อิม ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี. **อิม สิ สพฺพสฺสิมสฺสาติ** บทว่า “สพฺพสฺสิมสฺส” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๑๘. อนปุํสกสฺสายํ สิมฺหิ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อยํ** การอาเทศเป็น อยํ **สพฺพสฺส อิมสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว **อนปุํสกสฺส** อันไม่ใช่นปุงสกลิงค์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัว ในปุงลิงค์และอิตถีลิงค์ เป็น อยํ

สิมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **อยํอาเทโส** การอาเทศเป็น อยํ **อิมสทฺทสฺส สพฺพสฺเสว** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว **อนปุํสกสฺส** อันไม่ใช่นปุงสกลิงค์ **โหติ** ย่อมมี. **สิโลโป** การลบ สิ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัว ในปุงลิงค์และอิตถีลิงค์ เป็น อยํ, ลบ สิ

อยํ ปุริโส บุรุษคนนี้ **อิเม** (**ปุริสา**) บุรุษทั้งหลายเหล่านี้, **อิมํ อิเม**.

๒๑๙. อนิมิ นามฺหิ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นามฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **อนิมิ** การอาเทศเป็น อน และ อิมิ ทั้งหลาย **สพฺพสฺส อิมสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ นา อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัว เป็น อน และ อิมิ

นามฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **อนอิมิอาเทสา** การอาเทศเป็น อน และ อิมิ ทั้งหลาย **อิมสทฺทสฺส สพฺพสฺเสว** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัวนั่นเทียว (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัว เป็น อน และ อิมิ

เอตํ สูตรนี้ **คหณํ** เป็นสูตรถือเอา **อนิตฺถิลิงฺคสฺเสว** ซึ่งลิงค์อันไม่ใช่อิตถีเท่านั้น

สูตรนี้ หมายเอา ปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์เท่านั้น

อเนน อิมินา

สุนํหิสูติ บทว่า “สุหินํสุ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๒๐. สพฺพสฺสิมสฺเส วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สุนํหิสุ เพราะ สุ นํ และ หิ วิภัตติทั้งหลาย **เอ** การอาเทศเป็น เอ **สพฺพสฺส อิมสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สุ นํ หิ อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัว เป็น เอ บ้าง

สุนํหิอิติ เอเตสุ วจเนสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ สุ นํ และ หิ **เอกาโร**

การอาเทศเป็น เอ **สพฺพสฺส อิมสทฺทสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ สุ นํ หิ วิภัตติ อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัว เป็น เอ บ้าง

อิมสฺสิติ (วจนํ) คำว่า "อิมสฺส" **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **คหณํ** (**โหติ**) เป็นคำถือเอา **อนิตฺถิลิงฺคสฺเสว** ซึ่งลิงค์อันไม่ใช่อิตถีเท่านั้น **อาปจฺจยนฺตานิทฺเทสา** เพราะไม่ได้แสดงว่ามี อา ปัจจัยเป็นที่สุด **สพฺพตฺถาติ อวุตฺตตฺตา** และเพราะไม่ได้กล่าวไว้ว่า "ในลิงค์ทั้งปวง".

คำว่า "อิมสฺส" ในสูตรนี้ หมายเอา อิม ศัพท์ที่เป็นปุงลิงค์และอิตถีลิงค์เท่านั้น เพราะไม่ได้แสดงว่ามี อา ปัจจัยเป็นที่สุด และไม่ได้กล่าวไว้ว่า "ในลิงค์ทั้งปวง"

เอหิ เอภิ อิเมหิ อิเมภิ

สพฺพสฺส วา สพฺพตฺถ สสฺมาสฺมึสํสาสฺวตฺตนฺติ จ บทว่า "สพฺพสฺส" "วา" "สพฺพตฺถ" "สสฺมาสฺมึ" และ "สํสาสฺวตฺตํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๒๑. อิมสทฺทสฺส จ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สสฺมาสฺมึสํสาสุ เพราะ ส สฺมา สฺมึ สํ และ สา วิภัตติทั้งหลาย **อตฺตํ** การอาเทศเป็น อ **สพฺพสฺส อิมสทฺทสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว **สพฺพตฺถ** ในลิงค์ทั้งปวง (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ ส สฺมา สฺมึ สํ สา อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัว ในลิงค์ทั้งปวง เป็น อ บ้าง

สสฺมาสฺมึสํสา อิติ เอเตสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ ส สฺมา สฺมึ สํ และ สา **อตฺตํ** การอาเทศเป็น อ **สพฺพสฺเสว อิมสทฺทสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัวนั่นเทียว **สพฺพตฺถ ลิงฺเคสุ** ในลิงค์ทั้งหลายทั้งปวง **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะวิภัตติเหล่านี้คือ ส สฺมา สฺมึ สํ สา อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัว ในลิงค์ทั้งปวง เป็น อ บ้าง

อสฺส อิมสฺส เอสํ เอสานํ อิเมสํ อิเมสานํ, อสฺมา อิมสฺมา อิมมฺหา เอหิ เอภิ อิเมหิ อิเมภิ, อสฺส อิมสฺส เอสํ เอสานํ อิเมสํ อิเมสานํ, อสฺมึ อิมสฺมึ อิมมฺหิ เอสุ อิเมสุ.

อิตฺถิยํ ในอิตถีลิงค์ **อิมา สิ. อยมาเทสสิโลปา** การอาเทศเป็น อยํ และการลบ สิ ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี. **อยํ กญฺญา อิมา อิมาโย, อิมํ อิมา อิมาโย, อิมาย อิมาหิ อิมาภิ.**

จตุตฺถิยํ ในจตุตถีวิภัตติ **อตฺตํ** การอาเทศเป็น อ **อิการสฺสายาเทสา จ** การอาเทศเป็น อิ และ สฺสาย ทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี. **อสฺสาย อิมิสฺสาย อสฺสา อิมิสฺสา อิมาย อิมาสํ อิมาสานํ.**

สตฺตมิยํ ในสัตตมีวิภัตติ. **อสฺสํ อิมิสฺสํ อิมิสฺสา วา. สาเทโส** การอาเทศเป็น สา **สฺมึวจนสฺส** แห่ง สฺมึ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง **เตสุ วุทฺธิโลปาทินา** ด้วยสูตรว่า "เตสุ วุทฺธิโลป" เป็นต้น. **อิมายํ อิมาสุ. เสสํ** รูปที่เหลือ **เญยฺยํ** อันนึกศึกษาสามารถรู้ได้.

นปุํสเก ในนปุงสกลิงค์　**อิม สิ.**

สวิภตฺติสฺส วาติ จ บทว่า "สวิภตฺติสฺส" และ "วา"　**วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๒๒. อิมสฺสิทมํสิสุ นปุํสเก. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อํสิสุ เพราะ อํ และ สิ วิภัตติทั้งหลาย　**อิทํ** การอาเทศเป็น อิทํ　**สพฺพสฺส อิมสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว　**สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ　**นปุํสเก** ในนปุงสกลิงค์　(**โหติ**) ย่อมมี　**วา** บ้าง.

เพราะ อํ และ สิ อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัวกับวิภัตติ ในนปุงสกลิงค์ เป็น อิทํ บ้าง

อํสิสุ ปเรสุ เพราะ อํ และ สิ วิภัตติทั้งหลายข้างหลัง　**อิทํ** การอาเทศเป็น อิทํ　**สพฺพสฺเสว อิมสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัวนั่นเทียว　**วตฺตมานสฺส** อันเป็นไปอยู่　**นปุํสเก** ในนปุงสกลิงค์　**สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ　(**โหติ**) ย่อมมี　**วา** บ้าง.

เพราะ อํ และ สิ　อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัวกับวิภัตติ ในนปุงสกลิงค์ เป็น อิทํ บ้าง

อิทํ จิตฺตํ วิโรจติ จิตนี้ย่อมรุ่งโรจน์(อาจหาญ) **อิมํ อิมานิ, อิทํ ปุปฺผํ ปสฺสสิ** ย่อมเห็นซึ่งดอกไม้, **อิมํ อิมานิ, อเนน อิมินา เอหิ เอภิ อิเมหิ อิเมภิ　อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น. (**เสสํ**) รูปที่เหลือ **เณยฺยํ** อันนักศึกษาสามารถรู้ได้　**ปุลฺลิงฺเค วิย** เหมือนในปุงลิงค์.

เภโท ความแตกต่าง　**อมุสทฺทสฺส** ของ อมุ ศัพท์　(**โหติ**) ย่อมมี.　**อมุ สิ**

วา อนปุํสกสฺส สิมฺหีติ จ บทว่า "วา"　"อนปุํสกสฺส" และ "สิมฺหิ"　**วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๒๓. อมุสฺส โม สํ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สิมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ　**โม** ม อักษร　**อมุสฺส** ของ อมุ　**อนุปํสกสฺส** อันไม่ใช่นปุงสกลิงค์　(**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง　**สํ** ซึ่งความเป็น ส　**วา** บ้าง.

เพราะ สิ　อาเทศ ม ของ อมุ ในปุงลิงค์และอิตถีลิงค์　เป็น ส บ้าง

สิมฺหิ ปเร เพราะ สิ วิภัตติข้างหลัง　**มกาโร** ม อักษร　**อนุปํสกสฺส อมุสทฺทสฺส** ของ อมุ ศัพท์ที่ไม่ใช่นปุงสกลิงค์　**อาปชฺชเต** ย่อมถึง　**สการํ** ซึ่งความเป็น ส　**วา** บ้าง.

เพราะ สิ　อาเทศ ม ของ อมุ ในปุงลิงค์และอิตถีลิงค์　เป็น ส บ้าง

อสุ ราชา พระราชาพระองค์โน้น (ในอดีต)

สพฺพนามโต วาติ จ บทว่า "สพฺพนามโต" และ "วา"　**วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๒๔. สพฺพโต โก. (๒ บท, อาคมวิธิสูตร)

โก ก อักษรอาคม　(**โหติ**) ย่อมลง　**สพฺพโต สพฺพนามโต** หลังจากสัพพนามทั้งปวง　**วา** บ้าง.

ลง ก อาคม หลังจากสัพพนามทั้งปวง บ้าง

กอิติ อยํ อาคโม อักษรอาคมตัวนี้คือ ก (**โหติ**) ย่อมลง **ปโร** ข้างหลัง **สพฺพโต สพฺพนามโต** หลังจากสัพพนามทั้งปวง **วา** บ้าง.

ก อักษรอาคมนี้ ลงหลังจากสัพพนามทั้งปวง บ้าง

โก ก อักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **หีนาทิโตปิ** แม้หลังจาก หีน ศัพท์เป็นต้น **ปุน** อีก **สพฺพโตคหเณน** ด้วย สพฺพโต ศัพท์. **สาเทโส** การอาเทศเป็น ส **กกาเรปิ** แม้เพราะ ก อักษร (**โหติ**) ย่อมมี **อมุสฺส โม สนฺติ วินาธิกาเรน โยเคน** โดยการแบ่งสูตรอันเว้นตัวที่ตามมาว่า “อมุสฺส โม สํ”.

แม้หลังจาก หีน ศัพท์เป็นต้น ก็ลง ก อาคม ได้อีก ด้วย สพฺพโต ศัพท์, แม้แต่เพราะ ก อาคม ก็มีการอาเทศ ม ของ อมุ เป็น ส ได้ โดยการแบ่งสูตรอันเว้นตัวที่ตามมาว่า “อมุสฺส โม สํ”

อสุโก อสุกา อสุกํ. **สาเทสาภาเว** ในรูปที่ไม่อาเทศเป็น ส **อมุโก อมุกา อมุกํ อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

พหุวจเน ในฝ่ายพหูพจน์ **โวกาโร** การอาเทศเป็น โว **น โหติ** ย่อมไม่มี **อนุวตฺตมาน-วาคฺคหเณน** เพราะ วา ศัพท์ที่ตามมา **ลโต โวกาโร จาติ สุตฺเต** ในสูตรว่า “ลโต โวกาโร จ”. **โยโลโป** การลบ โย **ทีโฆ จ** และการทีฆะ (**โหติ**) ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน.

ฝ่ายพหูพจน์ จะไม่มีการอาเทศ โย เป็น โว เพราะมี วา ศัพท์ตามมาในสูตรว่า “ลโต โวกาโร จ”, แต่จะมีการลบ โย และทีฆะ แน่นอน

อมู ปุริสา บุรุษทั้งหลายเหล่าโน้น, **อมุํ อมู, อมุนา อมูหิ อมูภิ อมุหิ อมุภิ, อมุสฺส. อทุํอาเทโส** การอาเทศเป็น อทุํ (**โหติ**) ย่อมมี **อมุสฺสาทุนฺติ วินาธิกาเรน โยเคน** โดยการแบ่งสูตรอันเว้นตัวที่ตามมาว่า “อมุสฺสาทุํ”. **อทุสฺส อมูสํ อมูสานํ อมุสํ อมุสานํ, อมุสฺมา อมุมฺหา อมูหิ อมูภิ อมุหิ อมุภิ, อมุสฺส อทุสฺส อมูสํ อมูสานํ อมุสํ อมุสานํ, อมุสฺมึ อมุมฺหิ อมูสุ อมุสุ.**

อิตฺถิยํ ในอิตถีลิงค์ **สิมฺหิ** เพราะ สิ **สาเทสาทิ** การอาเทศเป็น ส เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

อสุ กญฺญา สาวน้อยคนโน้น **อสุกา อมุกา วา อมู อมุโย, อมุํ อมู อมุโย, อมุยา อมูหิ อมูภิ, อมุสฺสา อมุยา อมูสํ อมูสานํ, อมุยา อมูหิ อมูภิ, อมุสฺสา อมุยา อมูสํ อมูสานํ, อมุสฺสํ อมุยํ อมุยา อมูสุ.**

นปุํสเก ในนปุงสกลิงค์ **อมุ สิ**

สวิภตฺติสฺสาติ จ บทว่า “สวิภตฺติสฺส” ด้วย **อิมสฺสิทมิจฺจาทิโต อํสิสุ นปุํสเกติ จ** บทว่า “อํสิสุ” และ “นปุํสเก” จากสูตรว่า “อิมสฺสิทํ” เป็นต้นด้วย **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "สวิภตฺติสฺส", บทว่า "อํสิสุ" และ "นปุํสเก" จากสูตรที่ขึ้นต้นว่า "อิมสฺสิทํ" ตามไป

๒๒๕. อมุสฺสาทุํ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อํสิสุ เพราะ อํ และ สิ วิภัตติทั้งหลาย **อทุํ** การอาเทศเป็น อทุํ **สวิภตฺติสฺส อมุสฺส** แห่ง อมุ ศัพท์พร้อมด้วยวิภัตติ **นปุํสเก** ในนปุงสกลิงค์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ อํ และ สิ อาเทศ อมุ ในนปุงสกลิงค์ กับวิภัตติ เป็น อทุํ

อํสิสุ ปเรสุ เพราะ อํ และ สิ วิภัตติทั้งหลายข้างหลัง **อทุํ** การอาเทศเป็น อทุํ **สวิภตฺติสฺส สพฺพสฺเสว อมุสทฺทสฺส** แห่ง อมุ ศัพท์พร้อมด้วยวิภัตติ **วตฺตมานสฺส** อันเป็นไปอยู่ **นปุํสเก** ในนปุงสกลิงค์ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ อํ และ สิ อาเทศ อมุ ทั้งตัว ในนปุงสกลิงค์ กับวิภัตติ เป็น อทุํ

อทุํ ปุปฺผํ ดอกไม้โน้น **อมู อมูนิ, อทุํ อมู อมูนิ, อมุนา อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น. (**เสสํ**) รูปที่เหลือ **ปุลฺลิงฺคสมํ** เหมือนในปุงลิงค์.

เภโท ความแตกต่าง **กึสทฺทสฺส** ของ กึ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

กิสฺส ก เว จาติ อิโต "กิสฺส ก"อิติ จ บทว่า "กิสฺส" และ "ก" จากสูตรว่า "กิสฺส ก เว จ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๒๖. เสเสสุ จ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เสเสสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายที่เหลือ **ก** การอาเทศเป็น ก **กิสฺส** แห่ง กึ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะวิภัตติที่เหลือ อาเทศ กึ เป็น ก

เสเสสุ วิภตฺติเภเทสุ เพราะวิภัตติต่างๆทั้งหลายที่เหลือ **วปฺปจฺจยโต** จาก ว ปัจจัย **กสทฺโท อาเทโส** การอาเทศเป็น ก ศัพท์ **กึอิติ เอตสฺส** แห่งศัพท์นี้คือ กึ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะวิภัตติที่เหลือ อาเทศ กึ เป็น ก

จ สำหรับ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **วิภตฺติโย เอว** วิภัตติทั้งหลายเท่านั้น **คยฺหนฺเต** อันท่านย่อมถือเอา **เสสคฺคหเณน** ด้วย เสส ศัพท์ **วปฺปจฺจยาวสิฏฺฐถฺมาทิปฺปจฺจยานํ คหิตตฺตา** เพราะปัจจัยมี ถ และ หํ เป็นต้น ที่เหลือจาก ว ปัจจัยทั้งหลาย เป็นปัจจัยที่ท่านรวมเอาแล้ว **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **กิสฺส ก เว จาติ สุตฺเต** ในสูตรว่า "กิสฺส ก เว จ". **จคฺคหณํ** จ ศัพท์ **นิวตฺตนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **กตฺถจิ** ในบางอุทาหรณ์. **เตน** เพราะเหตุนั้น **กิสฺส กิสฺมึ อิติ อาทิ จ** รูปว่า "กิสฺส" และ "กิสฺมึ" เป็นต้น **สิชฺฌติ** ย่อมสำเร็จ. **โอ** การอาเทศเป็น โอ **สิสฺส** แห่ง สิ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **โสติ** ด้วยสูตรว่า "โส". **สรโลปญาทิ** การลบสระเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

สำหรับ ในสูตรนี้ ด้วย เสส ศัพท์ ท่านหมายเอาวิภัตติเท่านั้น เพราะ ถ และ ม เป็นต้นที่เหลือกจาก ว ปัจจัย ท่านก็รวมเอาแล้ว ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า "กิสฺส ก เว จ", จ ศัพท์ในสูตร เสเสสุ จ นี้ มีประโยชน์ต่อการห้ามอาเทศ กึ เป็น ก บ้าง เช่น กิสฺส กิสฺมึ เป็นต้น, มีการอาเทศ สิ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า "โส", ลบสระเป็นต้น

โก เอโส นั่นใคร **เก, กํ เก, เกน เกหิ เกภิ, กสฺส กิสฺส นิคฺคหีตโลปาทิ** ลบนิคหิตเป็นต้น. **เกสํ เกสานํ, กสฺมา กมฺหา เกหิ เกภิ, กสฺส กิสฺส เกสํ เกสานํ, กสฺมึ กิสฺมึ กมฺหิ กิมฺหิ เกสุ.**

อิตฺถิยํ ในอิตถีลิงค์ **กึ สิ อิตีธ** ในรูปนี้ว่า "กึ สิ" **วิภตฺติยํ ปรายํ** เพราะวิภัตติข้างหลัง **กาเทเส** เมื่อการอาเทศเป็น ก **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว **เสเสสุ จาติ** ด้วยสูตรว่า "เสเสสุ จ" **อาปจฺจโย** อา ปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **มชฺเฌ** ในระหว่างกลาง **อิตฺถิยมโต อาปจฺจโยติ** ด้วยสูตรว่า "อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย". **สิโลโป** ลบ สิ.

กา เอสา หญิงนั่นใคร **กญฺญา กา กาโย, กํ กา กาโย อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น. **สพฺพาสทฺทสมํ** เหมือนกับ สพฺพา ศัพท์.

นปุํสเก ในนปุงสกลิงค์ **กึ สิ. สิโลเป** เมื่อการลบ สิ **ปรมํ กเต** อันนักศึกษากระทำก่อนแล้ว **โลปวิธิสฺส พลวตรตฺตา** เพราะความที่แห่งวิธีการลบ เป็นวิธีที่มีกำลังกว่า **กาเทสาภาโว** ความไม่มีแห่ง การอาเทศเป็น ก (**โหติ**) ย่อมมี **วิภตฺติปรตฺตาภาวา** เพราะไม่มีวิภัตติอยู่ข้างหลัง **ตทนุปโรเธนาติ ปริภาสโต วา** หรือเพราะมีปริภาสาว่า "โดยไม่ผิดต่อพระพุทธพจน์นั้น".

ในนปุงสกลิงค์ กึ สิ. เมื่อลบ สิ แล้ว เพราะวิธีการลบควรทำก่อน จึงไม่มีการอาเทศ กึ เป็น ก เพราะไม่มีวิภัตติอยู่ข้างหลัง หรือเพราะมีคำกำหนดไว้ว่า "โดยไม่ให้ผิดไปจากพระพุทธพจน์นั้น".

กึ เอตํ นั่นอะไร **กานิ**

ทุติเยกวจเน ในทุติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ **กฺวจิ โลปนฺติ นิคฺคหีตโลเป** เมื่อการลบนิคหิตด้วยสูตรว่า "กฺวจิ โลปํ" **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว **นิคฺคหีตํ** การอาเทศเป็นนิคหิต (**อํวจนสฺส**) แห่ง อํ วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **อํโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหีติ** ด้วยสูตรว่า "อํโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ".

ในทุติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ เมื่อลบนิคหิตด้วยสูตรว่า "กฺวจิ โลปํ" แล้ว มีการอาเทศ อํ เป็นนิคหิต ด้วยสูตรว่า "อํโม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ"

กึ กานิ อิจฺจาทิ ดังนี้เป็นต้น. (**เสสํ**) รูปที่เหลือ **ปุลฺลิงฺคสมํ** เหมือนกันในปุงลิงค์.

เอกสทฺโท เอก ศัพท์ **สงฺขฺยาตุลฺยาสหายญฺญวจโน** กล่าวอรรถว่า นับจำนวน ไม่มีสิ่งเสมอเหมือน และ อย่างอื่น. **ยทา** ในกาลใด **สงฺขฺยาวจโน** กล่าวอรรถว่า นับ, **ตทา** ในกาลนั้น **เอกวจนนฺโตว** จะมีเอกพจน์เป็นที่สุดเท่านั้น **สพฺพตฺถ** ในลิงค์ทั้งปวง. **อญฺญตฺถ** ในอรรถทั้งหลาย เหล่าอื่น **พหุวจนนฺโตปิ** จะมีพหูพจน์เป็นที่สุดบ้าง.

เอก ศัพท์ แปลว่า หนึ่ง ไม่มีสิ่งเสมอเหมือน และ อย่างอื่น. เมื่อใด แปลว่า หนึ่ง เมื่อนั้น จะเป็นเอกพจน์เท่านั้น ในลิงค์ทั้งปวง, ในอรรถเหล่าอื่น จะเป็นพหูพจน์บ้าง

เอโก เอกา เอกํ อิจฺจาทิ. สพฺพสทฺทสมํ เหมือน สพฺพ ศัพท์ **สพฺพตฺถ** ในลิงค์ทั้งปวง. **วิเสโส** ความแตกต่าง **(โหติ)** มีอยู่ **สํสาเสฺวว** เพราะ สํ และ สา ทั้งหลายเท่านั้น.

อุภสทฺโท อุภ ศัพท์ **ทฺวิสทฺทปริยาโย** เป็นปริยายของ ทฺวิ ศัพท์. **พหฺวจนนฺโตว** จะมีพหูพจน์เป็นที่สุดเท่านั้น **สทา** ในกาลทุกเมื่อ.

อุภ ศัพท์ แปลเหมือนกับ ทฺวิ ศัพท์, จะเป็นพหูพจน์อย่างเดียวทุกครั้ง

อุภ โย อิตีธ ในรูปนี้ว่า “อุภ โย”. **โอกาโร** การอาเทศเป็น โอ **โยนํ** แห่ง โย ทั้งหลาย **(โหติ)** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **ตุคฺคหเณน** ด้วย ตุ ศัพท์ **ตโต โยนโม ตูติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า “ตโต โยนโม ตุ”.

ในรูปนี้ว่า “อุภ โย” มีการอาเทศ โย เป็น โอ ด้วย ตุ ศัพท์ ในสูตรนี้ว่า “ตโต โยนโม ตุ”

อุโภ ปุริสา บุรุษทั้งหลายสองคน **อุเภ วา, อุโภ ปุริเส** ซึ่งบุรุษทั้งหลายสองคน, **อุเภ**.

สุหิสุ ใน สุ และ หิ วิภัตติทั้งหลาย **โอกาโร** การอาเทศเป็น โอ อักษร **เอการสฺส** แห่ง เอ อักษร **(โหติ)** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **เตสุ วุทฺธีติอาทินา** ด้วยสูตรว่า “เตสุ วุทฺธิ” เป็นต้น.

ใน สุ และ หิ วิภัตติ มีการอาเทศ เอ เป็น โอ บ้าง ด้วยสูตรว่า “เตสุ วุทฺธิ” เป็นต้น

อุโภหิ อุโภภิ อุเภหิ อุเภภิ

๒๒๗. อุภาทิโต นมินฺนํ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อินฺนํ การอาเทศเป็น อินฺนํ **นํ** แห่ง นํ วิภัตติ **อุภาทิโต** อันอยู่หลังจาก อุภ ศัพท์เป็นต้น **(โหติ)** ย่อมมี.

หลังจาก อุภ ศัพท์เป็นต้น อาเทศ นํ เป็น อินฺนํ

อินฺนํ การอาเทศเป็น อินฺนํ **นํวจนสฺส** แห่ง นํ วิภัตติ **อุภอิติ เอวํ อาทิโต** อันอยู่หลังจากศัพท์ว่า อุภ ดังนี้เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี.

หลังจาก อุภ ศัพท์เป็นต้น อาเทศ นํ เป็น อินฺนํ

อุภินฺนํ, อุโภหิ อุโภภิ อุเภหิ อุเภภิ, อุภินฺนํ, อุโภสุ อุเภสุ.

ทฺวิอาทโย สัพพนามทั้งหลายมี ทฺวิ เป็นต้น **สงฺขฺยาสงฺขฺเยยฺยวจนา** กล่าวอรรถว่า การนับ และ ถูกนับ, **พหฺวจนนฺตาว** มีพหูพจน์เป็นที่สุดเท่านั้น **สทา** ในกาลทั้งปวง **พหูนํ วาจิตตฺตา** เพราะสิ่งของมากถูก ทฺวิ ศัพท์เป็นต้นกล่าวแล้ว. **ทฺวิ โย อิตีธ** ในรูปนี้ว่า “ทฺวิ โย”.

ทฺวิ สัพพนามเป็นต้น กล่าวอรรถว่า การนับ และ ถูกนับ, เป็นพหูพจน์อย่างเดียว ทุกเมื่อ เพราะกล่าวถึงของหลายสิ่ง, ในรูปนี้ว่า “ทฺวิ โย”

สวิภตฺติสฺส อิตฺถิปุมนปุํสกสงฺขฺยนฺติ จ บทว่า “สวิภตฺติสฺส” และ “อิตฺถิปุมนปุํสกสงฺขฺยํ”

อธิกาโร ตามไปไกล.

๒๒๘. โยสุ ทฺวินฺนํ เทฺว จ. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โยสุ เพราะ โย ทั้งหลาย **เทฺว** การอาเทศเป็น เทฺว **ทฺวินฺนํ** แห่ง ทฺวิ **อิตฺถิปุม-นปุํสกสงฺขฺยํ** อันเป็นสังขยาในอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุํสกลิงค์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ โย อาเทศ ทฺวิ สังขยา กับวิภัตติ ในปุงลิงค์ อิตถีลิงค์ และนปุงสกลิงค์ เป็น เทฺว

โยสุ ปเรสุ เพราะ โย ทั้งหลายข้างหลัง **เทฺวอิติ อาเทโส** รูปอาเทศคือ เทฺว **ทฺวิอิติ เอตสฺส สงฺขฺยาสทฺทสฺส** แห่งสังขยาศัพท์นี้คือ ทฺวิ วตฺตมานสฺส อันเป็นไปอยู่ **อิตฺถิปุมนปุํสเก** ในอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุํสกลิงค์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมกับวิภัตติ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ โย ข้างหลัง อาเทศ ทฺวิ สังขยา อันเป็นไปในปุงลิงค์ อิตถีลิงค์ และนปุงสกลิงค์ พร้อมกับวิภัตติ เป็น เทฺว

ทุเว จ การอาเทศเป็น ทุเว ด้วย **ทุวิ** การอาเทศเป็น ทุวิ **นํมฺหิ จ** เพราะ นํ วิภัตติด้วย (**โหติ**) ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์. **พหุวจนุจฺจารณํ** การสวดด้วยพหูพจน์ **ญาปนตฺถํ** เพื่อให้รู้ **ทฺวิสทฺทโต พหุวจนเมว โหตีติ** ว่า “พหูพจน์เท่านั้น ย่อมลง หลังจาก ทฺวิ ศัพท์”.

มีการอาเทศเป็น ทุเว เพราะ โย และอาเทศเป็น ทุวิ เพราะ นํ ด้วย จ ศัพท์. การสวดด้วยพหูพจน์ว่า ทฺวินฺนํ เพื่อให้รู้ว่า “หลังจาก ทฺวิ ศัพท์ ลงวิภัตติฝ่ายพหูพจน์เท่านั้น”

เทฺว ธมฺมา ธรรมทั้งหลาย ๒ อย่าง, **เทฺว อิตฺถิโย** หญิงทั้งหลาย ๒ คน, **เทฺว รูปานิ** รูปทั้งหลาย ๒ รูป, **ทุเว วา** เป็น ทุเว บ้าง, **ทุติยายมฺปิ** แม้ในทุติยา **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น. **ทฺวีหิ ทฺวีภิ**.

นํมฺหิ ใน นํ วิภัตติ **ทีเฆ** เมื่อการทำทีฆะ **สมฺปตฺเต** จะมาถึง,

๒๒๙. โน จ ทฺวาทิโต นํมฺหิ. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นํมฺหิ เพราะ นํ **โน** นุ อาคม (**โหติ**) ย่อมลง **ทฺวาทิโต** หลังจาก ทฺวิ เป็นต้น.

เพราะ นํ ลง นุ อาคม หลังจาก ทฺวิ เป็นต้น

นํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **นการาคโม** นุ อักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง **ทฺวิอิติ เอวํ อาทิโต สงฺขฺยาโต** หลังจากสังขยาเป็นต้นอย่างนี้คือ ทฺวิ.

เพราะ นํ วิภัตติ ลง นุ อักษรอาคม หลังจาก ทฺวิ สังขยาเป็นต้น

นํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ นํ วิภัตติ **สุสํ จ อาคโม** สุสํ อาคมด้วย (**โหติ**) ย่อมลง **ติจตุสทฺทโต** หลังจาก ติ และ จตุ **อิตฺถิยํ** ในอิตถีลิงค์ **จสทฺทคฺคหเณน** ด้วยการถือเอาซึ่ง

จ ศัพท์.

เพราะ นํ วิภัตติ ลง สฺสํ อาคม หลังจาก ติ และ จตุ ด้วย จ ศัพท์

ทฺวินฺนํ ทุวินฺนํ วา, ทฺวีหิ ทฺวีภิ, ทฺวินฺนํ ทุวินฺนํ, ทฺวีสุ.

เภโท ความแตกต่าง **ติสทฺทสฺส** ของ ต ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี. **ติโย อิตีธ** ในรูปนี้ว่า "ติ โย" **ยโลเป** เมื่อการลบ โย **สมฺปตฺเต** จะมาถึง, **โยสูติ** บทว่า "โยสุ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๓๐. ติจตุนฺนํ ติสฺโสจตสฺโสตโยจตฺตาโรตีณิจตฺตาริ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โยสุ เพราะ โย ทั้งหลาย **ติสฺโสจตสฺโสตโยจตฺตาโรตีณิจตฺตาริ** การอาเทศเป็น ติสฺโส จตสฺโส ตโย จตฺตาโร ตีณิ และ จตฺตาริ ทั้งหลาย **ติจตุนฺนํ** แห่ง ติ และ จตุ ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมกับวิภัตติ **อิตฺถิปุมนปุํสเก** ในอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ โย ในลิงค์ทั้ง ๓ อาเทศ ติ กับ โย เป็น ติสฺโส ตโย ตีณิ และอาเทศ จตุ กับ โย เป็น จตสฺโส จตฺตาโร จตฺตาริ

โยสุ ปเรสุ เพราะ โย ทั้งหลายข้างหลัง **ติสฺโสจตสฺโสตโยจตฺตาโรตีณิจตฺตาริ อิติ เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ ติสฺโส จตสฺโส ตโย จตฺตาโร ตีณิ และ จตฺตาริ **ติจตุนฺนํ สงฺขฺยานํ** แห่ง ติ และ จตุ สังขยาทั้งหลาย **วตฺตมานานํ** อันเป็นไปอยู่ **อิตฺถิปุมนปุํสเก** ในอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์ **สวิภตฺตีนํ** พร้อมกับวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ.

เพราะ โย ข้างหลัง ในลิงค์ทั้ง ๓ อาเทศ ติ กับ โย เป็น ติสฺโส ตโย ตีณิ และอาเทศ จตุ กับ โย เป็น จตสฺโส จตฺตาโร จตฺตาริ ตามลำดับ

ตโย ปุริสา บุรุษทั้งหลาย ๓ คน, **ตโย ปุริเส ปสฺส** จงดูซึ่งบุรุษทั้งหลาย ๓ คน. **ตีหิ ตีภิ.**

นมิติ บทว่า "นํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๓๑. อิณฺณมิณฺณนฺนํ ตีหิ สงฺขฺยาหิ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อิณฺณมิณฺณนฺนํ การอาเทศเป็น อิณฺณํ และ อิณฺณนฺนํ ทั้งหลาย **นํ** แห่ง นํ วิภัตติ **ตีหิ สงฺขฺยาหิ** อันอยู่หลังจาก ติ สังขยา (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ติ สังขยา อาเทศ นํ เป็น อิณฺณํ และ อิณฺณนฺนํ

อิณฺณํอิณฺณนฺนํ อิติ เอเต อาเทสา รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ อิณฺณํ และ อิณฺณนฺนํ **ปรสฺส นํวจนสฺส** แห่ง นํ วิภัตติอันอยู่ข้างหลัง **ติอิติ เอตสฺมา สงฺขฺยาสทฺทา** จากสังขยานี้คือ ติ **โหนฺติ** ย่อมมี. **สรโลปาทิ** การลบสระเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ติ สังขยา อาเทศ นํ วิภัตติ เป็น อิณฺณํ และ อิณฺณนฺนํ

ติณฺณํ ติณฺณนฺนํ, ตีหิ ตีภิ, ติณฺณํ ติณฺณนฺนํ, ตีสุ.

อิตฺถิยํ ในอิตถีลิงค์ **ติสฺโส อิตฺถิโย** หญิงทั้งหลาย ๓ คน, **ติสฺโส, ตีหิ ตีภิ,**

นํมฺหิ ใน นํ วิภัตติ **สฺสํ จ อาคโม** สฺสํ อาคม (**โหติ**) ย่อมลง. **อิณฺณาภาโว** การไม่อาเทศเป็น อิณฺณํ (**โหติ**) ย่อมมี **สฺสํพฺยวธานโต** เพราะการกั้นอยู่แห่ง สฺสํ อาคม. **เสสํ** รูปที่เหลือ **สมํ** เหมือนเดิม.

ใน นํ วิภัตติ ลง สฺสํ อาคม, เพราะมี สฺสํ กั้นอยู่ จึงไม่อาเทศ นํ เป็น อิณฺณํ, รูปที่เหลือเหมือนเดิม

ติสฺสนฺนํ (**อิตฺถีนํ**) แก่หญิงทั้งหลาย ๓ คน

นปุํสเก ในนปุงสกลิงค์ **ตีณิ ตีณิ.** **เสสํ** รูปที่เหลือ **ปุลฺลิงฺคสมํ** เหมือนในปุงลิงค์.

โยสุ เพราะ โย ทั้งหลาย **ยถาวุตฺตาเทโส** การอาเทศตามที่กล่าวแล้ว **จตุสทฺทสฺสปิ** แม้แห่ง จตุ สังขยา (**โหติ**) ย่อมมี **ตถา** เหมือนอย่างนั้น. **โอกาโร จ** การอาเทศเป็น โอ ด้วย (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **ตุสทฺเทน** ด้วย ตุ ศัพท์ **ตโต โยนโม ตูติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า "ตโต โยนโม ตุ".

เพราะ โย มีการอาเทศ จตุ สังขยา ตามที่กล่าวแล้วนั้น, และอาเทศ โย เป็น โอ บ้าง ด้วย ตุ ศัพท์ ในสูตรว่า "ตโต โยนโม ตุ"

จตฺตาโร จตุโร วา, จตฺตาโร จตุโร, จตูหิ จตูภิ จตุพฺภิ, จตุนฺนํ. **นการาคโม** ลง นฺ อาคม. **จตูหิ จตูภิ จตุพฺภิ, จตุนฺนํ, จตูสุ.**

อิตฺถิยํ ในอิตถีลิงค์ **จตสฺโส จตสฺโส.**

นํมฺหิ ใน นํ วิภัตติ **สฺสํ จ อาคโม** การลง สฺสํ อาคม (**โหติ**) ย่อมมี. **อกาโร** การอาเทศเป็น อ **จตุรุการสฺส** แห่งสระ อุ ของ จตุ (**โหติ**) ย่อมมี **เตสุ วุทฺธีติอาทินา** ด้วยสูตรว่า "เตสุ วุทฺธิ" เป็นต้น.

ใน นํ วิภัตติ ลง สฺสํ อาคม, อาเทศ อุ ของ จตุ เป็น อ ด้วยสูตรว่า "เตสุ วุทฺธิ" เป็นต้น

จตสฺสนฺนํ. **เสสํ** รูปที่เหลือ **สมํ** เหมือนเดิม.

นปุํสเก ในนปุงสกลิงค์ **จตฺตาริ จตฺตาริ.** **เสสํ** รูปที่เหลือ **ปุลฺลิงฺคสมํ** เหมือนในปุงลิงค์.

ตถา เหมือนกันนั้น

คำที่เหมือนกับสัพพนามคือ

นีลาทิ คุณนามํ จ คุณนามมี นีล เป็นต้นด้วย **พหุพฺพีหิ จ**

พหุพพีหิสมาสด้วย **สามญฺญวุตฺติ ตทฺธิตํ** สามัญญวุตติตัทธิตด้วย **อตีตาทิกิตนฺตํ จ** กิตอันมีอตีตปัจจัยเป็นที่สุดด้วย **วาจฺจลิงฺคิกํ** เป็นบทที่มีลิงค์ตามสุทธนามที่กล่าวลิงค์.

คำคุณนามมี นีล เป็นต้น พหุพพีหิสมาส สามัญญวุตติตัทธิต และกิตที่มีอตีตปัจจัยเป็นที่สุด จัดเป็นวิเสสนะ มีลิงค์ตามวิเสสยะ

เอตฺถ ในเรื่องลิงค์นี้ **อิทํ สงฺคหวจนํ** คำโดยย่อนี้ (**มยา**) อันข้าพเจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว.

ข้าพเจ้าจะกล่าวเรื่องลิงค์โดยย่อว่า

ปสิทฺธิ ความปรากฏ **เยสุ อตฺเถสุ** ในเนื้อความทั้งหลายเหล่าใด (**อตฺถิ**) มีอยู่ **โลกสฺส** แก่ชาวโลก **เอสา เอโส เอตํ อิติ จ** ว่า “เอสา” “เอโส” และ “เอตํ”, **ตานิ นามานิ** นามทั้งหลายเหล่านั้น (**โลเกน**) อันชาวโลก **วุจฺจนฺเต** ย่อมเรียก **ถีปุนฺนปุํสกานิ อิติ** ว่า “อิตถีลิงค์” “ปุงลิงค์” และ “นปุงสกลิงค์” (**เตสุ อตฺเถสุ**) ในเนื้อความทั้งหลายเหล่านั้น.

เนื้อความเหล่าใด ปรากฏแก่ชาวโลกว่า “เอสา” “เอโส” และ “เอตํ”, ชาวโลกย่อมเรียกนามในเนื้อความเหล่านั้นว่า “อิตถีลิงค์” “ปุงลิงค์” และ “นปุงสกลิงค์”

ติลิงฺคํ สัพพนามที่เป็นได้ทั้ง ๓ ลิงค์ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ สัพพนามที่เป็นได้ทั้ง ๓ ลิงค์

อลิงฺคสพฺพนาม

สัพพนามและสังขยาที่มีรูปไม่ต่างกันในลิงค์ทั้ง ๓

อถ ต่อไป **ตุมฺหมฺหสทฺทา** ตุมฺห ศัพท์ และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **อลิงฺเคสุ นาเมสุ** ในอลิงคนามทั้งหลาย (**มยา**) อันข้าพเจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว.

ต่อไปข้าพเจ้าจะกล่าว ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ ในหมวดนามที่เป็นอลิงค์

ปน ก็ **สมานรูปํ** รูปสำเร็จที่เหมือนกัน **เตสํ** ของศัพท์ทั้งหลายเหล่านั้น (**โหติ**) มีอยู่ **ตีสุ ลิงฺเคสุ** ในลิงค์ทั้งหลายทั้ง ๓ **อลิงฺคตฺตา** เพราะเป็นอลิงค์

เพราะจัดเป็นอลิงค์ ศัพท์เหล่านั้นจึงมีรูปสำเร็จเหมือนกัน ในลิงค์ทั้ง ๓

ตุมฺหมฺห อิติ (**รูเป**) เมื่อรูปว่า “ตุมฺห อมฺห” **ฐิเต** อันนักศึกษาตั้งไว้แล้ว **สฺยาทฺยุปฺปตฺติ** การลง สิ วิภัตติเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

เมื่อตั้งรูปว่า "ตุมฺห อมฺห" ไว้แล้ว มีการลง สิ วิภัตติเป็นต้น

สวิภตฺตีนํ ตุมฺหมฺหากนฺติ จ บทว่า "สวิภตฺตีนํ" และ "ตุมฺหมฺหากํ" **อธิกาโร** ตามไปไกล.

บทว่า "สวิภตฺตีนํ" และ "ตุมฺหมฺหากํ" ตามไปไกล

๒๓๒. ตฺวมหํ สิมฺหิ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สิมฺหิ เพราะ สิ **ตฺวมหํ** การอาเทศเป็น ตฺวํ และ อหํ ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ สิ อาเทศ ตุมฺห กับ สิ เป็น ตฺวํ อมฺห กับ สิ เป็น อหํ

สิมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ สิ วิภัตติ **ตฺวํอหํอิติ เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ ตฺวํ และ อหํ **ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ สิ เป็น ตฺวํ อมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ สิ เป็น อหํ

ตฺวํ จ การอาเทศเป็น ตฺวํ **ตุมฺหสฺส** แห่ง ตุมฺห **โหติ** ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์.

อาเทศ ตุมฺห กับ สิ เป็น ตฺวํ ด้วย จ ศัพท์ในสูตรนี้

ตฺวํ ปุมา ท่านเป็นชาย, **ตฺวํ อิตฺถี** ท่านเป็นหญิง, **ตฺวํ นปุํสกํ** ท่านเป็นกระเทย, **ตฺวํ สตฺถา วา** ท่านเป็นพระศาสดา ก็มี. **อหํ ปุมา** ข้าพเจ้าเป็นชาย, **อหํ อิตฺถี** ข้าพเจ้าเป็นหญิง, **อหํ นปุํสกํ** ข้าพเจ้าเป็นกระเทย.

พหุวจเน ในฝ่ายพหูพจน์ **เอกาโร** การอาเทศเป็น เอ (**โหติ**) ย่อมมี **สพฺพนามการเต ปจฺโมติ** ด้วยสูตรว่า "สพฺพนามการเต ปจฺโม".

ฝ่ายพหูพจน์ อาเทศ โย เป็น เอ ด้วยสูตร "สพฺพนามการเต ปจฺโม"

ตุมฺเห ติฏฺจถ ท่านทั้งหลายโปรดยืนขึ้น, **ภิยฺโย อมฺเห มเหม เส** เราทั้งหลายก็จงบูชาให้ยิ่งขึ้น.

อมฺหสฺสาติ บทว่า "อมฺหสฺส" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๓๓. มยํ โยมฺหิ ปจเม. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ปจเม โยมฺหิ เพราะ โย ปฐมา **มยํ** การอาเทศเป็น มยํ **อมฺหสฺส** แห่ง อมฺห **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ โย ปฐมา อาเทศ อมฺห กับ โย เป็น มยํ

ปจเม โยมฺหิ เพราะ โย ปฐมา **มยํอาเทโส** การอาเทศเป็น มยํ **สพฺพสฺส อมฺหสทฺทสฺส** แห่ง อมฺห ศัพท์ทั้งตัว **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ โย ปฐมา อาเทศ อมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ โย เป็น มยํ

มยํ คจฺฉาม เราทั้งหลายกำลังไป.

จ ก็ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **พหวจนํ** รูปพหูพจน์ **เอกสฺมิมฺปิ** แม้ในบุคคลผู้เดียว **โหติ** ย่อมมี **พหุตฺตสมาโรปา** เพราะการยกขึ้นอยู่ความมีมาก **คารวพหุมาเนน** โดยความเคารพและนับถืออย่างมาก.

ก็ในสูตรนี้ แม้บุคคลผู้เดียวก็ใช้เป็นพหูพจน์ได้ เพราะมีความเคารพยกย่องมาก

อํมฺหีติ บทว่า “อํมฺหิ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๓๔. ตวํมมญฺจ นวา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อํมฺหิ เพราะ อํ **ตวํมมํ จ** การอาเทศเป็น ตวํ และ มมํ ทั้งหลายด้วย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี **นวา** บ้าง.

เพราะ อํ อาเทศ ตุมฺห กับ อํ เป็น ตวํ อมฺห กับ อํ เป็น มมํ

อํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ อํ วิภัตติ **ตวํมมํ อิติ เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ ตวํ และ มมํ **ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี **นวา** บ้าง ยถากฺกมํ ตามลำดับ.

เพราะ อํ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ อํ เป็น ตวํ อมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ อํ เป็น มมํ

ตวํ (ปสฺส) จงดูซึ่งท่าน, **มมํ ปสฺส** จงดูซึ่งข้าพเจ้า.

๒๓๕. ตํมมํมฺหิ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อํมฺหิ เพราะ อํ **ตํมํ** การอาเทศเป็น ตํ และ มํ ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ อํ อาเทศ ตุมฺห กับ อํ เป็น ตํ อมฺห กับ อํ เป็น มํ

อํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ อํ วิภัตติ **ตํมํ อิติ เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ ตํ และ มํ **ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ.

เพราะ อํ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ อํ เป็น ตํ อมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ อํ เป็น มํ

ตํ ซึ่งท่าน, **มํ** ซึ่งข้าพเจ้า

๒๓๖. ตุมฺหสฺส ตุวํตฺวมํมฺหิ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อํมฺหิ เพราะ อํ **ตุวํตฺวํ** การอาเทศเป็น ตุวํ และ ตฺวํ ทั้งหลาย **ตุมฺหสฺส** แห่ง ตุมฺห **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ อํ อาเทศ ตุมฺห กับ อํ เป็น ตุวํ และ ตฺวํ

อํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ อํ วิภัตติ **ตุวํตฺวํ อิติ เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ ตุวํ และ ตฺวํ **ตุมฺสทฺทสฺส** แห่ง ตุมฺห ศัพท์ **สพฺพสฺส** ทั้งตัว **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี.

เพราะ อํ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ อํ เป็น ตุวํ และ ตฺวํ

ตุวํ ตฺวํ ซึ่งท่าน

พหุวจเน ในฝ่ายพหูพจน์ **ตุมฺหมฺเหหิ อากนฺติ จ** บทว่า “ตุมฺหมฺเหหิ” และ “อากํ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๓๗. วา ยฺวปฺปจโม. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อปฺปจโม โย โย อันไม่ใช่ปฐมา (**ปโร**) อันอยู่ข้างหลัง **ตุมฺหมฺเหหิ** จาก ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **อากํ** (**โหติ**) เป็น อากํ **วา** บ้าง.

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห อาเทศ โย ที่ไม่ใช่ปฐมา เป็น อากํ บ้าง

อปฺปจโม โย โย อันไม่ใช่ปฐมา **ปโร** อันอยู่ข้างหลัง **ตุมฺหมฺเหหิ** จาก ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **อากํ โหติ** เป็น อากํ **วา** บ้าง.

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ อาเทศ โย ที่ไม่ใช่ปฐมา เป็น อากํ บ้าง

ตุมฺหากํ ปสฺสามิ เห็นซึ่งท่านทั้งหลาย **ตุมฺเห ปสฺสามิ** เห็นซึ่งท่านทั้งหลาย, **อมฺหากํ ปสฺสสิ** เห็นซึ่งเราทั้งหลาย **อมฺเห ปสฺสสิ** เห็นซึ่งเราทั้งหลาย.

๒๓๘. นามฺหิ ตยามยา. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

นามฺหิ เพราะ นา **ตยามยา** การอาเทศเป็น ตยา และ มยา ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ นา อาเทศ ตุมฺห กับ นา เป็น ตยา อมฺห กับ นา เป็น มยา

นามฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ นา วิภัตติ **ตยามยา อิติ เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ ตยา และ มยา **ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ นา เป็น ตยา อมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ นา เป็น มยา

๒๓๙. ตยาตยีนํ ตกาโร ตฺวตฺตํ วา. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ตกาโร ต อักษร **ตยาตยีนํ** ของ ตยา และ ตยิ ทั้งหลาย **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **ตฺวตฺตํ** ซึ่งความเป็น ตฺว **วา** บ้าง.

อาเทศ ต ของ ตยา และ ตยิ เป็น ตฺว บ้าง

ตกาโร ต อักษร **ตยาตยิ อิติ เอเตสํ** ของศัพท์ทั้งหลายเหล่านี้คือ ตยา และ ตยิ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **ตฺวตฺตํ** ซึ่งความเป็น ตฺว **วา** บ้าง.

อาเทศ ต อักษร ของ ตยา และ ตยิ เป็น ตฺว บ้าง

ตฺวยา ตยา มยา, ตุมฺเหหิ ตุมฺเหภิ อมฺเหหิ อมฺเหภิ.

สสฺมึ ใน ส วิภัตติ **วาติ** บทว่า "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๔๐. สสฺสํ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อํ การอาเทศเป็น อํ **สสฺส** แห่ง ส **ตุมฺหมฺเหหิ** หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห อาเทศ ส เป็น อํ บ้าง

อํอาเทโส การอาเทศเป็น อํ **สสฺส วิภตฺติสฺส** แห่ง ส วิภัตติ **ตุมฺหมฺเหหิ** หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห อาเทศ ส วิภัตติ เป็น อํ บ้าง

ตุมฺหํ อมฺหํ ทียเต อันเขาให้แก่ท่าน แก่ข้าพเจ้า.

๒๔๑. ตวมม เส. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เส เพราะ ส **ตวมม** การอาเทศเป็น ตว และ มม ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ ส อาเทศ ตุมฺห กับ ส เป็น ตว อมฺห กับ ส เป็น มม

เส วิภตฺติมฺหิ เพราะ เส วิภัตติ **ตวมม อิติ เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ ตว และ มม **ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ ส เป็น ตว อมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ ส เป็น มม

อยํ สูตรนี้ (**โหติ**) ย่อมมี **วิกปฺเปน** โดยไม่แน่นอน **วิชฺฌนฺตรสฺส วิชฺชมานตฺตา** เพราะความมีอยู่แห่งวิธีอื่น.

เสติ บทว่า "เส" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๔๒. ตุยฺหํมยฺหญฺจ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เส เพราะ ส **ตุยฺหํมยฺหํ จ** การอาเทศเป็น ตุยฺหํ และ มยฺหํ ทั้งหลายด้วย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ ส อาเทศ ตุมฺห กับ ส เป็น ตุยฺหํ อมฺห กับ ส เป็น มยฺหํ

เส วิภตฺติมฺหิ เพราะ เส วิภัตติ **ตุยฺหํมยฺหํ อิติ เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ ตุยฺหํ และ มยฺหํ **ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ ส เป็น ตว อมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ ส เป็น มม

ตว มม, ตุยฺหํ มยฺหํ วา ทียเต อันเขาให้แก่ท่าน แก่เรา

๒๔๓. อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เส เพราะ ส **มมํ** การอาเทศเป็น มมํ **อมฺหสฺส** แห่ง อมฺห **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ส อาเทศ อมฺห กับ ส เป็น มมํ

มมํ ทียเต อันเขาให้แก่ข้าพเจ้า.

อมิติ บทว่า "อํ" **สสฺสนฺติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า "สสฺสํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป **สีหคติยา** โดยวิธีเหมือนการไปของราชสีห์.

๒๔๔. ตุมฺหมฺเหหิ นมากํ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อากํ อํ จ การอาเทศเป็น อากํ และ อํ **นํ** แห่ง นํ **ตุมฺหมฺเหหิ** หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห อาเทศ นํ เป็น อากํ และ อํ

อากํ อิติ อาเทโส รูปอาเทศคือ อากํ **อํ จ** และการอาเทศเป็น อํ **นํวจนสฺส** แห่ง นํ วิภัตติ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **ตุมฺหมฺเหหิ** หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห อาเทศ นํ วิภัตติ เป็น อากํ และ อํ

อสฺมาเทโส การอาเทศเป็น อสฺม **อมฺหสฺส** แห่ง อมฺห (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **เตสุ วุทฺธีติอาทินา** ด้วยสูตรว่า "เตสุ วุทฺธิ" เป็นต้น.

มีการอาเทศ อมฺห เป็น อสฺม บ้าง ด้วยสูตร "เตสุ วุทฺธิ" เป็นต้น

ตุมฺหํ ตุมฺหากํ, อมฺหํ อมฺหากํ อสฺมากํ วา.

ปญฺจมิยํ ในปัญจมีวิภัตติ **นาภาวาติเทโส** การแสดงซึ่งความเป็น นา **สฺมาวจนสฺส**

แห่ง สฺมา วิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี **อมฺหตุมฺหนฺตุราชอิจฺจาทินา** ด้วยสูตรว่า “อมฺหตุมฺหนฺตุราช” เป็นต้น.

ในปัญจมีวิภัตติ มีการแสดง สฺมา เป็น นา ด้วยสูตรว่า “อมฺหตุมฺหนฺตุราช” เป็นต้น

ตยา มยา อเปติ ย่อมหลีกไปจากท่าน - จากข้าพเจ้า, **ตุมฺเหหิ อมฺเหหิ ตุมฺเหภิ อมฺเหภิ** จากท่านทั้งหลาย - จากข้าพเจ้าทั้งหลาย, **ตุมฺหํ อมฺหํ ตว มม ตุยฺหํ มยฺหํ มมํ ปริคฺคโห** ทรัพย์ของท่าน-ของข้าพเจ้า, **ตุมฺหํ ตุมฺหากํ อมฺหํ อมฺหากํ อสฺมากํ ธมฺมตา** เป็นธรรมดาของท่านทั้งหลาย - ของเราทั้งหลาย.

สฺมึมฺหีติ บทว่า “สฺมึมฺหิ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๔๕. ตุมฺหมฺหากํ ตยิมยิ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สฺมึมฺหิ เพราะ สฺมึ **ตยิมยิ** การอาเทศเป็น ตยิ และ มยิ ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

เพราะ สฺมึ อาเทศ ตุมฺห กับ สฺมึ เป็น ตยิ อมฺห กับ สฺมึ เป็น มยิ

สฺมึมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ สฺมึ วิภัตติ **ตยิมยิ อิติ เอเต อาเทสา** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้คือ ตยิ และ มยิ **ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ. ตฺวตฺตํ การอาเทศเป็น ตฺว ตการสฺส แห่ง ต อักษร **(โหติ)** ย่อมมี.

เพราะ สฺมึ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ สฺมึ เป็น ตยิ และอาเทศ อมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับ สฺมึ เป็น มยิ, อาเทศ ต เป็น ตฺว

ตฺวยิ ตยิ มยิ, ตุมฺเหสุ อมฺเหสุ.

รูปเภโท ความแตกต่างแห่งรูปสำเร็จ **อาเทสนฺตรวิธาเน** ในวิธีแห่งการอาเทศอย่างอื่น **เตสํ เอว ตุมฺหอมฺหสทฺทานํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ทั้งหลายเหล่านั้นนั่นเทียว **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **ปทโต** จากบท (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจากบท มีการอาเทศ ตุมฺห และ อมฺห ศัพท์ เป็นรูปอย่างอื่นบ้าง

นวาติ บทว่า “นวา” **อธิกาโร** ตามไปไกล.

๒๔๖. ปทโต ทุติยาจตุตฺถีฉฏฺจีสุ โวโน. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ทุติยาจตุตฺถีฉฏฺจีสุ เพราะ ทุติยา จตุตถี และฉัฏฐีวิภัตติทั้งหลาย (**พหุวจเนสุ**) ฝ่ายพหูพจน์ **โวโน** การอาเทศเป็น โว และ โน ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ปทโต** จากบท (**โหนฺติ**) ย่อมมี **นวา** บ้าง.

เพราะ ทุติยา จตุตถี และฉัฏฐีวิภัตติ ฝ่ายพหูพจน์ อาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ

ที่อยู่หลังจากบท เป็น โว และอาเทศ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น โน บ้าง

พหุวจเนสุ ทุติยาจตุตฺถีฉฏฺฐีสุ เพราะ ทุติยา จตุตถี และฉัฏฐีวิภัตติทั้งหลาย ฝ่ายพหูพจน์ **โวโนอาเทสา** การอาเทศเป็น โว และ โน ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหสทฺทานํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **ปทสฺมา** จากบท **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี **นวา** บ้าง **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ.

เพราะ ทุติยา จตุตถี และฉัฏฐีวิภัตติ ฝ่ายพหูพจน์ อาเทศ ตุมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น โว และอาเทศ อมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น โน บ้าง

จ สำหรับ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **พหุวจเนสูติ** บทว่า “พหุวจเนสุ” **ลทฺธํ** อันอาจารย์ได้แล้ว **เอกวจเนสูติ วกฺขมานตฺตา** เพราะบทว่า “เอกวจเนสุ” จะถูกกล่าว (ข้างหน้า)

สำหรับสูตรนี้ หมายเอาพหูพจน์ก่อน เพราะเอกพจน์ ท่านจะกล่าวข้างหน้า

ปหาย โว คมิสฺสามิ จักละพวกท่านไป, **มา โน อชฺช วิกนฺตึสุ** อย่าตัดขากพวกเราในวันนี้เลย, **ธมฺมํ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ** ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมแก่พวกเธอ, **สํวิภเชถ โน รชฺเชน** ควรแบ่งราชสมบัติให้แก่พวกเรา, **ตุฏฺโฐสฺมิ โว ปกติยา** เราเป็นผู้ยินดีต่อพวกท่านโดยปกติ, **สตฺถา โน ภควา อนุปฺปตฺโต** พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นพระศาสดาของพวกเราเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว.

นวาติ บทว่า “นวา” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**โวโนอาเทสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศเป็น โว และ โน บ้าง)

ภยํ ตุมฺหากํ โน สิยา ภัยอย่าได้มีแก่พวกท่านเลย, **เอโส อมฺหากํ สตฺถา** ผู้นี้เป็นพระศาสดาของเราทั้งหลาย.

ปทโต จตุตฺถีฉฏฺฐีสูติ บทว่า “ปทโต” และ “จตุตฺถีฉฏฺฐีสุ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๔๗. เตเมกวจเนสุ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เอกวจเนสุ จตุตฺถีฉฏฺฐีสุ เพราะ จตุตถี และฉัฏฐีวิภัตติทั้งหลายฝ่ายเอกพจน์ **เตเม** การอาเทศเป็น เต และ เม ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ปทโต** จากบท (**โหนฺติ**) ย่อมมี **นวา** บ้าง.

เพราะ จตุตถี และฉัฏฐีวิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์ อาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และอาเทศ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เม บ้าง

เอกวจเนสุ จตุตฺถีฉฏฺฐีสุ เพราะ จตุตถี และฉัฏฐีวิภัตติทั้งหลาย ฝ่ายเอกพจน์ **เตเมอาเทสา** การอาเทศเป็น เต และ เม ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหสทฺทานํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **ปทสฺมา** จากบท **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ **โหนฺติ** ย่อมมี **นวา** บ้าง **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ.

เพราะ จตุตถี และฉัฏฐีวิภัตติ ฝ่ายเอกพจน์ อาเทศ ตุมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับวิภัตติที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และอาเทศ อมฺห ศัพท์ทั้งตัว กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เม บ้าง

ททามิ เต คามวรานิ ปญฺจ เราจะให้หมู่บ้านส่วย ๕ หมู่บ้าน แก่ท่าน, **ททาหิ เม คามวรํ** ท่านจงให้หมู่บ้านส่วย แก่ข้าพเจ้า, **อิทํ เต รฏฺฐํ** นี้เป็นแว่นแคว้นของท่าน, **อยํ เม ปุตฺโต** นี้คือบุตรของเรา.

นวาติ บทว่า “นวา” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**เตเมอาเทสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศเป็น เต และ เม บ้าง)

อิทํ จีวรํ ตุยฺหํ วิกปฺปนตฺถาย ทมฺมิ กระผมให้จีวรผืนนี้แก่ท่านเพราะการวิกัป, **สุณาถ วจนํ มม** จงฟังซึ่งคำของเรา.

จ ก็ **เอตฺถ** ในสูตรทั้งหลายเหล่านี้ **โวโนเตเมติ เย อิเม** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่าใดคือ โว โน เต เม **เต** รูปอาเทศทั้งหลายเหล่านี้ **น โหนฺติ** ย่อมไม่มี **ปาทาโท จ** ในเบื้องต้นแห่งบาทคาถาด้วย **จวาเอวาทิ-โยเค จ** ในที่ประกอบด้วย จ วา และ เอว นิบาตเป็นต้นด้วย **นวาธิการโต** เพราะการตามมาของ นวา ศัพท์.

การอาเทศเป็น โว โน เต เม ในสูตรทั้ง ๒ นี้ จะไม่มีในต้นบาทคาถา และในที่มี จ วา เอว นิบาตเป็นต้นประกอบอยู่ เพราะ นวา ศัพท์ที่ตามมากำหนดไว้

ยถา อุทาหรณ์ **อิติ** คือ

> **มาณว** ดูก่อนมานพ (**อหํ**) เรา **สุตฺวาน** ฟังแล้ว **ตว** (**วจนํ**) ซึ่งคำของท่าน **น โสจามิ** ย่อมไม่เศร้าโศก **น โรทามิ** ย่อมไม่ร้องไห้, **รฏฺฐวฑฺฒน มหาราช** ขอเดชะมหาราชผู้พัฒนาแว่นแคว้น (**ภยํ**) ภัย (**น ภวิสฺสติ**) จักไม่มี **ตุยฺหญฺจาปิ** แม้แก่พระองค์ **มยฺหญฺจ** และแก่ข้าพระองค์.
>
> *ดูก่อนมานพ เราฟังคำของท่านแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ร้องไห้, ขอเดชะมหาราชผู้พัฒนาแว่นแคว้น (อันตรายจักไม่มี) ทั้งแก่พระองค์และข้าพระองค์*

เอวมิทํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตํ สํสริตํ มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ หนทาง (คือสังสารวัฏ) อันยาวไกลนี้ ทั้งเราและท่าน ท่องเที่ยวไปแล้ว.

ปทโตติ บทว่า “ปทโต” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**โวโนเตเมอาเทสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศเป็น โว โน เต เม **วากฺยาทิมฺหิ** ในเบื้องต้นแห่งวากยะ ยถา เช่น) **ตว ญาติ** ญาติของท่าน, **มม ญาติ** ญาติของข้าพเจ้า.

เตเมติ บทว่า “เตเม” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “เตเม” ตามไป

๒๔๘. น อํมฺหิ. (๒ บท, นิเสธวิธิสูตร)

อํมฺหิ เพราะ อํ **เตเม** การอาเทศเป็น เต และ เม ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ปทโต** จากบท **น** (**โหนฺติ**) ย่อมไม่มี.

เพราะ อํ ห้ามอาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และห้ามอาเทศ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เม

อํมฺหิ วิภตฺติมฺหิ เพราะ อํ วิภัตติ **เตเมอาเทสา** การอาเทศเป็น เต และ เม ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **ปทสฺมา** จากบท **น โหนฺติ** ย่อมไม่มี.

เพราะ อํ วิภัตติ จะไม่มีการอาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และจะไม่มีการอาเทศ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เม

ปสฺเสยฺย ตํ วสฺสสตํ อโรคํ พึงเห็นพระองค์เป็นผู้ไม่มีโรคตลอด ๑๐๐ ปี, **โส มมพฺรวิ** เขาได้กล่าวกะเรา **อิติ** ดังนี้เป็นต้น.

เตเมกวจเนติ บทว่า "เตเมกวจเน" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "เตเมกวจเน" ตามไป

๒๔๙. วา ตติเย จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ตติเยกวจเน เพราะตติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ **เตเม** การอาเทศเป็น เต และ เม ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ปทโต** จากบท (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะตติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ อาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และอาเทศ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เม บ้าง

ตติเยกวจเน ปเร เพราะตติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ข้างหลัง **เตเมอาเทสา** การอาเทศเป็น เต และ เม ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **ปทสฺมา** จากบท **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ.

เพราะตติยาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์ข้างหลัง อาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เต และอาเทศ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น เม บ้าง

กตํ เต ปาปํ, กตํ ตยา ปาปํ บาปอันท่านกระทำแล้ว, **กตํ เม ปุญฺญํ, กตํ มยา ปุญฺญํ** บุญอันท่านกระทำแล้ว.

วา ตติเยติ จ บทว่า "วา" และ "ตติเย" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "วา" และ "ตติเย" ตามไป

๒๕๐. พหุวจเนสุ โวโน. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ตติเย พหุวจเนสุ เพราะตติยาวิภัตติฝ่ายพหูพจน์ **โวโน** การอาเทศเป็น โว และ โน ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ (**ปเรสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **ปทโต** จากบท (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะตติยาวิภัตติฝ่ายพหูพจน์ อาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น โว และอาเทศ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น โน บ้าง

ตติยาพหุวจเน ปเร เพราะตติยาวิภัตติฝ่ายพหูพจน์ข้างหลัง **โวโน** การอาเทศเป็น โว และ โน ทั้งหลาย **ตุมฺหมฺหากํ** แห่ง ตุมฺห และ อมฺห ทั้งหลาย **สพฺเพสํ** ทั้งตัว **สวิภตฺตีนํ** พร้อมด้วยวิภัตติ **ปเรสํ** อันอยู่ข้างหลัง **ปทสฺมา** จากบท **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะตติยาวิภัตติฝ่ายพหูพจน์ อาเทศ ตุมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น โว และอาเทศ อมฺห กับวิภัตติ ที่อยู่หลังจากบท เป็น โน บ้าง

กตํ โว กมฺมํ กรรมอันท่านทั้งหลายทำแล้ว, **กตํ โน กมฺมํ** กรรมอันเราทั้งหลายทำแล้ว.

โยมฺหิ ปฐเม จ เพราะ โย ปฐมาด้วย **โวโน** การอาเทศเป็น โว และ โน ทั้งหลาย **โหนฺติ** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **พหุวจนนิทฺเทเสน** โดยการแสดงด้วยพหูพจน์.

คามํ โว คจฺเฉยฺยาถ ท่านทั้งหลายควรไปสู่หมู่บ้าน, **คามํ โน คจฺเฉยฺยาม** เราทั้งหลายควรไปสู่หมู่บ้าน.

ตถา เหมือนอย่างนั้น **สมานรูปํ** รูปสำเร็จที่เหมือนกัน **ติลิงฺเคปิ** แม้ในลิงค์ทั้ง ๓ **ปญฺจาทีนํ อฏฺฐารสนฺตานํ** (**สทฺทานํ**) แห่งศัพท์ทั้งหลาย ตั้งแต่ ปญฺจ ถึง อฏฺฐารส **กติสทฺทสฺส จ** และแห่ง กติ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **อลิงฺคตฺตา** เพราะเป็นอลิงค์. **อิตฺถิปฺปจฺจยาภาโว** ความไม่มีแห่งอิตถิปัจจัย **ปญฺจาทิโต** หลังจาก ปญฺจ ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี **อลิงฺคตฺตา เอว** เพราะเป็นอลิงค์เช่นเดียวกัน.

ตั้งแต่ ปญฺจ ถึง อฏฺฐารส ศัพท์ และ กติ ศัพท์ จะมีรูปเหมือนกันทั้ง ๓ ลิงค์ เพราะเป็นอลิงคศัพท์ หลังจาก ปญฺจ ศัพท์เป็นต้น จะไม่มีการลง อา อิตถิปัจจัย เพราะเป็นอลิงคศัพท์นั่นแล

ปญฺจ โย อิตีธ ในรูปนี้ว่า "ปญฺจ โย". **โยสูติ** บทว่า "โยสุ" **โยสุ ทฺวินฺนํ เทฺว จาติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า "โยสุ ทฺวิทนฺนํ เทฺว จ" **อิตฺถิปุมปุํสกสงฺขยนฺติ จ** และบทว่า "อิตฺถิปุมนปุํสกสงฺขยํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในรูปนี้ว่า "ปญฺจ โย". บทว่า "โยสุ" จากสูตรนี้ว่า "โยสุ ทฺวิทนฺนํ เทฺว จ" และบทว่า "อิตฺถิปุมนปุํสกสงฺขยํ" ตามไป

๒๕๑. ปญฺจาทีนมกาโร. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โยสุ เพราะ โย ทั้งหลาย **อกาโร** การอาเทศเป็น อ (**อนฺตสฺส**) แห่งสระอันเป็นที่สุด

ปญฺจาทีนํ ของสังขยาทั้งหลายมี ปญฺจ เป็นต้น **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**วตฺตมานสฺส**) อันเป็นไปอยู่ **อิตฺถิปุมนปุํสเก** ในอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ โย อาเทศสระที่สุดของ ปญฺจ สังขยาเป็นต้น กับวิภัตติในลิงค์ทั้ง ๓ เป็น อ

อยํ ฉฏฺฐี ฉัฏฐีวิภัตตินี้ **อนฺตาเปกฺขา** มองหาซึ่งสระที่สุดศัพท์. **โยสุ ปเรสุ** เพราะ โย วิภัตติทั้งหลายข้างหลัง **อกาโร** การอาเทศเป็น อ **อนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุด **ปญฺจาทีนํ อฏฺฐารสนฺตานํ สงฺขฺยานํ** ของสังขยาทั้งหลาย ตั้งแต่ ปญฺจ ถึง อฏฺฐารส **วตฺตมานานํ** อันเป็นไปอยู่ **อิตฺถิปุมนปุํสเก** ในอิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์ **สวิภตฺติสฺส** พร้อมด้วยวิภัตติ (**โหติ**) ย่อมมี.

ฉัฏฐีวิภัตติในสูตรนี้ หมายเอาสระที่สุดศัพท์, เพราะ โย วิภัตติข้างหลัง อาเทศสระที่สุดของสังขยาตั้งแต่ ปญฺจ ถึง อฏฺฐารส ในลิงค์ทั้ง ๓ กับวิภัตติ เป็น อ

อยํ สูตรนี้ **อาเออาเทสาปวาโท** เป็นสูตรห้ามซึ่งการอาเทศเป็น อา และ เอ.

ปญฺจกฺขนฺธา ขันธ์ทั้งหลาย ๕, **ปญฺจ คติโย** คติทั้งหลาย ๕, **ปญฺจ อินฺทฺริยานิ** อินทรีย์ทั้งหลาย ๕. **ทุติยายํ จ** และในทุติยาวิภัตติ **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น.

สุนํหสูติ บทว่า "สุนํหิสุ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๕๒. ปญฺจาทีนมตฺตํ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สุนํหิสุ เพราะ สุ นํ และ หิ ทั้งหลาย (**อนฺโต**) สระอันเป็นที่สุด **ปญฺจาทีนํ** ของศัพท์ทั้งหลายมี ปญฺจ เป็นต้น (**อาปชฺชเต**) ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อ.

เพราะ สุ นํ หิ อาเทศสระที่สุดของ ปญฺจ สังขยาเป็นต้น เป็น อ

สุนํหิ อิติ เอเตสุ ปเรสุ เพราะวิภัตติทั้งหลายเหล่านี้คือ สุ นํ และ หิ ข้างหลัง **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **ปญฺจาทีนํ อฏฺฐารสนฺตานํ สงฺขฺยานํ** ของสังขยาทั้งหลาย ตั้งแต่ ปญฺจ ถึง อฏฺฐารส **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **อตฺตํ** ซึ่งความเป็น อ.

เพราะ สุ นํ หิ วิภัตติข้างหลัง อาเทศสระที่สุดของสังขยาตั้งแต่ ปญฺจ ถึง อฏฺฐารส เป็น อ

อยํ สูตรนี้ **เอตฺตทีฆาปวาโท** ห้ามการอาเทศเป็น เอ และการทีฆะ. **ญฺจหิ ปญฺจภิ, ปญฺจนฺนํ, ปญฺจหิ ปญฺจภิ, ปญฺจนฺนํ, ปญฺจสุ.**

ฉสตฺตอฏฺฐนวทสสทฺทา ฉ สตฺต อฏฺฐ นว และ ทส สังขยาทั้งหลาย **เอวํ** ก็เหมือนอย่างนั้น.

ทฺวนฺทสมาเส เมื่อทวันทสมาส **เอกญฺจ ทส จาติ อตฺเถ** ในอรรถว่า "๑ และ ๑๐" **ตปฺปุริเส วา** หรือเมื่อตัปปุริสสมาส **เอเกน อธิกา ทสาติ อตฺเถ** ในอรรถว่า "๑๐ อันยิ่งด้วย ๑" **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว.

สงฺขยาเนติ บทว่า "สงฺขฺยาเน" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๕๓. เทฺวกฏฺฐานมากาโร วา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สงฺขฺยาเน เพราะสังขยาบทหลัง (**อนฺโต**) สระอันเป็นที่สุด **เทฺวกฏฺฐานํ** ของ ทฺวิ เอก และ อฏฺฐ สังขยาทั้งหลาย **อากาโร** (**โหติ**) เป็น อา **วา** บ้าง.

เพราะสังขยาบทหลัง อาเทศสระที่สุดของ ทฺวิ เอก และ อฏฺฐ เป็น อา บ้าง

สงฺขฺยาเน อุตฺตรปเท ปเร เพราะสังขยาบทหลังข้างหลัง **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **ทฺวิเอกอฏฺฐอิติ เอเตสํ** ของสังขยาทั้งหลายเหล่านี้คือ ทฺวิ เอก และ อฏฺฐ **อากาโร** (**โหติ**) เป็น อา **วา** บ้าง.

เพราะสังขยาบทหลัง อาเทศสระที่สุดของสังขยาเหล่านี้คือ ทฺวิ เอก และ อฏฺฐ เป็น อา บ้าง

อยํ วาศัพท์นี้ **ววตฺถิตวิภาสา** เป็นคำกล่าวกำหนด.

เอกาทส ๑๑, **ทฺวาทส** ๑๒, **อฏฺฐารส** ๑๘

สงฺขฺยาเนติ บทว่า "สงฺขฺยาเน" **กิมตฺถํ** มีประโยชน์อะไร. (**อาการนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศเป็น อา **อสงฺขฺยาเน** เพราะบทที่ไม่ใช่สังขยา **ยถา** เช่น) **เอกทนฺโต** (**หตฺถี**) ช้างตัวมีงาข้างเดียว, **ทฺวิทนฺโต** มีงา ๒ ข้าง, **อฏฺฐตฺถมฺโภ** มีเสา ๘ ต้น.

วาติ บทว่า "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๕๔. เอกาทิโต ทส ร สงฺขฺยาเน. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สงฺขฺยาเน เพราะสังขยาบทหลัง **ร** การอาเทศเป็น ร **ทส** แห่ง ท ของ ทส (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **เอกาทิโต** จาก เอก เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะสังขยาบทหลัง อาเทศ ท ของ ทส ที่อยู่หลังจาก เอก เป็นต้น เป็น ร บ้าง

สงฺขฺยาเน เพราะสังขยาบทหลัง **รกาโร** การอาเทศเป็น ร อักษร **ทสฺส** แห่ง ท อาทิสฺส อันเป็นตัวต้น **ทสสฺส** ของ ทส (**ปรสฺส**) อันอยู่ข้างหลัง **เอกาทิโต สงฺขฺยาโต** จาก เอก สังขยาเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง. **เสสํ** วิธีที่เหลือ **สมํ** เหมือนกัน.

เพราะสังขยาบทหลัง อาเทศ ท ตัวต้นของ ทส ที่อยู่หลังจาก เอก สังขยาเป็นต้น เป็น ร บ้าง, วิธีที่เหลือทำเหมือนเดิม

เอการส เอกาทส ๑๑

ทฺวิทส อิตีธ ในรูปนี้ว่า "ทฺวิทส" **เทฺว จ ทส จ, ทฺวีหิ วา อธิกา ทสาติ** ในอรรถว่า "๒ และ ๑๐, หรือ ๑๐ ยิ่งด้วย ๒". **วาติ** บทว่า "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๕๕. วีสติทเสสุ พา ทฺวิสฺส ตุ. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

วีสติทเสสุ เพราะ วีสติ และ ทส ทั้งหลาย **พา** การอาเทศเป็น พา **ทฺวิสฺส** แห่ง ทฺวิ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ วีสติ และ ทส อาเทศ ทฺวิ เป็น พา บ้าง

วีสติทสอิติ เอเตสุ ปเรสุ เพราะสังขยาทั้งหลายเหล่านี้คือ วีสติ และ ทส **พา** การอาเทศเป็น พา **ทฺวิสทฺทสฺส** แห่ง ทฺวิ ศัพท์ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะสังขยาเหล่านี้คือ วีสติ และ ทส อาเทศ ทฺวิ ศัพท์ เป็น พา บ้าง

ตึสายมฺปิ แม้เพราะ ตึส สังขยา (**พา** การอาเทศเป็น พา **ทฺวิสทฺทสฺส** แห่ง ทฺวิ ศัพท์ **โหติ** ย่อมมี) **ตุสทฺเทน** ด้วย ตุ ศัพท์. **รกาโร** การอาเทศเป็น ร **อาตฺตญฺจ** และการอาเทศเป็น อา (**โหติ**) ย่อมมี.

แม้เพราะ ตึส ข้างหลัง อาเทศ ทฺวิ เป็น พา ด้วย ตุ ศัพท์, อาเทศ ท เป็น ร และอาเทศสระที่สุด ทฺวิ เป็น อา

พารส ทฺวาทส ๑๒

ตโย จ ทส จ, ตีหิ วา อธิกา ทสาติ ในอรรถว่า “๓ และ ๑๐, หรือ สิบยิ่งด้วย ๓” **เตรส** ชื่อว่า ๑๓. **เอตฺถ** ในรูปนี้ **เตอาเทโส** การอาเทศเป็น เต **ติสทฺทสฺส** แห่ง ติ ศัพท์ **อานวุติยา** จนถึง ๙๐ (**โหติ**) ย่อมมี **เตสุ วุทฺธีติอาทินา** ด้วยสูตรว่า “เตสุ วุทฺธิ” เป็นต้น

ในอรรถว่า “๓ และ ๑๐, หรือ สิบยิ่งด้วย ๓” ชื่อว่า เตรส ๑๓, ในรูปว่า เตรส นี้ อาเทศ ติ เป็น เต ตั้ง แต่ ๑๓ จนถึง ๙๓ ด้วยสูตรว่า “เตสุ วุทฺธิ” เป็นต้น

จตฺตาโร จ ทส จ, จตูหิ วา อธิกา ทสาติ ในอรรถว่า “๔ และ ๑๐, หรือ สิบยิ่งด้วย ๔” **จตุทฺทส อิติ อตฺร** ในรูปที่ตั้งไว้นี้ว่า “จตุทฺทส”. **คณเน ทสสฺสาติ จ** บทว่า “คณเน” และ “ทสสฺส” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๕๖. จตูปปทสฺส โลโป ตุตฺตรปทาทิจสฺส จุโจปิ นวา. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

คณเน ในสังขยา **ตุ โลโป** การลบ ตุ **จตูปปทสฺส** แห่งอุปบทของ จตุ **ทสสฺส** (**อาทิมฺหิ**) ในเบื้องต้นแห่ง ทส (**โหติ**) ย่อมมี, **จุโจปิ** การอาเทศเป็น จุ และ โจ ทั้งหลายด้วย **อุตฺตรปทาทิจสฺส** แห่ง จ ในเบื้องต้นของบทหลัง (**โหนฺติ**) ย่อมมี **นวา** บ้าง.

ในสังขยา ลบ ตุ อันเป็นอุปบทของ จตุ และอาเทศ จ ที่อยู่หน้าบทหลัง เป็น จุ และ โจ บ้าง

คณเน ในสังขยา **ตุสทฺโท โลโป** การลบ ตุ ศัพท์ **อุปปทสฺส** แห่งอุปบท **จตุอิติ เอตสฺส** ของสังขยานี้คือ จตุ **ฐิตสฺส** อันตั้งอยู่ **ทสสฺส อาทิมฺหิ** ในเบื้องต้นแห่ง ทส **โหติ** ย่อมมี, **จุโจอาเทสา** การอาเทศเป็น จุ และ โจ ทั้งหลาย **จการสฺส** แห่ง จ อักษร **จตูปปทสฺส** อันเป็นอุปบทของ จตุ **ฐิตสฺส** อันตั้งอยู่ **อุตฺตรปทาทิมฺหิ** ในเบื้องต้นแห่งบทหลัง **โหนฺติ** ย่อมมี **นวา** บ้าง.

ในสังขยา ลบ ตุ อันเป็นอุปบทของ จตุ ที่ตั้งอยู่ข้างหน้า ทส และอาเทศ จ อันเป็นอุปบทของ จตุ ที่ตั้งอยู่ข้างหน้าบทหลัง เป็น จุ และ โจ บ้าง

จุทฺทส โจทฺทส จตุทฺทส ๑๔

โลโป การลบไป **ปทาทิจการสฺส** แห่ง จ อักษรอันอยู่ต้นบท **อนุปปทสฺสาปิ** แม้ไม่ใช่อุปบท **คณเน** ในสังขยา **(โหติ)** ย่อมมี, **จุโจ** และการอาเทศเป็น จุ และ โจ ทั้งหลาย **โหนฺติ** ย่อมมี **นวา** บ้าง **อปิคฺคหเณน** ด้วย อปิ ศัพท์.

ลบ จ อักษรต้นบท แม้ไม่ใช่อุปบทในสังขยา, และอาเทศ จ เป็น จุ และ โจ บ้าง ด้วย อปิ ศัพท์

ยถา เช่น **ตาลีสํ จุตฺตาลีสํ โจตฺตาลีสํ จตฺตาลีสํ ๔๐**

ปญฺจ จ ทส จ, ปญฺจหิ วา อธิกา ทสาติ อตฺเถ ในอรรถว่า "๕ และ ๑๐, หรือ สิบยิ่งด้วย ๕" **ปญฺจทส** ชื่อว่า ๑๕. **ทสวีสตีสุ** เพราะ ทส และ วีสติ ทั้งหลาย **ปนฺนปณฺณอาเทสา** การอาเทศเป็น ปนฺน และ ปณฺณ ทั้งหลาย **ปญฺจสทฺทสฺส** แห่ง ปญฺจ ศัพท์ **(โหนฺติ)** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **เตสุ วุทฺธีติอาทินา** ด้วยสูตรว่า "เตสุ วุทฺธิ" เป็นต้น

ในอรรถว่า "๕ และ ๑๐, หรือ สิบยิ่งด้วย ๕" ชื่อว่า ปญฺจส ๑๕, เพราะ ทส และ วีสติ อาเทศ ปญฺจ เป็น ปนฺน และ ปณฺณ บ้าง ด้วยสูตรว่า "เตสุ วุทฺธิ" เป็นต้น

ปนฺนรส ปณฺณรส ๑๕

ฉ จ ทส จ, ฉหิ วา อธิกา ทสาติ อตฺเถ ในอรรถว่า "๖ และ ๑๐, หรือ สิบยิ่งด้วย ๖" **ฉทส อิตีธ** ในรูปนี้ว่า "ฉทส" **ฉสฺสาติ** บทว่า "ฉสฺส" **วตฺตเต** ย่อมตามไป

ในอรรถว่า "๖ และ ๑๐, หรือ สิบยิ่งด้วย ๖" ในรูปนี้ไว้ว่า "ฉทส" บทว่า "ฉสฺส" ตามไป

๒๕๗. ทเส โส นิจฺจญฺจ. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ทเส เพราะ ทส **โส** การอาเทศเป็น โส **ฉสฺส** แห่ง ฉ **(โหติ)** ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน.

เพราะ ทส อาเทศ ฉ เป็น โส แน่นอน

ทเส ปเร เพราะ ทส ข้างหลัง **โส** การอาเทศเป็น โส **ฉอิติ เอตสฺส สงฺขฺยาสทฺทสฺส** แห่งสังขยานี้คือ ฉ **โหติ** ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน.

เพราะ ทส ข้างหลัง อาเทศ ฉ สังขยาตัวนี้ เป็น โส แน่นอน

สงฺขฺยานํ วาติ จ บทว่า "สงฺขฺยานํ" และ "วา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๕๘. ล ทรานํ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ล การอาเทศเป็น ล **ทรานํ** แห่ง ท และ ร ทั้งหลาย **สงฺขฺยานํ** ของสังขยาทั้งหลาย **(โหติ)** ย่อมมี **วา** บ้าง.

อาเทศ ท และ ร ของสังขยา เป็น ล บ้าง

ลการาเทโส การอาเทศเป็น ล อักษร **ทการรการานํ** แห่ง ท อักษร และ ร อักษรทั้งหลาย **สงฺขฺยานํ** ของสังขยาทั้งหลาย **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

อาเทศ ท และ ร อักษร ของสังขยา เป็น ล บ้าง

อวิเสโส ความไม่แตกต่างกัน **ลฬานํ** แห่ง ล และ ฬ ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี. **อยํ วาสทฺโท** วาศัพท์นี้ **ววตฺถิตวิภาสตฺโถ** มีอรรถกล่าวกำหนด, **เตน** เพราะเหตุนั้น **โสฬสอิติ** รูปว่า "โสฬส" (**โหติ**) ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน. **เตฬส เตรส จตฺตาลีสํ จตฺตารีสมิติ** รูปว่า "เตฬส เตรส จตฺตาลีสํ จตฺตารีสํ" (**โหติ**) ย่อมมี **วิภาสา** ไม่แน่นอน, **ทสปนฺนรสาทีสุ จ** และในรูปว่า "ทส ปนฺนรส" **น โหติ** ย่อมไม่มี.

ระหว่าง ล กับ ฬ ไม่แตกต่างกัน, วาศัพท์นี้ มีอรรถกล่าวกำหนด เพราะฉะนั้น รูปว่า "โสฬส" เป็นนิจจวิธี, รูปว่า "เตฬส เตรส จตฺตาลีสํ จตฺตารีสํ" เป็นอนิจจวิธิ, รูปว่า "ทส ปนฺนรส" เป็นอสันตวิธิ

สตฺต จ ทส จ, สตฺตหิ วา อธิกา ทสาติ อตฺเถ ในอรรถว่า "๗ และ ๑๐, หรือ สิบยิ่งด้วย ๗" **สตฺตรส สตฺตทส** ชื่อว่า ๑๗.

ในอรรถว่า "๗ และ ๑๐, หรือ สิบยิ่งด้วย ๗" เป็น สตฺตรส สตฺตทส ๑๗

อฏฺฐ จ ทส จ, อฏฺฐหิ วา อธิกา ทสาติ อตฺเถ ในอรรถว่า "๘ และ ๑๐, หรือ สิบยิ่งด้วย ๘" **อฏฺฐทส อิตีธ** ในรูปว่า "อฏฺฐทส" **อาตฺเต** เมื่อการอาเทศเป็น อา **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว, **วา ทส ร สงฺขฺยาเนติ จ** บทว่า "วา" "ทส" "ร" และ "สงฺขฺยาเน" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอรรถว่า "๘ และ ๑๐, หรือ สิบยิ่งด้วย ๘" ในรูปนี้ว่า "อฏฺฐทส" เมื่ออาเทศ อ เป็น อา แล้ว บทว่า "วา" "ทส" "ร" และ "สงฺขฺยาเน" วตฺตเต ย่อมตามไป

๒๕๙. อฏฺฐาทิโต จ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สงฺขฺยาเน เพราะสังขยา **ร** การอาเทศเป็น ร **ทส** แห่ง ท ของ ทส **อฏฺฐาทิโต** หลังจาก อฏฺฐ เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก อฏฺฐ เป็นต้น อาเทศ ท ของ ทส เป็น ร บ้าง

สงฺขฺยาเน เพราะสังขยา **รกาโร** การอาเทศเป็น ร อักษร **ทการสฺส** แห่ง ท อักษร ทสสทฺทสฺสของ ทส ศัพท์ **อฏฺฐาทิโต** หลังจาก อฏฺฐ เป็นต้น **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

หลังจาก อฏฺฐ เป็นต้น อาเทศ ท อักษร ของ ทส ศัพท์ เป็น ร บ้าง

อฏฺฐารส อฏฺฐาทส ๑๘

อฏฺฐาทิโตติ บทว่า "อฏฺฐาทิโต" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**รอาเทสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศเป็น ร **ทสฺส** แห่ง ท **อนฏฺฐาทิโต** หลังจากศัพท์อันไม่ใช่ อฏฺฐ เป็นต้น).

บทว่า “อฏฺฐาทิโต” มีประโยชน์อะไร. (มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศ ท เป็น ร หลังจากศัพท์ที่ไม่ใช่ อฏฺจ เป็นต้น) เช่น **จตุทฺทส** ๑๔

กติสทฺโท กติ ศัพท์ **พหุวจนนฺโตว** มีพหุวจนะเป็นที่สุดเท่านั้น.

กติ ศัพท์ เป็นพหูพจน์อย่างเดียว

กติ โย อตีธ ในรูปนี้ว่า “กติ โย” **โยโลปาทิ** การลบ โย เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน, **รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี.

กติ ติฏฺฐนฺติ ยืนอยู่เท่าไร, **กติ ปสฺสสิ** เห็นเท่าไร, **กติหิ กติภิ, กตีนํ, กติหิ กติภิ, กตีนํ, กติสุ.**

อลิงฺคนามํ อลิงคนาม **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อลิงคนาม

๒.๕. วิภตฺติปฺปจฺจยวิธาน

วิธีการใช้ปัจจัยแทนวิภัตตินาม

อถ ต่อไป **วิภตฺติปฺปจฺจยนฺตา** (**สทฺทา**) ศัพท์ทั้งหลายอันมีปัจจัยแทนวิภัตติเป็นที่สุด **วุจฺจนฺเต** จะกล่าว.

ต่อไป ข้าพเจ้าจะกล่าวศัพท์ที่ลงท้ายด้วยปัจจัยแทนวิภัตติ

ปน ก็ **สมานํ รูปํ** รูปเหมือนกัน **ติลิงฺเค** ในลิงค์ทั้ง ๓ **วจนทฺวเย จ** และในวจนะทั้ง ๒ **เตสํ** ของศัพท์ทั้งหลายเหล่านั้น (**โหติ**) ย่อมมี **อลิงฺคตฺตา** เพราะเป็นอลิงค์ **นิปาตตฺตา จ** และเพราะเป็นนิบาต.

ก็ ศัพท์เหล่านั้น จะมีรูปเหมือนกัน ทั้ง ๓ ลิงค์ ทั้ง ๒ วจนะ เพราะเป็นอลิงค์และนิบาต

ปุริสสฺมา ปุริเสหิ วาติ อตฺเถ ในอรรถว่า “จากบุรุษ หรือ จากบุรุษทั้งหลาย”

๒๖๐. กวจิ โต ปญฺจมฺยตฺเถ. (๓ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

โต โตปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **ปญฺจมฺยตฺเถ** ในอรรถปัญจมี **กฺวจิ** บ้าง.

ลง โต ปัจจัย ในอรรถปัญจมี บ้าง

โตปจฺจโย โตปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ลิงฺคมฺหา** หลังจากลิงค์ **สุทฺธนามโต** อันเป็นสุทธนาม **สพฺพนามโต จ** และอันเป็นสัพพนาม **สพฺพสฺมา** ทั้งปวง **ปญฺจมฺยตฺเถ** ในอรรถปัญจมี **กฺวจิ** บ้าง.

ลง โต ปัจจัย หลังจากลิงค์ทั้งสุทธนามและสัพพนามทั้งปวง ในอรรถปัญจมี บ้าง

๒๖๑. ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย. (๒ บท, สัญญาสูตร)

ตฺวาทโย (ปจฺจยา) ปัจจัยทั้งหลาย มี โต เป็นต้น **วิภตฺติสญฺญาโย (โหนฺติ)** มีชื่อว่าวิภัตติ.

โต ปัจจัยเป็นต้น ชื่อว่าวิภัตติ

โตอาทิ โตเป็นต้น **เยสํ ทานิปริยนฺตานํ ปจฺจยานํ** ของปัจจัยทั้งหลาย อันมี ทานิ เป็นที่สุดเหล่าใด (**อตฺถิ**) มีอยู่, **เต ปจฺจยา** ปัจจัยทั้งหลายเหล่านั้น **ตฺวาทโย โหนฺติ** มีชื่อว่า โต ปัจจัยเป็นต้น. **เต ปจฺจยา** ปัจจัยทั้งหลายเหล่านั้น **วิภตฺติสญฺญา โหนฺติ** มีชื่อว่า วิภัตติ. **เตน** เพราะเหตุนั้น **วิภตฺยนฺตปทตฺตํ** ความเป็นบทอันมีวิภัตติเป็นที่สุด **ตทนฺตานมฺปิ** แม้ของบททั้งหลายอันมีปัจจัยเหล่านั้นเป็นที่สุด **สิทฺธํ โหติ** ย่อมสำเร็จได้.

ปัจจัยเหล่าใด มี โต เป็นต้น มี ทานิ เป็นที่สุด ปัจจัยเหล่านั้น ชื่อว่า ตฺวาทิ และชื่อว่า วิภัตติ. เพราะฉะนั้น แม้บทที่มีปัจจัยเป็นที่สุด ก็สำเร็จเป็นบทที่มีวิภัตติเป็นที่สุดได้

ปุริสโต จากบุรุษ หรือจากบุรุษทั้งหลาย. **เอวํ** เหมือนกัน **ราชโต วา โจรโต วา** จากพระราชาหรือจากโจร, **อคฺคิโต วา คหปติโต วา** จากไฟหรือจากคหบดี, **หตฺถิโต** จากช้าง, **เหตุโต** จากเหตุ, **สพฺพญฺญุโต** จากพระพุทธเจ้า, **กญฺญโต** จากเด็กหญิง, **ยุตฺติโต** จากความสมควร, **อิตฺถิโต** จากหญิง, **ภิกฺขุนิโต** จากภิกษุณี, **จ** สำหรับ **เอตฺถ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **โตปจฺจเย** เพราะ โต ปัจจัย **รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจาทิมชฺฌุตฺตรานํ ทีฆรสฺสา ปจฺจเยสุ จาติ** ด้วยสูตรว่า “กฺวจาทิมชฺฌุตฺตรานํ ทีฆรสฺสา ปจฺจเยสุ จ”, **ยาคุโต** จากข้าวยาคู, **ชมฺพุโต** จากต้นหว้า, **จิตฺตโต** จากจิต, **อายุโต** จากอายุ **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

สพฺพนามโต หลังจากสัพพนาม. **สพฺพสฺมา สพฺเพหีติ วา อตฺเถ** ในอรรถว่า “จาก...ทั้งปวง หรือจาก...ทั้งหลายทั้งปวง”. **เอวํ** เหมือนกัน **ยโต** จาก...ใด, **ตโต** จาก...นั้น, **กตรโต กตมโต** จาก...ไหน, **อิตรโต** จาก...นอกนี้, **อญฺญโต** จาก...อื่น, **เอกโต** จาก...เดียว, **อุภยโต** จาก...ทั้ง ๒, **ปุพฺพโต** จาก...ก่อน, **ปรโต** จาก...หลัง, **อปรโต** จาก...อื่นอีก, **ทกฺขิณโต** จาก...ข้างซ้าย, **อุตฺตรโต** จาก...เบื้องบน, **อมุโต** จาก...โน้น.

กิสฺส กุอิติ จ บทว่า “กิสฺส” และ “กุ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๖๒. ตฺรโตเถสุ จ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ตฺรโตเถสุ เพราะ ตฺร โต และ ถ ปัจจัยทั้งหลาย **กุ** การอาเทศเป็น กุ **กิสฺส** แห่ง กึ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ตฺร โต ถ ปัจจัย อาเทศ กึ เป็น กุ

ตฺรโตถอิติ เอเตสุ เพราะปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้คือ ตฺร โต และ ถ **กุ** การอาเทศเป็น กุ **กึอิติ เอตสฺส** แห่งสัพพนามนี้คือ กึ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ ตฺร โต ถ ปัจจัย อาเทศ กึ ศัพท์ เป็น กุ

กสฺมา เกหีติ วา ในอรรถว่า “จาก...ไหน หรือจาก...เหล่าไหน” **กุโต** จาก...ไหน.

โตเถสูติ บทว่า “โตเถสุ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๖๓. สพฺพสฺเสตสฺสากาโร วา. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โตเถสุ เพราะ โต และ ถ ปัจจัยทั้งหลาย **อกาโร** การอาเทศเป็น อ อักษร **สพฺพสฺส เอตสฺส** แห่ง เอต ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ โต ถ ปัจจัย อาเทศ เอต ทั้งตัว เป็น อ บ้าง

โตถอิติ เอเตสุ เพราะปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้คือ โต และ ถ **อกาโร** การอาเทศเป็น อ อักษร **สพฺพสฺส เอตสทฺทสฺส** แห่ง เอต ศัพท์ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ โต ถ ปัจจัย อาเทศ เอต ศัพท์ทั้งตัว เป็น อ บ้าง

เอตสฺมา เอเตหีติ วา ในอรรถว่า “จาก...นี่ หรือจาก...เหล่านี่” **อโต** จาก...นี่.

สพฺพสฺเสตสฺสาติ จ บทว่า“สพฺพสฺส” และ “เอตสฺส” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๖๔. เอ โตเถสุ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

โตเถสุ เพราะ โต และ ถ ปัจจัยทั้งหลาย **เอ** การอาเทศเป็น เอ **สพฺพสฺส เอตสฺส** แห่ง เอต ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ โต ถ ปัจจัย อาเทศ เอต ทั้งตัว เป็น เอ บ้าง

โตถอิติ เอเตสุ เพราะปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้คือ โต และ ถ **เอกาโร** การอาเทศเป็น เอ อักษร **สพฺพสฺส เอตสทฺทสฺส** แห่ง เอต ศัพท์ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง. **ทฺวิตฺตํ** การซ้อน ๒ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะปัจจัยเหล่านี้คือ โต ถ อาเทศ เอต ศัพท์ทั้งตัว เป็น เอ บ้าง, ซ้อน ตฺ

เอตฺโต จาก...นี่

สพฺพสฺสาติ บทว่า “สพฺพสฺส” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๖๕. อิมสฺสิ ถํทานิหโตเธสุ จ. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ถํทานิหโตเธสุ จ เพราะ ถํ ทานิ ห โต และ ธ ปัจจัยทั้งหลายด้วย **อิ** การอาเทศเป็น อิ **สพฺพสฺส อิมสฺส** แห่ง อิม ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ถํ ทานิ ห โต ธ ปัจจัย อาเทศ อิม ทั้งตัว เป็น อิ

ถํทานิหโตธอิติ เอเตสุ จ เพราะปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้คือ ถํ ทานิ ห โต และ ธ ด้วย **อิกาโร** การอาเทศเป็น อิ อักษร **สพฺพสฺเสว อิมสทฺทสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัวนั่นเทียว **โหติ** ย่อมมี.

เพราะปัจจัยเหล่านี้คือ ถํ ทานิ ห โต ธ อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัว เป็น อิ

อิมสฺมาติ ในอรรถว่า "จาก...นี้" **อิโต** จาก...นี้.

โต โตปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **อาทิปฺปภุตีหิ** (**สทฺเทหิ**) หลังจากศัพท์ทั้งหลาย มี อาทิ เป็นต้น **สตฺตมียตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **จ** และ **อนิจฺจาทีหิ** (**สทฺเทหิ**) หลังจากศัพท์ทั้งหลาย มี อนิจฺจ เป็นต้น **ตติยตฺเถ** ในอรรถตติยา **กฺวจิ โตติ โยควิภาเคน** ด้วยการแบ่งสูตรว่า "กฺวจิ โต".

ลง โต ปัจจัย หลังจาก อาทิ ศัพท์เป็นต้น ในอรรถสัตตมี และลง โต ปัจจัย หลังจาก อนิจฺจ ศัพท์เป็นต้น ในอรรถตติยา ด้วย กฺวจิ โต โยควิภาค

ยถา อุทาหรณ์ **อาทิมฺหีติ อตฺเถ** ในอรรถว่า "ในเบื้องต้น" **อาทิโต** ในเบื้องต้น. **เอวํ** เหมือนกัน **มชฺฌโต** ในท่ามกลาง, **เอกโต** ใน...เดียว, **ปุรโต** ในเบื้องหน้า, **ปจฺฉโต** ในภายหลัง, **ปสฺสโต** ในด้านข้าง, **ปิฏฺฐิโต** ในข้างหลัง, **ปาทโต** ที่เท้า, **สีสโต** บนศีรษะ, **อคฺคโต** บนยอด, **มูลโต** ที่โคน, **ปรโต** ในที่อื่น **อิจฺจาทโย** ดังนี้เป็นต้น.

ตติยตฺเถ ในอรรถตติยา. **อนิจฺเจนาติ** ในอรรถว่า "โดยความไม่เที่ยง" **อนิจฺจโต** โดยความไม่แน่นอน, **อนิจฺจโต สมฺมสติ** ย่อมพิจารณาเห็นโดยความไม่เที่ยง. **เอวํ** เหมือนกัน **ทุกฺขโต** โดยความเป็นทุกข์, **โรคโต** โดยความเป็นดั่งโรค, **คณฺฑโต** โดยความเป็นดั่งหัวฝี **อิจฺจาทโย** ดังนี้เป็นต้น.

อตฺเถ กฺวจีติ จ บทว่า "อตฺเถ" และ "กฺวจิ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๖๖. ตฺรถ สตฺตมิยา สพฺพนาเมหิ. (๓ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

ตฺรถ ตฺร และ ถ ปัจจัยทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง **สพฺพนาเมหิ** หลังจากสัพพนามทั้งหลาย **อตฺเถ** ในอรรถ **สตฺตมิยา** แห่งสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจากสัพพนาม ลง ตฺร และ ถ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

ตฺรถอิติ เอเต ปจฺจยา ปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้คือ ตฺร และ ถ **โหนฺติ** ย่อมลง **ปรา** ข้างหลัง **สพฺพนาเมหิ** หลังจากสัพพนามทั้งหลาย **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจากสัพพนาม ลงปัจจัยเหล่านี้คือ ตฺร และ ถ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

สพฺพสฺมึ สพฺเพสุ จาติ ในอรรถว่า "ใน...ทั้งปวง" **สพฺพตฺร สพฺพตฺถ** ใน...ทั้งปวง, **เอวํ** เหมือนกัน **ยตฺร ยตฺถ** ใน...ใด, **ตตฺร ตตฺถ** ใน...นั้น, **อิตรตฺร อิตรตฺถ** ใน...นอกนี้, **อญฺญตฺร อญฺญตฺถ** ใน...อื่น, **อุภยตฺร อุภยตฺถ** ใน...ทั้ง ๒, **ปรตฺร ปรตฺถ** ใน...อื่น, **กุตฺร กุตฺถ** ใน...ไหน, **กุตฺตํ** การอาเทศเป็น กุ (**โหติ**) ย่อมมี **ตฺรโตเถสุ จาติ** ด้วยสูตรว่า "ตฺรโตเถสุ จ", **กาเทโส** การอาเทศเป็น ก (**โหติ**) ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **กิสฺส ก เว จาติ สุตฺเต** ในสูตรว่า "กิสฺส ก เว จ". **กตฺถ** ใน...ไหน, **อมุตฺร อมุตฺถ** ใน...โน้น.

สพฺพสฺเสตสฺสากาโรติ บทว่า "สพฺพสฺส" "เอตสฺส" และ "อกาโร" **วตฺตเต**

ย่อมตามไป.

บทว่า “สพฺพสฺส” “เอตสฺส” และ “อกาโร” ตามไป

๒๖๗. เตฺร นิจฺจํ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เตฺร เพราะ ตฺร **อกาโร** การอาเทศเป็น อ อักษร **สพฺพสฺส เอตสฺส** แห่ง เอต ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน.

เพราะ ตฺร อาเทศ เอต ทั้งตัว เป็น อ แน่นอน

เตฺร ปเร เพราะ ตฺร ข้างหลัง **อกาโร** การอาเทศเป็น อ อักษร **สพฺพสฺเสว เอตสทฺทสฺส** แห่ง เอต ศัพท์ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี **นิจฺจํ** แน่นอน.

เพราะ ตฺร ข้างหลัง อาเทศ เอต ศัพท์ทั้งตัว เป็น อ แน่นอน

อตฺร ใน...นั่น.

อตฺตํ การอาเทศเป็น อ (**โหติ**) ย่อมมี **สพฺพสฺเสตสฺสากาโร วาติ** ด้วยสูตรว่า “สพฺพสฺเส-ตสฺสากาโร วา”, **เอกาโร** การอาเทศเป็น เอ อักษร (**โหติ**) ย่อมมี **เอ โตเถสุ จาติ** ด้วยสูตรว่า “เอ โตเถสุ จ”.

อตฺถ เอตฺถ ใน...นั่น.

กฺวจิ อตฺเถ สตฺตมิยาติ จ บทว่า “กฺวจิ” “อตฺเถ” และ “สตฺตมิยา” **อธิกาโร** ตามไปไกล.

สพฺพสฺมินฺติ อตฺเถ ในอรรถว่า “ใน...ทั้งปวง”

๒๖๘. สพฺพโต ธิ. (๒ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

ธิ ธิปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **สพฺพโต** หลังจาก สพฺพ ศัพท์ **อตฺเถ** ในอรรถ **สตฺตมิยา** แห่งสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก สพฺพ ศัพท์ ลง ธิ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

ธิปจฺจโย ธิปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **สพฺพอิติ เอตสฺมา** หลังจากศัพท์นี่คือ สพฺพ **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจากศัพท์นี่คือ สพฺพ ลง ธิ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

สพฺพธิ ใน...ทั้งปวง

๒๖๙. กิสฺมา โว. (๒ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

โว ว ปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **กิสฺมา** หลังจาก กึ ศัพท์ **อตฺเถ** ในอรรถ **สตฺตมิยา** แห่งสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก กึ ศัพท์ ลง ว ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

วปฺปจฺจโย ธิปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **กึอิติ เอตสฺมา** หลังจากศัพท์นี่คือ กึ **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจากศัพท์นี่คือ กึ ลง ว ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

๒๗๐. กิสฺส ก เว จ. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เว เพราะ ว **ก** การอาเทศเป็น ก **กิสฺส** แห่ง กึ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ว อาเทศ กึ เป็น ก

วปฺปจฺจเย ปเร เพราะ ว ปัจจัยข้างหลัง **กสทฺโท อาเทโส** การอาเทศเป็น ก ศัพท์ **กึอิติ เอตสฺส** แห่งศัพท์นี้คือ กึ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะ ว ปัจจัยข้างหลัง อาเทศ กึ ศัพท์ เป็น ก ศัพท์

ถหมาทิอวปฺปจฺจเยปิ แม้เพราะปัจจัยที่ไม่ใช่ ว มี ถ และ หํ เป็นต้น (**ก** การอาเทศเป็น ก **กิสฺส** แห่ง กึ **โหติ** ย่อมมี) **จคฺคหเณน** ด้วย จ ศัพท์. **กการเร** เมื่อการอาเทศเป็น ก อักษร (**กเต**) อันนักศึกษากระทำแล้ว **วมฺหิ** เพราะ ว **โลโป** การลบไป **อการสฺส** แห่ง อ อักษร **จ** ด้วย (**โหติ**) ย่อมมี **เตสุ วุทฺธีติอาทินา** ด้วยสูตรว่า "เตสุ วุทฺธิ" เป็นต้น.

แม้เพราะปัจจัยที่ไม่ใช่ ว มี ถ และ หํ เป็นต้น อาเทศ กึ เป็น ก ด้วย จ ศัพท์, เมื่ออาเทศ กึ เป็น ก แล้ว เพราะ ว ลบ อ ด้วยสูตรว่า "เตสุ วุทฺธิ" เป็นต้น

กฺว คโตสิ ตฺวํ ท่านจะไปในที่ไหน

กิสฺมาติ บทว่า "กิสฺมา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๗๑. หึหํหิญฺจนํ. (๑ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

หึหํหิญฺจนํ หึ หํ และ หิญฺจนํ ปัจจัยทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง **กิสฺมา** หลังจาก กึ ศัพท์ **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก กึ ศัพท์ ลง หึ หํ และ หิญฺจนํ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

หึหํหิญฺจนํ อิติ เอเต ปจฺจยา ปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้คือ หึ หํ และ หิญฺจนํ **โหนฺติ** ย่อมลง **กึอิติ เอตสฺมา** หลังจากศัพท์นี้คือ กึ **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจากศัพท์นี้คือ กึ ลงปัจจัยเหล่านี้คือ หึ หํ และ หิญฺจนํ ในอรรถสัตตมี บ้าง

กิสฺสาติ บทว่า "กิสฺส" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๗๒. กุ หึหํสุ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

หึหํสุ เพราะ หึ และ หํ ทั้งหลาย **กุ** การอาเทศเป็น กุ **กิสฺส** แห่ง กึ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ หึ หํ อาเทศ กึ เป็น กุ

หึหํ อิติ เอเตสุ เพราะปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้คือ หึ และ หํ **กุ** การอาเทศเป็น กุ **กึอิติ เอตสฺส** แห่งศัพท์นี้คือ กึ **โหติ** ย่อมมี.

เพราะปัจจัยเหล่านี้คือ หึ หํ อาเทศ กึ ศัพท์ เป็น กุ

หิญฺจนํทาจนํอิจฺจาทีสุปิ แม้เพราะปัจจัยทั้งหลาย มี หิญฺจนํ ทาจนํ เป็นต้น (**กุ** การอาเทศเป็น กุ **กิสฺส** แห่ง กึ **โหติ** ย่อมมี) **จคฺคหเณน** ด้วย จ ศัพท์.

กสฺมินฺติ ในอรรถว่า "ใน...ไหน" **กุหํ กุหํ กุหิญฺจนํ กหํ** ใน...ไหน, **กาเทโส** อาเทศเป็น ก.

หึหนฺติ บทว่า "หึหํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๗๓. ตมฺหา จ. (๒ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

หึหํ หึ และ หํ ปัจจัยทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง **ตมฺหา** หลังจาก ต ศัพท์ **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก ต ศัพท์ ลง หึ และ หํ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

หึหํปจฺจยา หึ และ หํ ปัจจัยทั้งหลาย **โหนฺติ** ย่อมลง **ตอิติ เอตสฺมา จ สพฺพนามโต** หลังจากสัพพนามนี้คือ ต ด้วย **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจากสัพพนามนี้คือ ต ลง หึ และ หํ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

ตสฺมินฺติ ในอรรถว่า "ใน...นั้น" **ตหึ ตหํ** ใน...นั้น.

๒๗๔. อิมสฺมา หธา จ. (๓ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

หธา ห และ ธ ปัจจัยทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง **อิมสฺมา** หลังจาก อิม ศัพท์ **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก อิม ลง ห และ ธ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

หธปฺปจฺจยา ห และ ธ ปัจจัยทั้งหลาย **โหนฺติ** ย่อมลง **อิมสทฺทโต** หลังจาก อิม ศัพท์ **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก อิม ศัพท์ ลง ห และ ธ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

อิกาโร การอาเทศเป็น อิ อักษร (**โหติ**) ย่อมมี **อิมสฺสิ ถนฺติอาทินา** ด้วยสูตรว่า "อิมสฺสิ ถํ" เป็นต้น.

อาเทศ อิม เป็น อิ ด้วยสูตร "อิมสฺสิ ถํทานิหโตเธสุ จ"

อิมสฺมินฺติ ในอรรถว่า "ใน...นี้" **อิห อิธ** ใน...นี้.

๒๗๕. ยโต หึ. (๒ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

หึ หึ ปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **ยโต** หลังจาก ย ศัพท์ **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก ย ลง หึ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

หึปจฺจโย หึ ปัจจัย **โหติ** ย่อมลง **ยอิติ เอตสฺมา สพฺพนามโต** หลังจากสัพพนามนี้คือ ย **สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจากสัพพนามนี้คือ ย ลง หึ ปัจจัย ในอรรถสัตตมี บ้าง

ยสฺมินฺติ ในอรรถว่า “ใน...ใด” **ยหึ** ใน...ใด.

กาเลติ อยํ สูตรนี้ว่า “กาเล” **อธิกาโร** ตามไปไกล.

กสฺมึ กาเลติ อตฺเถ ในอรรถว่า “ในกาลไหน”

๒๗๖. กึสพฺพญฺเญกยกุหิ ทาทาจนํ. (๒ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

ทาทาจนํ ทา และ ทาจนํ ปัจจัยทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง **กึสพฺพญฺเญกยกุหิ** หลังจาก กึ สพฺพ อญฺญ เอก ย และ กุ ศัพท์ทั้งหลาย **กาเล สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถกาลสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก กึ สพฺพ อญฺญ เอก ย และ กุ ศัพท์ ลง ทา และ ทาจนํ ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมี บ้าง

ทาปจฺจโย ทา ปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **กึสพฺพญฺเญกยอิติ เอเตหิ สพฺพนาเมหิ** หลังจากสัพพนามทั้งหลายเหล่านี้คือ กึ สพฺพ อญฺญ เอก และ ย **ทาจนํ จ** และ ทาจนํ ปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **กุอิติ เอตสฺมา** หลังจากศัพท์นี้คือ กุ **กาเล สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถกาลสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจากสัพพนามเหล่านี้คือ กึ สพฺพ อญฺญ เอก และ ย ลง ทา ปัจจัย และหลังจาก กุ ลง ทาจนํ ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมี บ้าง

กาเทโส การอาเทศเป็น ก (**โหติ**) ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **กิสฺส ก เว จาติ สุตฺเต** ในสูตรว่า “กิสฺส ก เว จ”.

อาเทศ กึ เป็น ก ด้วย จ ศัพท์ ในสูตร “กิสฺส ก เว จ”

กทา ในกาลไหน

๒๗๗. สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ทามฺหิ เพราะ ทา ปัจจัย **โส** การอาเทศเป็น ส **สพฺพสฺส** แห่ง สพฺพ (**โหติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ ทา อาเทศ สพฺพ เป็น ส บ้าง

ทาปจฺจเย ปเร เพราะ ทา ปัจจัยข้างหลัง **สสทฺทาเทโส** การอาเทศเป็น ส ศัพท์ **สพฺพอิติ เอตสฺส สทฺทสฺส** แห่งศัพท์นี้คือ สพฺพ **โหติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะ ทา ปัจจัยข้างหลัง อาเทศ สพฺพ ศัพท์ เป็น ส บ้าง

สพฺพสฺมึ กาเลติ ในอรรถว่า "ในกาลทั้งปวง" **สทา สพฺพทา** ในกาลทั้งปวง.

เอวํ เหมือนกัน **อญฺญทา** ในกาลอื่น, **เอกทา** ในกาลเดียว, **ยทา** ในกาลใด.

กสฺมึ กาเลติ ในอรรถว่า "ในกาลไหน" **กุทาจนํ** ในกาลไหน,

กุตฺตํ การอาเทศเป็น กุ (**โหติ**) ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **กุ หึหํสุ จาติ สุตฺเต** ในสูตรว่า "กุ หึหํสุ จ" **กุอิติ นิปาตเนน วา** หรือด้วยนิปาตนะว่า "กุ"

การอาเทศ กึ เป็น กุ ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า "กุ หึหํสุ จ" หรือด้วย กุนิปาตนะ

ทาติ บทว่า "ทา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๗๘. ตมฺหา ทานิ จ. (๓ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

ทานิ ทา จ ทานิ และ ทา ปัจจัย (**โหติ**) ย่อมลง **ตมฺหา** หลังจาก ต ศัพท์ **กาเล สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถกาลสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก ต ลง ทานิ และ ทา ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมี บ้าง

ทานิทาปจฺจยา ทานิ และ ทา ปัจจัยทั้งหลาย **โหนฺติ** ย่อมลง **ตอิติ เอตสฺมา สพฺพนามโต** หลังจากสัพพนามนี้คือ ต **กาเล สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถกาลสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจากสัพพนามนี้คือ ต ลง ทานิ และ ทา ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมี บ้าง

ตสฺมึ กาเลติ ในอรรถว่า "ในกาลนั้น" **ตทา** ในกาลนั้น.

๒๗๙. อิมสฺมา รหิธุนา จ. (๓ บท, ปัจจยวิธิสูตร)

รหิธุนา ทานิ จ รหิ ธุนา และ ทานิ ปัจจัยทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมลง **อิมสฺมา** หลังจาก อิม ศัพท์ **กาเล สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถกาลสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก อิม ลง รหิ ธุนา และ ทานิ ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมี บ้าง

รหิธุนาทานิอิติ เอเต ปจฺจยา ปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้คือ รหิ ธุนา และ ทานิ **โหนฺติ** ย่อมลง **อิมสทฺทโต** หลังจาก อิม ศัพท์ **กาเล สตฺตมฺยตฺเถ** ในอรรถกาลสัตตมี **กฺวจิ** บ้าง.

หลังจาก อิม ศัพท์ ลงปัจจัยเหล่านี้คือ รหิ ธุนา และ ทานิ ในอรรถกาลสัตตมี บ้าง

สพฺพสฺส อิมสฺสาติ จ บทว่า "สพฺพสฺส" และ "อิมสฺส" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "สพฺพสฺส" และ "อิมสฺส" ตามไป

๒๘๐. เอต รหิมฺหิ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

รหิมฺหิ เพราะ รหิ ปัจจัย **เอต** การอาเทศเป็น เอต **สพฺพสฺส อิมสฺส** แห่ง อิม ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ รหิ อาเทศ อิม ทั้งตัว เป็น เอต

รหิมฺหิ ปจฺจเย ปเร เพราะ รหิ ปัจจัยข้างหลัง **เอตาเทโส** การอาเทศเป็น เอต **สพฺพสฺส อิมสทฺทสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ รหิ ปัจจัยข้างหลัง อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัว เป็น เอต

อมสฺมึ กาเลติ ในอรรถว่า "ในกาลนี้" **เอตรหิ** ในกาลนี้.

๒๘๑. อ ธุนามฺหิ จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ธุนามฺหิ เพราะ ธุนา ปัจจัย **อ** การอาเทศเป็น อ **สพฺพสฺส อิมสฺส** แห่ง อิม ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ธุนา อาเทศ อิม ทั้งตัว เป็น อ

ธุนาปจฺจเย ปเร เพราะ ธุนา ปัจจัยข้างหลัง **อกาโร** การอาเทศเป็น อ อักษร **สพฺพสฺเสว อิมสทฺทสฺส** แห่ง อิม ทั้งตัว (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะ ธุนา ปัจจัยข้างหลัง อาเทศ อิม ศัพท์ทั้งตัว เป็น อ อักษร

อธุนา ในกาลนี้

อิกาโร การอาเทศเป็น อิ อักษร **อิมสทฺทสฺส** แห่ง อิม ศัพท์ (**โหติ**) ย่อมมี.

อาเทศ อิม เป็น อิ ด้วย "อิมสฺสิ ถํทานิหโตเธสุ จ"

อิทานิ ในกาลนี้

วิภตฺติปฺปจฺจยวิธานํ วิธีการใช้ปัจจัยแทนวิภัตติ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ วิธีการใช้ปัจจัยแทนวิภัตติ

๒.๖. โอปสคฺคิกปท

ว่าด้วยบทอุปสัคที่เข้าไปปรุงแต่งอรรถของลิงค์และธาตุ

อถ ต่อไป **โอปสคฺคิกนิปาตา** อุปสัคและนิบาตทั้งหลาย **อลิงฺคสงฺขฺยาวิภตฺติเภทา** อันไม่ต่างกันโดยลิงค์ สังขยา และวิภัตติ **วุจฺจนฺเต** อันข้าพเจ้าจะกล่าว.

ต่อไป จะกล่าวอุปสัคและนิบาต อันไม่ต่างกันโดยลิงค์ สังขยา และวิภัตติ

อุปสคฺคา อุปสัคทั้งหลาย **วีสติ** มี ๒๐ ตัว **ป ปรา นิ นี อุ ทุ สํ วิ อว อนุ ปริ อธิ อภิ ปติ สุ อา อติ อปิ อป อุป อิติ** คือ ป ปรา ... อปิ อป

ตตฺถ (**อุปสคฺเคสุ**) ในบรรดาอุปสัคทั้งหลายเหล่านั้น **ปสทฺโท** ป ศัพท์ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ปการาทิกมฺมปธานิสฺสริยนฺโตภาววิโยคตปฺปรภุสตฺถสมฺภวติตฺติอนาวิลปตฺถนาทีสุ** (**อตฺเถสุ**) ในอรรถทั้งหลาย มี ปการะ อาทิกัมมะ ปธานะ อิสสริยะ อันโตภาวะ วิโยคะ ตัปประ ภุสัตถะ สัมภวะ ติตติ อนาวิละ และ ปัตถนะ เป็นต้น. **อยํ อุปสคฺโค** อุปสัคตัวนี้ **ปอิติ** คือ ป **วตฺตติ** ย่อมเป็นไป **เอเตสุ ปการาทีสุ อตฺเถสุ** ในอรรถทั้งหลาย มี ปการะ เป็นต้นเหล่านี้. **ยถา** อุทาหรณ์. **ปกาเร** ในอรรถปการะ (ทั่วไป) **ปญฺญา** ปัญญา ความรู้ทั่วไป, **อาทิกมฺเม** ในอรรถอาทิกัมมะ (เริ่มทำ) **วิปฺปกตํ** ลงมือทำแล้ว ทำค้างไว้, **ปธาเน** ในอรรถปธานะ (ตั้งไว้สูง) **ปณีตํ** สูงสุด ประณีต **ปธานํ ปธานตฺตํ** ความเป็นประธาน, **อิสฺสริเย** ในอรรถอิสสริยะ (ความเป็นใหญ่) **ปภู อยํ เทสสฺส** ผู้นี้เป็นใหญ่ในประเทศ, **อนฺโตภาเว** ในอรรถอันโตภาวะ (ทำให้มีอยู่ข้างใน) **ปกฺขิตฺตํ** ใส่ไว้ ยัดเข้า ปัก เสียบ สอด, **วิโยเค** ในอรรถวิโยคะ (แยกออก) **ปวาสี** แยกกันอยู่, **ตปฺปเร** ในอรรถตัปประ (อื่นจากนั้น) **ปาจริโย** ปาจารย์ อาจารย์ของอาจารย์, **ภุสตฺเถ** ในอรรถภุสัตถะ (ยิ่งใหญ่) **ปวุทฺธกาโย** ผู้มีกายใหญ่ (ช้าง เป็นต้น), **สมฺภเว** ในอรรถสัมภวะ (เกิด) **หิมวตา คงฺคา ปภวติ** แม่น้ำคงคาเกิดจากภูเขาหิมาลัย, **ติตฺติยํ** ในอรรถติตติ (อิ่ม) **ปหูตมนฺนํ** ข้าวมีมาก, **อนาวิเล** ในอรรถอนาวิละ (ใสสะอาด) **ปสนฺนมุทกํ** น้ำใสสะอาด, **ปตฺถเน** ในอรรถปัตถนะ (ปรารถนา) **ปณิหิตํ** ตั้งความปรารถนาแล้ว. (๑๒)

ปราอิติ อุปสัคคือ ปรา (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ปริหานิปราชยคติวิกฺกมามสนาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี ปริหานิ ปราชยะ คติ วิกกมะ และ อามสนะ เป็นต้น. **ยถา** อุทาหรณ์. **ปริหานิยํ** ในอรรถปริหานิ (เสื่อม) **ปราภโว** ความเสื่อม, **ปราชเย** ในอรรถปราชยะ (แพ้) **ปราชิโต** พ่ายแพ้ ปราชัย, **คติยํ** ในอรรถคติ (ไป) **ปรายนํ** การไป, **วิกฺกเม** ในอรรถวิกกมะ (พยายาม) **ปรกฺกมติ** ย่อมพยายาม, **อามสเน** ในอรรถอามสนะ (ลูบคลำ) **องฺคสฺส ปรามสนํ** การลูบคลำอวัยวะ. (๕)

นิอิติ อุปสัคคือนิ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **นิสฺเสสนิคฺคตนีหรณนฺโตปเวสนาภาวนิเสธนิกฺขนฺต-ปาตุภาวาวธารณวิภชนอุปมูปธารณาวสานเฉกาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี นิสเสสะ นิคคตะ นีหรณะ อันโตปเวสนะ อภาวะ นิเสธะ นิกขันตะ ปาตุภาวะ อวธารณะ วิภชนะ อุปมา อุปธารณะ อวสานะ เฉกะ เป็นต้น. (**ยถา** อุทาหรณ์) **นิสฺเสเส** ในอรรถนิสเสสะ (ไม่เหลือ) **นิรุตฺติ** คำที่กล่าวโดยไม่เหลือ นิรุตติภาษา **นิรวเสสํ เทติ** ให้ทั้งหมด, **นิคฺคเต** ในอรรถนิคคตะ (ปราศจาก ออก) **นิกฺกิเลโส**

ผู้ปราศจากกิเลส **นิยฺยาติ** ออกไป, **นีหรเณ** ในอรรถนีหรณะ (นำออก) **นิทฺธารณํ** ถอนออก รื้อ, **อนฺโตปเวสเน** ในอรรถอันโตปเวสนะ (เข้าไปอยู่ข้างใน) **นิขาโต** ขุด ฝัง, **อภาเว** ในอรรถอภาวะ (ไม่มี) **นิมฺมกฺขิกํ** ไม่มีตัวอ่อน, **นิเสเธ** ในอรรถนิเสธะ (ห้าม) **นิวาเรติ** ย่อมห้าม, **นิกฺขนฺเต** ในอรรถนิกขันตะ (ออก) **นิพฺพโน** การออกไป **นิพฺพานํ** ธรรมที่ออกจากตัณหา, **ปาตุภาเว** ในอรรถปาตุภาวะ (ปรากฏขึ้น) **นิมฺมิตํ** เนรมิตแล้ว, **อวธารเณ** ในอรรถอวธารณะ (ตัดสิน) **นิจฺฉโย** การตัดสิน, **วิภชเน** ในอรรถวิภชนะ (ชี้แจง) **นิทฺเทโส** การแสดง การชี้แจง, **อุปมายํ** ในอรรถอุปมา (เปรียบเทียบ) **นิทสฺสนํ** ตัวอย่าง การเปรียบเทียบ, **อุปธารเณ** ในอรรถอุปธารณะ (ใคร่ครวญ) **นิสามนํ** การใคร่ครวญ ไตร่ตรอง, **อวสาเน** ในอรรถอวสานะ (จบ) **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว, **เฉเก** ในอรรถเฉกะ (ฉลาด) **นิปุโณ** ผู้ฉลาด สุขุม มีปฏิภาณ. (๑๔)

นีอิติ อุปสัคคือ นี (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **นีหรณาวรณาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี นีหรณะ และ อาวรณะ เป็นต้น. **นีหรเณ** ในอรรถนีหรณะ (นำออก) **นีหรติ** ย่อมนำออกไป, **อาวรเณ** ในอรรถอาวรณะ (ปิดกั้น) **นีวรณํ** นิวรณ์ การปิดกั้น ขัดขวาง.

อุอิติ อุปสัคคือ อุ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อุคฺคตุทฺธกมฺมปธานวิโยคสมฺภวอตฺถลาภสตฺติ-สรูปกถนาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี อุคคตะ อุทธกัมมะ ปธานะ วิโยคะ สัมภวะ อัตถลาภะ สัตติ และ สรูปกถนะ เป็นต้น. **อุคฺคเต** ในอรรถอุคคตะ (ขึ้นไป) **อุคฺคจฺฉติ** ย่อมขึ้นไป, **อุทฺธกมฺเม** ในอรรถอุทธกัมมะ (ทำให้อยู่ข้างบน) **อาสนา อุฏฺฐิโต** ลุกขึ้นจากอาสนะ **อุกฺเขโป** ยกขึ้น, **ปธาเน** ในอรรถปธานะ (สูงสุด) **อุตฺตโม** สูงสุด **โลกุตฺตโร** เหนือโลก โลกุตตรธรรม, **วิโยเค** ในอรรถวิโยคะ (แยก) **อุพฺพาสิโต** แยกกันอยู่, **สมฺภเว** ในอรรถสัมภวะ (เกิด) **อุพฺภูโต** เกิดขึ้น, **อตฺถลาเภ** ในอรรถอัตถลาภะ (ได้รับประโยชน์) **อุปฺปนฺนํ ญาณํ** ปัญญาญาณเกิดขึ้นแล้ว, **สตฺติยํ** ในอรรถสัตติ (สามารถ) **อุสฺสหติ คนฺตุํ** สามารถไปได้, **สรูปกถเน** ในอรรถสรูปกถนะ (กล่าวตามสมควร) **อุทฺทิสติ สุตฺตํ** ย่อมสวดซึ่งพระสูตร. (๘)

ทุอิติ อปสัคคือ ทุ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อโสภนาภาวกุจฺฉิตาสมิทฺธิกิจฺฉวิรูปตาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี อโสภณะ อภาวะ กุจฉิตะ อสมิทธิ กิจฉะ และ วิรูปตา เป็นต้น. **อโสภเน** ในอรรถอโสภนะ (ไม่ดี) **ทุคฺคนฺโธ** กลิ่นไม่ดี กลิ่นเหม็น, **อภาเว** ในอรรถอภาวะ (ไม่มี) **ทุพฺภิกฺขํ** อาหารไม่มี ข้าวยากหมากแพง อดอยาก, **กุจฺฉิเต** ในอรรถกุจฉิตะ (น่ารังเกียจ) **ทุกฺกฏํ** ทำสิ่งน่ารังเกียจ ทำไม่เหมาะ, **อสมิทฺธิยํ** ในอรรถอสมิทธิ (ไม่สมบูรณ์) **ทุสฺสสฺสํ** ข้าวกล้าไม่สมบูรณ์, **กิจฺเฉ** ในอรรถกิจฉะ (ยาก) **ทุกฺกรํ** กระทำได้ยาก. **วิรูปตายํ** ในอรรถวิรูปตา (มีรูปไม่งาม) **ทุพฺพณฺโณ** ผิวพรรณไม่งาม **ทุมฺมุโข** หน้าไม่งาม.

สํอิติ อุปสัคคือ สํ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **สโมธานสมฺมาสมสมนฺตภาวสงฺคตสงฺเขปภุสตฺถ-สหตฺถอปฺปตฺถปภวาภิมุขภาวสงฺคหปิธานปุนปฺปุกรณสมิทฺธาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี สโมธานะ สัมมา สมะ สมันตภาวะ สังคตะ สังเขปะ ภุสัตถะ สหัตถะ อัปปัตถะ ปภาวะ อภิมุขภาวะ สังคหะ ปิธานะ ปุนัปปุนกรณะ และ สมิทธิ เป็นต้น. **สโมธาเน** ในอรรถสโมธานะ (รวมเข้า) **สนฺธิ** การต่อ การรวมเข้ากัน, **สมฺมาสเมสุ** ในอรรถสัมมา (สมควร) และสมะ (เสมอ) **สมาธิ**

ตั้งไว้สมควร **สมฺปยุตฺโต** ประกอบอยู่เสมอ, **สมนฺตภาเว** ในอรรถสมันตภาวะ (มีอยู่ทั่วไป) **สํกิณฺณา** กระจัดกระจาย เกลื่อนกล่น **สมฺลุลปนา** คำชม, **สงฺคเต** ในอรรถสังคตะ (ไปรวมกัน) **สงฺคโม** สังคม ไปรวมกัน, **สงฺเขเป** ในอรรถสังเขปะ (ย่อ) **สมาโส** การย่อคำ สมาส, **ภุสตฺเถ** ในอรรถภุสัตถะ (มาก) **สารตฺโต** กำหนัดจัด, **สหตฺเถ** ในอรรถสหัตถะ (ร่วมกัน) **สํวาโส** การอยู่ร่วมกัน, **อปฺปตฺเถ** ในอรรถอัปปะ (น้อย) **สมคฺโฆ** ค่าน้อย ราคาถูก. **ปภเว** ในอรรถปภวะ (เกิด) **สมฺภโว** การเกิด สมภพ, **อภิมุขภาเว** ในอรรถอภิมุขภาวะ (มีอยู่ต่อหน้า) **สมฺมุขํ** ต่อหน้า เฉพาะหน้า, **สงฺคเห** ในอรรถสังคหะ (รวบรวม สงเคราะห์) **สงฺคณฺหาติ** ย่อมรวบรวม, **ปิธาเน** ในอรรถปิธานะ (ปิด) **สํวุตํ** ปิดกั้นแล้ว สำรวมแล้ว, **ปุนปฺปุนกรเณ** ในอรรถปุนัปปุนกรณะ (กระทำซ้ำแล้วซ้ำอีก) **สนฺธาวติ** ท่องเที่ยวไป แล่นไปในภพแล้วภพเล่า, **สมิทฺธิยํ** ในอรรถสมิทธิ (สมบูรณ์) **สมฺปนฺโน** สมบูรณ์ เพียบพร้อม.

วิอิติ อุปสัคคือ วิ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **วิเสสวิวิธวิรุทฺธวิคตวิโยควิรูปตาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี วิเสสะ วิวิธะ วิรุทธะ วิคตะ วิโยคะ และ วิรูปตา เป็นต้น. **วิเสเส** ในอรรถวิเสสะ (พิเศษ) **วิมุตฺติ** ความพ้นโดยพิเศษ ความหลุดพ้น **วิสิฏฺโจ** ความประเสริฐ, **วิวิเธ** ในอรรถวิวิธะ (หลายอย่าง) **วิมติ** ความเห็นหลายอย่าง ความสงสัย **วิจิตฺรํ** ความวิจิตร ความหลากหลาย, **วิรุทฺเธ** ในอรรถวิรุทธะ (ขัดแย้ง ตรงข้าม) **วิวาโท** การทะเลาะวิวาท, **วิคเต** ในอรรถวิคตะ (ปราศจาก) **วิมลํ** ปราศจากมลทิน, **วิโยเค** ในอรรถวิโยคะ (แยก) **วิปฺปยุตฺโต** การแยก การไม่ประกอบ, **วิรูปตายํ** ในอรรถวิรูปตา (ไม่งาม) **วิรูโป** รูปไม่งาม ขี้เหร่.

อวอิติ อุปสัคคือ อว (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อโธภาควิโยคปริภวชานนสุทฺธินิจฺฉย-เทสเถยฺยาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี อโธภาคะ วิโยคะ ปริภว ชานนะ สุทธิ นิจฉยะ เทสะ และ เถยยะ เป็นต้น. **อโธภาเค** ในอรรถอโธภาคะ (ข้างล่าง) **อวกฺขิตฺตจกฺขุ** ทอดสายตาลงต่ำ, **วิโยเค** ในอรรถวิโยคะ (แยก) **โอมุกฺกอุปาหโน** ถอดรองเท้า **อวโกกิลํ วนํ** ป่าที่นกดุเหว่าผละหนี, **ปริภเว** ในอรรถปริภวะ (เหยียดหยาม) **อวชานนํ** การดูหมิ่น **อวมญฺญติ** ดูถูก, **ชานเน** ในอรรถชานนะ (รู้) **อวคจฺฉติ** บรรลุ รู้, **สุทฺธิยํ** ในอรรถสุทธิ (หมดจด) **โวทานํ** บริสุทธิ์, **นิจฺฉเย** ในอรรถนิจฉยะ (ตัดสิน) **อวธารณํ** การตัดสิน, **เทเส** ในอรรถเทสะ (สถานที่) **อวกาโส** ที่โล่งแจ้ง, **เถยฺเย** ในอรรถเถยยะ (ลักขโมย) **อวหาโร** ลักขโมย.

อนุอิติ อุปสัคคือ อนุ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อนุคตานุปจฺฉินฺนปจฺฉตฺถภุสตฺถสาทิสฺส-หีนตติยตฺถลกฺขณิตฺถมฺภูตกฺขานภาควิจฺฉาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี อนุคตะ อนุปัจฉินนะ ปัจฉัตถะ ภุสัตถะ สาทิสสะ หีนะ ตติยัตถะ ลักขณะ อิตถัมภูตักขานะ ภาคะ และ วิจฉา เป็นต้น. **อนุคเต** ในอรรถอนุคตะ (ติดตาม) **อเนฺวติ** ติดตามไป, **อนุปจฺฉินฺเน** ในอรรถอนุปัจฉินนะ (ไม่ขาด) **อนุสโย** อนุสัย กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน, **ปจฺฉาสทฺทตฺเถ** ในอรรถปัจฉาศัพท์ (ตามหลัง) **อนุรถํ** ฝุ่นที่ลอยตามหลังรถ, **ภุสตฺเถ** ในอรรถภุสะ (ยิ่ง) **อนุรตฺโต** กำหนัดยิ่ง ชอบมาก, **สาทิสฺเส** ในอรรถสาทิสสะ (เหมือน) **อนุรูปํ** เหมือนกัน, **หีเน** ในอรรถหีนะ (ด้อย) **อนุ สาริปุตฺตํ ปญฺญวนฺโต** ผู้มีปัญญาด้อยกว่าพระสารีบุตร. **ตติยตฺเถ** ในอรรถตติยา (ตาม) **นทิมนฺวสิตา เสนา** กองทัพตั้งอยู่ตามแม่น้ำ, **ลกฺขเณ** ในอรรถลักขณะ (ที่) **รุกฺขํ อนุ วิชฺโชตเต**

วิชฺชุ สายฟ้าแลบสว่างที่ต้นไม้, **อิตฺถมฺภูตกฺขาเน** ในอรรถอิตถัมภูตักขานะ (กล่าวตามความจริง) **สาธุ เทวทตฺโต มาตรํ อนุ** นายเทวทัตดีเฉพาะกับแม่, **ภาเค** ในอรรถภาคะ (ส่วน) **ยเทตฺถ มํ อนุ สิยา ตํ ทียตุ** สิ่งใดเป็นส่วนของข้าพเจ้า จงให้ส่วนนั้น, **วิจฺฉายํ** ในอรรถวิจฉา (คำซ้ำ) **รุกฺขํ รุกฺขํ อนุ วิชฺโชตเต จนฺโท** ดวงจันทร์ส่องสว่างที่ต้นไม้ทุกๆต้น.

ปริอิติ อุปสัคคือ ปริ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **สมนฺตโตภาวปริจฺเฉทวชฺชนาลิงฺคนนิวาสน-ปูชาโภชนาวชานนโทสกฺขานลกฺขณาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี สมันตโตภาวะ ปริจเฉทะ วัชชนะ อาลิงคนะ นิวาสะ ปูชา โภชนะ อวชานนะ โทสักขานะ และ ลักขณะ เป็นต้น. **สมนฺตโตภาเว** ในอรรถสมันตโตภาวะ (มีอยู่โดยรอบ) **ปริวุโต** แวดล้อม. **ปริจฺเฉเท** ในอรรถปริจเฉทะ (กำหนด) **ปริญฺเฌยฺยํ** ควรกำหนดรู้, **วชฺชเน** ในอรรถวัชชนะ (เว้น) **ปริหรติ** หลีกเลี่ยง, **อาลิงฺคเน** ในอรรถอาลิงคนะ (กอด) **ปริสฺสชติ** สวมกอด, **นิวาสเน** ในอรรถนิวาสนะ (นุ่งห่ม) **วตฺถํ ปริธสฺสติ** นุ่งห่มเสื้อผ้า, **ปูชายํ** ในอรรถปูชา (เคารพบูชา) **ปาริจริยา** การปฏิบัติด้วยความเคารพ, **โภชเน** ในอรรถโภชนะ (บำรุงเลี้ยง) **ภิกฺขุํ ปริวิสติ** อังคาสพระภิกษุ, **อวชานเน** ในอรรถอวชานนะ (ดูหมิ่น) **ปริภวติ** ดูหมิ่น, **โทสกฺขาเน** ในอรรถโทสักขานะ (ตำหนิ) **ปริภาสติ** ตำหนิด ต่อว่า, **ลกฺขณาทีสุ** ในอรรถลักขณะ (ลักษณะ) เป็นต้น **รุกฺขํ ปริ วิชฺโชตเต วิชฺชุ** สายฟ้าส่องสว่างทั่วต้นไม้ **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

อธิอิติ อุปสัคคือ อธิ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อธิกิสฺสรูปริภาวาธิภวนชฺฌายนาธิฏฺฐาน-นิจฺฉยปาปุณนาทีสุ** ในอรรถอธิกะ อิสสระ ปริภาวะ อธิภวน อัชฌายนะ อธิฏฐานะ นิจฉยะ และ ปาปุณนะ เป็นต้น. **อธิเก** ในอรรถอธิกะ (ยิ่ง) **อธิสีลํ** ศีลอันยิ่ง, **อิสฺสเร** ในอรรถอิสสระ (เป็นใหญ่) **อธิปติ** ผู้เป็นใหญ่ **อธิ พฺรหฺมทตฺเต ปญฺจาลา** ชาวเมืองปัญจาละมีพระเจ้าพรหมทัตเป็นใหญ่, **อุปริภาเว** ในอรรถอุปริภาวะ (ทำให้มีอยู่ข้างบน) **อธิโรหติ** ขึ้นไป **ปถวึ อธิเสสฺสติ** จักทับถมแผ่นดิน, **อธิภวเน** ในอรรถอธิภวนะ (ปกครอง) **อธิภวติ** ปกครอง, **อชฺฌายเน** ในอรรถอัชฌายนะ (สวดสาธยาย) **พฺยากรณมธีเต** สวดคัมภีร์ไวยากรณ์, **อธิฏฺฐาเน** ในอรรถอธิฏฐานะ (อธิษฐาน) **ภูมิกมฺปาทึ อธิฏฺฐาติ** อธิษฐานให้แผ่นดินไหวเป็นต้น, **นิจฺฉเย** ในอรรถนิจฉยะ (ตัดสิน) **อธิโมกฺโข** การตัดสิน, **ปาปุณเน** ในอรรถปาปุณนะ (บรรลุ ได้รับ) **โภคกฺขนฺธํ อธิคจฺฉติ** ได้รับกองโภคทรัพย์.

อภิอิติ อุปสัคคือ อภิ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อภิมุขภาววิสิฏฺฐาธิกุทฺธกมฺมกุลสารุปฺป-วนฺทนลกฺขณิตฺถมฺภูตกฺขานวิจฺฉาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี อภิมุขภาวะ วิสิฏฐะ อธิกะ อุทธกัมมะ กุละ สารุปปะ วันทนะ และ ลักขณะ เป็นต้น. **อภิมุขภาเว** ในอรรถอภิมุขภาวะ (มีอยู่ต่อหน้า) **อภิมุโข** เฉพาะหน้า ต่อหน้า **อภิกฺกมติ** มุ่งหน้า ก้าวไปข้างหน้า, **วิสิฏฺเฐ** ในอรรถวิสิฏฐะ (พิเศษยิ่ง) **อภิธมฺโม** ธรรมที่พิเศษยิ่ง(กว่าพระสูตร), **อธิเก** ในอรรถอธิกะ (ยิ่ง มาก) **อภิวสฺสติ** (ฝน)ตกหนัก, **อุทฺธกมฺเม** ในอรรถอุทธกัมมะ (ทำให้อยู่ข้างบน) **อภิรุหติ** ขึ้น งอกขึ้น, **กุเล** ในอรรถกุละ (ตระกูลดี) **อภิชาโต** เกิดในตระกูลดี, **สารุปฺเป** ในอรรถสารุปปะ (งาม สมควร) **อภิรูโป** ผู้มีรูปงาม, **วนฺทเน** ในอรรถวันทนะ (กราบ ไหว้) **อภิวาเทติ** อภิวาท กราบ ไหว้, **ลกฺขณาทีสุ** ในอรรถลักขณะเป็นต้น **ปุริมสมํ** ก็เหมือนเดิม.

ปติอิติ อุปสัคคือ ปติ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ปติคตปฏิโลมปตินิธิปติทานนิเสธนิวตฺตน-สาทิสฺสปติกรณาทานปติโพธปฏิจฺจลกฺขณิตฺถมฺภูตกฺขานภาควิจฺฉาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี ปติคตะ ปฏิโลมะ ปตินิธิ ปติทานะ นิเสธะ นิวัตตนะ สาทิสสะ ปติกรณะ อาทานะ ปติโพธะ ปฏิจจะ ลักขณะ อิตถัมภูตักขานะ ภาคะ และ วิจฉา เป็นต้น. **ปติคเต** ในอรรถปติคตะ (ปรากฏชัด) **ปจฺจกฺขํ** ประจักษ์ ชัดแจ้ง, **ปฏิโลเม** ในอรรถปฏิโลมะ (ทวนกลับ) **ปติโสตํ** ทวนกระแส, **ปตินิธิมฺหิ** ในอรรถปตินิธิ (ตัวแทน) **อาจริยโต ปติ สิสฺโส** ศิษย์เป็นตัวแทนจากอาจารย์, **ปติทาเน** ในอรรถปติทานะ (ให้แทน) **เตลตฺถิกสฺส ฆตํ ปติททาติ** ให้เปรียงแทนแก่ผู้ต้องการน้ำมันงา, **นิเสเธ** ในอรรถนิเสธะ (ปฏิเสธ ห้าม) **ปฏิเสธนํ** การปฏิเสธ การห้าม, **นิวตฺตเน** ในอรรถนิวัตตนะ (กลับ) **ปฏิกฺกมติ** เดินทางกลับ, **สาทิสฺเส** ในอรรถสาทิสสะ (เหมือน) **ปติรูปกํ** รูปเหมือน หุ่น, **ปติกรเณ** ในอรรถปติกรณะ (กระทำคืน เยียวยา) **ปติกาโร** ตอบแทน, **อาทาเน** ในอรรถอาทานะ (ถือเอา) **ปติคฺคณฺหาติ** รับเอา ถือเอา, **ปติโพเธ** ในอรรถปติโพธะ (รู้แจ้ง) **ปฏิเวโธ** รู้แจ้ง แทงตลอด, **ปฏิจฺเจ** ในอรรถปฏิจจะ (อาศัย) **ปจฺจโย** ปัจจัย เหตุ อาศัย...เกิดขึ้น, **ลกฺขณาทีสุ** ในอรรถลักขณะเป็นต้น **ปุริมสมํ** ก็เหมือนเดิม.

สุอิติ อุปสัคคือ สุ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **โสภนสุฏฺฐุสมฺมาสมิทฺธิสุขตฺถาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี โสภณะ สุฏฐุ สัมมา สมิทธิ สุขัตถะ เป็นต้น. **โสภเน** ในอรรถโสภณะ (ดีงาม) **สุคนฺโธ** กลิ่นดี หอม, **สุฏฺฐุสมฺมาทตฺเถสุ** ในอรรถสุฏฐุ (ดี) และสัมมา (สมควร) ทั้งหลาย **สุฏฺฐุ คโต สุคโต** ผู้เสด็จไปดี **สมฺมา คโตติปิ สุคโต** แม้ผู้เสด็จไปสมควร ก็ชื่อว่าสุคต, **สมิทฺธิยํ** ในอรรถสมิทธิ (สมบูรณ์) **สุภิกฺขํ** ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์, **สุขตฺเถ** ในอรรถสุขะ (ง่าย) **สุกโร** กระทำได้ง่าย.

อาอิติ อุปสัคคือ อา (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อภิมุขภาวุทฺธกมฺมมริยาทาภิวิธิปตฺติจฺฉา-ปริสฺสชนอาทิกมฺมคฺคหณนิวาสสมีปวฺหานาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี อภิมุขภาวะ อุทธกัมมะ มริยาทะ อภิวิธิ ปัตติ อิจฉา ปริสสชนะ อาทิกัมมะ คหณะ นิวาสะ สมีปะ และ อวฺหานะ เป็นต้น. **อภิมุขภาเว** ในอรรถอภิมุขภาวะ (อยู่ต่อหน้า) **อาคจฺฉติ** มา, **อุทฺธกมฺเม** ในอรรถอุทธกัมมะ (ทำให้อยู่ข้างบน) **อาโรหติ** ขึ้น, **มริยาทายํ** ในอรรถมริยาทา (ขอบเขต) **อาปพฺพตา เขตฺตํ** นาถึงเขตภูเขา, **อภิวิธิมฺหิ** ในอรรถอภิวิธิ (แผ่ไป) **อากุมารํ ยโส กจฺจายนสฺส** ชื่อเสียงของพระกัจจายนะแผ่ไปถึงเด็ก, **ปตฺติยํ** ในนอรรถปัตติ (ถึง ต้อง) **อาปตฺติมาปนฺโน** ต้องอาบัติ, **อิจฺฉายํ** ในอรรถอิจฉา (หวัง ต้องการ) **อากงฺขา** ความหวัง, **ปริสฺสชเน** ในอรรถปริสสชนะ (กอด) **อาลิงฺคนํ** กอด รัด, **อาทิกมฺเม** ในอรรถอาทิกัมมะ (ทำก่อน) **อารมฺโภ** การเริ่มต้น ปรารภ, **คหเณ** ในอรรถคหณะ (ถือเอา) **อาทียติ** ถูกถือเอา **อาลมฺพติ** แขวน ห้อย เกี่ยว ยึด, **นิวาเส** ในอรรถนิวาสะ (อยู่) **อาวสโถ** ที่อยู่อาศัย, **สมีเป** ในอรรถอาสันนะ (ใกล้) **อาสนฺนํ** ใกล้, **อวฺหาเน** ในอรรถอวฺหานะ (เรียก) **อามนฺเตสิ** เรียกแล้ว รับสั่งแล้ว.

อติอิติ อุปสัคคือ อติ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อติกฺกมนาติกฺกนฺตาติสยภุสตฺถาทีสุ**

ในอรรถทั้งหลายมี อติกกมนะ อติกกันตะ อติสยะ และ ภุสัตถะ เป็นต้น. **อติกฺกมเน** ในอรรถอติกกมนะ (ยิ่งกว่า เกิน ล่วง) **อติโรจติ อมฺเหหิ** รุ่งเรืองยิ่งกว่าเราทั้งหลาย **อตีโต** ล่วงไปแล้ว, **อติกฺกนฺเต** ในอรรถอติกกันตะ (ล่วงเลย เกินเลย) **อจฺจนฺตํ** เกินไป เลยไป, **อติสเย** ในอรรถอติสยะ (มาก) **อติกุสโล** ฉลาดมาก, **ภุสตฺเถ** ในอรรถภุสะ (ยิ่ง มาก จัด) **อติกฺโกโธ** โกรธจัด **อติวุทฺธิ** เจริญยิ่ง.

อปิอิติ อุปสัคคือ อปิ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **สมฺภาวนาเปกฺขาสมุจฺจยครหปญฺหาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี สัมภาวนา อเปกขา สมุจจยะ ครหะ และ ปัญหะ เป็นต้น. **สมฺภาวนายํ** ในอรรถสัมภาวนา (ยกย่อง) **อปิ ทิพฺเพสุ กาเมสุ** แม้ในกามอันเป็นทิพย์ **เมรุมฺปิ วินิวิชฺฌิตฺวา คจฺเฉยฺย** สามารถเจาะแม้ภูเขาพระสุเมรุไป, **อเปกฺขายํ** ในอรรถอเปกขา (มองหา) **อยมฺปิ ธมฺโม อนิยโต** แม้อาบัตินี้ก็ชื่ออนิยต, **สมุจฺจเย** ในอรรถสมุจจยะ (รวบรวม) **อิติปิ อรหํ** เพราะเหตุนี้ด้วย จึงชื่อว่าอรหันต์ **อนฺตมฺปิ อนฺตคุณมฺปิ อาทาย** กำหนดเอาไส้ใหญ่และไส้น้อย, **ครเห** ในอรรถครหะ (ตำหนิ) **อปิ อมฺหากํ ปณฺฑิตก** นี่เจ้าผู้มีปัญญาน้อยกว่าพวกเรา, **ปญฺเห** ในอรรถปัญหะ (ถาม) **อปิ ภนฺเต ภิกฺขํ ลภิตฺถ** ผู้เจริญ ท่านได้ภิกษาบ้างหรือไม่.

อปอิติ อุปสัคคือ อป (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อปคตครหวชฺชนปูชาปทุสฺสนาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี อปคตะ ครหะ วัชชนะ ปูชา และ ปทุสสนะ เป็นต้น. **อปคเต** ในอรรถอปคตะ (ปราศจาก หลีกไป) **อปมาโน** ผู้ปราศจากมานะ **อเปโต** หลีกไปแล้ว, **ครเห** ในอรรถครหะ (ติเตียน) **อปคพฺโภ** ผู้มีครรภ์เลว ผู้ไม่มีครรภ์, **วชฺชเน** ในอรรถวัชชนะ (หลีก เว้น) **อปสาลาย อายนฺติ วาณิชา** พ่อค้าทั้งหลายมาโดยเว้นจากศาลา, **ปูชายํ** ในอรรถปูชา (บูชา นอบน้อม) **วุทฺธาปจายี** ผู้มีปรกตินอบน้อมต่อผู้เจริญ, **ปทุสฺสเน** ในอรรถปทุสสนะ (ประทุษร้าย) **อปรชฺฌติ** ย่อมประทุษร้าย.

อุปอิติ อุปสัคคือ อุป (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อุปคมนสมีปูปปตฺติสาทิสฺสาธิกูปริภาวานสน-โทสกฺขานสญฺญาปุพฺพกมฺมปูชาคยฺหาการภุสตฺถาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี อุปคมนะ สมีปะ อุปปัตติ สาทิสสะ อธิกะ อุปริภาวะ อนสนะ โทสักขานะ สัญญา ปุพพกัมมะ ปูชา คัยหการะ และ ภุสัตถะ เป็นต้น. **อุปคมเน** ในอรรถอุปคมนะ (เข้าใกล้) **นิสินฺนํ วา อุปนิสีเทยฺย** หรือเข้าไปใกล้ผู้นั่งแล้ว, **สมีเป** ในอรรถสมีปะ (ใกล้) **อุปนครํ** ใกล้นคร, **อุปปตฺติยํ** ในอรรถอุปปัตติ (เข้าถึง สมควร) **สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ** ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์, **อถ วา** อีกอย่างหนึ่ง **อุปปตฺติ ยุตฺติ** อุปปัตติ แปลว่า สมควร, **ยถา** เช่น **อุปปตฺติโต อิกฺขตีติ อุเปกฺขา** เฝ้าดูอยู่ตามสมควร ชื่อว่าอุเบกขา, **สาทิสฺเส** ในอรรถสาทิสสะ (เหมือนกัน) **อุปมานํ อุปมา** การเปรียบเทียบ อุปมา, **อธิเก** ในอรรถอธิกะ (มากกว่า) **อุป ขาริยํ โทโณ** จำนวนทะนานมากกว่าขารี (๑๖ ทะนาน = ๑ ขารี หรือ ๑ ขารีกับอีก ๑ ทะนาน), **อุปริภาเว** ในอรรถอุปริภาวะ (สูงขึ้น) **อุปสมฺปนฺโน** ผู้อุปสมบทแล้ว, **อนสเน** ในอรรถอนสนะ (ไม่กินถือศีลอด) **อุปวาโส** เข้าอยู่ เข้าจำศีล, **โทสกฺขาเน** ในอรรถโทสักขานะ (ใส่ร้าย) **ปรํ อุปวทติ** ย่อมใส่ร้ายซึ่งบุคคลอื่น, **สญฺญายํ** ในอรรถสัญญา (ชื่อ) **อุปธา** ชื่อในคัมภีร์ไวยากรณ์ **อุปสคฺโค** ชื่ออุปสัค, **ปุพฺพกมฺเม** ในอรรถปุพพกัมมะ (ทำก่อน ข้างหน้า) **อุปกฺกโม** ขยัน ไปก่อน ก้าวไปข้างหน้า **อุปกาโร** กระทำก่อน, **ปูชายํ** ในอรรถปูชา (ทำการบูชาคุณ)

พุทฺธุปฏฺฐาโก ผู้บูชาพระพุทธเจ้า พุทธอุปัฏฐาก **มาตุปฏฺฐานํ** การบูชามารดา การเลี้ยงดูมารดาด้วยความเคารพบูชา, **คยฺหากาเร** ในอรรถคัยหการะ (กำหนดเอา) **โสเจยฺยปจฺจุปฏฺฐานํ** กำหนดเอาความหมดจด(ของจิต), **ภุสตฺเถ** ในอรรถภุสะ (ยิ่ง) **อุปาทานํ** ความยึดถือ ยึดมั่น **อุปายาโส** ความเศร้าโศกยิ่ง **อุปนิสฺสโย** ยึดถือเอาไว้ **อิติ** จบแล้ว.

หิ จริงอยู่ **อุปสคฺคา** อุปสัคทั้งหลาย **อเนกตฺถา** มีอรรถ **อิติ** ด้วยประการฉะนี้.

จ อนึ่ง (**วจนํ**) คำ (**เตน**) อันท่าน **วุตฺตํ** กล่าวไว้แล้ว **อิติ** ว่า

> **เนรุตฺติกา** อาจารย์ไวยากรณ์ทั้งหลาย **อพฺรวุํ** ได้กล่าวไว้แล้ว **อิติ** ว่า **อุปสคฺคา จ** อุปสัคทั้งหลายด้วย **นิปาตา จ** นิบาตทั้งหลายด้วย **ปจฺจยา จ** ปัจจัยทั้งหลายด้วย **อิเม ตโย** ทั้ง ๓ เหล่านี้ **เนเกเนกตฺถวิสยา** เป็นที่ตั้งแห่งอรรถมากมายหลายอย่าง.
>
> *นักไวยากรณ์ทั้งหลายกล่าวว่า อุปสัค นิบาต และปัจจัย เป็นไปในอรรถหลากหลาย*

ตตฺถ (**ทฺวีสุ อุปสคฺคนิปาเตสุ**) ในอุปสัคและนิบาตทั้งหลาย ๒ อย่างเหล่านั้น **ลิงฺคสญฺญายํ** เมื่อการตั้งชื่อว่าลิงค์ (**กตายํ**) อันนักศึกษากระทำแล้ว **อุปสคฺคานํ นามาขฺยาตวิเสสกตฺตา** เพราะอุปสัคทั้งหลายเป็นศัพท์ทำให้นามและอาขยาตมีความพิเศษขึ้น **สฺยาทิมฺหิ** เมื่อการลง สิ วิภัตติเป็นต้น **สมฺปตฺเต** จะมาถึง **อนิยเมน** โดยไม่แน่นอน **ปจเมกวจนเมว** ปฐมาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์เท่านั้น **ภวติ** ย่อมลง **เตหิ** (**อุปสคฺคนิปาเตหิ**) หลังจากอุปสัคและนิบาตทั้งหลาเหล่านั้น **สงฺขฺยากมฺมาทิเภทาภาวา** เพราะไม่มีความแตกต่างกันโดยจำนวนและกรรมเป็นต้น **เตสํ** แห่งอุปสัคและนิบาตทั้งหลายเหล่านั้น.

เพราะอุปสัคเหล่านั้นเป็นศัพท์ทำให้นามและอาขยาตมีความพิเศษขึ้น เมื่อตั้งชื่อว่าลิงค์แล้ว เมื่อ สิ วิภัตติเป็นต้น จะลงไม่แน่นอน ให้ลงปฐมาวิภัตติฝ่ายเอกพจน์เท่านั้น หลังจากอุปสัคและนิบาตทั้งหลาเหล่านั้น เพราะอุปสัคและนิบาตทั้งหลายเหล่านั้นไม่แตกต่างกันโดยจำนวนและกรรมเป็นต้น

โลปนฺติ (ปเท) เมื่อบทว่า "โลปํ" **วตฺตมาเน** ตามไปอยู่

๒๘๒. สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ. (๓ บท, โลปวิธิสูตร)

โลโป การลบ **สพฺพาสํ (วิภตฺตีนํ)** แห่งวิภัตติทั้งหลายทั้งปวง **(ปราสํ)** อันอยู่ข้างหลัง **อาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ** จากศัพท์ทั้งหลายมี อาวุโส อุปสัค และนิบาต เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

หลังจาก อาวุโส ศัพท์ อุปสัค และนิบาต เป็นต้น ลบวิภัตติทั้งปวง

โลโป การลบ **สพฺพาสํ (วิภตฺตีนํ)** แห่งวิภัตติทั้งหลายทั้งปวง (**ปราสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **อาวุโสสทฺทโต** จาก อาวุโส ศัพท์ **อุปสคฺคนิปาหิ จ** และจากอุปสัคและนิบาตเป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี.

โลโป การลบ **สพฺพาสํ** (**วิภตฺตีนํ**) แห่งวิภัตติทั้งหลายทั้งปวง (**ปราสํ**) อันอยู่ข้างหลัง **สุตฺตปทาทีหิ จ** จากศัพท์ทั้งหลายมี สุตฺต และ ปท เป็นต้น (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง **อาทิสทฺเทน** ด้วยอาทิศัพท์. **จ** สำหรับ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **คหณํ** การจัดไว้ **วิสุํ** แผนกหนึ่ง **อาวุโสติ อิมสฺส** แห่งศัพท์นี้คือ อาวุโส **ทฏฺจพฺพํ** พึงทราบ **สสงฺขฺยตฺตทีปนตฺถนฺติ** ว่า "มีประโยชน์ต่อการแสดงซึ่งความเป็นไปพร้อมด้วยการนับ(เป็นเอกพจน์และพหูพจน์)"

หลังจาก อาวุโส ศัพท์ อุปสัค และนิบาต เป็นต้น ลบวิภัตติทั้งปวง, หลังจาก สุตฺต และ ปท ศัพท์เป็นต้น ลบวิภัตติทั้งปวงบ้าง ด้วยอาทิศัพท์, ในสูตรนี้ ท่านแยก อาวุโส ศัพท์ไว้ต่างหาก เพื่อให้รู้ว่า มีวจนะ

> **ปาทโย** (**สทฺทา**) ศัพท์ทั้งหลายมี ป เป็นต้น **อุเปจฺจ** เข้าไปใกล้แล้ว **สชฺเชนฺติ** ย่อมปรุงแต่ง **อตฺถํ** ซึ่งเนื้อความ (ของลิงค์และธาตุ) **อิติ** เพราะเหตุนั้น **อุปสคฺคา** ชื่อว่าอปสัค, **จาที** (**สทฺทา**) ศัพท์ทั้งหลายมี จ เป็นต้น **นิปตนฺติ** ย่อมตกลง **ปทาทิมชฺฌนฺเต** ในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดของบท **อิติ** เพราะเหตุนั้น **นิปาตา** ชื่อว่านิบาต.
>
> *ปศัพท์เป็นต้นที่เข้าไปใกล้ลิงค์และธาตุแล้ว ปรุงแต่งเนื้อความ ชื่อว่าอปสัค, จ ศัพท์เป็นต้น ที่ตกลง ในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดของบท ชื่อว่านิบาต*

อุทาหรณํ อุทาหรณ์ **ปหรณํ ปหาโร ... อุทฺธรติ อิติอาทิ** ว่า "ปหรณํ ปหาโร อุทฺธรติ" เป็นต้น **โยเชตพฺพํ** อันนักศึกษาพึงประกอบใช้

ปหรณํ ปหาโร การประหาร ตบตี ชื่อว่า ปหาระ. **เอวํ** เหมือนกัน **ปราภโว** ความเสื่อม, **นิวาโส** การอยู่หรือที่อยู่, **หีหาโร** การนำออก, **อุหาโร** การถอนขึ้น, **ทุหาโร** การนำไปไม่ดี, **สํหาโร** การรวบรวม การย่อ, **วิหาโร** ที่อยู่หรือธรรมเป็นเครื่องอยู่, **อวหาโร** การลักขโมย, **อนุหาโร** การนำไปตามสมควร, **ปริหาโร** การแก้ไข การรักษร การบริหาร การหลีกเลี่ยง, **อธิหาโร** การนำไปให้ยิ่งขึ้น, **อภิหาโร** การนำไปข้างหน้า, **ปติหาโร** การนำกลับไป, **สุหาโร** การนำไปดี, **อาหาโร** การนำมาซึ่งกำลัง, **อติหาโร** การนำไปเกินกำลัง, **อปิหาโร** การนำไปปิดไว้, **อปหาโร** การนำออกไป, **อุปหาโร** การนำเข้าไป. **ปหรติ** ย่อมประหาร ตบตี, **ปราภวติ** ย่อมเสื่อม, **นิวสติ** ย่อมอยู่, **นีหรติ** ย่อมนำออกไป, **อุทฺธรติ** ย่อมยกขึ้น ถอนขึ้น.

> **อุปสคฺคคติ** ความเป็นไปของอุปสัค **ติธา** มี ๓ อย่าง (**อิติ**) คือ **โกจิ** (**อุปสคฺโค**) อุปสัคบางตัว **พาธเต** ย่อมเบียดเบียน **ธาตฺวตฺถํ** ซึ่งอรรถของธาตุ **โกจิ** (**อุปสคฺโค**) อุปสัคบางตัว **อนฺวตฺตเต** ย่อมคล้อยตาม **ตํ** ซึ่งอรรถของธาตุนั้น **อญฺโญ** (**อุปสคฺโค**) อุปสัคตัวอื่น **วิเสเสติ** ย่อมทำความพิเศษ **ตํ เอว** ซึ่งอรรถของธาตุนั้นนั่นเทียว.

อุปสัคมีความเป็นไป ๓ อย่าง คือ บางตัวเบียดเบียนอรรถของธาตุ บางตัวคล้อยตามอรรถของธาตุ บางตัวทำอรรถของธาตุให้พิเศษขึ้น

โอปสคฺคิกปทํ อุปสัคบท **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ อุปสัค

๒.๗. เนปาติกปท

ว่าด้วยบทนิบาตที่ตกลงในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดของบท

ปทํ บท **สมุจฺจยวิกปฺปนปฏิเสธปูรณาทิอตฺถํ** อันมีอรรถสมุจจยะ (รวบรวม) วิกัปปนะ (ไม่แน่นอน) ปฏิเสธ (ห้าม) และปูรณะ (เต็ม) เป็นต้น **อสตฺววาจกํ** ไม่ได้กล่าวถึงสิ่งของ **เนปาติกํ** ชื่อว่าเนปาติกะ.

บทที่มีอรรถว่า รวบรวม ไม่แน่นอน ห้าม และ ทำบทให้เต็ม เป็นต้น ไม่ได้กล่าวถึงสิ่งของอย่างใด ชื่อว่าเนปาติกะ

ตตฺร (**เนปาติเกสุ**) ในบรรดานิบาตทั้งหลายเหล่านั้น **จอิติ** นิบาตคือ จ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **สมุจฺจยานฺวาจเยตรีตรโยคสมาหาราวธารณาทีสุ** ในอรรถทั้งหลายมี สมุจจยะ (รวบรวม) อนฺวาจยะ (รวบรวมเพิ่มเติม) อิตรีตรโยคะ (รวบรวมโดยแยกส่วนกัน) สมาหาระ (รวบรวมเข้าด้วยกัน) และอวธารณะ (ตัดสิน) เป็นต้น.

วาอิติ นิบาตคือ วา (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **วิกปฺปนูปมานสมุจฺจยววตฺถิตวิภาสาสุ** ในอรรถ วิกัปปนะ (หลายอย่าง ต่างๆ) อุปมานะ (เปรียบเทียบ) สมุจจยะ (รวบรวม) และววัตถิตวิภาสา (กล่าวอุทาหรณ์ตามกำหนด) ทั้งหลาย.

น โน มา อ อลํ หลํ อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ น โน มา อ อลํ และ หลํ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป ปฏิเสธนตฺเถ ในอรรถปฏิเสธนะ (ปฏิเสธ ห้าม).

อลํ นิบาตคือ อลํ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ปริยตฺติภูสเนสุ จ** ในอรรถปริยัตติ (สามารถ สมควร) และภูสนะ (ประดับ) ทั้งหลาย.

(ปูรณนิบาต ๒ อย่าง)

ปูรณตฺถํ นิบาตที่มีอรรถปูรณะ (เต็ม) **ทุวิธํ** มี ๒ อย่างคือ **อตฺถปูรณํ ปทปูรณญฺจ** อัตถปูรณะ (ทำอรรถให้เต็ม) และปทปูรณะ (ทำบทให้เต็ม).

(๑. ปทปูรณนิบาต ๒๘ ตัว เป็นต้น)

ตตฺถ ในบรรดานิบาตที่มีอรรถเต็มทั้งหลายเหล่านั้น **อถ ขลุ วต วถ อโถ อสฺสุ ยคฺเฆ หิ จรหิ นํ ตํ วา จ ตุ ว โว ปน หเว กีว ห ตโต ยถา สุทํ โข เว หํ เอนํ เสยฺยถิทํ อิจฺเจวมาทีนิ** นิบาตทั้งหลายเป็นต้นอย่างนี้ว่า “อถ ขลุ ...เสยฺยถิทํ” **ปทปูรณานิ** เป็นปทปูรณะ

ตตฺถ ในบรรดานิบาตเหล่านั้น **อถ อิติ** นิบาตคือ อถ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ปญฺหานนฺตริยา-ธิการาทีสุ จ** ในอรรถทั้งหลายมี ปัญหา (ถาม) อนันตริยะ (ไม่มีระหว่างคั่นต่อเนื่อง) และอธิการะ (ในสถานที่และกาลสมัย).

ขลุ อิติ นิบาตคือ ขลุ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ปฏิเสธาวธารณปสิทฺธีสุ จ** ในอรรถปฏิเสธะ (ปฏิเสธ ห้าม) อวธารณะ (ตัดสิน) และปสิทธิ (สำเร็จ) ทั้งหลาย.

วต อิติ นิบาตคือ วต (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **เอกํสเขทานุกมฺปสงฺกปฺเปสุ จ** ในอรรถเอกังสะ (แน่นอน) เขทะ (เหนื่อย) อนุกัมปะ (สงสาร) และสังกัปปะ (ดำริ) ทั้งหลาย.

อโถ อิติ นิบาตคือ อโถ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อนฺวาเทเส จ** ในอรรถอนฺวาเทสะ (คล้อยตามหลัง).

หิ อิติ นิบาตคือ หิ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **เหตฺวาธารเณสุ จ** ในอรรถเหตุ (เพราะ) และอวธารณะ (ตัดสิน).

ตุ อิติ นิบาตคือ ตตุ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **วิเสสเหตุนิวตฺตนาทีสุ จ** ในอรรถทั้งหลายมีวิเสสะ (แสดงความพิเศษ) และเหตุนิวัตตนะ (ปฏิเสธเหตุ) เป็นต้น.

ปน อิติ นิบาตคือ ปน (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **วิเสเสปิ** ในอรรถวิเสสะ (แสดงความพิเศษ).

หเว เว อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ หเว เว (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **เอกํสตฺเถปิ** ในอรรถเอกังสะ (แน่นอน).

หํ อิติ นิบาตคือ หํ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **วิสาทสมฺภเมสุปิ** ในอรรถวิสาทะ (เหนื่อยล้า) และสัมภมะ (หวาดหวั่น) ทั้งหลาย.

เสยฺยถิทนฺติ นิบาตคือ เสยฺยถิทํ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ตํ กตมนฺติ อตฺเถปิ** ในอรรถว่า “สิ่งนั้นคืออะไร”.

(๒. อัตถปูรณนิบาต ๒ อย่าง)

อตฺถปูรณํ นิบาตที่ทำอรรถให้เต็ม **ทุวิธํ** มี ๒ อย่างคือ **วิภตฺติยุตฺตํ อวิภตฺติยุตฺตญฺจ** วิภัตติยุตตะ (ที่ประกอบด้วยอรรถของวิภัตติ) และอวิภัตติยุตตะ (นิบาตที่ไม่ประกอบด้วยอรรถของวิภัตติ).

(๒.๑. วิภัตติยุตตะ ประกอบด้วยอรรถของวิภัตติ)

อตฺถิ สกฺกา ลพฺภา อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ อตฺถิ สกฺกา ลพฺภา (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **ปฐมายํ** ในอรรถปฐมาวิภัตติ.

อาวุโส อมฺโภ หมฺโภ เร อเร หเร เช อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ อาวุโส อมฺโภ หมฺโภ เร อเร หเร เช (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **อามนฺตเน** ในอรรถอาลปนะ.

ทิวา ภิยฺโย นโม อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ ทิวา ภิยฺโย นโม (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **ปฐมายํ ทุติยายญฺจ** ในอรรถปฐมาวิภัตติและทุติยาวิภัตติ.

สยํ สามํ สํ สมฺมา กินฺติ อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ สยํ สามํ สํ สมฺมา กินฺติ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **ตติยตฺเถ** ในอรรถตติยาวิภัตติ. **โสโตธาปจฺจยนฺตา จ** บทที่มี โส โต ธา ปัจจัยเป็นที่สุดทั้งหลายด้วย (**ยถา** เช่น) สุตฺตโส ปทโส, อนิจฺจโต ทุกฺขโต, เอกธา ทฺวิธา อิจฺจาทิ ดังนี้เป็นต้น.

ตเวตุํปจฺจยนฺตา บทที่มี ตเว ตุํ ปัจจัยเป็นที่สุดทั้งหลาย (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **จตุตฺถิยา** ในอรรถจตุตถีวิภัตติ (**ยถา** เช่น) กาตเว ทาตเว กาตุํ กาเรตุํ ทาตุํ ทาเปตุํ **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

โสโตปจฺจยนฺตา บทที่มี โส โต ปัจจัยเป็นที่สุดทั้งหลาย (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **ปญฺจมิยตฺเถ** ในอรรถปัญจมีวิภัตติ. (**ยถา** เช่น) ทีฆโส โอรโส, ราชโต วา โจรโต วา อิจฺจาทิ ดังนี้เป็นต้น.

โต ปัจจัยคือ โต **ตฺรถาทิปจฺจยนฺตา จ** และบทที่มี ตฺร ถ ปัจจัยเป็นต้นเป็นที่สุด (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **สตฺตมฺยตฺเถปิ** ในอรรถสัตตมีวิภัตติก็มี (**ยถา** เช่น) เอกโต ปุรโต ปจฺฉโต ปสฺสโต ปิฏฺฐิโต ปาทโต สีสโต อคฺคโต มูลโต ยตฺร ยตฺถ ยหึ ตตฺร ตตฺถ ตหึ ตหํ **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

สมนฺตา สามนฺตา ปริโต อภิโต สมนฺตโต เอกชฺฌํ เอกมนฺตํ เหฏฺฐา อุปริ อุทฺธํ อโธ ติริยํ สมฺมุขา ปรมฺมุขา อาวิ รโห ติโร อุจฺจํ นีจํ อนฺโต อนฺตรา อชฺฌตฺตํ พหิทฺธา พาหิรา พาหิรํ พหิ โอรํ ปารํ อารา อารกา ปจฺฉา ปุเร หุรํ เปจฺจ อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ สมนฺตา ... เปจฺจ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **สตฺตมิยา** ในอรรถสัตตมีวิภัตติ.

สมฺปติ อายติ อชฺช อปรชฺชุ สุเว เสฺว ปรสุเว หิยฺโย ปเร สชฺชุ สายํ ปาโต กาลํ กลฺลํ ทิวา นตฺตํ นิจฺจํ สตตํ อภิณฺหํ อภิกฺขณํ มุหุํ มุหุตฺตํ ภูตปุพฺพํ ปุรา ยทา ตทา กทา อิจฺจาทโย นิบาตทั้งหลายเป็นต้นว่า สมฺปติ ... กทา (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **กาลสตฺตมิยา** ในอรรถกาลสัตตมี. **วิภตฺติยุตฺตานิ** นิบาตทั้งหลายที่ประกอบด้วยอรรถของวิภัตติ (**โหนฺติ**) ย่อมมี **อิติ** เท่านี้.

(๒.๒. อวิภัตติยุตตะ ไม่ประกอบด้วยอรรถของวิภัตติ)

อวิภตฺติยุตฺเตสุ จ และในบรรดาอวิภัตติยุตตนิบาตทั้งหลาย

อปฺเปว อปฺเปวนาม นุ อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ อปฺเปว อปฺเปวนาม นุ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **สํสยตฺเถ** ในอรรถสังสยะ (สงสัย).

อทฺธา อญฺญทตฺถุ ตคฺฆ ชาตุ กามํ สสกฺกํ อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ อทฺธา อญฺญทตฺถุ ตคฺฆ ชาตุ กามํ สสกฺกํ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **เอกํสตฺเถ** ในอรรถเอกังสะ (แน่นอน).

เอว อิติ นิบาตคือ เอว (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อวธารเณ** ในอรรถอวธารณะ (ตัดสิน).

กจฺจิ นุ กินฺนุ นนุ กถํ กึสุ กึ อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ กจฺจิ นุ กินฺนุ นนุ กถํ กึสุ กึ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **ปุจฺฉนตฺเถ** ในอรรถปุจฉนะ (ถาม).

เอวํ อิติ อิตฺถํ อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ เอวํ อิติ อิตฺถํ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **นิทสฺสเน** ในอรรถนิทัสสนะ (แสดง ชี้แจง).

อิติ นิบาตคือ อิติ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **เหตุวากฺยปริสมตฺตีสุ จ** ในอรรถเหตุ (เพราะฉะนั้น) และวากยปริสมัตติ (จบประโยค ดังนี้แล).

ยาว ตาว ยาวตา ตาวตา กิตฺตาวตา เอตฺตาวตา กีว อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ ยาว ตาว ยาวตา ตาวตา กิตฺตาวตา เอตฺตาวตา กีว (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **ปริจฺเฉทนตฺเถ** ในอรรถปริจเฉทนะ (กำหนด).

เอวํ สาหุ ลหุ โอปายิกํ ปติรูปํ อาม สาธุ อิติ นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ เอวํ สาหุ ลหุ โอปายิกํ ปติรูปํ อาม สาธุ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **สมฺปฏิจฺฉนตฺเถ** ในอรรถสัมปฏิจฉนะ (รับคำ).

ยถา ตถา ยเถว ตเถว เอวํ เอวเมว เอวเมวํ เอวมฺปิ ยถาปิ เสยฺยถาปิ เสยฺยถาปินาม วิย อิว ยถริว ตถริว ยถานาม ตถานาม ยถาหิ ตถาหิ ยถาจ ตถาจ อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ ยถา ตถา ยเถว ตเถว เอวํ เอวเมว เอวเมวํ เอวมฺปิ ยถาปิ เสยฺยถาปิ เสยฺยถาปินาม วิย อิว ยถริว ตถริว ยถานาม ตถานาม ยถาหิ ตถาหิ ยถาจ ตถาจ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **ปฏิภาคตฺเถ** ในอรรถปฏิภาคะ (อุปมา เปรียบเทียบ).

ยถา อิติ นิบาตคือ ยถา (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **โยคฺคตาวิจฺฉาปทตฺถานติวตฺตนิทสฺสเนสุ จ** ในอรรถโยคคตา (สมควร) วิจฉา (คำซ้ำ) ปทัตถานติวัตตะ (ตามลำดับเนื้อความของบท) และ นิทัสสนะ (แสดง ชี้แจง) ทั้งหลาย.

เอวํ อิติ นิบาตคือ เอวํ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อุปเทสปญฺหาทีสุ จ** ในอรรถทั้งหลายมีอุปเทสะ (ชี้แจง) และปัญหา (ถาม) เป็นต้น.

กิญฺจาปิ อิติ นิบาตคือ กิญฺจาปิ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อนุคฺคหตฺเถ** ในอรรถอนุคคหะ (ชมเชย).

อโห อิติ นิบาตคือ อโห (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ครหปสํสนปตฺถเนสุ จ** ในอรรถครหะ (ติเตียน) ปสังสนะ (สรรเสริญ) และปัตถนะ (ปรารถนา) ทั้งหลาย.

นาม อิติ นิบาตคือ นาม (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ครหปสํสนสญฺญาปญฺเหสุ จ** ในอรรถครหะ (ติเตียน) ปสังสนะ (สรรเสริญ) สัญญา (ชื่อ) และปัญหะ (ถาม) ทั้งหลาย.

สาธุ อิติ นิบาตคือ สาธุ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ปสํสนยาจเนสุ จ** ในอรรถปสังสนะ (สรรเสริญ) และยาจนะ (ขอ) ทั้งหลาย.

อิงฺฆ หนฺท อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ อิงฺฆ หนฺท (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **โจทนตฺเถ** ในอรรถโจทนะ (ชักชวน).

สาธุ สุฏฺฐุ เอวเมตนฺติ นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ สาธุ สุฏฺฐุ เอวเมตํ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **อนุโมทเน** ในอรรถอนุโมทนะ (ยินดี).

กิร อิติ นิบาตคือ กิร (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อนุสฺสวนอสฺสทฺเธยฺเยสุ** ในอรรถอนุสสวนะ (ได้ยินมา) และอัสสัทเธยยะ (ไม่เชื่อถือ) ทั้งหลาย.

นูน อิติ นิบาตคือ นูน (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อนุมานานุสฺสรณปริวิตกฺกเนสุ** ในอรรถอนุมานะ (คาดคะเน) อนุสสรณะ (ระลึกถึง) และปริวตักกนะ (ปริวิตก) ทั้งหลาย.

กสฺมา อิติ นิบาตคือ นาม (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **การณปุจฺฉเน** ในอรรถการณปุจฉนะ (ถามถึงสาเหตุ).

ยสฺมา ตสฺมา ตถาหิ เตน อิจฺเจเต นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ ยสฺมา ตสฺมา ตถาหิ เตน (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **การณจฺเฉทนตฺเถ** ในอรรถการณัจเฉทนะ (กำหนดเหตุ).

ส**ห สทฺธึ สมํ อมา อิติ** นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ สห สทฺธึ สมํ อมา (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **สมกฺริยายํ** ในอรรถสมกริยา (กระทำพร้อมกัน).

วินา ริเต อิติ นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ วินา ริเต (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **วิปฺปโยเค** ในอรรถวิปปโยคะ (แยก เว้น ปราศจาก).

นานา ปุถุ นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ นานา ปุถุ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **พหุปฺปการे** ในอรรถพหุปปการะ (หลายอย่าง).

ปุถุ วิสุํ นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ ปุถุ วิสุํ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **อสงฺฆาเต จ** ในอรรถอสังฆาตะด้วย (ไม่รวมกัน แยกไว้ต่างหาก).

ทุฏฺฐุ กุ นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ ทุฏฺฐุ กุ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **ชิคุจฺฉายํ** ในอรรถชิคุจฉา (น่ารังเกียจ น่าชัง).

ปุน นิบาตคือ ปุน (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อปฺปฐเม** ในอรรถอัปปฐมะ (ไม่ใช่ครั้งแรก อีก).

กถญฺจิ นิบาตคือ กถญฺจิ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **กิจฺฉตฺเถ จ** ในอรรถกิจฉะ (ลำบาก ยาก).

ธา กฺขตฺตุํ สกิญฺจ นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ ธา กฺขตฺตุํ และ สกึ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป

สงฺขฺยาวิภาเค ในอรรถสังขยาวิภาคะ (แบ่งนับ).

อีสกํ นิบาตคือ อีสกํ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อปฺปตฺเถ** ในอรรถอีสกะ (เล็กน้อย นิดหน่อย).

สณิกํ นิบาตคือ สณิกํ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **มนฺทตฺเถ** ในอรรถมันทะ (ค่อย เบา).

ขิปฺปํ อรํ ลหุ อาสุํ ตุณฺณํ อจิรํ นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ ขิปฺปํ อรํ ลหุ อาสุํ ตุณฺณํ อจิรํ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **สีฆตฺเถ** ในอรรถสีฆะ (เร็ว ด่วน พลัน เร่งรีบ).

จิรํ จิรสฺสํ นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ จิรํ จิรสฺสํ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **ทีฆกาเล** ในอรรถทีฆกาละ (ตลอดกาลนาน).

เจ ยทิ นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ เจ ยทิ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **สงฺกาวฏฺฐาเน** ในอรรถสังกาวัฏฐานะ (ตั้งอยู่ในความสงสัย ยังสงสัย).

ธุวํ นิบาตคือ ธุวํ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ถิราวธารเณสุ** ในอรรถถิระ (มั่นคง) และอวธารณะ (ตัดสิน) ทั้งหลาย.

หา นิบาตคือ หา (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **วิสาเท** ในอรรถวิสาทะ (เหน็ดเหนื่อย).

ตุณฺหี นิบาตคือ ตุณฺหี (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อภาสเน** ใสอรรถอภาสนะ (ไม่พูดจา นิ่ง).

สจฺฉิ นิบาตคือ สจฺฉิ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **ปจฺจกฺเข** ในอรรถปัจจักขะ (ประจักษ์ แจ้ง).

มุสา มิจฺฉา อลิกํ นิบาตทั้งหลายเหล่านี้คือ มุสา มิจฺฉา อลิกํ (**วตฺตนฺติ**) ย่อมเป็นไป **อสจฺเจ** ในอรรถอสัจจะ (ไม่จริง เท็จ).

สุวตฺถิ นิบาตคือ สุวตฺถิ (**วตฺตติ**) ย่อมเป็นไป **อาสีสตฺเถ** ในอรรถอาสีสะ (ปรารถนาดี) **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

ตุนตฺวานตฺวาปจฺจยนฺตา บทอันมี ตุน ตฺวา และ ตฺวาน ปัจจัยเป็นที่สุดทั้งหลาย **ภวนฺติ** ย่อมเป็นไป **อุสฺสุกฺกนตฺเถ** ในอรรถอุสสุกกนะ (พยายามอยู่ ยังไม่สำเร็จประโยค ยังมีกิริยาหลัง). **ยถา** เช่น ปสฺสิตุน ปสฺสิย ปสฺสิตฺวาน ปสฺสิตฺวา ทิสฺวา ทิสฺวาน ทสฺเสตฺวา ทาตุน ทตฺวาน ทตฺวา อุปาทาย ทาเปตฺวา วิญฺญาเปตฺวา วิเจยฺย วิเนยฺย นิหจฺจ สเมจฺจ อเปจฺจ อุเปจฺจ อารพฺภ อาคมฺม **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

ยํ บทใด **นามาขฺยาโตปสคฺควินิมุตฺตํ** อันพ้นแล้วจากนาม อาขยาต และอุปสัค **อพฺยยลกฺขณํ** มีลักษณะไม่ถูกจำแนกรูป, **ตํ สพฺพํ** บทนั้นทั้งปวง **เวทิตพฺพํ** อันนักศึกษาพึงทราบ **นิปาตปท**นฺติ ว่า "นิบาตบท".

บทที่ไม่ใช่ นาม อาขยาต และอุปสัค มีลักษณะคงที่ไม่ถูกจำแนกรูป ท่านเรียกว่า "นิบาตบท"

จ จริง **วุตฺตํ** (**วจนํ**) มีคำที่ท่านกล่าวไว้แล้ว **อิติ** ว่า

ยํ บทใด **มุตฺตํ** พ้นแล้ว **ตสฺมา ปทตฺตยา** จากบททั้ง ๓ นั้น **อพฺยยสลกฺขณํ** มีลักษณะของตนไม่เปลี่ยนแปลงรูป **นิปตติ** ย่อมตกลง **อนฺตรนฺตรา** ในระหว่างๆ, **ตํ** บทนั้น **วุตฺตํ** ท่านเรียก **เนปาติกนฺติ** ว่า“นิบาต”.

บทใดพ้นจากบททั้ง๓นั้นเอกลักษณ์ของตนไม่เปลี่ยนแปลงรูป ตกลงในระหว่างๆ นามและอาขยาต บทนั้น ท่านเรียกว่า “นิบาต”

เนปาติกปทํ เนปาติกบท **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว.

จบ นิบาต

นามิกํ นาม **จิตํ** อันท่านจัดวางไว้แล้ว **ปญฺจธา** ๕ อย่าง (**อิติ**) คือ **ปุลฺลิงฺคํ** ปุลลิงคนามด้วย **อิตฺถิลิงฺคํ จ** อิตถิลิงคนามด้วย **นปุํสกํ** นปุงสกลิงคนามด้วย **อถ** นอกจากนี้ **อปรํ ติลิงฺคํ จ** ติลิงคนามอื่นด้วย **อลิงฺคํ จ** อลิงคนามด้วย.

นาม มี ๕ อย่าง คือ ปุงลิงค์ อิตถีลิงค์ นปุงสกลิงค์ ติลิงค์ และ อลิงค์

ทุติโย นามกณฺโฑ นามกัณฑ์ที่ ๒
ปทรูปสิทฺธิยํ ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ
อิติ จบบริบูรณ์.

จบ นามกัณฑ์ที่ ๒ ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

ปทรูปสิทธิ

แปลสัททัตถนัยและโวหารัตถนัย

๒. นามกัณฑ์

พระมหาสมปอง มุทิโต

ชมรมนิรุตติศึกษา วัดมหาธาตุ คณะ ๒๕ กรุงเทพมหานคร